

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ**

**КИЇВСЬКА МІСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
СОЮЗУ ЮРИСТІВ УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД НАУКОВО-
ЕКОНОМІЧНОГО
ТА ЮРИДИЧНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА**

**ПРАВОВІ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Збірник матеріалів
V Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
Частина 2
(Київ, 16 жовтня 2013 року)**

***В рамках відзначення
Дня юриста України***

Київ - 2013

Організаційний комітет:

Коваленко В.В. - ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Голова Київської міської організації Союзу юристів України;

Черней В.В. - кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Національної академії внутрішніх справ з навчально-методичної та наукової роботи;

Колб О.Г. - доктор юридичних наук, професор, директор навчально- наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Бодюл Є.М. - кандидат юридичних наук, начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ.

Кваша С.С. - кандидат юридичних наук, заступник директора - начальник відділу навчально-методичної та наукової роботи навчально- наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Лов'як С.С. - старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ;

Заяць В.С. - старший науковий співробітник відділу організації навчально-методичної та наукової роботи навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку вченою радою ННПП НАВС від 27 вересня 2013 року (протокол № 7)

Організатори конференції не несуть відповідальності за поданий матеріал. Тези доповідей подано в авторській редакції.

Правові реформи в Україні: Матеріали V Всеукраїнської науково- П теоретичної конференції «Правові реформи України: проблеми та 685 перспективи», частина 1. 16 жовтня 2013 р.[Текст] - К: Нац. акад. внутр. справ- 2013.- 274 с.

ББК Х0

© Національна академія внутрішніх справ, 2013

ВСТУПНЕ СЛОВО

Коваленко Валентин Васильович,

ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Голова Київської міської організації Союзу юристів України

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА НАУКА І ПРАВОВІ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Сьогоднішня наукова конференція є логічним продовженням загальної дискусії, яка триває як серед науковців так і в середовищі української громадськості, і стосується вироблення найбільш оптимальної моделі проведення в Україні ефективних правових реформ.

Сучасна українська держава розвивається у відповідності до конституційно закріплених засад суверенної, незалежної, демократичної і соціально орієнтованої правової держави. Повноцінний розвиток суспільства в даному напрямку потребує від громадян відповідного рівня мислення, яке б в свою чергу базувалося на пошуку нових правових ціннісних орієнтирів. На думку більшості сучасних вчених - правників, серед головних таких орієнтирів є: свобода; загальне благо; справедливість; законність; рівність тощо.

Не викликає сумніву той факт, що громадянське суспільство не може сформуватися без вільної особистості, яка була б наділена високим рівнем правової культури. Остання залежить насамперед від рівня розвитку правової свідомості населення, зокрема від того, наскільки глибоко засвоєні ним такі аксіологічні поняття, як цінність прав і свобод людини, цінність правової процедури при вирішенні спорів, пошуку компромісів тощо, наскільки інформоване у правовому відношенні населення, його соціальні, вікові, професійні та інші групи, яким є емоційне ставлення населення до закону, суду, правоохоронних органів, юридичних засобів і процедур, якою є установка громадян на дотримання чи недотримання ними правових приписів тощо. На сьогоднішній день у нас є всі підстави стверджувати, що враховуючи історичні аспекти еволюції українського права (а точніше тривалої стагнації його розвитку) постає гостра потреба, з одного боку активного змістовного наповнення правової теорії, з іншого боку радикальних змін у сучасній практиці правових відносин.

Сучасні дослідники, досліджуючи новий тип вільної особистості виділяють наступні притаманні їй характеристики, а саме соціальна відповідальність, здатність захищати свої права і свободи, намагання конструктивно діяти з іншими особистостями заради загальних цілей, інтересів та цінностей.

В нинішніх реаліях, на тлі економічних, політичних та ідеологічних змін, однією з найбільш важливих проблем є проблема захисту прав і свобод громадян України, а також механізму її реалізації. Саме створення такого дієвого механізму і є основною метою проведення правових реформ в Україні. Дані реформи несуть комплексний і системний характер, охоплюють цілий комплекс як державно - правових інституцій так і різних сфер життя суспільства.

Однією з головних цілей проведення правових реформ в Україні є створення ефективної правоохоронної системи, яка була б здатна з одного боку гарантувати мир і спокій у суспільстві з другого боку надійно захищала права і свободи громадян України. Розробляючи концепцію проведення реформ в системі правоохоронних органів, необхідно враховувати і останні здобутки юридичної науки.

На сьогоднішній день, чинне законодавство використовує терміни «правоохоронна діяльність», «правоохоронні органи», «правозахисні органи», однак на даний час немає їхнього усталеного визначення і це викликає певні труднощі. Адаже не слід забувати, що обов'язковою умовою ефективного функціонування правоохоронних інституцій є чітка регламентація їхньої

діяльності. Крім того, правоохоронні органи, як частина держаного механізму, наділені компетенцією розглядати юридичні справи і спираються у своїй діяльності на можливість застосування державного примусу.

Вищезазначене вимагає чіткого окреслення кола інституцій, які входять до правоохоронних органів та законодавчого врегулювання компетенції і всебічної правової регламентації їхньої діяльності.

Як видно з аналізу сучасної юридичної літератури, діяльність правоохоронних органів ще не стала предметом цілісного і всебічного наукового дослідження. В наукових розробках розглядаються важливі і актуальні, проте лише окремі аспекти діяльності правоохоронних органів. Поряд з цим, слід зазначити, що дані наукові праці ще до кінця не позбулися ідеологічної заангажованості, яка була притаманна радянській юридичній науці.

Виходячи з потреб сьогодення, слід зазначити, що на сьогоднішній день є актуальним саме комплексне дослідження проблеми правоохоронних органів, яка в собі охоплювало, переосмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду проведення реформ в системі правоохоронних органів. Крім того, розробка на науковому рівні даної проблеми також вимагає і зміни теоретико - концептуальних і методологічних підходів до її вирішення. Сучасним науковцям необхідно вийти за межі нормативного підходу до праворозуміння в бік актуалізації концепції природного права, що в свою чергу дозволило б створити потужну теоретико - методологічну базу в сфері проведення реформи правоохоронних органів в бік гуманізації та наближення їхньої діяльності до потреб громадян, ефективного захисту їхніх основних прав і свобод, рішучої і безкомпромісної протидії злочинності та корупції.

Слід зазначити, що перші значні кроки в цьому напрямку вже були зроблені. Так за доручення президента України В. Ф. Януковича була підготовлена Концепція реформування органів внутрішніх справ України, в розробці якої прийняли активну участь і науковці Національної академії внутрішніх справ. Дана концепція знайшла своє схвалення у проведеній в нашій академії міжнародній конференції за участю делегації Американської асоціації юристів, Дипломатичних місій в Україні та офіцерів зв'язку з іноземними країнами.

Особисто я переконаний, що як науково - педагогічні працівники Національної академії внутрішніх справ, так і її курсанти, слухачі та студенти роблять і будуть робити все, як для ефективного проведення правових реформ в Україні, так і для формування позитивного іміджу правоохоронних органів серед громадян України, всі об'єктивні можливості у нас з вами для цього є.

Від сьогоднішньої конференції очікую хороших виступів, цікавих, нестандартних думок, плідної праці.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
ВІД УКРАЇНСЬКОГО ФОНДУ НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНОГО
ТА ЮРИДИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Олексієнко Сергій Борисович, президент Українського фонду науково-економічного та юридичного співробітництва

Щиро радий нагоді, в черговий раз, зустрітися та поспілкуватися з відомими науковцями-правознавцями та студентами юристами в одному із престижних навчальних закладів України. Символічно, що наша конференція присвячена Дню юриста і проводиться в Національній академії внутрішніх справ, де по праву щорічно випускається найбільша кількість юристів.

Тема сьогоднішньої конференції надзвичайно важлива і своєчасна. Адже від ефективного і якісного вирішення питань реформування правової системи в нашій державі, саме сьогодні залежить майбутнє України.

В останні роки, в нашій державі, активно проводяться правові реформи в усіх сферах правоохоронної та правозахисної системи. А самі досвідчені юристи, політики, громадські діячі працюють над змінами до Основного

Закону - Конституції України. Процес реформування, проходить в непростих дискусіях в суспільстві, особливо щодо змін до Конституції України.

Історія світового конституціоналізму є яскравим свідченням того, що Конституція в будь-якій державі, яка претендує на статус правової та демократичної, це перш за все, акт установчої влади народу, яка є первинною відносно так званих установлених влад, до яких з-поміж інших належить і законодавча влада. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених пануючою сьогодні є думка про те, що конституція є виразом спільної волі народу, який формує чи модернізує свою державність для досягнення спільних цілей. В цьому контексті слушним є висловлення Томаса Пейна: «Конституція не є документом уряду, а документом людей, які входять до уряду. А уряд без конституції - це влада без права на неї» [1]. Те ж саме стосується і правової держави, яка формується в результаті боротьби громадянського суспільства з поліцейською державою і являється дітищем цього суспільства.

Конституція є результатом консенсусу між людьми. Саме консенсус являється тією необхідною опорою, без якої конституціоналізм стає неможливим і залишається лише красивою ідеєю. Жити за конституцією - значить, перш за все, мати волю та здатність знаходити консенсус та проводити спільне державну політику. У нашому суспільстві, де існує багато культурність, де існують етнічні розбіжності, де є національні меншини, що хочуть бути почутими та вимагають урахування їхньої думки, ця воля до консенсусу має виходити на перше місце - як воля до конституції.

На важливість вирішення реформування вітчизняного законодавства, змін Конституції наголошується і в програмних документах Президента України, зокрема в Щорічному посланні Президента України Верховній Раді України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році» [2].

Впевнений, що нинішня дискусія з актуальної теми нашої конференції проходитиме з урахуванням вимог Щорічного послання Президента України Верховній Раді України.

Сьогодні Україна успішно виконує «домашнє завдання» з досягнення цілей розвитку тисячоліття на національному рівні. На відкритті 68-ї сесії Генасамблеї ООН 24 вересня 2013 року Президент України Віктор Янукович заявив: «Твердо вірю, що підписання в листопаді цього року Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, включно зі створенням всеосяжної і поглибленої зони вільної торгівлі, стане важливим інструментом підвищення добробуту громадян України і, відповідно, сприятиме досягненню нашої країною цілей розвитку тисячоліття». Успішне виконання цих завдань залежить від зусиль кожного громадянина України. Бажаю учасникам конференції результативних дебатів.

Список використаних джерел:

1. Пейн Т. Права людини / Перю з англ. Ігор Савчак - Львів: літопис, 200. - 288 с.
2. Щорічне послання Президента України Верховній Раді України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році». - К.: НІСД, 2013. - 576 с.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Колб Олександр Григорович, доктор юридичних наук професор, директор навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Політика в широкому розумінні цього слова - це загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії [1, с. 490]. У більш вузькому змісті, як вірно зазначив В.І. Борисов, політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя [2, с. 305]. Одним із важливих елементів останньої є політика у сфері боротьби зі злочинністю, яка покликана знизити її рівень і забезпечити такий соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства [3].

У свою чергу, зазначений вид внутрішньої політики (в науці її ще називають правополітикою [2, с. 305]) вчені, зокрема П.Л. Фріс поділяють за напрямками («підсистемами») реалізації на: кримінально-правову; кримінально-процесуальну, кримінологічну та кримінально-виконавчу політики [4, с. 11].

Зміст кримінально-виконавчої політики, як довела у своїх роботах В.В. Кондратішина, складають:

- загальний коефіцієнт «корисної дії» закону (його ефективність), тобто ступінь досягнення мети покарання, визначеної у законі про кримінальну відповідальність;
- практика реалізації судових рішень, що набули законної сили;
- стан та рівень захисту потерпілих на стадії виконання кримінальних покарань;
- ефективність боротьби з рецидивною та повторною злочинністю;
- об'єкти, суб'єкти та учасники кримінально-виконавчої політики;
- рівні та напрямки реалізації цієї політики [5, с. 15].

У контексті означеної проблематики, заслуговує на увагу й висновок, до якого прийшов А.Х. Степанюк, а саме - політика у сфері виконання покарань реалізується у різних формах і, насамперед, у законодавстві, що регулює діяльність органів і установ виконання покарань [6, с. 5]. До нормативно-правових актів у цій сфері відносяться:

- Конституція України (ст. ст. 3, 21, 24, 61, 63, ін.), в яких мова ведеться про рівність громадян, включаючи засуджених, перед законом, індивідуальну юридичну відповідальність та введення правообмежень для особи тільки на підставі закону і вироку суду [7];
- КВК України, у ст. 5 якого визначені принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, серед яких чільне місце займає принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань [8, с. 24];
- підзаконні нормативно-правові акти (Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, відомчі правові джерела; т.ін.

Враховуючи, що їх аналіз ґрунтовно та професійно виважено у своїй дисертації здійснив М.С. Пузирьов [10], у цій статті подані дослідження сучасні правові джерела, які вступили у юридичну силу після прийняття КВК України 11 липня 2003 р. [11]. Зокрема, одним із фундаментальних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань у сьогоденні є Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, що схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012 [12], головною метою якої є приведення умов виконання і відбування покарання до міжнародних стандартів.

Проте, про будь-які стандарти (зразок, норма) [13, с. 546] в такій сьогоденній ситуації в Україні слід говорити умовно, тим більше, що не існує загально визначеного міжнародного чи Європейського права [14, с. 71]. Разом з тим, у контексті змісту наукової діяльності цей термін є необхідним і, як

свідчить практика, досить поширеним у сучасних наукових розробках, у яких під міжнародними стандартними поведження з засудженими розуміють прийняті на міжнародному рівні норми, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань і діяльності органів та установ виконання покарань [15, с. 51]. При цьому механізм їх реалізації визначений у ст. 9 Конституції України, Законі України «Про міжнародні договори України» [16], «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [17] та інших нормативно-правових актах.

Виходячи з цього, більш коректно та точно було б у п. 4 Концепції Державної політики у сфері реформування ДКВС України вжити словосполучення, типу «у відповідність з вимогами міжнародних договорів, згоду на які дала Верховна Рада України», та викласти перше речення даного пункта в наступній редакції: «Реалізація Концепції має забезпечити: приведення умов тримання засуджених у відповідність з вимогами міжнародних договорів, згоду на які дала Верховна Рада України».

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник української мови / [Упоряд. Т.В. Ковальова]. - Х.: Фоліо, 2005. - 767 с.
2. Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями / Борисов В.І. // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. - Х.: НЮАУ, 2009. - Вип. 100. - С. 305-312.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 року № 964-IV // Офіційний вісник України. - 2003. - № 29. - Ст. 1433.
4. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. - К.: Атіка, 2005. - 332 с.
5. Сучасна кримінально-виконавча політика України: монографія [2-ге вид. випр. і переробі] / Колб О. Г., Захаров В. П., Кондратюшина В. В. та ін; за заг. ред. О. Г. Колба. - Луцьк: ІПП В.П.Іванюк, 2008. - 210 с.
6. Степанюк А.Х. Принципи кримінально-виконавчого права // Кримінально-виконавче право: Підручник / В.В. Голина, А.Х. Степанюк, О.В. Лисодед; за заг. ред. В.В. Голині і А.Х. Степанюка. - Х.: Право, 2011. - С. 9-12.
7. Конституція України : зі змінами. - Х.: Право, 2012. - 64 с.
8. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / [І.Г. Богатирьов, О.М. Джужа, О.І. Богатирьова, Є.М. Бодюл та ін.]; за заг. ред. І.Г. Богатирьова. - К.: Атіка, 2010. - 344 с.
9. Правові основи діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: наук.-метод. посіб. / Упоряд. І.Яковець. - К.: Палівкола А.В., 2011. - 232 с.
10. Пузирьов М.С. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: Дис. канд. юрид. наук / 12.00.08. - К.: НАВС, 2012. - 252 с.
11. Кримінально-виконавчий кодекс України / Упорядник А.Х. Степанюк. - Х.: Право, 2012. - 88 с.
12. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 08 листопада 2012 року № 631/2012 // Офіційний вісник України. - 2012. - № 81. - Ст. 3531.
13. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. - Изд. 3-е, испр. перераб. - М.: Мартин, 2010. - 704 с.
14. Барабаш Ю.Г. Конституційна політика України у сфері імплементації міжнародних стандартів прав людини / Барабаш Ю.Г. // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. - Вип. 100. - С.71-83.
15. Степанюк А.Х., Яковець І.С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: Монографія. - Х.: Вид-во «Кроссрод», 2007. - 184 с.
16. Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 50. - Ст. 540.
17. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-р. // Урядовий кур'єр. - 2004. - 20 квітня. - С. 2-3.

СИСТЕМНА ОЦІНКА ЗАГРОЗ І РИЗИКІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ РЕАЛІЇ

Телешун Сергій Олександрович, доктор політичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри політичної аналітики і прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України

Наслідки глобальної кризи в економіці, політичні та соціальні конфлікти, гуманітарні та техногенні потрясіння це складові одного цілісного явища здатного сформувати новий світопорядок на найближчі десятиліття. Всі вони нероздільно пов'язані з корінними змінами в системі суспільно - політичних та економічних відносин.

Системний аналіз події початку XXI століття дозволяє зробити висновок про те, що перед світовими та регіональними акторами, зокрема країнами «Великої двадцятки», гостро постало питання активного пошуку ефективних стратегій управління і модернізації існуючих моделей державного та суспільно - політичного розвитку, причому як в площині глобальних процесів, так і на внутрішньому національному рівні.

Справа в тому, що економічна рецесія, неефективність сучасних державних і політичних інститутів гостро поставили питання щодо необхідності структурної модернізації суспільства в соціальній сфері. У суспільстві виникає необхідність у нових підходах до формування механізмів ефективної публічної політики у всіх сферах життєдіяльності людини.

У середовищі політико - економічного бомонду світових центрів впливу, йде гостра дискусія щодо необхідності перегляду сталих концепцій державного менеджменту та існуючих підходів до управління соціальними та економічними процесами. Зокрема, яскравим підтвердженням цих тенденцій є результати зустрічей світових лідерів на форумах в Давосі, Москві, Ялті та ін. внутрішньополітичні ініціативи президента США Б.Обами щодо соціальних і економічних реформ, спрямованих на створення ефективних механізмів і моделей управління, а також вдосконалення суспільно - політичного простору. Насамперед, мова йде про зміну системи соціального управління, виробництва і споживання.

Політичні та соціально - економічні негаразди в Єврозоні ініціювали активний діалог між найвпливовішими державами об'єднаної Європи з приводу перспектив майбутнього ЄС та світу в цілому. Останній саміт країн «Великої двадцятки» у вересні 2013 року показав що перед світом постає питання щодо: «...забезпечення впевненого, стійкого і збалансованого росту економіки», яка знаходиться під впливом ряду ризиків соціально - економічного, політичного і управлінського характеру. Мова йде: про слабке економічне зростання і високий рівень безробіття; фрагментації європейського фінансового ринку; стабільно високого рівня державного боргу в окремих країнах; зростаючу волатильність потоків капіталів; регіоналізації та фрагментації ВТО; нової хвилі протекціонізму тощо. У свою чергу керівництво Китайської Народної Республіки намагається модернізувати власну суспільно-політичну та економічну модель у відповідності з існуючими глобальними тенденціями і викликами, які розширюють сфери впливу в усьому світі. Російська Федерація намагається зберегти конкурентну здатність держави у формі регіонального лідера з перспективою повернення статусу наднаціональної держави.

Також показовими факторами в питанні управління соціально - економічними процесами є події так званої «арабської весни» в Тунісі, Єгипті, Лівії, а також нові по своїй суті суспільно - політичні течії в Європі та інших країнах світу.

Все це разом може свідчити про неготовність значної частини політичної еліти світу адекватно реагувати на кризові явища в системі міжнародних відносин і світовій економіці і пропонувати превентивні моделі ефективного розвитку, здатні стати кластерами для країн. У цьому явищі є як позитив так і негатив. З одного боку кожен може запропонувати власну національну інноваційну модель антикризового управління, що здатна стати - прикладом для інших, з іншого боку відсутність моделей здатних вирішити системні конфлікти соціально - економічного та гуманітарного характеру можуть спровокувати регіональний хаос з непередбаченими наслідками.

Сучасний політико-економічний істеблцімент також намагається по- новому переосмислити роль національних держав і управління у глобальному світі. Толовний акцент ставиться на розумінні ключовими політичними акторами складних механізмів публічної діяльності, які концентруються у сфері дії державних, публічних та приватних осіб. За цих умов реалізація ефективної публічної політики відноситься до кваліфікованої «гри влади», в рамках інституційної частини, між різними публічними особами, які у конфлікті або у співпраці з державними, громадськими, приватними особами намагаються розв'язати колективну суспільно значущу проблему. Ця сукупність політичних рішень і дєвєих кроків суспільства дає прєвід для прийняття вимушєних актів, у вигляді законів, спрямованих на зміну поведінки різних соціальних груп. Інститути влади за цих умов набувають

нового змістовного наповнення, що має вигляд: - «ДЕРЖАВА-АРБІТР, ПРОГНОЗИСТ, ГАРАНТ» нового соціального договору. Державна і політична влада більше не розглядається лише як статичний символ політичної нації і кульмінаційна верхівка корпоративних і приватних амбіцій, а як зручний майданчик ефективного суспільно - політичного і управлінського діалогу і менеджменту спроможного цілеспрямовано організувати усі суб'єкти і об'єкти суспільства на отримання прогнозованого та соціально значимого результату. Крім того держава втрачає монополне право на вироблення політичних рішень, вона частково поступається місцем інститутам громадянського суспільства, структурам віртуального суспільного і економічного простору, які хочуть не тільки опосередковано впливати на інститути державної влади, з метою вироблення адекватної державної політики, а й зацікавлені у її прямому творенні і авторстві.

Зокрема, мова йде про появу нових глобальних трендів і викликів, які зумовлюють потребу в новому баченні принципів управління:

1. Зростаюча роль індивіда і його активність, у політичній та соціальній площині - підвищення «агресивності» особистості і зростання кофліктогенності громадянського суспільства;

2. Зростання і активізація середнього класу - значне підвищення тиску на

владу;

3. Поява нових ідеологій на основі інформаційної, комунікаційної та мультимедійної революції - з'являються нові соціальні зв'язки, типи громадянської поведінки, світоглядні ^установки і нові типи соціальних рефлексій, що можуть спричинити серйозну загрозу стабільності існуючим політичним та економічним елітам світу;

4. Виникнення нових форм соціальної організації і комунікації (соціальні мережі, блогосфера тощо) - підвищення здатності громадянського суспільства чинити тиск на владу (новітні способи технологічного та організаційного впливу);

5. Неefективність існуючого соціального договору і недієвість соціальних ліфтів - посилення соціального незадоволення і висока ймовірність громадських хвилювань;

6. Демографічна криза в розвинених країнах і , як наслідок , трудова міграція (висококваліфіковані фахівці і різноробочі) з країн, що розвиваються. Втраця людського потенціалу в країнах третього світу;

7. Зростаюча роль високотехнологічних засобів комунікації та інформаційних технологій - підвищення соціальної і політичної мобільності, загроза існуючим політичним режимам;

8. Боротьба за життєво необхідні ресурси (енергетичні, земельні, водні ресурси та ресурси, які забезпечують високотехнологічний розвиток економіки і так далі) - загострення протиріч між світовими акторами у всіх частинах світу;

9. Стагнація існуючої геоекономічної моделі (банківська, фінансова, кредитна, монетарна, валютна сфери) - зміщення центрів економічної активності з країн розвинутого поясу в країни, що розвиваються, а також очікування нових хвиль економічної рецесії;

10. Надмірна концентрація влади і капіталу в руках обмеженого кола глобальних супереліт (ФПГ і транснаціональні корпорації) - зростання соціальної напруги, силові варіанти перерозподілу ресурсів і благ;

11. Зростаючий політичний і економічний вплив країн, що розвиваються - переформатування наявних глобальних коаліцій і ймовірні загрози конфліктів з англосаксонським світом;

12. Поява нових смертельних хвороб і штамів вірусів - важко контрольовані пандемічні вибухи захворювань у всьому світі;

13. Техногенні катастрофи нового покоління.

Все це актуалізує тезу про необхідність створення адекватних існуючим тенденціям проєктів розвитку та управління, а також синтезу нових соціальних ідеологем, здатних упорядкувати хаотичний рух цивілізації. У світлі цих подій показовим є ряд заяв, доповідей та аналітичних звітів провідних експертів, дослідників установ, університетів, і так званих «фабрик думок» (К.Поппер, Г.Кіссінджер С.Хантінгтон, Ф.Фукуяма, Даль, Г.Алмонд, К.Дейч, Дж.Фрідман (Stratfor, США), Council of Foreign Affairs (США), Національна Рада з розвідки (США), агентство Reuters, Scientific American, Council on foreign relations

(США), Центр стратегічних та міжнародних досліджень (США) RAND Corporation, Інститут Брукінгса (США), Фонд «Спадщина» (США), Інститут Фрейзера (Канада), Інститут імені Джорджа Мейсона (Школа публічної політики), Школа міжнародних відносин імені Еліота (Університет Джорджа Вашингтона), Інститут стратегічних досліджень імені Дж.Оліна (Гарвардський Університет), Інститут з вивчення проблем безпеки (Європейський Союз), Римський клуб Івашов Л.Г. (Академія геополітичних проблем, Росія), Дергачов В.А. (Інститут геополітики), Центр стратегічних розробок (Росія), Фонд ефективної політики (Росія), Китайський інститут сучасних міжнародних відносин, Китайський державний дослідний інститут, Фонд Конрада Аденауера (Німеччина), Istituto per gli Studi di Politica Internazionale (Італія), The Foreign Policy Centre (Великобританія), The Stockholm Network (Швеція), ISN (Швейцарія), які концентрують свою увагу на актуальних проблемах сучасності та підвищення ефективності механізмів здатних реалізувати національні інтереси країн . які вони представляють:

1. Управління новоствореними (новоутвореними) ринками (економіка);
2. Енергетика і політика (управління);
3. Підприємництво (бізнес) і публічна політика;
4. Глобальна політика;
5. Регіональна політика (комплексна аналітика з приводу ситуації в регіонах світу);
6. Політика у сфері науки і технологій;
7. Філософія і публічна політика;
8. Прикладні та інформаційні технології;
9. Феномен тероризму, транснаціональної злочинності і корупції;
10. Демографія і національна безпека;
11. Етнічні конфлікти , проблеми рішення громадянських воєн і

заворушень

12. Довгострокові стратегічні програми розвитку; стратегічне і військове планування у міжвоєнні періоди;
13. Прогнозування та аналітика політичних і соціальних процесів;
14. Дослідження середньоазійського регіону;
15. Дослідження китайського регіону;
16. Культура в глобальних відносинах;
17. Дослідження феномена холодної війни;
18. Новітні підходи в дослідженні безпеки Євразії;
19. Міжнародна співпраця в Азії;
20. Космічна політика (програми розвитку та управління) і т.д.

Серед фактів, які заслуговують на увагу, також варто зазначити опублікований звіт Національної Ради з питань розвідки США під назвою «Глобальні тренди 2030: альтернативні світи». Автори документа визначають основні тенденції розвитку людства і прогнозують ймовірні шляхи розвитку світу. Зокрема, в доповіді відзначений такий перелік викликів:

1. Складна демографічна ситуація. У країнах так званого «розвинутого поясу» простежується зменшення народжуваності та старіння населення, яке призведе до необхідності створення штучної міграції з інших країн. Очікується, що з країн, які розвиваються, відбуватиметься масовий відтік не лише інтелектуальної еліти, а й некваліфікованої робочої сили;
2. Збільшення частки (питомої ваги) середнього класу і ролі громадянина в глобальній соціальній структурі світу і зменшення розриву між бідними і багатими. Це, швидше за все, збільшить можливості громадян впливати на суспільно - політичні процеси в усіх країнах світу. Проте у нас виникає питання: чи буде ліквідований розрив між бідними і багатими в розвинених країнах і в країнах поясу периферії (імовірні соціальні катаклізми в Азії);
3. Криза класичних моделей управління як у глобальному форматі, так і на внутрішньому рівні управління державою. Пошук альтернативних способів і методів управління глобальними процесами. Свого роду делегування управлінських повноважень США ряду країн , регіональних лідерів (КНР, ЄС, РФ, Бразилія, Туреччина, Мексика і т.д.);
4. Гуманітарна криза (насамперед, нестача продуктів харчування та питної води), що може призвести до регіональних конфліктів і загострення міжнародної ситуації, особливо в Африці та Азії;

5. Имовірні (можливі) хвилі нових економічних криз і рецесій (банківський сектор, валютні коливання, дисбаланс світової торгової системи та ін.) У першу чергу це може становити небезпеку для розвинених країн світу, хоча економічні потрясіння не оминуть і інші країни, але з інших причин;

6. Суспільно - політична нестабільність у багатьох країнах світу (Південно-Східна Азія, ЄС, РФ, Африка). Вірогідні сценарії зміни географічної та політичної карти світу;

7. Масштабне зростання ролі новітніх технологій. У найближчому майбутньому використання інформаційних та військових технологій (громадянами, недержавним сектором) можуть становити (представляти) серйозну загрозу стабільності як окремих країн , так і цілих регіонів;

8. Переформатування центрів впливу , зростання ролі одних країн і зменшення впливу інших. Прогнозується подальше зміцнення позицій Китаю і втрата могутності Росії. Все це значною мірою здатне змінити гео економічний і геополітичний ракурс в глобальному світі;

9. Поява нових міждержавних об'єднань і утворень на Євразійському суперконтиненті;

10. Енергетична революція та альтернативні джерела енергії (сланцевий газ, біопаливо тощо);

11. Головний акцент ставиться на створення ефективних механізмів публічної політики здатної вирішити суспільно важливі проблеми колективного значення. Удосконалення інститутів влади стає лише другорядною політичною проблемою. У цьому плані національна держава є не тільки статичним символом політичної нації, але й ефективним інструментом політичного менеджменту здатного впливати на суб'єкти та об'єкти суспільства щодо реалізації соціально значущих програм, здатних зберегти цю державу в числі конкурентно спроможних як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Також досить гостро стоїть питання про визначення дійових осіб публічної політики, які будуть пропонувати моделі модернізації суспільства. Крім того, завжди гострим є питання щодо груп мішеней і кінцевих користувачів реформ, які повинні стати провайдерми нових суспільних відносин у всіх сферах людського буття, а не середовищем соціальної агресії та екстремізму.

У цій площині існують протиріччя пов'язані з взаємозалежною економікою і національною політикою, які є ключовими подразниками у системі глобальних відносин. Перед політико - управлінським істеблішментом національних держав постає дилема вибору трьох варіантів суспільного розвитку - бути демократичним, суверенним і інтегрованим у глобальну економіку. Національна держава на сьогодні може поєднувати тільки два варіанти розвитку, але не три. Правова держава розвивається на засадах розподілу субстанціональної та інструментальної складової державної політики. Розвиток правової державності реалізовувався у формуванні сталих систем конституціоналізму, парламентаризму, розвитку і структурованні засад громадянського суспільства та створенні дєвїх механізмів захисту прав громадян. Ідея зрілої правової держави криється у взаємозалежності і взаємокерованості громадянського суспільства і держави у виробленні публічної або державної політики.

Прийняття ключових управлінських рішень правлячими елітами, усе більше диктується загально світовими процесами і центрами впливу. Легітимність цих управлінських рішень можлива лише при підтримці громадян власних держав, які по визначенню не залучені до цих процесів, як еліти. Демократичний принцип делегування власних повноважень обраній владі втрачає свій сенс, коли управлінські рішення приймаються поза національними центрами впливу, які у своїй більшості не дотримуються принципів соціальної справедливості. У свою чергу цей принцип є складовою ефективною публічної політики і може інтерпретуватися! як забезпечення процесу вирівнювання матеріального стану усіх прошарків суспільства; як не допущення надмірного майнового розшарування серед громадян; як створення рівних стартових умов; як обов'язок держави забезпечувати підтримку найменш захищених населення і як забезпечення усіх громадян країни мінімальним базовим пакетом соціальних гарантій.

Це фактично свідчить про те, що процес глобальної економічної і політичної інтеграції закономірно супроводжується процесом стихійної децентрації, оскільки відбувається нерівномірно. Саме тому між глобалізмом та демократією намітилися глибокі суперечності особливо у сфері публічного управління та доступу до обмежених ресурсів. Демократичні принципи народного суверенітету особливо у частині соціальної безпеки вступають у протиріччя з інтересами більшості наднаціональних центрів влади, таких як «тристороння комісія», «вашингтонський консенсус», МВФ, МБ та інші.

Активізувалися протиріччя на внутрішньо національному і на міжнародному рівні. Перед політичними і державними діячами, науковцями, експертами постають питання стратегічного характеру: майбутнє ринкової моделі економіки; майбутнє національної держави і відповідно національної економіки у глобальному світі; місце і роль держави у новій посткризовій моделі економіки; домінуючі інститути системи нової посткризової економіки. Так американський футуролог Е.Тоффлер ще у 1980р. ввів новий термін «вироспоживач», від слова виробництво і споживання. Цей термін він використовував для описання такого явища, як позабухгалтерська, неконтрольована економіка, не плутати з кримінальною економікою. Тобто коли «вироспоживач», індивід або група створює товар для власного споживання. Нова модель економіки буде залежати від цілого ряду факторів : від місця і ролі держави у національній економіці, від рівня впливу державного контролю в економічній сфері. Від характеру соціально - економічних відносин у національній державі, від активності і ефективності інститутів громадянського суспільства у відстоюванні своїх прав тощо.

Вищезазначені тенденції суттєво впливають на Україну і ставлять її в неоднозначну ситуацію, свого роду точку біфуркації, висхідний момент, який здатний кардинально змінити як в гіршому, так і в кращому напрямку розвиток подій у країні. Варто зазначити, що глобальні тренди світу значною мірою впливають на формування умов всередині України. Багато в чому українські тенденції повторюють світові тренди. У суспільстві початку XXI ст. складається розуміння того, що людство опинилося перед черговим цивілізаційним циклом, здатним сформувати нові суспільно - політичні та соціально - економічні відносини. Змінюється все: інституційна система суспільства, її світоглядні і матеріальні засади. Модернізований капіталізм втрачає свій соціальний базис - середній клас. Інформаційне суспільство кардинально змінило соціальну структуру середнього класу.

Традиційно фахівці зупиняються на двох шляхах розвитку соціально-економічної системи: 1) збереження ліберальної економічної політики, відкритість національних економік, збереження тенденцій орієнтованих на зовнішньоекономічну залежність; 2) орієнтація на розвиток внутрішнього національного ринку, підтримка стратегічних галузей національної економіки, відродження стратегії заміщення імпорту власними товарами, більш активна політика держави щодо підтримки національних товаровиробників тощо. Проте при наявності різних моделей ринкової економіки - англосаксонської, німецької, північноєвропейської, японської, китайської та інших - роль національних держав і їх системою управління залишаються виключно домінуючими. За таких умов головними завданнями для дійових осіб публічного сектора є:

1. Скорочення бюджетного дефіциту і структурних боргів;
2. Підтримка ефективного політичного контролю над економікою, незважаючи на процеси глобалізації;
3. Стимулювання конкуренції на всіх рівнях публічної влади: місцевий, регіональний, державний та міждержавний рівень;
4. Задоволення зростаючих вимог громадян щодо виплати та фінансування програм соціального характеру, які надаються публічними адміністраціями;
5. Управління конфліктами з перерозподілу всіх видів ресурсів, шляхом виключення певних соціальних і корпоративних груп впливу;
6. Підвищення професійного рівня фахівців у сфері управління публічними ресурсами, які з різних причин зменшуються;

7. Застосування демократичного імперативу щодо необхідності системної оцінки і прогнозування наслідків прийнятих владою законів і регламентованих актів,

8. Створення сучасного, соціального ліфту, який відповідає реаліям і викликам та є здатним акумулювати всі види ресурсів, реформувати систему управління і утримувати її від політичної деградації;

9. Політична інтеграція політичної меншості в процесі прийняття політико-адміністративних рішень і пов'язане з цим консенсусне управління конфліктами, які виникають внаслідок протистояння більшості.

Підвищення податків і скорочення державних витрат не уникнути, але за відсутності збалансованої програми економічного зростання неможливо вийти із замкнутого кола економічної рецесії. Держава повинна узяти на себе відповідальність по створенню умов для економічного зростання. Оживити споживчий ринок через врахування у державній політиці інтересів середнього і малого бізнесу. Провести лібералізацію сфери послуг, стимулювати бізнес ініціативу, впроваджувати «сині» технології у виробництво, перепрофілювати не рентабельні бізнес проекти, активізувати підготовку кадрів і багато що інше.

Створення ефективної системи публічного управління, яка відповідає вимогам сьогодення, потребує наукового обґрунтування і експертного супроводження. Питання ефективності української влади є без перебільшення питанням національної безпеки держави. Саме бачення майбутнього держави, вміння добирати інструментарій щодо його реалізації, ефективно використати ресурсів і політичних інститутів, прогнозування наслідків власної діяльності і визначає ефективність публічної політики. Перефразовуючи слова лауреата Нобелівської Премії у сфері економіки за 2001 рік Майкла Спенса, хотілося б сказати, що людство не здатне уникнути економічних і соціальних підйомів і падінь, але хотілося б, щоб людство навчилося робити висновки з цих явищ, прогнозувати наслідки своїх дій і рішень, нести соціальну і політичну відповідальність перед суспільством і майбутніми поколіннями.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Кравченко Віктор Віталійович, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри конституційного адміністративного та міжнародного права Університету економіки та права «КРОК», директор Центру правової допомоги містам Асоціації міст України,

Протягом останніх 10 - 15 років у вітчизняній юридичній науці активно обговорюється питання щодо необхідності проведення низки системних реформ, спрямованих на трансформацію закріпленою Конституцією України 1996 року [1] системи територіальної організації влади [2;3;4;5;6]. Особливої нагальності ці питання набули після 2005 року, коли стало очевидним, що існуюча система управління на місцях себе повністю вичерпала, вона продемонструвала вкрай низьку ефективність з точки зору забезпечення сучасних стандартів адміністративних та інших послуг, що надаються жителям українських сіл, селищ та міст. На важливість вирішення цих питань наголошується і в програмних документах Президента України, зокрема в Щорічному посланні Президента України Верховній Раді України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році» [7].

На жаль, незважаючи на тривале соціальне очікування в Україні й досі немає жодного державного програмного документу, в якому були б викладені концептуальні засади трансформації системи влади в цілому і її складової - територіальної системи влади. Сьогодні вони лише напрацьовуються Конституційною Асамблеєю, утвореною відповідно до Указу Президента України №328/2012. Ще більш актуального значення набуває проблема законодавчого забезпечення реформування системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування. Мова йде про необхідність розробки та прийняття комплексу законодавчих актів, пов'язаних єдиною ідеологією реформи.

Зазначена вище ситуація обумовила появу проектів кількох концептуальних документів, розроблених різними експертними групами, в яких пропонуються різні варіанти реформування системи територіальної організації влади, що відображають різні політичні та науково-методологічні погляди стосовно стратегії та тактики проведення реформ, їх предмету етапів тощо [8;9;10]. Однак питання законодавчого забезпечення реформи досліджувалися лише фрагментарно [11], що не дозволяє сформулювати цілісну концепцію її правової основи та спонукає до подальшого наукового дослідження концептуальних засад трансформації системи територіальної організації влади, розбудови місцевого самоврядування. При цьому, основними цілями наукового аналізу, на наш погляд, першочергово мають стати такі питання :

- обґрунтування ідеології законодавчого забезпечення трансформації системи територіальної організації влади в Україні;
- визначення напрямів, пріоритетів та етапів системних реформ, спрямованих на трансформацію системи територіальної організації влади в Україні («дорожньої карти реформування»);
- адекватного врахування принципів Європейської хартії місцевого самоврядування при розбудові нової моделі територіальної організації влади;
- визначення підходів до законодавчого розмежування предметів відання та повноважень різних видів органів публічної влади та різних територіальних рівнів управління;
- наукове обґрунтування побудови такої системи адміністративно-територіального устрою України, яка б забезпечила формування дієздатних територіальних громад, спроможних належним чином здійснювати завдання та повноваження місцевого самоврядування;
- інституційне, законодавче, матеріально-фінансове та інше ресурсне забезпечення трансформації системи територіальної організації влади та розвитку місцевого самоврядування в Україні;
- зарубіжний досвід проведення системних реформ, спрямованих на трансформацію системи територіальної організації влади.

На підставі зазначеного та з урахуванням аналізу практики державного будівництва в Україні і зарубіжних європейських країнах, узагальнення досвіду територіальних громад, наукових розробок фахівців у галузях конституційного, адміністративного та муніципального права, державного управління можна сформулювати власне бачення завдань, пріоритетних напрямів, механізмів та етапів законодавчого забезпечення реформування системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування на основі децентралізації державного управління та розвитку місцевої демократії.

Таке бачення базується на таких концептуальних засадах:

По-перше, до завдань законодавчого забезпечення реформування системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування доцільно віднести:

1) визначення рівнів законодавчого закріплення нової моделі територіальної організації влади. Так, по-перше, потребує вдосконалення конституційне регулювання питань, пов'язаних: із визначенням системи адміністративно-територіального устрою України, формуванням територіальної основи місцевого самоврядування; чітким визначенням природи місцевого самоврядування на основі його певної наукової концепції (громадівської, державницької тощо); приведенням у відповідність до положень Європейської хартії місцевого самоврядування нормативного визначення місцевого самоврядування; зміцненням гарантій місцевого самоврядування (в першу чергу тих, що передбачають правову, організаційну та фінансово-матеріальну самостійність територіальних громад та органів місцевого самоврядування), визначенням природи органів державної вади та органів місцевого самоврядування, що здійснюють управління на регіональному рівні (район, область) тощо;

2) створення законодавчих передумов для запровадження в практику діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування новітніх технологій місцевого управління та муніципального менеджменту, що дозволить наблизити рівень надання населенню адміністративних та інших публічних послуг до європейських стандартів;

3) стимулювання формуванню дієздатних, ресурсозабезпечених територіальних громад, спроможних ефективно здійснювати завдання та повноваження місцевого самоврядування;

4) створення ефективного механізму представництва на загальнодержавному та регіональному рівнях інтересів територіальних громад та захисту їх прав у взаємодіючих з органами державної влади;

По-друге, пріоритетними напрямками законодавчого забезпечення реформування системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування доцільно визначити:

оптимізацію системи органів публічної влади на регіональному (район, область) територіальних рівнях управління;

формування територіальної основи місцевого самоврядування;

зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування;

вдосконалення організації та функціонування системи місцевого самоврядування;

чіткий розподіл завдань та повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування різного територіального рівня;

зміцнення правових гарантій місцевого самоврядування, вдосконалення механізмів захисту прав та законних інтересів територіальних громад, органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Важливого значення в контексті законодавчого забезпечення реформування системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування набуває також проблема вдосконалення інституту служби в органах місцевого самоврядування (муниципальної служби) державної служби. З цією метою доцільно здійснити такі заходи:

1. Законодавчо запровадити перелік виборних посад в органах місцевого самоврядування до яких віднести посади, на які особи обираються територіальною громадою або відповідною місцевою радою (сільські, селищні, міські голови, секретарі сільських, селищних, міських рад, голови районних рад, голови районних у містах рад, голови обласних рад, заступники голів районних та обласних рад), а також посади, на які особи затверджуються (призначаються) радою (заступники сільських, селищних, міських голів, керуючі справами виконавчих комітетів, керівники апаратів районних, обласних рад).

2. Забезпечити політичну нейтральність службовців місцевого самоврядування шляхом встановлення законодавчої заборони для них займатися активною політичною діяльністю, зокрема, займати будь-які керівні посади в партійних органах та в місцевих осередках політичних партій.

3. Забезпечити належний рівень фахової підготовки при прийнятті на службу в органах місцевого самоврядування та створити умови для службової кар'єри службовців місцевого самоврядування.

Враховання зазначених пропозицій дозволить забезпечити комплексний підхід при формуванні законодавчої бази проведенні системних реформ - адміністративно-територіальної, адміністративної, бюджетної та фінансової, їх координацію, що є обов'язковою передумовою трансформації системи територіальної організації влади та вдосконалення місцевого самоврядування.

В той же час, вони свідчать про необхідність подальшого наукового дослідження питань, пов'язаних із законодавчим забезпеченням належної організації та функціонування публічної влади на регіональному та місцевому рівні, взаємовідносин влади з інститутами громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 - 1996 р., № 30, стаття 141.

2. Куйбіда В.С., Куйбіда М.С., Бабінова О.О. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії. Монографія. - Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2008. - 468 с.

3. Реформа для людини. Збірник матеріалів про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні. - К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2005. - 240 с.

4. Український муніципальний форум (літня школа для міських голів). Книга 1. Науково-практична конференція „Актуальні проблеми децентралізації державного управління та розвитку місцевого самоврядування в умовах політичної реформи”. Збірник матеріалів / За ред. М.В. Пітшика та В.В. Кравченка - К.: Ізвоз, 2005. - 222 с.

5. Кравченко В.В., Пітшик М.В. До питання щодо вдосконалення системи територіальної організації влади та формування територіальної основи місцевого самоврядування. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». Вип. 2. Збірник наукових праць. Правові та фінансові механізми муніципального управління / За заг. ред. В.К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка. - К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, 2007. - 234 с.

6. Кравченко В.В., Тварковська Л.І. Законодавче забезпечення проведення муніципальної реформи // Актуальні проблеми регіонального управління та місцевого самоврядування: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (08.04.2011 р.) / За заг. ред. В.К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка. - К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, у 2-х частинах. Ч. 1, 2011. - 388 с. (с. 27 - 32).
7. Щорічне послання Президента України Верховній Раді України «Про внутрішню та зовнішню становище України в 2013 році». - К.: НІСД, 2013. - 576 с.
8. Проблеми трансформації територіальної організації влади. Збірник матеріалів та документів / Науковий редактор: М. Пухтинський. - К.: Атика, 2005. - 852 с.
9. Безсмертний Р.П. Концепція реформування системи влади на регіональному та місцевому рівнях // Засідання Співки секретарів місцевих рад Асоціації міст України та громад. Науково-практичний семінар «Реформування місцевого самоврядування в контексті конституційної реформи». М. Бердянськ. 23 - 24 червня 2005 р. Збірник матеріалів / За ред. В.В. Кравченка та М.В. Пітійка - К.: Атика, 2005. - 192 с.
10. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://soskin.info/ksmodel.php>.
11. Актуальні питання законодавчого забезпечення реформування місцевого самоврядування в Україні. // Реформування місцевого самоврядування: національний та міжнародний досвід / Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. - В.: Вінницька обласна рада, 2011. - 157 с. (с. 91 - 96).

ПРАВА НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Горбачевський Віталій Якович, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Проблема злочинності неповнолітніх була і залишається однією з найбільш болючих для суспільства будь-якої держави в різні історичні епохи. Особливої уваги вона потребує в період кризових етапів розвитку держави. Діти найпершими реагують на негативні зміни в суспільстві, що впливає на їхню свідомість і поведінку. На жаль, Україна не стала винятком. Дані статистики свідчать про те, що кожне восьме-дев'ять кримінальне правопорушення в Україні вчиняється неповнолітніми.

Актуальність цього питання беззаперечна зараз у період реалізації положень нового кримінального процесуального кодексу, і перш за все стосовно неповнолітніх. Засади кримінального процесу покликані безпосередньо захищати права і законні інтереси людини. Пункт 4 ст.14 Міжнародного Пакту про громадянські й політичні права конкретизує загальновизнані положення і доводить, що у відношенні неповнолітніх процес повинен враховувати їх вік і бажання сприяти перевихованню. Дійсно, попередження злочинності серед неповнолітніх і перевиховання осіб, які скоїли злочин, можна визнати одним з важливих завдань держави у справі боротьби із злочинністю.

Новий КПК, зокрема глава 38, запроваджує низку позитивних змін та нововведень у кримінальний процес щодо неповнолітніх, що неодмінно відображає факт розуміння державою того, що до неповнолітніх повинні застосовуватись спеціальні процедури, які відповідають їхньому віку, соціальному та загальному розвитку. Нові зміни передбачають, зокрема, підвищення гарантій конфіденційності у судових засіданнях за участю неповнолітніх, надання пріоритетності розгляду їхніх справ, залучення законних представників неповнолітніх не тільки на стадії судового розгляду справи, але й на стадії досудового розслідування, закріплення обов'язку учасників кримінального провадження роз'яснювати суть процесуальних дій неповнолітньому, обмеження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до неповнолітніх та інші. Затримання та застосування до неповнолітнього такого запобіжного заходу як тримання під вартою можливе лише за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

За півроку завдяки запровадженню положень нового Кримінального процесуального кодексу, майже на третину зменшилася кількість затриманих підозрюваних, суттєво скорочується кількість людей, яких утримують у СІЗО. Якщо на час початку дії нового КПК в СІЗО перебувало 32 тис. осіб, то станом на 1 червня 2013 року в СІЗО перебувають 19 тис. осіб. У відповідній пропорції зменшилась кількість неповнолітніх у місцях попереднього ув'язнення.

Положення нового КПК дозволяють застосовувати як альтернативу іншим запобіжним заходам передавання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передавання їх під нагляд адміністрації цієї установи. При цьому обов'язково необхідно пересвідчитися у їх спроможності забезпечити відповідний нагляд та правомірну поведінку дитини.

На жаль, перелічені можливості на стадії досудового розслідування використовуються слідчими підрозділами ще не завжди та не досить ефективно, але з впровадженням нового законодавства кількість обраних альтернативних заходів суттєво збільшилась. Крім того у рамках «пілотного» проекту в слідчому підрозділі ГУ МВС України у Дніпропетровській області створено спеціалізований відділ, який розслідує і контролює такі кримінальні провадження. Ця новація дала позитивний ефект, що свідчить про доцільність поширення набутого досвіду у інших територіальних органах.

Новим Кримінальним процесуальним кодексом передбачена спеціалізація слідчих та суддів у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, визначаються додаткові гарантії захисту прав дітей. Цьому сприяє здійснення низки організаційних заходів підрозділами МВС для забезпечення ефективного досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

В Україні на жаль досі далеко не всі суди мають такий розподіл, більшість дитячих справ розглядається у загальному потоці між дорослими злочинами. Реалії сьогодення такі, що суди перевантажені справами. На вивчення дитячої долі за таких обставин судді мають інколи максимум півгодини. За такий проміжок часу встигнути зрозуміти хто ця дитина злочинець чи просто жертва обставин судді встигають не завжди.

В той же час у більшості європейських країн поширена практика, коли за незначні злочини у окремих випадках неповнолітнім призначається покарання нижче визначеного законом, або пропонується примирення із жертвою злочину, тощо.

Одна з основних засад здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх визначена статтею 484 КПК. Зокрема, слідчий, прокурор зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішення та їх значення, вислуховувати його аргументи та вживати інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.

Україні важливим у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх є встановлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню ними кримінальних проступків та правопорушень. У зв'язку з відсутністю норми закону, яка б надавала право на таке реагування слідчому, особлива роль у кримінальному провадженні відводиться прокурору, який може використати увесь комплекс наданих законом наглядових повноважень, у тому числі, щодо усунення порушень у роботі органів державної системи профілактики. Та нарешті захистити оступившогося підлітка від свавілля, бездушності, необ'єктивної оцінки його вини під час досудового слідства та судового провадження.

Важливу роль має відіграти щодо захисту прав і законних інтересів неповнолітнього правопорушника на всіх стадіях кримінального процесу також нова постать у кримінальному процесі слідчий суддя, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Сьогодні на часі також вирішення питання про необхідність побудови в Україні ефективної системи ювенальної юстиції, яка буде у змозі забезпечити всебічний захист прав та охоронюваних законом інтересів неповнолітніх осіб, а також буде враховувати індивідуальні особливості неповнолітніх, їхньої кримінальної поведінки та подальшого життя у соціумі. Створення такої системи має на меті переорієнтацію в боротьбі із суспільно небезпечними діяннями неповнолітніх, головним чином, на заходи щодо попередження скоєння ними таких дій.

ПОЗИТИВНЕ ПРАВО І ПАТОЛОГІЯ

Вовк Вікторія Миколаївна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

Перш за все декілька зауваг щодо коректності вживання терміну «патологія» у розрізі права. По-перше вживання цього терміну є цілком виправданим та уже усталеним у соціологічній думці. Дещо незвичним цей термін залишається для юристів, хоча на пострадянському теоретичному просторі відомою є праця М. Кудрявцева «Правова поведінка: Норма і патологія» (1982). По-друге, використання понять і термінів природничих наук у наукових дослідженнях соціогуманітарної сфери є наслідком загально культурологічної настанови сучасної науки: від членування і замкнутості у дослідженні об'єктів до створення єдиної синкретичної (цілісної) картини цього об'єкту. Звичайно, що це не означає прямого перенесення понятійно-категоріального апарату природничих наук у гуманітарні науки.

Чому стосовно позитивного права можна використовувати поняття «патологія права»? Відповідь на це питання таїться у самій природі позитивного права. Теорія позитивного права, вироблена ще в XVII столітті, знайшла своє продовження у наступних поколіннях правознавців як теорія, яка зуміла звести істину і дійсність права до законодавчого припису державної влади, що призводить до трактування позитивного права як юридичного автоматизму: воно носить формальний характер в межах окремої держави, воно не вічне, має часові обмеження, які окреслюються моментами відміни чи заміни норм новими, воно знаходить виправдання для себе у обґрунтуванні себе як показника автономної самоорганізації громадянських суспільств, які регулюються природним законом самозбереження людей. Норми позитивного права є штучними, створеними людьми, вони є засобом для підкорення однієї групи іншій. Норми такого права мінливі, умовні, інколи є прикладами дивовижності «подвійної шкали цінностей», вони цілком утилітарні, тобто позбавлені трансцендентності і не визнають понад-мирянських цінностей.

Патологією права також є правопорушуче законодавство, з його невідповідністю правам людини, багаточисельними правовими обмеженнями; правозастосовна діяльність, яка орієнтується не на забезпечення реалізації громадянам прав і свобод, а така, що створює додаткові юридичні перепони до їх використання; юстиція, яка «працює, оглядаючись» на чиновників; відсутність або замала кількість у законі позитивних стимулів поведінки. Патологією також слід вважати недовіру населення до інститутів чинного права (юридичний нігілізм) і небажання владних структур враховувати правові позиції населення під час прийняття рішень, які зачіпають глибинні інтереси значної маси людей.

Патологія права виявляється і у законотворчому задоволенні запиту на право, коли суспільна свідомість відчуває правовий дискомфорт. Прикладом патологій у законодавчій сфері є прийняття неправового закону. Як вже неодноразово підкреслювалось, сьогодні, право потребує сили, яка б могла підтримувати загальний характер правових вимог - принцип еквівалентності і рівності міри. Такою силою є держава, яка використовує для цієї мети закон як засіб закріплення еквівалентності. За своїм характером закон сьогодні - це документ, який створюється за законами формальної логіки; він охоплює та відображає певний вид суспільних відносин, формалізуючи та узагальнюючи їх. Але закон не може повною мірою бути адекватним правовим відносинам, які складаються та функціонують у визначений час, як і соціальній дійсності. Юридичний закон повинен відображати реальний стан речей у закінченій, чіткій і несуперечливій формі. Тому досконалість системи законодавства у формально-логічному відношенні означає її відрив від правової реальності і можливість швидкого занепаду.

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТУРИ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Коваль Катерина Петрівна, адвокат, заступник голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України, здобувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського державного університету ім. Мечникова

Принцип незалежності — це діяльність адвокатури у правовому просторі, який унеможливує будь-які позаправові обмеження щодо адвоката під час виконання останнім своїх обов'язків з надання правової допомоги.

Одним із ключових принципів адвокатської діяльності на сьогодні є принцип незалежності. Це визначено як і законодавцем, так і науковою доктриною. Зокрема, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] серед основоположних принципів та засад здійснення адвокатської діяльності визначає принцип незалежності. Цей принцип встановлюють і міжнародно-правові акти (Основні положення про роль адвокатів; Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства тощо), [2] а саме: завдання, що виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності і відсутності будь-якого впливу на нього, пов'язаного із зовнішнім тиском. Незалежне становище адвоката сприяє зміцненню в суспільстві довіри до процедур правосуддя і неупередженості суддів. Адвокату варто уникати будь-яких утисків власної незалежності і не поступатися принципами обов'язку заради інтересів інших осіб.

Відповідно до Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів незалежність адвокатури є найважливішою гарантією захисту прав людини і є необхідною умовою для ефективного й адекватного доступу до юридичних послуг. Для встановлення і підтримки правопорядку адвокатура має бути незалежною при виконанні своїх професійних обов'язків, тобто без неправомірних обмежень, прямого або непрямого тиску чи втручання. Адвоката не варто ототожнювати з владою. А щодо юристів, які, надаючи правову допомогу, фінансуються повністю або частково за рахунок державних коштів, то вони повинні користуватися гарантіями професійної незалежності таким шляхом: 1) подібні програми або організації довіряються незалежному правлінню, який здійснює контроль над політикою, бюджетом та персоналом; 2) визнання того, що, служачи справі справедливості, первинним для адвоката є зобов'язання перед клієнтом, в процесі представлення якого адвокат першочергово повинен керуватися відповідно до своєї совісті та професійного судження [4].

Принцип незалежності — це діяльність адвокатури у правовому просторі, який унеможливує будь-які позаправові обмеження щодо адвоката під час виконання останнім своїх обов'язків з надання правової допомоги [3, ст. 99].

Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року, покладають основну відповідальність за створення та забезпечення гарантій реалізації незалежності адвокатів на Національну асоціацію адвокатів України (НААУ).

Відповідно до частини 1 статті 6 Правил адвокатської етики, специфіка цілей і завдань адвокатури визнає як необхідну Умову належного здійснення адвокатської діяльності максимальну незалежність адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання правової допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів. Частиною 2 статті 6 Правил адвокатської етики передбачено, що з метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їхньому ефективному використанні в інтересах клієнтів.

На мою думку, незалежність — це не лише відсутність будь-якого впливу, а також свобода вчиняти певні дії виятково на власний розсуд.

Незалежність відноситься до таких понять, які не можна розглядати як часткові, — незалежність, як і свобода буває винятково абсолютною. Адвокат у процесі своєї діяльності не повинен бути залежним від когось або чогось чи підлеглим комусь або чомусь.

Згідно з Конституцією України кожен має право на правову допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Для забезпечення цих прав діє адвокатура [5]. Держава реалізує зазначене вище положення шляхом запровадження центрів з надання безоплатної правової допомоги, які залучають адвокатів для здійснення цього завдання. Але чи буде збережено при цьому принцип незалежності адвокатської діяльності?

Взаємовідносини між суб'єктами надання безоплатної правової допомоги базуються на основі взаємної поваги, довіри, співпраці та допомоги. Дотримання суб'єктами надання безоплатної правової допомоги повинно сприяти гідному, компетентному, результативному, ефективному та якісному виконанню ними своїх обов'язків та довіри до системи надання безоплатної правової допомоги [6].

Проаналізувавши законодавство України стосовно надання безоплатної правової допомоги, можна дійти таких висновків:

1. Принцип незалежності адвокатури не вказано в переліку принципів державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги (стаття 5 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»), а лише у частині 2 статті 26 (опосередковано, адже відсилає до інших нормативно-правових актів).

2. Повноваження керівних органів БПД передбачають, можливо, не прямий, але опосередкований вплив. Зокрема, згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [6] (стаття 17), центри можуть подавати клопотання про виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу з підстав, до яких, зокрема, входить неналежне виконання зобов'язань за умовами договору. У Законі немає визначення «неналежне виконання зобов'язання», тобто можна зробити висновок, що визначення цього питання підлягає розгляду директором центру, який, як і будь-яка людина, має суб'єктивну думку стосовно того, як «належно» потрібно виконувати зобов'язання. На сьогодні згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (пункт 10 частини 4 статті 48) створені комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги при радах адвокатів регіонів. Також до повноважень директора центру входить розподіл справ між адвокатами, які залучені до надання безоплатної вторинної правової допомоги; затвердження графіка чергування адвокатів, що також збільшує можливість впливу.

3. Законодавством визначено що центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладають контракти з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, для надання правової допомоги на постійній основі. Згідно з Кодексом законів про працю України контракт є особливою формою трудового договору, а останній визначається як угода між працівником і установою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому розпорядку [7] (стаття 21).

Розглядаючи питання щодо превенції порушення реалізації принципу незалежності, логічно постає питання щодо зворотного боку таких порушень, а саме: порушення принципу адвокатської таємниці, що матиме наслідком не лише порушення прав адвокатів, а й прав клієнтів, тобто людей, які, доручаючи свої долі професійним адвокатам, упевнені, що їхні інтереси, особиста інформація, яка була ввірена фактично сторонній особі, буде захищена законодавством від незаконного втручання. Досліджуючи питання про правові гарантії адвокатської діяльності, з'ясувавши їхнє значення та зміст, вивчивши механізм їхньої реалізації, неможливо не приділити належної уваги такій специфічній складовій адвокатського імунітету, як адвокатська таємниця.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється на адвоката, який зобов'язаний забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення. Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою

заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав). При цьому інформація або документи, отримані від третіх осіб і які містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних. Особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність згідно із законом.

Для адвокатської діяльності, публічно-правової за своїм змістом і однобічною за своєю спрямованістю, надзвичайно важливе значення має принцип конфіденційності, встановлений законом в інтересах здійснення правосуддя, захисту довірчого характеру стосунків між адвокатом і його клієнтом і зміцнення авторитету та суспільного престижу адвокатури.

Принцип конфіденційності закріплений законом і, таким чином, є правовою нормою, яка визначає в ряді випадків права та обов'язки учасників процесуальної діяльності при здійсненні правосуддя. Разом із тим це процесуальне правило, що стосується, перш за все, адвокатів, має глибоко моральний зміст, що робить його одним із найважливіших принципів професійної адвокатської етики.

Зокрема, законодавством стосовно надання безоплатної правової допомоги визначено [8], що договір/контракт центр з надання безоплатної правової допомоги укладає безпосередньо з адвокатом. Проблемою стосовно контрактів та договорів є кількість сторін в останніх. Процедура укладання договору центром з клієнтом законодавством чітко ще не визначена. Це є новелою, адже раніше клієнт укладав договір лише з адвокатом. Будь-яка новела потребує «органічного» поєднання з іншими нормами законодавства, вона не повинна суперечити нормативно-правовим актам або створювати конкуренцію норм. На жаль, систему укладання договору клієнт — центр — адвокат не можна назвати досконалою:

- а) нечітко визначений механізм укладання договору з клієнтом;
- б) укладання договору/контракту центром з адвокатом потребує більш детальної регламентації;
- в) механізм укладання трестороннього договору (центр — адвокат — клієнт) не передбачений;
- г) укладення договору між адвокатом та клієнтом є обов'язковим, адже для багатьох проваджень адвокат не має повноважень представляти клієнта без пред'явлення договору між цим адвокатом та клієнтом, зокрема в цивільному процесі.

Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і зонайважливішою передумовою довірчих/договірних відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва. Тому збереження конфіденційності будь-якої інформації, яка визначена як предмет адвокатської таємниці Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» або становить персональні дані про фізичну особу, які охороняються законодавством з питань захисту персональних даних, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Для принципу конфіденційності не обмежена в часі.

Розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, слідства і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю.

Інформація та документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги) з передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підстав. При цьому інформація та документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних.

Адвокат зобов'язаний забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності його помічниками, стажистами та членами технічного персоналу.

Крім того, адвокат зобов'язаний забезпечити такі умови зберігання документів, переданих йому клієнтом, адвокатських дос'є та інших матеріалів,

що знаходяться в його розпорядженні і містять конфіденційну інформацію, які розумно виключають доступ до них сторонніх осіб.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» («Гарантія адвокатської діяльності») забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

Користуючись своєю незалежністю, адвокат повинен пам'ятати, що мета не може виправдовувати засоби. І високі цілі правосудного захисту суспільства і особистості від несправедливого обвинувачення повинні бути досягнуті тільки за допомогою моральних способів і прийомів.

Стандарти якості надання безоплатної правової допомоги (стандарти якості), підготовлені та затверджені НААУ, повинні встановлювати загальні принципи діяльності органів, суб'єктів її надання та критерії оцінювання такої діяльності, спрямовані на забезпечення досягнення високого рівня якості правових послуг, що надаються суб'єктам права на безоплатну правову допомогу відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Для належного функціонування системи безоплатної правової допомоги держава зобов'язана забезпечити адекватний розмір винагороди адвокатам, який має відповідати їх фактичним затратам і співвідноситися з розмірами винагороди адвоката поза межами системи безоплатної правової допомоги, а також інших учасників процесу.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадовці і службовці особи у відносинах з адвокатами зобов'язані дотримуватися вимог Конституції України та законів України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, практики Європейського суду з прав людини.

Саме Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забезпечує правове регулювання питань діяльності адвокатури, її взаємодії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, передбачає гарантії незалежності адвокатів та адвокатських організацій. Мабуть, тільки перед адвокатурою, а не жодною іншою інституцією, ставить цілі та завдання громадянське суспільство. Ні на одну іншу організацію, яка не є державною, сьогодні не покладаються такі важливі державні функції.

Фундаментальними основами діяльності адвокатури були самоврядування, незалежність від державних органів, дотримання моральних вимог професії, законність.

Реалізація цих положень на різних етапах розвитку адвокатури залежала значною мірою від організаційних засад формування й форм адвокатських колективів, характеру правової і політичної системи держави. Чітко простежується закономірність: ступінь незалежності і суверенності адвокатури визначається зрілістю демократичних інститутів держави. У свою чергу, правовий статус адвокатури завжди був певним показником захищеності особистості і одним із індикаторів, що свідчать про успіхи в просуванні до правової держави та розвинутого громадянського суспільства.

Національна асоціація адвокатів України, органи адвокатського самоврядування та комісії з якості в межах своєї компетенції мають усіляко сприяти гарантуванню незалежності адвоката в період реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Підвищення ефективності діяльності вітчизняної адвокатури, якість і доступність адвокатської допомоги для всіх верств населення України — ось ті головні завдання, які ми всі разом повинні вирішувати з українськими законодавцями і всім юридичним співтовариством.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Офіційний вісник України від 23.08.2012 р., № 62, с. 17 стаття 2509, код акту 62964/2012.

2. Загальні колекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства //

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

3. Фіолевский Д.П. Адвокатура: Підручник. - Друге вид., Перероблене і доп. - М.: Алєрта, 2008. - 432с.

4. Стандарти незалежності юридичної професії МАЮ [http://www.ibanet.org/About the IBA/IBA resolutions.aspx](http://www.ibanet.org/About_the_IBA/IBA_resolutions.aspx).

5. Конституція України // Офіційний вісник України від 01.10.2010 2010, / № 72 / 1

Спеціальний випуск / с. 15 стаття 2598.

6. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» Офіційний вісник України від 15.07.2011 2011, № 51, с. 13 стаття 2009, код акту57375 /2011.

7. Кодекс законів про працю України Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 971 р., / Додаток до NSO.

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 № 8 « Про затвердження Порядку та умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу на тимчасовій основі» Офіційний вісник України від 20.01.2012 р., № 3, с.42 , стаття 92, код акту 60043 /2012.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Безрутенко Сергій Михайлович, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Пенсійна система в сучасному суспільстві відіграє важливу роль, оскільки її надійність є запорукою соціальної та економічної стабільності. Однією з найважливіших складових діяльності держави у галузі соціальної політики є законодавче регулювання та організація пенсійного забезпечення громадян. Кінцевим результатом цього процесу є забезпечення належного рівня життя людей похилого віку на засадах соціальної справедливості, гармонізації відносин між поколіннями та сприяння економічному зростанню, у т.ч. через інвестиційну діяльність пенсійних накопичувальних фондів, поліпшення демографічних показників, розвиток трудових ресурсів, відновлення освітнього та наукового потенціалу країни.

Пенсійні системи удосконалюються практично в усьому світі і, насамперед, в країнах з високорозвиненими суспільними відносинами. Сьогодні підвищена увага до систем пенсійного страхування в розвинутих країнах світу обумовлена, перш за все, демографічними змінами. Основний рівень пенсійних систем у більшості країн світу складає солідарний компонент, що передбачає утримання нинішніх пенсіонерів за рахунок відрахувань застрахованих осіб. Він є найбільш чутливим до демографічної структури населення. Ефективність такого механізму можлива лише при співвідношенні між платниками та пенсіонерами не менше як 3 до 1, у той час як в Україні кількість платників сьогодні вже менше за кількість пенсіонерів (станом на 01.01.2013 середньооблікова чисельність працюючих та фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності страховальників складала 12,2 млн осіб. При цьому, загальна чисельність пенсіонерів - 13,6 млн).

Необхідність проведення пенсійної реформи в Україні обумовлена також неспроможністю існуючої системи пенсійного забезпечення, яка історично склалася в Україні, за ринкових умов господарювання забезпечити громадянам адекватного заміння пенсією заробітку, втраченого ними у зв'язку зі старістю та запобігання бідності серед людей похилого віку. Для того, щоб краще зрозуміти необхідність доведення до логічного завершення розпочатої реформи пенсійної системи України, потрібно розглянути процес її історичного розвитку та врахувати причини тих проблем, що накопичувалися роками.

В середині 80-х років в Радянському Союзі усвідомили нагальність потреби змінити пенсійне законодавство. В 1990 році були прийняті союзні закони «Про пенсійне забезпечення» та «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців». Однією з принципових відмінностей нового законодавства стало те, що виплату пенсій передбачалося фінансувати не з Державного бюджету, а з нової фінансової інституції - Пенсійного фонду СРСР. Крім того, вперше передбачалося, що однією з умов одержання права на трудову пенсію є сплата страхових внесків до Пенсійного фонду. А згодом аналогічна норма з'явилася і в новому пенсійному законі вже незалежної України. Слід зауважити, що прийнятий в листопаді 1991 року Закон України «Про пенсійне забезпечення» майже нічим не відрізнявся від аналогічного Союзного Закону 1990 року. Важливо втім наголосити що з перетворенням республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР в Пенсійний фонд України змінилася не тільки назва структури, а й відбулися процеси, пов'язані з механізмом фінансування виплати пенсій, зокрема, вже не було можливості використовувати значні дотації з союзного фонду. Тому, статтею 8 Закону України «Про пенсійне забезпечення» 1991 року було передбачено, що Пенсійний фонд України є самостійною фінансово-банківською системою, яка

має сама заробляти кошти, яких бракуватиме. У 1991-1993 роках тимчасово вільні кошти Пенсійного фонду з метою одержання прибутку розміщувалися на банківських депозитах, вкладалися у статутні фонди підприємств, використовувались для надання кредитів тощо. Ці спроби хоч і забезпечили певний прибуток Пенсійному фонду у 1991-1993 роках, проте виявилися не зовсім вдалими з точки зору адміністрування та належного правового забезпечення і були припинені у середині 1993 року. Пенсійний фонд був перетворений із самостійної фінансово-банківської системи на центральний орган виконавчої влади, наділений відповідними повноваженнями.

Втім, на нашу думку, практика комерційної (господарської) діяльності Пенсійного фонду довела необхідність правового регулювання, багаторівневого контролю у питаннях використання фінансів пенсійної системи. В цьому контексті вищезазначений досвід мав і має важливе значення як для вдосконалення організації солідарної пенсійної системи, так і для побудови накопичувальної пенсійної системи.

В період з 1995 по 1996 роки Пенсійний фонд включався до Державного бюджету України. В 1997 році Законом «Про Державний бюджет України» його виділено як державну позабюджетну інституцію. У 2005-2007 роках продовжувалася робота Пенсійного фонду по покращенню виконання двох покладених на нього важливих функцій - призначення пенсій та акумулювання коштів на їх виплату. З отриманням Пенсійним фондом статусу центрального органу виконавчої влади в державі не лише з'явилася нова фінансова інституція, але й відбулася революційна зміна ідеології функціонування пенсійної системи, яка відтепер в основному фінансово не спиралася на державний бюджет, а одержала цільові джерела поповнення коштів, власні механізми їх акумуляції та розподілу і, головне, залучила інших соціальних партнерів - роботодавців та працівників до фінансової участі у вирішенні питань центрального забезпечення.

Водночас, слід зазначити, що в більш ніж двох десятках законодавчих актів, прийнятих в Україні за часи незалежності з метою регулювання пенсійного забезпечення містилися положення, які суттєво розширяли спектр пільг народних депутатів України, державних службовців, суддів, судових експертів, прокурорів, митників, журналістів, банківських працівників, науковців тощо, зокрема щодо дострокового виходу на пенсію, і тому закладали певні небезпечні для функціонування пенсійної системи наслідки. Це фактично був відступ від єдиних принципів та норм пенсійної політики, що призвело до соціальної несправедливості, коли окремі категорії громадян, що сплачували протягом трудової діяльності пенсійні внески за однаковою з рештою працівників ставкою (або за них сплачували підприємства і організації), мали право отримувати значно вищі пенсії. Наслідком ігнорування у законодавстві демографічних чинників та розширення пільгових пенсій стала фінансова неспроможність пенсійної системи України.

Ідеї реформування системи соціального забезпечення населення України знайшли відображення ще у прийнятому 13 квітня 1998 року Указі Президента України «Про основні напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні». Цей стратегічний документ передбачав створення в Україні тривірневої пенсійної системи, яка поєднує елементи державного солідарного та приватного пенсійного забезпечення. На його підставі були підготовані закони «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення», які встановлювали основні завдання та цілі пенсійної реформи. Введення в дію Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вважається офіційним «стартом» української пенсійної реформи. Зокрема, законодавче впровадження нових умов нарахування пенсій забезпечило їх пряму залежність від легального заробітку та набутого страхового стажу. Проте дефекто цього було недостатньо. Саме лише прийняття вказаних законодавчих актів все ж не забезпечило проведення необхідних реформ, що було обумовлено неузгодженістю прийнятих законів із іншими актами пенсійного законодавства, їх складністю, відсутністю чітких і зрозумілих механізмів реалізації. В результаті, незважаючи на реалізацію більшості положень пенсійного реформування з удосконалення солідарної пенсійної системи та започаткування недержавного пенсійного забезпечення, на сьогодні в Україні склалася складна ситуація з функціонуванням пенсійної системи, оскільки

необхідне розв'язання комплексних проблем, пов'язаних з економікою та соціальною сферою. Пенсійна система України продовжувала працювати в умовах максимального фінансового напруження, постійного дефіциту бюджету Пенсійного фонду, не забезпечуючи при цьому ані державні інтереси, ані задоволення потреб пенсіонерів[^] у збільшенні розмірів пенсій. Саме тому у липні 2011 року був прийнятий і з жовтня цього ж року набрав чинності ЗУ «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи». Цим законом, передбачено, зокрема, як реформа пенсійного законодавства на сучасному етапі охоплює зміни всіх рівнів системи пенсійного страхування в Україні, встановлює нові або суттєво змінені існуючі умови та порядок призначення пенсій громадянам України. Серед основних змін пенсійного законодавства України у солідарній системі пенсійного страхування виділяють такі:

1. Підвищено пенсійний вік для жінок, а також для чоловіків, які є державними службовцями або прирівнюються до державних службовців;
2. Запропоновано більш жорсткі заходи стимулювання більш пізнього виходу на пенсію;

3. Змінено періоди страхового стажу, які враховуються для обрахунку розміру коефіцієнта заробітної плати пенсіонерів та середньої заробітної плати в цілому по країні на одну застраховану особу;

4. Підвищено розмір мінімальної пенсії за віком і одночасно обмежено граничний розмір максимальної пенсії за віком;

5. Підвищено тривалість страхового стажу, як мінімального, так і необхідного для призначення повної пенсії за віком;

6. Змінено умови та порядок перерахунку пенсій та дострокового оформлення і виплати пенсій.

Передбачено також зміни пенсійного законодавства, щодо запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, визначено строки її запровадження, учасників, умови та порядок страхування. Стосуються зміни і системи недержавного добровільного пенсійного страхування, в частині, щодо недержавних пенсійних фондів, вимог до них та впорядкування їх діяльності.

Одним з аспектів запровадження обов'язкової накопичувальної системи (другого рівня пенсійної системи держави) є визначення інструментів та напрямів інвестування її пенсійних активів. Особливістю накопичувальної системи є те що пенсійні внески не можуть бути вилучені з системи до досягнення особою пенсійного віку. Тому перед інфраструктурними учасниками обов'язкової накопичувальної системи зокрема компаніями з управління активами (КУА) постає завдання управління накопиченими коштами шляхом розміщення їх у певні активи перелік яких міститься у ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» а саме банківські депозити (ощадні сертифікати) цінні папери погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом[^] Міністрів України Радою міністрів АРК облігації місцевих позик іпотечні облігації корпоративні облігації та акції резидентів України цінні папери погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядами іноземних держав акції та облігації іноземних емітентів

та інші активи, не заборонені законодавством України. Необхідність інвестування активів обов'язкової накопичувальної системи обумовлена потребою дотримання принципу соціальної справедливості. Довгостроковість пенсійних накопичень нерозривно пов'язана з проблемою їх знецінення внаслідок інфляції та необхідністю фінансування адміністративних витрат. В цьому контексті інвестиційний дохід має щонайменше компенсувати вказані витрати, а найкраще - забезпечити приріст пенсійних накопичень. Серед спеціалістів існує точка зору, яка базується на світовій практиці, що одним з основних завдань існування накопичувальної пенсійної системи поряд з соціальною складовою є формування потужного інвестиційного ресурсу, здатного стабілізувати внутрішню ситуацію у фінансовій сфері та забезпечити додаткову стійкість у період фінансових криз. Тобто інвестиційний ресурс з прогнозованою динамікою надходжень повинен стати фактором сталого зростання ВВП, надати могутнього поштовху реальному сектору економіки, забезпечити нарощення виробництва та створення доданої вартості

На думку визнаних фахівців вирішення зазначених проблем в системі пенсійного забезпечення громадян в Україні можливо лише комплексним

запровадженням ряду заходів законодавчого, економічного, соціального й іншого характеру.

Серед заходів економічного характеру: заходи щодо збільшення кількості робочих місць, особливо в «недержавному» секторі економіки, за рахунок створення нових підприємств, установ, організацій; збільшення розмірів заробітної плати працівників; зменшення кількості та обсягів податкових відрахувань; слід стимулювати добровільний більш пізній вихід на пенсію через встановлення пільг, переваг трудового, соціального та іншого характеру.

Серед заходів соціального характеру ті, що передбачають підвищення тривалості життя та рівня життя громадян, залучення їх до активного споживання товарів і послуг, залучення до системи добровільного недержавного соціального страхування.

ДАРУВАННЯ І ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Бірюков Іван Андрійович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Дарування за діючим ЦК віднесено до зобов'язального права, а саме до договірної його частини. Відповідно до ст. 717 ЦК за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Як видно, законодавець виходить з того, що дарування є зобов'язальним правовідношенням.

Наша мета - дослідити чи дарування завжди відбувається шляхом укладення договору, чи можуть мати місце випадки, коли дарування виступає одним із способів припинення і набуття права власності, іншими словами, відноситься до речового, а не зобов'язального права?

Почнемо з того, що суб'єктами зобов'язального правовідношення завжди виступають боржник і кредитор. Суб'єктивним правом кредитора є право вимоги, а суб'єктивним обов'язком боржника є сплата боргу. Саме тому вирішальне значення для юридичного змісту зобов'язань має надання управомоченій стороні можливості вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи [1].

Чи можна застосувати це правило до договору дарування? Щоб відповісти на це питання необхідно звернути увагу на те, що договір дарування в одних випадках є реальним - виникає з моменту прийняття речі обдаровуваним, а в інших є консенсуальним - вважається укладеним з моменту досягнення згоди з істотних умов і породжує обов'язок дарувальника передати річ у майбутньому.

Не виникає сумнівів, що до консенсуального договору дарування зазначене вище правило застосовується у повному обсязі. Натомість його не можна застосувати до реального договору дарування. При даруванні без обов'язку передати річ у майбутньому важко визнати (чи й неможливо це зробити) хто є кредитором, а хто боржником. У обдарованого право вимоги відсутнє, так само як у дарувальника немає обов'язку передати річ обдарованому.

Визначаючи правову характеристику договору дарування, О. С. Іоффе зазначав, що дарування як реальний правочин ніяких зобов'язальних правовідносин не породжує, а вчиняється шляхом його виконання, в результаті чого відразу перетворює обдарованого у власника майна, одержаного у вигляді подарунку [1]. Як бачимо, для реального договору дарування О. С. Іоффе не знаходить місця в зобов'язальних правовідносинах, бо у ньому відсутня ознака для таких правовідносин - наявність уповноваженої і зобов'язаної особи. При цьому він і не розкриває суті правочину, за допомогою якого обдарований відразу перетворюється у власника подарунку.

Можна припустити, що це односторонній правочин, вчинений дарувальником з метою визначення особи, якій має намір подарувати свою річ. Якщо обдарований приймає подарунок, то у нього відразу виникає право власності на майно, а дарувальник одержить задоволення своїх інтересів від

того, що його намір буде втілено у життя. Ясно, що таке пояснення дарування як одностороннього правочину потребує додаткового обґрунтування.

Коментуючи ст. 11 ЦК Н. С. Кузнецова зазначає, що договір у цивільному праві є найбільш поширеним юридичним фактом, з якого виникають права і обов'язки учасників правовідносин. Поряд із договором цивільні права і обов'язки виникають також із односторонніх правочинів, до яких слід віднести передусім заповіт, видачу довіреності тощо [2].

Видається, що саме з цими односторонніми правочинами варто порівняти реальний договір дарування.

Так, договір дарування з заповітом поєднує:

по-перше, той ефект, який має наступити після здійснення правочину, а саме породити права і обов'язки власника у обдаровуваного чи спадкоємця;

по-друге, на особу, якій дарувальник вирішив подарувати річ, як і на спадкоємця не покладається обов'язок прийняти дарунок чи спадщину. Різниця полягає лише в тому, що у разі відмови від дарунку річ залишається у власності дарувальника, а у разі не прийняття спадщини за заповітом вона переходить до спадкоємців за законом. Це пов'язано з тим, що дарувальник має на меті відчуження належного йому майна, а це можливо лише за життя власника (дарувальника), тоді як, питання про прийняття спадщини вирішується після смерті заповідача;

по-третє, прийняття подарунку обдаровуваним як і прийняття спадщини спадкоємцем, свідчить про втілення в життя того ефекту, який мав на увазі дарувальник чи спадкодавець.

Щодо видачі довіреності як одностороннього правочину, то необхідно звернути увагу на таке. З. В. Ромовська, дослідивши це питання, зазначає, що на відміну від заповіту, трактування довіреності як одностороннього правочину відразу нашоухється на потужні рифи, адже заповіт - надає право, а довіреність уповноваження.

Відповідно, до ч. 3 ст. 202 ЦК односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами. Однак в такій ситуації мова, по суті, йде уже про двосторонній правочин [3].

Отже, якщо виникають сумніви щодо видачі довіреності як одностороннього правочину, то ще більше сумнівів виникає до дарування (реального договору дарування) як до двостороннього правочину.

Ще Д. І. Мейер зазначав, що інколи даруванню надають місце в системі договорів, але не завжди дарування вважається договором, бо воно не завжди породжує права на чужі дії, а часто породжує права на річ [4].

В обґрунтування цього висновку Д. І. Мейер писав:

- дарування є відчуження права, отже дарувальник позбавляється певного права, при тому за життя;

- обдаровувана особа набуває право, якого рініше в неї не було - вона збагачується;

- як кожний правочин передбачає волю особи на його здійснення, так і дарування передбачає з боку дарувальника намір передати річ іншій особі безоплатно;

- дарування передбачає прийняття подарунку обдаровуваним. Тому, коли обдаровуваний сам не може виразити свою згоду на прийняття дарунку, дарування не існує [4].

Як бачимо, з часу коли це писалось мало що змінилось стосовно дарування. Більше того, багато із зазначених ознак знайшли відображення в чинному ЦК. Особливо це видно, читаючи ст. 722 ЦК стосовно відносин з прийняттям дарунку. Згідно з ч. 2 названої статті, дарувальник, який передав річ підприємству, організації транспорту, зв'язку або іншій особі для вручення її обдаровуваному, має право відмовитися від договору дарування до вручення речі обдаровуваному.

Незважаючи на неточність деяких формулювань даної норми (підприємство за ЦК є об'єктом цивільних прав), вона закріплює головне - важливість прийняття дарунку обдаровуваним, бо за загальним правилом, переданням майна вважається вручення його набувачеві або перевізникові, організації зв'язку тощо для відправлення пересилання набувачеві майна, відчуженого без зобов'язання його доставки. (ст. 334 ЦК). Як би мав місце

договір дарування, то застосовувалось би саме це правило, а не те яке зазначене у ст. 722 ЦК.

Отже, можна зробити висновок, що дарування без обов'язку передати дарунок у майбутньому і не обтяжене іншими правами і обов'язками, є правочиним, що не породжує зобов'язань.

Прикладом такого дарування може бути випадок, коли дарунок направлено обдаровуваному без його попередньої згоди і прийнятий ним без негайної заяви про відмову від його прийняття (ч. 3 ст. 722 ЦК); дарування майна відносно якого у дарувальника не виникає обов'язків, передбачених у ст. 721 ЦК тощо.

Викладене дає підстави сказати:

- дарування є одним із способів набуття і припинення права власності;
- дарування як правочин може породжувати зобов'язальні права і обов'язки;
- у випадках, коли у дарувальника чи обдаровуваного виникають застереження щодо прийняття дарунку або у випадках, передбачених законом, сторони зобов'язані укласти договір дарування.

Список викосританих джерел:

1. Иоффе О. С. Обязательственное право. М.: Юрид. лит. 1975. - С. 6
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. - 3-є видан. перероб. і допов. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. - К.: Юрінком Інтер, 2008 - Т. 1 - С. 29.
3. З. Ромовська Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. К.: Атіка, 2005. - С. 450.
4. Мейер Д. И. Русское гражданское право. - Изд. восьмое: С.-Петербург. 1002. - С.204.

ПРАВОВІ РЕФОРМИ НА ШЛЯХУ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Зюнькіна Вікторія Вячеславівна, юридичний радник з питань господарського, податкового, цивільного, сімейного, трудового права ТОВ «СІНЕМА-ЦЕНТР», ПІ «ЮНАИТЕД МЕДІА ГРУП», ТОВ «МДЦ», ТОВ «ПРІОРИТЕТ ІНТЕРНЕТШІЛ»

Проблема виконання судових рішень в Україні є реальною перешкодою до реалізації гарантованих Конституцією України прав та законних інтересів кожного. На фоні незадовільного стану виконання судових рішень в Україні необхідність реформування виконавчого провадження навряд чи викликає сумніви.

Конституція України визначає, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території держави [1, ч. 5 ст.124]. Так само, Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначено, що обов'язковими для виконання Україною є рішення Європейського суду з прав людини [2, ч. 1 ст.2].

Умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку, врегульовані Законом України «Про виконавче провадження» [3, преамбула].

Примусове виконання рішень покладається на державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України, та здійснюється державними виконавцями, визначеними Законом України «Про державну виконавчу службу» [3, ч.1 - 2 ст. 2]. Таким чином, в Україні фактично існує державна монополія на примусове виконання судових рішень.

З 01.01.2013 р. виконання рішень суду, боржниками за якими є державний орган, державне підприємство або юридична особа, здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження», з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [4, ч.1 ст.4, ч. 1 ст.7].

Оглядове дослідження стану виконання органами ДВС виконавчих документів за 2012 р. показало, що у 2012 р. підлягало виконанню 8 069 788 виконавчих документів, з яких фактично виконано 2 103 552 (26%). При цьому середня завантаженість в розрахунку на одного державного виконавця з 1999р. збільшилася з 85 до 129 виконавчих документів у 2012 р. [5]

Відтак, судові рішення в Україні масово не виконуються, ця проблема має системний характер і вже вийшла далеко за межі країни.

Так, станом на 31.12.2012 р. на розгляді в Європейському суді з прав людини перебувало 10 450 справ проти України, таким чином у порівнянні з іншими

державами Україна перебуває на четвертому місці після Росії, Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду [6, с.1]. Однією з основних проблем, які призводять до констатації Європейським судом з прав людини порушень Україною положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, є невиконання або тривале виконання рішень національних судів [6, с.2].

Крім рішень національних судів, в Україні існує проблема з виконанням рішень самого Європейського суду. Зокрема, про це свідчить оприлюднена Європейським судом з прав людини інформація про невиконання Україною 95% прийнятих ним за позовами українців рішень, тобто більшість рішень, прийнятих по Україні, досі залишається невиконаною. На думку судді ЄСПЛ С.Шевчука, українська правова система не може впоратися з забезпеченням виконання в Україні Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини [7].

Існує декілька причин, які обумовлюють такий жалюгідний стан виконання судових рішень в Україні: надмірна завантаженість державних виконавців, низький рівень матеріально-технічного забезпечення органів ДВС, недосконалість законодавчої бази, корупція тощо.

Незважаючи на деякі позитивні зрушення протягом останнього року у сфері реформування інституту державного виконання судових рішень, загалом існуюча система виконання судових рішень в Україні продовжує залишатися малоєфективною та недієвою.

Слід зазначити, що до позитивних кроків з правового реформування інституту державного виконання судових рішень можна з впевненістю віднести наступні події останнього часу:

1) Україна зробила перші кроки з удосконалення механізму виконання судових рішень, за якими боржником є державний орган або державне підприємство, коли було прийнято Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» № 4901-УІ, який набрав чинності 01.01.2013 р. Відповідно до нього держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є державний орган, державні підприємство, установа, організація або юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється згідно із законодавством.

Передбачені зазначеним Законом гарантії держави є досить ефективними, але при цьому існує ряд недоліків, що заважає їх належній реалізації:

- В проєкті цього Закону містилися норми, які передбачали порядок виплати вже існуючої заборгованості за судовими рішеннями, відповідальність за виконання яких несе держава. Проте при голосуванні у другому читанні ці норми були відхилені. Слід зауважити, що 19.09.2013р. Верховною Радою проголосовані за законопроект Кабінету Міністрів України від 26.02.2013р. №2399 «Про внесення змін до деяких законів України щодо виконання судових рішень», яким, у разі його прийняття, цей недолік буде усунуто, оскільки ним визначено поетапне погашення такої заборгованості у встановленій черговості, починаючи з 2014 року [8]

- Дотримання державою встановлених Законом гарантії є можливим лише за наявності коштів, передбачених державою на задоволення такої потреби. Станом на 01.04.2013 року лише з питань пенсійних і соціальних виплат громадянам судами України прийнято 2,2 млн. судових рішень, згідно з якими необхідно виплатити 7,2 млрд. гривень [9]. Водночас Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» видатки на виконання судових рішень, у тому числі з питання пенсійного забезпечення всіх категорій осіб, передбачено у сумі лише 153,9 млн. гривень [10]. Отже, Закон «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» наразі не може захистити права більшості стягувачів, оскільки не встановлює розмір здійснюваного фінансування та не передбачає конкретних дій у разі відсутності коштів, передбачених бюджетною програмою.

2) 04.09.2013 р. у Верховній Раді України зареєстровано законопроект №3192 «Про внесення змін до [Закону України «Про виконавче провадження»](#) (щодо постанови про закінчення виконавчого провадження)», яким пропонується виключити пункт 11 частини першої статті 49 та частину третю ст.75 [Закону України «Про виконавче провадження»](#), як підставу для закінчення виконавчого провадження (автор законопроекту: народний депутат Т.Я.Слюз) [8].

Застосування положень частини третьої статті 75 Закону України «Про виконавче провадження», згідно якої державний виконавець виносить постанову про закінчення виконавчого провадження, якщо виконання рішення без участі

боржника неможливо, суперечить вимогам частини 5 статті 124 Конституції України, стосовно того, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території держави статті 115 Господарського процесуального кодексу України, статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» тощо. Запропоновані законопроектом зміни вирішать проблему з невинуватим позбавленням права стягувача на повторне пред'явлення виконавчого документа в межах строків пред'явлення його до виконання. А отже, такі зміни спрямовані на забезпечення прав і законних інтересів осіб та усунення правових колізій у діючому законодавстві України.

3) Протягом останніх декількох місяців Міністерство юстиції України розробило та впроваджує значну кількість пропозицій, направлених на покращення ситуації з виконанням рішень. Зокрема, розроблено законопроект №3062 від 09.08.2013 р. щодо удосконалення процедури виконання судових рішень в інтересах дітей, який дозволить визначити механізм виконання рішень судів про повернення дітей, спростити процедуру розшуку дитини, удосконалив процедуру примусового стягнення аліментів) [8, 11]. Також розроблено законопроект, що передбачає комплексне удосконалення системи примусового виконання: оптимізацію розшуку боржників, зниження корупційних ризиків, питання виконання рішень зобов'язального характеру, контролю за законністю виконавчого провадження тощо [11]. Запропоновано запровадити нову систему реалізації арештованого майна, що передбачає проведення публічних торгів і аукціонів через спеціальну інформаційну систему в мережі Інтернет, при цьому з 01.01.2014 р. продавати і придбавати таке майно можна буде в Інтернеті з будь-якого місця [11].

4) Проблемам виконання судових рішень приділяють уваги і судові органи. Так, Вищий адміністративний суд України інформаційним листом від 9.01.2013 р. № 28/12/13-13 надав роз'яснення, відповідно до якого суд після ухвалення судового рішення в адміністративній справі має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати в установленний строк звіт про його виконання, а в разі ненадання звіту - накласти штраф.

Очевидно, що всі ці заходи направлені на вирішення лише окремих поточних питань, що виникають на вимогу сьогодення у сфері державного виконання судових рішень, і тому, незважаючи на їх актуальність та очікуваний позитивний вплив, цього явно недостатньо для системного вирішення проблеми.

Задля дійсного реформування інституту державного виконання судових рішень, на думку доповідача, необхідно змінити законодавчий підхід і системно вдосконалити законодавство у цій сфері.

Відповідно до положень Конституції України, до основних засад судочинства віднесено обов'язковість рішень суду, а правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1, п.9 ч.3 ст.129, ч.1 ст.124]. Захист права не закінчується прийняттям судового рішення, а вимагає реального його виконання, включаючи вжиття примусових заходів. Виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження [3, ч.1 ст.1]. Таким чином, поняття «правосуддя» в широкому розумінні включає і примусове відновлення порушеного права у виконавчому провадженні. Така позиція ґрунтується на Виконання рішення завершує діяльність зі здійснення правосуддя та, відповідно, завершує процес захисту права, оскільки саме виконання судового рішення завершує процес реалізації норми матеріального права.

Органічна єдність стадії виконання судових рішень та всіх інших стадій судового провадження зумовлюється тим, що весь судовий процес, включаючи стадію виконання, є єдиним процесом примусової реалізації норми матеріального права в установленій процесуальній формі. Зокрема, це підтверджується контрольними функціями суду по відношенню до діяльності державних виконавців щодо звернення до виконання судових рішень: суд вирішує питання відстрочки або розстрочки, зміни способу та порядку, зупинення чи повороту виконання рішення, а також розглядає скарги на дії або бездіяльність органів ДВС.

Проте в існуючій системі виконання судових рішень, на думку доповідача, фактично відсутня належна взаємодія судів та органів ДВС, обумовлена розділенням між судовою та виконавчою гілками влади повноважень по реалізації окремих стадій судового провадження. Оскільки виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження,

неефективність правового механізму виконання рішень судів фактично зводить нанівещь захист прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, знижує авторитет органів судової влади.

Конституційний принцип побудови державної влади на основі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не може бути обґрунтуванням відокремлення виконавчого провадження від здійснення правосуддя та віднесення його до управлінської діяльності. У системі поділу влади кожна гілка виглядає як орган або уособлена група державних органів певного функціонального спрямування. Органи виконавчої влади здійснюють управлінську діяльність у сфері виконання законів, інших нормативно-правових актів, а суди здійснюють правосуддя (розв'язання конфліктів у суспільстві, що мають правовий зміст). Тому не можна погодитися з тим, що захист матеріального права здійснюється спочатку органами судової влади (шляхом розгляду справ та прийняття в них рішень), а потім органами виконавчої влади. Необхідно також враховувати, що процесуальна форма – найбільш гарантована. Оскільки діяльність виконавчих адміністративних органів будується на інших принципах, то виконання ними судових рішень має своїм наслідком певні втрати в системі гарантій при здійсненні цього провадження. На підтвердження ефективності вирішення питання виконання судових рішень в межах самої судової системи наводимо приклад досвіду Білорусії, де система примусового виконання включає в себе дві окремо співіснуючі структури: судових виконавців загальних судів і судових виконавців господарських судів. Досвід функціонування Служби судових виконавців господарських судів Білорусії себе цілком виправдав і показав, що контроль суду за діями судових виконавців є найефективнішим. Жоден інший контроль з боку державних органів не замінить собою контроль судовий, оскільки незалежність суда гарантована Конституцією. Це підтверджується статистикою: так, судовими виконавцями господарських судів Білорусії у 2012 році було реально виконано 68% виконавчих документів [12]. Збереження безпосереднього зв'язку між судом і судовим виконавцем важливе ще й тим, що в такому разі підвищується відповідальність судді за виконання судового рішення. А це означає, що суд буде намагатися не виносити рішень, які завідомо неможливо виконати. До того ж, при такій системі можна оптимізувати витрати бюджету на виконання рішень, шляхом залишення цих коштів в повному розпорядженні того суду, який прийняв рішення і виконав його.

Є і інший варіант напрямку реформування сфери виконання судових рішень. Досвід багатьох іноземних держав свідчить, що одним з найкращих способів збільшити ефективність виконання судових рішень є запровадження інституту недержавних (приватних, присяжних) виконавців. При цьому для України, враховуючи особливості менталітету та правової культури (аби не допустити хаосу внаслідок тотальної передачі виконавчих проваджень до приватних виконавців), доцільніше запровадити подвійну модель виконавчої служби, за якої виконувати судові рішення можуть і державні, і приватні виконавці. У компетенції державних виконавців мають залишитися справи, що стосуються інтересів держави, державного майна, кримінальних справ, прав дітей тощо. З іншого боку слід визначити правові засади діяльності приватних виконавців, а також особливо уважно підійти до регламентації порядку набуття особою статусу приватного виконавця, здійснення суворого контролю за його діяльністю та впровадження суворої відповідальності, що пропонується здійснити шляхом ліцензування такої діяльності Міністерством юстиції України. Важливо також зауважити, що натепер витрати на виконання судових рішень фінансуються з держбюджету, а у разі їх виконання приватними виконавцями, вони здійснюватимуть його за власні кошти та кошти сторін виконавчого провадження.

Проте такий підхід також має свої недоліки, зокрема, проти приватної ініціативи у сфері забезпечення виконання судових рішень можна зазначити, що дозвіл на створення та функціонування таких структур може призвести до використання не зовсім законних і навіть насильницьких методів при виконанні судових рішень, активного залучення приватних виконавців до участі у рейдерських захопленнях тощо.

На заваді також можуть стати особливості національно менталітету, а саме низький рівень правосвідомості населення України. Для прикладу наведемо результати запровадження в Україні інституту третейських судів. Хоч третейське

судочинство є ознакою розвиненого демократичного суспільства, часто третейський суд в Україні стає інструментом зловживання правами, здійснюючи сумнівні із правової точки зору легалізації самовільного будівництва, визнання дійсними договорів тощо. Тобто позитивна ідея третейського вирішення спорів стала спотвореною, у тому числі через відсутність відповідного рівня правосвідомості.

Отже, вирішувати проблему неефективності функціонування ДВС слід іншими шляхами, зокрема шляхом посилення судового контролю за виконанням рішень, реалізації принципу невідворотності відповідальності за невиконання рішень судів, забезпечення належної взаємодії між органами державної влади і державною виконавчою службою щодо обміну інформацією про боржника, вдосконаленням та упорядкуванням процедур виконавчого провадження (бажано шляхом кодифікації норм, що регулюють таке провадження), та іншими способами.

Крім системних проблем законодавчого характеру, існують недоліки і в роботі самої Державної виконавчої служби України. Про це свідчать чисельні скарги осіб на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи інших посадових осіб цієї служби, і статистика свідчить про погіршення ситуації, пов'язаної з процедурою виконання судових рішень.

Так, у 2012 р. у цивільних справах до судів надійшло майже 15 тис. таких скарг, що на 28 % більше, ніж у 2011 р. При цьому торік судами задоволено понад 55 % скарг, у той час як у 2011 р. цей показник становив 42 %. В адміністративних справах у 2012 р. до судів надійшло понад 25 тис. скарг у порядку виконання судових рішень, що на 26 % менше стосовно рівня 2011 ір проте частка задоволених скарг зросла з 60 % у 2011 р. до 65 % у 2012 р. [13] Минулого року суди розглянули 9,8 тис. скарг на дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, що майже на 35 % більше, ніж у 2011 р., у тому числі із задоволенням вимог — 5,4 тис., або 55,2, % від кількості розглянутих (у 2011 р. - 42,3 %. За невиконання судового рішення (ст. 382 КК) у 7012 р. за вироками, що набрали законної сили, засуджено 143 особи, що на 7,5 % більше, ніж у 2011 р. [14]

Слід зазначити, що роль державних виконавців у корупційних схемах форсування або затягування виконавчого провадження є головною. У разі відсутності своєї власної зацікавленості державний виконавець нічого не робить - і не допомагає, і не заважає виконанню судового рішення. Але, наявність такої зацікавленості невимовно збільшує рівень працездатності: моментально відкриваються справи і у цей же день накладаються арешти, оголошуються в розшук автомобілі, списуються кошти з рахунків. З іншого боку, якщо державний виконавець виявляється на стороні боржника, то для цього випадку, поряд із звичайною бездіяльністю, існує багато процесуальних механізмів затягування справи аж до того моменту, коли виконання втрачає сенс.

Отже, виключення людського фактору є обов'язковою умовою для реформування інституту державного виконання судових рішень. Для цього необхідно впровадити ефективну систему оплати державних виконавців, яка б, зокрема, формувала їх зацікавленість у позитивному результаті виконання, збільшити та конкретизувати їх відповідальність, упорядкувати повноваження. Поряд з цим важливо збільшити відповідальність всіх учасників виконавчого провадження за невиконання законних вимог виконавця, а також впровадити інші правові механізми, направлені на зниження корупційних ризиків при оцінці та реалізації майна, здійсненні контролю за законністю провадження тощо.

Чітке й неухильне дотримання вимог закону всіма без винятку учасниками правовідносин забезпечить авторитет і довіру до судової системи і її рішень, а так само виключить відхилення від його виконання.

Наприклад, неабиякі проблеми виникають при виконанні рішень з боку банківських установ, які одержавши постанови про арешт коштів на рахунках, не мають ніякого бажання негайно його виконувати, і тим самим втрачає клієнта. Як правило, одержавши таку постанову, банк повідомляє про це боржника, який відразу знімає всі кошти із цього рахунку, і тільки після цього банк реєструє цю постанову як вхідний документ.

Задля уникнення таких ситуацій пропонується скористатися досвідом цивілізованих країн Європи, де виконавець направляє подібні постанови за допомогою електронних систем. При цьому чітко фіксуються дата та час відправлення і дата та час прийому. Також, задля формування зацікавленості

СЕКЦІЯ 1: ПОЛІТИЧНІ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

НЕПОРУШНІСТЬ ЧИ НЕДОТОРКАННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ

Клименко Оксана Михайлівна, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувачий відділом проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України

Однією з найбільш гострих у вітчизняній юриспруденції є проблема термінологічної визначеності та точності, яку пропонуємо розглянути в контексті співвідношення категорій «непорушність» і «недоторканність», що використані в певних правових конструкціях стосовно прав особи.

Так, у законодавстві України йдеться про непорушність права власності (ст. 41 Конституції України, ст. 321 ЦК України). Поряд із цим у юридичній науці зустрічаються й інші визначення, як-то: «непорушність власності» [1, с. 7; 2], «непорушність приватної власності» [3, с. 9], «недоторканність права власності» [4, с. 179]. Непорушність права приватної власності іноді ототожують із недоторканністю власності [5, с. 52; 6, с. 555]. Так, О. В. Дзера вважає, що зміст поняття «непорушність» полягає в недоторканності як права власності, так і самого майна власника. Це означає, що всі особи зобов'язані утримуватися від заподіяння шкоди майну, від безпідставного вилучення його у власника [7, с. 190].

Дослідження історичних аспектів цього питання вказує на те, що тривалий час, починаючи з французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р., панувала ідея «святості та недоторканності» приватної власності, що була втілена у відповідних положеннях європейських конституцій. Деякі вчені вважають, що зміст і дух цього принципу є безспірним та панує над усією західною традицією права, а також становить одну зі складових теоретичного поняття «верховенство права» [8, с. 106]. Інші науковці висловлюють думку, що з появою та юридичним оформленням публічної власності це гасло, як і сама ідея про святість і недоторканність приватної власності, втратили свою винятковість та актуальність [9, с. 199]. У сучасних умовах дедалі більше визнаються переваги соціальної моделі держави, що екстраполює до розвитку концепції соціальної орієнтованості власності.

На нашу думку, поняття «непорушність» і «недоторканність» з правового погляду не є тотожними, оскільки втілюють зміст різних юридичних категорій. Так, правовий режим непорушності згідно з Конституцією України визнається, крім права приватної власності (ч. 4 ст. 41), за всіма правами і свободами людини (ст. 21). Суть принципу непорушності полягає у встановленні заборони порушення гарантованих конституційних прав. Конституційний Суд України у Рішенні від 11 листопада 2004 р. № 16- рп/2004 у справі про захист права власності організацій споживчої кооперації зазначив, що непорушність права власності означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі.

Водночас Основним Законом у системі гарантій прав і свобод людини принцип недоторканності закріплюється щодо особистих немайнових прав особи, зокрема, права на особисту недоторканність (ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 29), права на недоторканність житла (ч. 1 ст. 30). Відзначимо, що недоторканність як гарантію в системі прав і свобод людини необхідно відрізнити від гарантованої Конституцією України посадової недоторканності, як-то: депутатської (ст. 80), президентської (ст. 105), суддівської (ст. 126, 149).

Конституційна концепція правового режиму непорушності та недоторканності прав і свобод людини отримала розвиток у ЦК України. Згідно з ним непорушними визначені право власності і право інтелектуальної власності (статті 321, 418), недоторканність установлено щодо особистих немайнових благ і прав особи, зокрема, недоторканність ділової репутації

(статті 94, 299), особиста недоторканність (статті 201, 289), недоторканність особистого і сімейного життя, недоторканність житла (статті 270, 311), недоторканність гідності та честі особи (ст. 297), недоторканність результату інтелектуальної, хУдожньої творчості (ст. 439). Системний аналіз наведених статей надає можливість стверджувати, що в усіх випадках термін «недоторканність» законодавець використовує для визначення юридичної гарантії щодо особистих немайнових благ і прав особи, пов'язаних із ними.

Цієї ж концепції дотримується більшість вітчизняних учених [3, с. 10, 74, 150, 223, 255; 10, с. 728; 11, с. 61, 65; 12, с. 192, 201]. На відміну від них

Іосійські цивілісти вказують на принцип недоторканності власності [13, с. 37; 4, с. 17, 20; 15, с. 18]. Це пояснюється тим, що в Цивільному кодексі Російської Федерації [16] закріплений принцип недоторканності власності (ч. 1 ст. 1), при цьому недоторканність установлена також і щодо особистих немайнових прав особи (ст. 150). У Конституції РФ також закріплений принцип недоторканності особистих немайнових прав особи (статті 22, 23), проте про недоторканність власності не йдеться. Водночас ч. 3 ст. 35 Основного Закону РФ встановлений загальний принцип, що ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як за рішенням суду. На наш погляд, дане унормування буде правильним тлумачити як встановлення непорушності права приватної власності, а не її недоторканності. З огляду на це вважаємо, що на відміну від законодавства РФ в українському законодавстві конституційний принцип непорушності права приватної власності отримав більш послідовне та логічне закріплення.

Узагальнюючи викладене, вважаємо, що в українському праві існують достатні правові підстави для того, щоб розмежувати принципи непорушності та недоторканності в системі гарантій прав і свобод людини. Стосовно права власності Конституцією України закріплено принцип непорушності, що отримав розвиток у чинному законодавстві України, і в цьому сенсі задано вихідні параметри щодо його науково-теоретичного обґрунтування у вітчизняній правничій науці.

Список використаних джерел:

1. Баранюк А.З. Позбавлення права приватної власності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А.З. Баранюк. - Л., 2007. - 14 с.
2. Пацурківський Ю.П. Принцип непорушності права власності / Ю.П.Пацурківський // Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. - 2004. - № 253 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=22&article=474>
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар /За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К.: Істина. - 928 с.
4. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс / З. Ромовська. - К.: Атика, 2005. - 560 с.
5. Захаров О.В. Проблема розмежування права на недоторканність житла чи іншого володіння особи і права на недоторканність приватної власності за проектом постанови Пленуму Верховного Суду України / О.В. Захаров. // Часопис Академії адвокатури України. -2008. - від 1 квітня. - С. 52
6. Салманова О. Ю. Питання гарантованості прав і свобод громадян при забезпеченні міліцією безпеки дорожнього руху / О. Ю. Салманова // Форум права. - 2009. - № 3. - С. 554-559
7. Дзера А.В. Институт права собственности по новому гражданскому законодательству Украины и Европейские стандарты по охране права собственности / А.В. Дзера. // Альманах цивилистики: Сборник статей. Вып. 1.- К.: «Правова єдність», 2008. - 312 с. - С. 188-201
8. Цветкова Ю. В. Реституція фізичним особам в земельному праві / Ю. В. Цветкова // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2010. - № 3. - С. 105-117.
9. Хабриева Т.Я. Теория современной конституции / Т.Я.Хабриева, В.Е.Чиркин. - М.: Норма, 2005. - 320 с.
10. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: В 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань та ін. - Т. 1. - К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2004. — 928 с.
11. Заїка Ю.О. Українське цивільне право/ Ю.О. Заїка. - К.: Істина, 2005.-312с.
12. Цивільне право України: У 2 т. / За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. - К.: Юрінком Інтер, 2004. -Т. 1.- 480с.
13. Гражданское право: В 2 т. Том I: / Отв. ред. проф. Е.А.Суханов. - 2-е изд. — М.: БЕК, 2002. - 816 с.
14. Гражданское право. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. - Часть I. - Узд. 3, перераб. и доп. - М., 1998. - 632 с.
15. Гражданское право /Под ред. А.Г.Калпина, А.И.Масляева. - Ч. 1. - М.: Юристь, 1997. - 472 с.
16. Гражданский кодекс Российской Федерации от 21 октября 1994 года (с изменениями) - Веб-сайт Гражданский кодекс РФ: <http://www.gk-rl.ru/>

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ТА НОРМОПРоеКТНІ АСПЕКТИ

Корнієнко Петро Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент, помічник проректора Національної академії статистики, обліку та аудиту

Інтенсифікація процесу європейської інтеграції на сучасному етапі національного державотворення виявляється у виникненні принципово нових і продовженні докорінного перетворення багатьох існуючих в Україні державно-правових і соціальних інститутів та явищ. Закріплені у вітчизняній Конституції принципи конституційної державності (поділ державної влади, верховенства права, в т. ч. верховенства основних прав і свобод людини і громадянина та ін.) зараз починають більш реально проявлятися у конституційних правовідносинах. В цьому контексті слід погодитись з думкою, що соціальна цінність людини може бути досягнута лише в процесі дослідження взаємовідносин її з суспільством та державою. З найдавніших часів і до сьогодні ця проблема постійно викликає увагу дослідників. Актуальність її визначається місцем і роллю особистості в політичному житті суспільства, характерною рисою її прав, свобод і обов'язків [1, 83].

В історичних умовах, що склалися на поточному етапі державотворення, важливого значення набуває необхідність глибшого аналізу сутності прав та свобод людини і громадянина, способів їх реалізації, удосконалення їх практичного гарантування, що вбачається неможливим без всебічного і детального з'ясування відповідної конституційно-правової термінології. Особлива потреба в цьому відчувається в сфері дослідження проблем правозахисної діяльності, адже доконаний факт підвищення, останнім часом, її ролі і значення в Україні доводити не потрібно.

На сьогодні, правовою аксіомою стало класичне положення Декларації прав людини і громадянина 1789 року, відповідно до якого, суспільство де не забезпечено гарантії прав і не проведено розподілу влади не має конституції. Конституція України, будучи не тільки Основним Законом держави, але й актом установчої влади Українського народу логічно закріплює положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3). Таким чином, ці, а також інші норми Конституції України визначають особливе місце людини, її прав і свобод у системі конституційних відносин, утверджують захист її прав в якості принципу, який визнається і має діяти у суспільстві і державі, що уже совсем чітко обрала європейський вектор розвитку.

У зв'язку з зазначеним, не викликає сумніву, що головним складовим елементом конституційно-правового статусу особи є інститут прав і свобод людини і громадянина. Права і свободи людини і громадянина є найбільшою соціальною цінністю, найважливішим об'єктом конституційно-правового регулювання [2, 126]. Але загальновідомо, що саме по собі, проголошення прав і свобод людини є недостатнім і потребує відповідного механізму їх реального забезпечення. Це зумовлює необхідність зробити диевою ще одну аксіому кожної правової держави про те, що правозахисна функція є найголовнішою функцією держави, її органів, підприємств, установ і організацій.

Натомість, вчені-правники не завжди є одностайними у визначенні поняття правозахисної діяльності, що є небажаним, адже в цьому конкретному випадку багатоманітність наукових позицій негативно відображається на предметі відповідних досліджень та створює непорозуміння не лише на стадії правотворення, а й правозастосування. На жаль, окремими науковцями, академічна свобода розцінюється як своєрідний карт-бланш для довільного тлумачення існуючих і беззастережного створення нових наукових ідей та концепцій. Така не в повній мірі відповідальна позиція тих, хто має творити науку нерідко є першопричиною безвідповідальності позиції тих, хто творить практику. Це не означає, що потрібно відмовитись від дискусії та свободи наукової діяльності в цій сфері, але, очевидно, вона має відбуватись в межах узгоджених доктринальних рамок, з врахуванням очевидних наукових висновків (правових аксіом), а не перетворюватись на вільне теоретизування

Крім того, вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом з'ясування та узгодження змісту цілого комплексу пов'язаних між собою понять, а не окремого терміну «правозахисна діяльність», таких як: забезпечення прав і свобод людини і громадянина, охорона і захист прав і свобод людини і громадянина та ін. Для цього слід критично, але об'єктивно проаналізувати уже наявні визначення цих понять, виявивши спільні та відмінні, правильні та помилкові елементи їх змісту, з наступним напрацюванням оновленої, але такої, що не викликатиме значних дискусій, конституційно-правової термінології даного наукового напрямку.

Так, наприклад, своєю точністю та виправданою простою заслуговує на увагу таке розуміння та визначення поняття забезпечення прав і свобод людини як створення умов для здійснення прав і свобод людини [3, 22]. Підкупає своєю логікою підхід до наповнення та структурування поняття забезпечення прав і свобод людини через три «елементи» (напрями діяльності), такі як: сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорона прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для попередження, профілактики порушень прав і свобод людини); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правомірного стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності) [3, 23].

Подальша деталізація більш широких наукових дефініцій у цій сфері знайшла своє відображення у багатьох академічних працях. Наприклад, у Юридичній енциклопедії дається визначення поняттю охорони Конституції України через призму забезпечення прав і свобод людини, як системи конституційно-правових засобів і гарантій від можливих порушень або неправомірних змін Конституції України [4, 384—385]. Під безпосередньо охороною конституційних прав і свобод людини розуміють взаємопов'язані заходи, які здійснюються державними органами, спрямовані на запобігання порушенням прав, усунення причин, що їх породжують, і сприяють, в кінцевому результаті, нормальному процесу його реалізації особою. Під захистом же вказаних прав часто мається на увазі, примусовий (стосовно зобов'язаної особи) спосіб здійснення права, що використовується у встановленому законом порядку компетентними органами з метою відновлення порушеного права та притягнення порушника до юридичної відповідальності.

Закономірно, що демократична держава, яка визнає основні права та свободи людини і громадянина, бере на себе певні зобов'язання зі створення сприятливих умов для їх охорони від можливих протиправних посягань та захисту у випадку їхнього порушення. Ці зобов'язання держави зафіксовані у конституційному законодавстві, і є юридичними гарантіями їх охорони і захисту. Особливість гарантій захисту конституційних прав і свобод людини полягає у тому, що вони мають безпосереднє завдання поновлення порушеного права, встановлюють та надають міри та засоби для цього, і сприяють утворенню в державі режиму найбільшого сприяння для успішної реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Зміст гарантій конституційних прав і свобод людини полягає в утворенні таких правових інститутів, які б охороняли та захищали це право від зазіхань органів державної влади, інших організацій, окремих громадян. Можна сказати, що вказані гарантії покликані безпосередньо забезпечувати правомірність у реалізації конституційних прав і свобод людини, їх охорону та захист, що видається неможливим без відповідного «наукового фундаменту».

Керуючись значенням, є всі підстави наполягати на позиції проти віднесення вищенаведених категорій до числа широких понять у науці. Науковці мають бути зацікавленими в одноставному розумінні цих термінів при дослідженні чи вирішенні актуальних проблем, пов'язаних з правозахисною діяльністю в Україні. Сподіваємося, що врахування наведених тут коротких тез при здійсненні наукових розробок в подальшому, дозволить вирішити низку за давних юридичних як теоретичних так і практичних проблем здійснення правозахисної діяльності в Україні, що в свою чергу, сприятиме утвердженню правової визначеності, як однієї з ключових ознак реальності принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підручник / А. М. Колодій, А.Ю. Олійник - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. - 350 с.
2. Погорьло В.Ф. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. В. Ф. Погорьла. / В. Ф. Погорьло, В.Л. Федоренко / - К.: Наукова думка; Прецедент, 2007. - 344 с.

3. Рабінювич П.М. Права людини і громадянина. Навч. посіб. / П.М. Рабінювич, М.І. Хавронюк - К.: Атика, 2004. - 464 с.

4. ТТТемтгученко Ю.С. Відповідальність юридична // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. ТТТемтгученко (голова редкол.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т.1: А-Г. - 437 с.

ВИБОРЧИЙ КОДЕКС ДЛЯ УКРАЇНИ ТА РЕФОРМА ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА: PRO ET CONTRA

Федоренко Владислав Леонідович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член Конституційної Асамблеї, заступник начальника - декан юридично-психологічного факультету навчально-наукового інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ

Зміст чинної Конституції України щодо форм реалізації народовладдя дозволяє на сьогодні виокремити щонайменше три із них: 1) безпосередня демократія, представлена насамперед референдумами і народною законодавчою ініціативою етс; 2) представницька демократія, зміст якої полягає в формуванні та діяльності представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування та Автономної Республіки Крим; 3) учасницька демократія, що передбачає активну участь народу, територіальних громад, інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами, здійсненні місцевого самоврядування та публічної влади в АР Крим шляхом проведення громадських експертзг, консультацій з громадськістю, створення громадських рад при органах державної виконавчої влади усіх рівнів тощо. В ідеалі названі форми демократії повинні взаємодіяти одна з іншою, а не протиставлятися чи підмінюватися [4, С. 10-131].

Відданість України ідеям і принципам демократії та верховенства права, прагнення до їх системного відтворення в чинному законодавстві на сьогодні не викликає сумнівів. Про це, зокрема свідчить втілення в правотворчій і правозастосовній виборчій практиці України рекомендацій Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) та ОБСЄ/БДПЛ, інших поважних інституцій Ради Європи і ЄС. Тобто, йдеться про імплементацію в національну правову систему міжнародних виборчих стандартів, а також чіткий курс керівництва держави на євроінтеграцію, реалізація якого не можлива без цілеспрямовано та системної реалізації цих стандартів.

Узагальнюючи наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних правників щодо основоположних норм і принципів міжнародного права, а також інших документів у сфері забезпечення реалізації активного та пасивного виборчого права, можна стверджувати, що під категорією «міжнародні стандарти у сфері виборчого права» ^«міжнародні виборчі стандарти») слід розуміти систему вимог загальноприйнятих норм і принципів міжнародного права, міжнародних договорів, а також рекомендаційних документів ООН, Ради Європи, Венеціанської комісії і Ради демократичних виборів ПАРЕ, ОБСЄ/БДПЛ, інших міжнародних інституцій, які передбачають утвердження певних універсальних і бажаних для демократичних держав взірців належної правотворчої та правозастосовної практики щодо реалізації та гарантування права громадян обирати і бути обраними.

Низка зарубіжних і вітчизняних науковців та експертів вважають наявність виборчого кодексу гарантією стабільності виборчого законодавства та захищеності відповідних правовідносин, а відтак - стандартом правотворчості в сфері міжнародного виборчого права. З першою тезою ми схильні в цілому погодитись, хоча і із огляду на конкретну правозастосовну практику реалізації кодифікованих виборчих законів, але друга теза є принаймні дискусійною. І, подібні дискусії серед науковців і практиків на сьогодні в Україні тривають.

Переосмисленню позицій та напрацюванню нових методологічних підходів щодо необхідності розробки та прийняття Виборчого кодексу для України сприяв, із поміж інших науково-експертних заходів, і «круглий стіл» «Обговорення зауважень та рекомендацій Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) та ОБСЄ/БДПЛ стосовно кодифікації виборчого законодавства України», проведений 11 вересня 2013 року за ініціатииви Міністра юстиції О. Лукаш. Основною проблемою, яка обговорювалася учасниками цього «круглого столу», стала парадигма pro et

contra Виборчого кодексу для України у найближчий час. Щодо цього хотілось би сформулювати наступні позиції.

Як відомо, у висновках і рекомендаціях Венеціанської комісії, Ради з демократичних виборів, ОБСЄ/БДППІ, інших міжнародних інституцій щодо актів вітчизняного виборчого законодавства та конституційної реформи не одноразово висловлювалися побажання та рекомендації щодо розробки і прийняття Виборчого кодексу України. Більше того, проєкт такого Кодексу був розроблений в Україні та позитивно сприйнятий Венеціанською комісією та Радою демократичних виборів у 2010 році.

Разом із тим, на сьогодні в Європі не існує чітко визначених та однозначно сприйнятих державами-учасницями ЄС стандартів щодо теорії та практики кодифікації виборчого законодавства. Про це свідчать і положення документів т. з. «Європейського демократичного доробку у галузі виборчого права» [3], що нині примножуються новими документами.

Так, у Європейському виборчому доробку (CDL 92002) 7-го року, дійсно, зазначається, що «стабільність закону є вирішальною для формування довіри до виборчого процесу, що само по собі є життєвим для консолідації демократії». Але «стабільність виборчого законодавства» жодним чином не ставиться в пропорційну залежність від його кодифікації. Натомість, демократичність виборчого процесу в європейському демократичному доробку в галузі виборчого права пов'язується, у першу чергу, з практикою реалізації виборчого законодавства.

Так, у «Доповіді про виборче законодавство та виборчу адміністрацію в Європі» ухваленій Радою з демократичних виборів на її 17-му засіданні 8-9 червня 2006 року та Венеціанською комісією на її 67-му пленарній сесії 9-10 червня 2006 року у п. 9 Загальних зауважень відзначається, що слід мати на увазі, що «виборчі закони самі по собі не можуть гарантувати демократичні вибори. Демократичний характер виборів сильно залежить від обов'язку влади належно застосовувати виборче законодавство та зобов'язання інших зацікавлених осіб (виборців, кандидатів, партій, ЗМІ тощо) проводити демократичні вибори. Таким чином, межі, до яких можливі удосконалення закону можуть мати позитивний вплив на виборчий процес, визначаються бажанням та спроможністю виборчої адміністрації та інших зацікавлених осіб дотримуватися та втілювати закон ефективно та безсторонньо» [3, С. 143].

При цьому, в п. 14 цієї Доповіді говориться: «Уніфіковані чи ні, деякі виборчі закони, між іншим, здаються надто деталізованими і часом навіть зарегульованими. У низці держав виборчі закони були критиковані за те, що вони надто довгі, складні та повторювані, а іноді навіть містять внутрішні суперечності. Однак виборчі закони повинні бути ясними, чіткими та легко зрозумілими для адміністраторів виборчого процесу, кандидатів та виборців»

Що ж до законів і кодифікованих актів, які регулюють виборчі правовідносини, то в європейському демократичному доробку щодо них застосовується узагальнююча уніфікована категорія «виборчий закон». Зазначене переконує про відсутність прямих міжнародних стандартів щодо кодифікації виборчого законодавства як визначального чинника демократичності виборів.

Щодо європейської правотворчої практики кодифікації виборчого законодавства, то, дійсно, на сьогодні біля 20 держав Європи застосовують виборчі кодекси чи органічні закони (Іспанія, Сан-Маріно, Франція та ін.). При цьому, процес кодифікації виборчого законодавства на сьогодні демонструє свою динаміку в Європі. Так, упродовж 2010-2013 років виборчі кодекси були прийняті в Болгарії, Вірменії, Македонії, Польщі, Туркменістані. Водночас, сам по собі факт прийняття виборчих кодексів не демократизував інститут виборів у цих країнах.

Але, кодифікація - це, насамперед, цілеспрямований правотворчий процес, покликаний трансформувати кількісний показник норм виборчого законодавства в якісний, уніфікувати і спростити виборчий закон, спосіб внести у суспільне життя нові та динамічні ідеї демократії. Кодифікація виборчого законодавства має втілювати сутнісні, а не атрибутивні зміни відповідної сфери правовідносин. Тобто, виборчі кодекси систематизують той рівень виборчого законодавства та виборчих правовідносин, що об'єктивно сформувався в конкретно взятій державі.

Так, до прикладу, великі сподівання на кодифікацію виборчого законодавства покладає й сусідня до нас держава-учасниця ЄС Польща, парламент якої за результатами роботи упродовж двох років прийняв 5 січня 2011 року Виборчий кодекс, що змінив п'ять чинних на той час виборчих законів. Хоча, на думку самих польських науковців, «законодавець значною мірою примножив регулювання чинного виборчого законодавства, меншою мірою приділяючи значення впровадженню принципових реформ» [1, С. 77].

Україна також має власний досвід кодифікації виборчого законодавства. У 2008-2009 році в Україні також була проведена кропітлива робота над розробкою відповідної Робочою групою Верховної Ради України, співоголовами якої були народні депутати України Ю.Б. Ключковський і С.Р. Гриневецький, проекту Виборчого кодексу України (законопроект від 14.09.2009 реєстр. № 4234-1). До складу цієї Робочої групи входив і автор.

Проект Виборчого кодексу, підготований Робочою групою, отримав Висновок № 593/2010 Європейської комісії «За демократію через право» на її 85-му пленарному засіданні 20 грудня 2010 року та Радою демократичних виборів на її 35-му засіданні 16 грудня 2010 року. У Висновку були наведені конкретні рекомендації щодо удосконалення окремих положень Виборчого кодексу України, а його регулятивна частина вітала «зобов'язання української влади реформувати виборче законодавство та прийняти Виборчий кодекс» та рекомендувала Президентові України створити Робочу групу з виборчого законодавства, що має включати також опозиційні партії та громадянське суспільство.

Така Робоча група була створена Президентом України у 2010 році, але проблема кодифікації виборчого законодавства України залишається не вирішеною на сьогодні з різних причин. Натомість напрацювання законопроекту, більш відомого як «Кодекс Юрія Ключковського» є, на наш погляд, актуальними і на сьогодні.

Підсумовуючи pro et contra Виборчого кодексу для України, можна стверджувати, що його розробка та прийняття дозволять:

- переосмислити філософію виборчого права та виборів в мовах реалізації зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію, адже важливим складником Виборчого кодексу України має стати оновлена доктрина реалізації права громадян обирати і бути обраним на основі міжнародних, і насамперед європейських стандартів виборчого права;

- систематизувати виборче законодавство, яке на сьогодні залишається доволі громіздким і зберігає свою колізійність, різнотлумачення його положень суб'єктами виборчого процесу;

- уніфікувати виборче законодавство, усунення подвійних, а іноді й потрібних стандартів для одно типових виборчих процедур при проведенні різних видів виборів;

- оптимізувати систему органів управління виборчим процесом. Насамперед, ідеться про ЦВК і систему окружних і дільничних виборчих комісій, систему органів, уповноважених вести Державний реєстр виборців, систему суб'єктів, уповноважених здійснювати судовий і позасудовий захист виборчих прав громадян, які повинні трансформувати командно-управлінські функції в сервісні.

Разом із тим, розробка та прийняття нового Виборчого кодексу України має й ряд застережень. Зокрема, кодифікація виборчого законодавства України:

- створює можливість маніпулювання розробкою Виборчого кодексу України шляхом ототожнення кодифікації виборчого законодавства з його удосконаленням і приведенням до вимог відповідних міжнародних стандартів;

- породжує дискусії щодо предмету Виборчого кодексу України і системи актів чинного законодавства, які підлягають кодифікації. Відкритими залишаються питання про кодифікацію в Виборчому кодексі України Закону України «Про центральну виборчу комісію», відповідних положень кодексів про адміністративні правопорушення та про адміністративне судочинство тощо;

- залишає предметом дискусій, що мали місце іще під час розробки Робочою групою в 2008-2010 роках Виборчого кодексу, про необхідність кодифікації в одному законодавчому акті не лише виборчого, а й референдного законодавства;

- не дозволяє врахувати особливості організації та проведення різних типів і видів виборів, передбачених чинним законодавством України;

- залишається тривалим у часі процесом. Враховуючи досвід розробки у 2008-2010 роках проекту Виборчого кодексу України, цей процес може тривати від 6 місяців до 2 років, враховуючи регламентні процедури та особливості погодження відповідного законопроекту із зацікавленими суб'єктами. Хоча, з цього питання існують і інші позиції. Зокрема, екс-Голова ЦВК, відомий учений-конституціоналіст В. Шаповал впевнений, що за наявності політичної волі цей процес може не перевищувати одного місяця [4].

Отже, розробка та прийняття Виборчого кодексу є бажаним кроком до уніфікації виборчого законодавства України. Хоча, оптимізацію виборчого законодавства, приведення його до міжнародних стандартів не можна зводити лише до кодифікації, чи підмінувати нею.

Список використаних джерел:

1. Бучковський С. Виборчий кодекс: вибрані зміни, впроваджені до польського виборчого права / С. Бучковський // Право України. - 2013. - № 5. - С. 77-85.
2. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. - Вид. 2-е, випр. і доповн. - К 2009. - 500 с.
3. Федоренко В.І. Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України : 36 наук. праць. / В.І. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. - К: Видавництво «Ліра-К», 2013. - 190 с.
4. Шаповал Владимир «При наличии политического желания Избирательный кодекс можно подготовить к принятию в течении месяца ...» // Зеркало недели. - 201. - № 35. - С. 3.

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: В КОНТЕКСТІ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНО-СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Скомороха Тарас Вікторович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідуючий сектором експертних робіт Інституту законодавства Верховної Ради України

Конституція України, прийнята у 1996 році, стала результатом об'єднання прагнень Українського народу щодо визначення засад розвитку держави як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної та правової, заклала основу розбудови демократичних інститутів та формування громадянського суспільства, визначила перспективи розвитку правової системи та національного законодавства.

Утім, із прийняттям Основного Закону конституційна реформа в Україні не припинилася. В контексті конституційного розвитку держави та суспільства було підготовлено ряд проєктів щодо вдосконалення Конституції. Деякі з них були реалізовані, окремі з яких згодом піддані ревізії.

Особливістю сучасного етапу конституційного реформування є діяльність створеної Президентом України Конституційної Асамблеї щодо системного оновлення Основного Закону з метою зміцнення конституційного правопорядку, модернізації засад організації державної влади, розвитку форм безпосереднього народовладдя та демократії, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, посилення їх гарантій та захисту.

Стратегічні пріоритети подальшого конституційного розвитку України мають ґрунтуватися на засадах національного вибору щодо цивілізаційного розвитку України в контексті її європейських прагнень. Це, зокрема, передбачає утвердження якісно нової демократичної моделі політичної системи європейського зразка, яка має повністю забезпечувати принципи дотримання прав і свобод людини та громадянина, народовладдя, верховенства права, ефективної виборчої системи та системи державного управління.

Слід відзначити важливість збереження традиції забезпечення гуманістичної спрямованості Основного Закону України, його ціннісної орієнтації на людину, її життя, безпеку та здоров'я, конституціоналізації всіх сфер системи державно-суспільного устрою з метою створення умов для самореалізації кожного члена суспільства.

Важливими також є питання посилення конституційних гарантій національного суверенітету, що має здійснюватися за різними стратегічними напрямками та сферами, зокрема виходити з завдань забезпечення політичної, економічної, екологічної, соціальної, інформаційної безпеки.

У контексті розвитку державної системи нагальними є питання щодо вдосконалення інституту парламентського контролю, завершення реформи судової системи переДусім у контексті посилення гарантій права на справедливий суд відповідно до європейських стандартів, проведення реформи прокуратури, подальшої оптимізації системи органів виконавчої влади.

Пріоритетного значення набувають завдання визначення конституційної моделі національної економічної системи, яка має слугувати основним пріоритетом соціально-економічного розвитку, зростанню добробуту, рівня життя та соціальної захищеності населення, подолання негативних суспільних явищ, що викривають ознаки соціальної кризи в країні, як-то: безпритульність, сирітство, бідність тощо.

У процесі розробки та напрацювання конституційних конструкцій щодо вдосконалення Основного Закону доцільно керуватися європейськими взірцями, зокрема втіленими у рекомендаціях Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). Слід також відзначити, що ефективність конституційної правотворчості залежить від належного наукового забезпечення. Тому конструктивне значенні має професійна наукова дискусія, що на даному етапі має спрямовуватися на підготовку пропозицій щодо проекту Концепції внесення змін до Конституції України, підготовка якого проводиться в рамках діяльності Конституційної Асамблеї.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Данилюк Юрій Васильович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектором законопроектних робіт Інституту законодавства Верховної Ради України

Слід констатувати, що прийняття Верховною Радою України Конституції України 1996 року стало надзвичайною подією у житті українського суспільства та держави, що засвідчило більш високий етап розвитку демократії, дало могутній імпульс для становлення української державності. Основний Закон України містить положення, які відповідають досягненням вітчизняної й світової конституційно-правової науки та практики конституційного будівництва, враховують кращі європейські стандарти розвитку демократичної держави і стан українського суспільства, що притаманні українському конституціоналізму.

Частина друга статті 6 Конституції України закріплює положення, за яким державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Проте не слід перебільшувати, говорячи про самостійність гілок влади. Адже державна влада як здатність держави приймати обов'язкові рішення та домагатися їх виконання - явище цілісне, яке поєднує у собі всі прояви політичної волі народу як єдиного джерела влади в державі.

Водночас слід погодитись, що виконавча влада посідає особливе місце серед гілок державної влади, оскільки у процесі її здійснення відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативно-правових актів, практичне застосування механізмів державного регулювання й управління важливими процесами суспільного розвитку. Тобто, як видається, межа між законодавчою і виконавчою гілками влади лежить у площині двох складових - рішення і виконання. При цьому парламент лише приймає законодавчі акти, не визначаючи механізми їх реалізації.

Слід відмітити, що на сьогодні не досить чітке розмежування компетенції між законодавчою та виконавчою гілками влади щодо їх організації та функціонування може зумовити певні колізії та неузгодженості. Їх, на наш погляд можна уникнути, якщо б унормувати у пункті 12 частини першої статті 92 Основного Закону, що виключно законами України визначаються загальні засади організації і діяльності органів виконавчої влади. Зарубіжний досвід з даного питання свідчить про те, що воно досить давно вирішується.

Так, Конституція Франції 1958 р. містить перелік питань, з яких парламент приймає закони, а також визначено питання, щодо яких нормативні акти видають органи виконавчої влади. Ці акти виконавчої влади не розглядаються як закони і не мають назви закону, хоча й існують назви

„декрети-закони», „законодавчі декрети», але насправді вони регулюють питання які віднесено до предмета закону (так звані акти регламентарної влади). В іншому випадку парламент уповноважує виконавчу владу приймати акти, які мають силу законів (делеговане законодавство). Таке право парламенту передбачено у Великій Британії, Італії тощо. Слід відмітити, що у 1992-1993 рр. таке право було надане Верховною Радою України Кабінету Міністрів, який мав право приймати декрети - акти, що за своєю юридичною силою прирівнювались до законів.

Проблемою у сфері законодавчого регулювання діяльності органів виконавчої влади є проблема визначеності організаційно-правового статусу органів виконавчої влади. Так, відповідно до частини другої статті 120 Конституції України організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

Обсяг і характер повноважень органів виконавчої влади залежать від їх місця в системі цих органів. Однак, слід зауважити, що на сьогодні ще недостатньо врегульований правовий статус органів виконавчої влади, їх місце, значення та завдання в системі влади. Тому нагальною є потреба законодавчого закріплення статусу кожного окремого органу цієї гілки влади.

Безумовно, що вирішення окремих проблемних аспектів законодавчого регулювання діяльності органів виконавчої влади містилося та міститься у законопроектах, які знаходилися та знаходяться на розгляді у Верховній Раді України. Аналіз положень окремих з них, дозволяє констатувати, що деякі кроки щодо вирішення проблемних питань здійснюються, проте вони мають фрагментарний характер. На сьогодні всі законодавчі пропозиції залишилися та залишаються нерезалізованими (деякі законопроекти були зняті з розгляду, деякі відхилені Верховною Радою, окремі все ще перебувають на розгляді).

Доламо, що вдосконалення правового регулювання діяльності органів виконавчої влади в Україні має відбуватися за обов'язкового врахування висловлених слушних пропозицій такої авторитетної європейської інституції як Венеціанська комісія.

Зокрема, таким, що може призвести до плутанини та протиріччя з принципом розподілу влади, Венеціанська комісія вважає нині чинне положення частини четвертої статті 113 Конституції, за яким Уряд у своїй діяльності керується не лише Конституцією, законами України та указами Президента, а й постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України (Висновок Венеціанської комісії щодо трьох законопроектів про внесення змін до Конституції України від 15 грудня 2003 р. № 230/2002 СВБ-АВ(2003)0т

Заслуговує на увагу зауваження Венеціанської комісії, яка наголошує, що баланс повноважень між Президентом і Кабінетом Міністрів, за якого Глава держави відкрито домінує у сфері зовнішньої політики, може призводити до проблем і конфліктів між Президентом та Кабінетом Міністрів різної політичної орієнтації у періоди їх «співіснування». На думку Комісії, Закон „Про Кабінет Міністрів України» повинен містити чітке положення про переважний обсяг повноважень Президента: Кабінет Міністрів може діяти тільки тоді, коли питання, що він розглядає, не належить до компетенції Президента. У конституціях європейських держав з відносно сильним президентством є різні інструменти для уникнення або вирішення таких конфліктів. Наприклад, згідно зі статтею 58 Фінської Конституції „Президент приймає рішення стосовно Уряду на підставі пропозицій щодо цих рішень, поданих Урядом» (Висновок Венеціанської комісії щодо проекту Конституції України, підготовленого робочою групою на чолі з паном В.М. Шаповалом від 16 червня 2008 р. № 462/2008 СВБ-АВ(2008)015).

На думку Венеціанської комісії, окремі питання, які на сьогодні регулюються Законом „Про Кабінет Міністрів України», мають бути також унормовані в Основному Законі. Зокрема такими є: загальні кваліфікаційні вимоги до членів Кабінету Міністрів України; звільнення міністрів зі своїх посад за поданням Прем'єр-міністра або - стосовно Міністра оборони чи Міністра закордонних справ - за поданням Президента тощо. Неважко довести, що за відсутності конституційної основи ці положення взагалі не можуть бути введені на рівні звичайного закону (Висновок Венеціанської комісії щодо проекту Закону України „Про Кабінет Міністрів України», від 16

ПРО ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ»

Гусарев Станіслав Дмитрович, доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

Слід відзначити, що останнім часом спостерігається підвищення інтересу представників загальнотеоретичного правознавства до проблематики правової політики, хоча більшою мірою це стосується представників російської юридичної науки. Найбільш відомі розробки оприлюднено такими фахівцями як І.Ю. Козліхіна, А.П. Коробова, К.Д. Крилов, Є.В. Куманін, А.В. Малько, М.І. Матузов, І.В. Федоров, Р.О. Халфіна, К.В. Шундіков та інші. У Росії навіть видано академічний та вузівський юридичний часопис «Правова політика та правове життя». На теренах незалежної України публікації, безпосередньо присвячені проблемам формування правової політики, належать В.Я. Тацю, С.І. Максимову, Ю.М. Оборотову, В.М. Селіванову та деяким іншим вітчизняними авторам. Таким чином, можна стверджувати, що в Україні дослідження проблеми правової політики знаходяться поки що на первинних стадіях свого розвитку.

Як підкреслює М. М. Поштовий, проблеми політики і права досліджувалися ще в античні часи. Зокрема, їх аналіз ми бачимо в працях «Держава» і «Закони» Платона, «Політика» Арістотеля. Стабільність ідеальної держави Платона забезпечується жорсткими приписами законів та ефективними заходами впливу на осіб, що їх порушують. Ще в Античні часи Платон зазначав про те, що згуртованість держави забезпечується або переконанням, або силою (прототип сучасним методам переконання і примусу) [4]. Право у Арістотеля слугує нормою регулювання політичних відносин. Важливою складовою політичної якості закону є його відповідність політичній справедливості. Будь-який закон повинен містити в собі і складатися з норм права [1].

Пізніше, в добу Нового часу та в ХІХ ст. проблеми права і політики вивчалися Ф. Беконем, Т. Гоббсом, Р. Декартом, Дж. Локком, І. Кантом, Г. Гегелем та іншими мислителями і ученими. Так, І. Кант у своїй праці «Ідеї загальної історії під космополітичним кутом зору» акцентує увагу на тому, що право мусить забезпечувати соціальний простір для моральності, в якому змогла б вільно реалізовуватися свобода індивіда. Право має загальнообов'язковий характер, що забезпечується примусом, носієм якого є держава [3, с. 139]. Гегель звертає увагу на ліберальне підґрунтя права: право - це наявне буття свободи [2, с.228]. Його ідея моральної цілісності держави у подальшому була розвинена ним же відповідно до поглядів: Т. Гоббса про політичну централізацію розумності життя в державі; Ж.-Ж. Руссо про поняття «загальної волі»; Ш.Л. Монтеск'є до ідей історизму, народного духу і єдності волі [5, с. 165].

Аналіз історичної еволюції права і політики свідчить про те, що в кожний з періодів свого розвитку ці явища тлумачились неоднаково. Не останню роль в цьому відіграли зміни в суспільному та державному устрої країн світу, які, характеризуючись певними особливостями свого розвитку, наклали відбиток на розуміння права і політики, що відповідали вимогам свого часу.

Так, наприклад, давньогрецькі міфологічні уявлення про державно- правову дійсність знайшли своє відображення в думках Арістотеля про справедливий характер політичної якості закону. Буржуазний лібералізм в історії розвитку вчень про державу і право закріплюється уявленнями І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Бекона, Т. Гоббса про свободу індивіда, соціальне підґрунтя для розвитку моральності тощо.

Сьогодні розуміння та тлумачення проблем права і політики має невизначений характер. І це шкодить внутрішньодержавній політичній і юридичній практиці передусім як практиці демократичної трансформації українського суспільства .

Невизначеність характеру тлумачення проблем права й політики зумовлена, в першу чергу, різноманітним підходом до розуміння сутності зазначених понять. Це свідчить про актуальність досліджень в сфері політико- правових явищ і процесів, адже думки вчених, які мають різні погляди стосовно досліджуваної проблематики, обґрунтовані і, зазвичай, носять

комплексний характер (поєднання знань з теорії права, держави, політичних відносин).

Узагальнення новітніх наукових уявлень дає підстави вважати, що право взагалі виникає разом з виникненням людського суспільства як специфічний нормативний спосіб забезпечення управління ним і функціонує в своїй першій історичній формі як первісне звичаєве право. Щодо політики, то це явище виникає на більш пізньому етапі розвитку, з утвердженням приватної власності, разом з чим відбувається соціальне розшарування суспільства і політизація суспільних відносин.

Одним із визначальних методологічних положень слід визнати таке, що будь-яке визначення правової політики не повинно суперечити загальному уявленню про політику в її традиційному розумінні. Політика ж в найбільш абстрактній формі є галуззю взаємодії між класами, партіями, націями, народами, державами, соціальними групами, владою і населенням, громадянами та їх об'єднаннями. Це - найважливіший та найскладніший пласт суспільного життя. Політика існує поряд з іншими такими ж широкими сферами життєдіяльності - ідеологічною, моральною, культурною, духовною, правовою, релігійною, тісно переплітаючись з ними. А отже це дає нам право зробити висновок про існування аналогічної кількості видів державної політики, які разом представляють собою її узагальнену структуру, в якій чільне місце належить правовій політиці держави.

На підставі зазначеного вище, та враховуючи методологічні особливості існуючих наукових позицій сучасних авторів, пропонується під правовою політикою держави розуміти вид або сферу державної діяльності, що здійснюється з використанням правових засобів та процедур, з метою забезпечення ефективної дії права як універсального засобу регулювання суспільних відносин, реалізації суб'єктивних прав та обов'язків в ім'я ствердження ідеалів справедливості та свободи певного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Політика: Соч. в 4 томах / Аристотель. - М., 1997. Т.4. - 456 с.
2. Гегель Г.В.Ф. О научных способах исследования права, его места в практической философии и его отношения к науке о позитивном праве // Г.В.Ф.Гегель. Политические произведения. - М., 1978. - 1326 с.
3. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане / Соч.: В 6 т. - М., 1965. - Т. 6. - 357 с.
4. Почтовий М.М. Почтовый М. М. Про поняття «правової політики» в загальній теорії права / М. М. Почтовий // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - № 6 (67). - С. 95-99.
5. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень : Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 464 с.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПРАВА ЛЮДИНИ: СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ТА НАПРЯМИТВОЛЮЦІЇ

Мозоль Наталія Іванівна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Демократизація українського суспільства формування правової державності та розбудова громадянського суспільства вимагають від науки теорії держави і права нового осмислення змісту та сутності ключових категорій права. Зокрема сучасного розуміння права яке визнає людину найвичтою соціальною цінністю а забезпечення та реалізацію невід'ємних прав і свобод людини і громадянина — головною метою діяльності державної влади.

Особливо важлива роль у вирішенні завдань гармонізації суспільства належить правовій системі, яка в умовах розвитку і реформування соціально-правової державності набуває соціальної спрямованості як засобу формування та реалізації прав людини.

Прийнято вважати, що усі права людини є неподільними, однаково важливими і складають єдиний комплекс, а протиставлення окремих прав чи свобод один одному - неприпустимим. В протилежному випадку, намагання досягти дотримання однієї групи прав і свобод може бути використане для пригнічення іншої. Тим не менше, визнання неподільності прав людини не уникає певної їх градації і пріоритетів.

Розвиток уявленнє про сутнїсть прав людини є цїлком закономірним явищем, яке актуалїзується для вчених як виклик нового часу. Вїдповїдною реакцією на вказаний процес має стати пошук нової, досконалішої концепції прав людини яка виключила б користування правами людини з позиції сваволї та аморфності і, зокрема, мінімувала б таке явище, як зловживання правами людини.

Як справедливо зазначає професор О. Костенко для того, щоб знайти критерій, що дозволяє вирїзнити зловживання правами людини, потрібно вирїшити одне з основних питань сутнїсть прав людини. Для цього необхідно по-новому інтерпретувати ідею природного права, на якій має засновуватись концепція прав людини. Методологічною основою такої інтерпретації має стати так званий принцип соціальному натуралїзму, суть якого полягає у тому, що соціальні феномени так само природні, як і фізичні, і біологічні - вони породжуються природою і існують за її законами. Виходячи з принципу соціального натуралїзму права людини - це свобода людини жити за природними законами суспільного життя (у тому числі за законами природного права), забезпечена шляхом закрїплення її у законодавчих актах.

Вїдповїдно до зазначеного, першоджерелом прав і свобод людини (так само як і обов'язків) є закони соціальної природи, а не воля і свідомість людей. Роль волї і свідомості людей полягає лише у тому, щоб по-перше - відкрити закони природного права, а по-друге - закрїпити їх у вигляді чинного законодавства.

Окремо потрібно звернути увагу на поширення зловживань правами людини, закрїпленими та визначеними законодавством, оскільки такі зловживання становлять новий виклик для сучасності, на який можна відповісти лише через подальший розвиток концепції прав людини. Тому назріла нагальна потреба доповнити поняття природних прав людини поняттям природних обов'язків, під якими варто розуміти обов'язки, що накладаються на людину природними законами суспільного життя, які мають закрїплюватися у законодавчих актах.

Згідно із принципом соціального натуралїзму існує закон соціальної природи, згідно з яким природні права людини знаходяться в органічній єдності з її природними обов'язками, утворюючи при цьому нерозривне ціле. У законодавчих актах як вітчизняних так і зарубіжних згаданий закон соціальної природи відображений не у повній мірі і здебільшого визначає саме права людини. Такий підхід більшістю вчених трактується як недолїк, оскільки неналежним чином реалїзує ідею про взаємозв'язок прав і обов'язків людини. До того ж принципи органічної єдності прав і обов'язків людини передбачає, що права які не пов'язані з обов'язками або стають інструментом для зловживань тих, кому вони надаються, або залишаються нерелїзованою декларацією, бо інші суб'єкти не обтяжені обов'язком забезпечувати реалїзацію цих прав.

Зазначена вада положень нормативно-правових актів, зокрема Загальної декларації прав людини і Конституції України породжує враження прїоритетності природних прав людини над природними обов'язками людини та їх самодостатності. Як наслідок, утворюються цїлком легальні правові підстави для зловживання правами людини шляхом відриву природних прав людини від її природних обов'язків. У такому випадку права людини тлумачаться як нічим не обмежені, хоча насправді закони соціальної природи, і зокрема закони природного права, визначають межї для природних прав людини, встановлюючи для цього природні обов'язки людини. Визнання цих обов'язків дає можливість визначити межї прав людини, вихїд за які має квалїфікуватися як зловживання правами людини і громадянина.

Лише на основі розумного поєднання прав і обов'язків людини як у природному праві, так і у законодавчих актах можливе повне забезпечення соціальних, економічних та культурних прав громадян, формування демократичного правового суспільства.

Враховуючи викладене, варто вказати на те, що вимоги часу спонукають до модернізації розуміння сутнїсть прав людини, зокрема у напрямку реалїзації природного принципу збалансованості прав і обов'язків людини, який має стати основою для прогресивного правопорядку, знайшовши своє відображення у правовій системі України.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Хальота Андрій Іванович, кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

Механізм судового захисту прав людини - є ефективним й найбільш універсальним демократичним інструментом правової держави.

Сьогодні сфера захисту прав людини в Україні має бути піднята на належний рівень, що відповідає світовим демократичним стандартам. В цьому аспекті велике значення набуває ознайомлення та використання здобутків європейського права в галузі прав людини.

Спільні зусилля міжнародної, в даному випадку європейської, спільноти стимулюють запровадження ефективної системи правового захисту і в Україні. Адже бажання нашої держави інтегруватись в європейські процеси потребує закріплення основних засад реальної демократії як у законодавстві, так і у правозастосовчій практиці.

Реалізація судово-правової реформи в Україні має забезпечити пріоритет права людини в усіх сферах життя нашого суспільства. На цьому шляху підвищення рівня захисту прав людини багато залежить від засвоєння кращого світового досвіду, імплементації міжнародних стандартів в національне законодавство. Закріплення основних засад реальної демократії — головна умова інтеграції України в європейські процеси.

Детальний аналіз теорії і практики судового захисту прав людини надає можливість розробити практичні рекомендації щодо реформи судової системи, підвищення ролі судової гілки влади в суспільстві, створення сучасної моделі механізму судового захисту прав людини, допоможе заповнити прогалини у законодавстві і подолати перешкоди на шляху судової реформи.

Це залежить від багатьох факторів: кваліфікації суддівського корпусу, рівня правової культури і свідомості суспільства, взаємин судових органів з іншими державними та недержавними структурами.

Вирішення цих непростих проблем потребує чималих зусиль, підготовки важливих законопроектів щодо організації і діяльності судових та правоохоронних органів. Потрібен новий імпульс в теоретичній і практичній роботі в напрямку впливу на хід судової реформи, підвищення рівня правозахисту.

Судово-правова реформа, що відбувається в Україні, передусім, націлена на підвищення ефективності механізму судового захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. При цьому доступ до правосуддя і виконання та дотримання судового рішення мають бути максимально забезпечені. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував саме на цих параметрах реального забезпечення прав і свобод людини.

Тому для законодавства та правозастосовчої практики України особливо важливим є створення умов, які б унеможливили обмеження права звернення до суду. Йдеться як про випадки, пов'язані з відмовами по певним категоріям справ, так і про ситуації, коли великі судові витрати чи складні процедури роблять судові позови фактично недоступними.

Судова система, крім того, повинна мати дієві важелі виконання судових рішень. Це не лише обов'язковий елемент реального захисту прав людини, але й спосіб підвищення авторитету і впливу судової гілки влади.

Судовий захист, його якість, багато в чому залежить від професійної підготовки та моральних якостей самого корпусу суддів, чим опікується, зокрема Вища рада юстиції Спінрим є положення законопроекту «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» поданого Президентом України до Верховної Ради України про те що призначення на посаду судді суду загальної юрисдикції здійснюється безстроково Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої Ряди юстиції На мою думку судді місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції повинні обиратись народом на виборах на термін 5-10 років Я судді Вишніх спеціалізованих судів та Верховного суду України повинні

обиратись Верховною Радою України за поданням Президента України на

термін до 10 років Це позбавить організаційний вплив на суддів з боку будь-якого органу державної влади та буде реалізований принцип Демократії у процесі формування якісного суддівського корпусу.

Поки що, на жаль, ми маємо констатувати, що судова влада в Україні не набула достатнього авторитету і не розглядається більшою частиною населення як ефективний шлях вирішення проблем. Таке відношення водночас є свідченням як недостатнього рівня правової свідомості і правової культури населення, так і першим підтвердженням недостатньої якості правозахисту, рівень якого не відповідає потребам часу.

В демократичному суспільстві принцип незалежності судової влади є базовим компонентом судової системи, найкращою гарантією торжества правосуддя. Незалежність не є особистою прерогативою суддів, а являє собою один з привілеїв громадян — захищати свої порушені права та інтереси в неупередженому і справедливому суді. Тому незалежність суддів має забезпечуватись: положеннями Конституції [1] і спеціальних законів (Закон України «Про судоустрій і статус суддів»[2]); обов'язком виконавчої і законодавчої влади дотримуватись статусу невтручання в судовий процес; особливим порядком прийняття рішень з відбору кандидатів в судді. Процедура призначення суддів повинна бути прозорою, повністю виключати можливість тиску при прийнятті рішень.

Разом з цим розвиток судової системи має бути підпорядкований ідеї не допускати судового свавілля при розгляді справ щодо захисту прав людини. Однією з умов при цьому є оперативний розгляд і законне вирішення справ компетентним судом.

Аналіз результатів проведення так званої «малої судової реформи» дає можливість зробити висновок про необхідність розширення законодавчої бази, яка б регулювала вдосконалення судоустрою і судочинства. Зміст і спрямованість цієї роботи повинні визначатись правами і свободами людини і громадянина, пріоритетними в правовій державі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. із змінами // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 // Відомості Верховної Ради України. - 2rtm. - N 41-42 N 43 N 44-45. - Ст 529
3. Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів: законопроект: Постанова Верховної Ради України від 05.09.2013 № 437-VII // Голос України. - 13.09.2013. - № 170.

РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ

Демиденко Володимир Олексійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

Згідно з Конституцією України основними формами безпосереднього здійснення влади народом визначено вибори та референдуми, що, в свою чергу, врегульовуються відповідним законодавством. На даний момент, існує близько 7-ми законів України і велетенська кількість різноманітних постанов, інструкцій та роз'яснень Верховної Ради, ЦВК та інших державних установ, що повинні забезпечити проведення виборів та референдумів у відповідності з принципами законності, гласності, демократичності і гуманізму.

Але, на жаль, всі ці закони та підзаконні акти по різному регламентують ті чи інші стадії виборчого процесу, іноді суперечать одне одному. Причин цього є декілька: по-перше деякі положення законодавства, що регулює волевиявлення, є застарілими, по-друге, практично все виборче законодавство приймалось розрізнено, досить часто ситуативно, - напередодні виборів, або навіть під час їх проведення, по-третє, окремі інститути народного волевиявлення, наприклад, інститут місцевого референдуму залишилися поза законодавчим регулюванням.

Це призвело до того, що кожного разу під час проведення чергових виборів чи референдумів витрачаються велетенські кошти на проведення навчання як членів відповідних виборчих комісій, так і самих виборців (бо процедури голосування, формування комісій, підрахунку голосів тощо, суттєво відрізняються в кожному із законів). СЛІД зазначити, що досить часто,

члени дільничних комісій та виборці під час нестандартних та нетипових ситуацій для прийняття рішень користуються попередньо набутим досвідом (що залишився з попередніх виборів), а це, в свою чергу, призводить до непорозумінь та порушень чинного законодавства.

На нашу думку, така ситуація може бути виправлена шляхом не простого узгодження окремих законодавчих актів між собою, а створенням єдиного Кодексу України про вибори і референдуми, котрий би регламентував основні процедури підготовки і проведення виборів та референдумів в Україні.

Сьогодні основною метою реформи українського виборчого права є не тільки забезпечення і гарантованість демократичного і легітимного процесу вільного, рівноправного волевиявлення громадян при формуванні органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а й сприяння побудові єдиної, внутрішньо погодженої і збалансованої виборчої системи, яка гарантувала б їх стабільність та ефективність функціонування. Разом з тим, досвід парламентських виборів попередніх років показав ряд суттєвих недоліків прийнятої виборчої системи та механізму проведення виборів у цілому.

Для вирішення виявлених проблем на часі є розв'язання наступних завдань. Це, по-перше, уніфікація виборчих процедур, кодифікація всього виборчого законодавства України шляхом прийняття Кодексу України про вибори і референдуми.

По-друге, безперечним пріоритетом розвитку виборчого законодавства України є створення цілісної системи гарантування конституційних виборчих прав громадян України відповідно до системи міжнародних стандартів виборчого права. Виконання зазначених пріоритетних завдань повинно дати можливість одночасно реалізувати надзвичайно важливі суспільні завдання - забезпечити законність проведення виборів, їх легітимність, підвищити рівень довіри громадян України до результатів виборів, запобігти застосуванню «брудних» технологій у виборчому процесі. Порушення виборчого законодавства і процесу не лише спотворює істинну волю громадян, а й підриває їх довіру до органів державної влади. Як показали попередні президентські та парламентські вибори, не досить створити демократичне виборче законодавство, необхідно створити всі організаційно-правові умови для його беззастережного виконання усіма учасниками виборчого процесу з метою недопущення порушень прав і свобод громадян на вільне волевиявлення. Практика застосування чинного виборчого законодавства України виявила поряд з позитивним ряд недоліків виборчого законодавства, які свідчать про його недосконалість.

На нашу думку Закон України «Про вибори народних депутатів України» а в майбутньому і Кодекс України про вибори і референдуми, обов'язково повинен містити обмежувальний строк щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства про вибори.

Зміни у виборчому законодавстві слід спрямувати на вдосконалення правового регулювання процедури виборів, зокрема, нагромадження та якісне покращення процесуальних та технічних норм, які безпосередньо регламентують усі аспекти виборів Президента України, депутатів усіх рівнів. Правотворча діяльність ЦВК засвідчує безліч прогалин у правовому регулюванні процесу виборів в Україні. Проте її підзаконний характер не узгоджується з положеннями ст. 8, п. 20 ч. 1 ст. 92, ст. 103 Конституції України і ст. 8 Закону України «Про вибори Президента України», за якими виборчі відносини регулюються винятково законами.

Подальшого вдосконалення потребує також механізм правового регулювання запровадження юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України. Практика проведення виборів народних депутатів України актуалізувала також правові проблеми визнання виборів недійсними. На нашу думку, сьогодні слід у Законі України «Про вибори народних депутатів України» чітко визначити перелік порушень по кожній стадії виборчого процесу, які є підставами для визнання виборів недійсними.

Наведені положення свідчать про складність і неоднозначність процесу становлення виборчого права і виборчого процесу в Україні. І першим завданням на шляху реформування виборчого права України, на нашу думку, є його кодифікація.

ПРОБЛЕМИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

Камінська Наталія Василівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Муніципальне право, як відомо, визначають як сукупність правових норм та інститутів, які регулюють суспільні відносини у сфері місцевого самоврядування. У країнах континентально-європейської традиції – на підставі конституцій, законів та інших нормативно-правових актів. А в країнах англосаксонської муніципальної традиції – відповідно до створених в межах правової системи легітимних форм права: прецедентів, угод, звичаїв і доктрин [1, с. 58]. В об'єктивному сенсі муніципальне право виступає як сукупність правових актів, які покликані забезпечувати функціонування органів і посадових осіб місцевого самоврядування. У суб'єктивному розумінні сутність даної галузі права полягає у тому, що це засіб забезпечення, насамперед, прав та свобод громадян у сфері місцевого самоврядування. Тобто таке значення муніципального права перекикається з положеннями теорії вільної громади, де природні права і свободи людини та громадянина також відігравали ключову роль.

Муніципальне право у системі права будь-якої країни базується на існуючій тут системі місцевого самоврядування, відповідній моделі місцевого самоврядування, національних традиціях тощо. Різноманітними є і підходи щодо назви цієї галузі. Поряд з муніципальним правом для позначення даного явища використовують також «комунальне право», «муніципальне статутне право», «локальне (міське) право», «право місцевого самоврядування» тощо.

Ще в радянські часи спостерігався певний інтерес до даного явища, можна відзначити навіть поодинокі дисертаційні дослідження. Зокрема, Тимофеев Н. С. у 70-х рр. XX ст. аналізував особливості комунального управління у Німеччині, його роль при здійсненні державних функцій [2], інші дослідники продовжували ґрунтовні вивчення комунального права Німеччини.

У свою чергу, сучасний дослідник В. Маркуц пропонує розглядати комунальне право як комплексну інтегровану галузь права, сукупність правових і технічних норм, пов'язаних предметною єдністю, які регулюють на основі використання діалектичної взаємодії правовідносини між виробниками житлово-комунальних послуг, споживачами та органами влади [3]. Однак це не переважаючий і обмежений підхід, оскільки комунальні відносини не зводяться до надання (споживання) житлово-комунальних послуг. Можливо, є сенс розглядати комунальне право підгалуззю муніципального права?

Відзначимо спроби ряду вітчизняних та зарубіжних авторів запозичити цей термін і для української дійсності, для практики інших європейських держав [4]. Сучасні європейські дослідження, включаючи у рамках міжнародних регіональних організацій, підкреслюють зв'язок комунального права з найменшими територіальними утвореннями – комунами, які є суб'єктами відносин внутрішньодержавного та міжнародного масштабу.

Муніципальне право відповідно вживається у ширшому контексті і пов'язано не лише з комунами, а й з іншими територіальними утвореннями, які визначаються суб'єктами чи об'єктами певного кола відносин, пов'язаних з реалізацією владних повноважень з метою задоволення місцевих, іноді регіональних потреб, реалізацією державних та інших функцій на локальному, субрегіональному рівнях.

Категоричною і необґрунтованою є позиція проф. Р.С. Мельника, за якою не доцільно надавати муніципальному праву статусу самостійної галузі права, а повинно розвиватися в якості підгалузі Особливого адміністративного права [5, с.56-59]. На нашу думку, ці твердження мають досить суперечливий характер і не узгоджуються з положеннями міжнародно-правових актів, відповідними актами національного законодавства європейських держав у сфері місцевого і регіонального самоврядування, практикою їх реалізації.

Раніше розглядалося муніципальне право як підгалузь конституційного чи адміністративного права, як конституційне локальне (міське) право [6]. У будь-якому випадку, у більшості правових систем європейських країн існує самостійна галузь права – муніципальне право, незалежно від найменування, де основний зміст становлять особливості організації та функціонування

місцевого самоврядування регіонального і локального рівнів. Виокремлюється і відповідна галузь науки, навчальна дисципліна, а також самостійна галузь - європейське муніципальне право у зв'язку із становленням європейської системи місцевого і регіонального самоврядування [7].

Специфіка муніципально-правових відносин, їх неоднорідність, що становлять предмет даної галузі, свідчить про комплексний характер муніципального права. Водночас самі норми, зосереджені на їх регламентуванні, є багатогалузевими. Муніципальне право є галуззю права публічного, оскільки його норми спрямовані на захист загального блага, пов'язані з повноваженнями й організаційно-владною діяльністю держави, територіальних громад з виконанням суспільних завдань. У той же час йому притаманні окремі особливості права приватного, яке захищає інтереси особи, забезпечує вільну самореалізацію громадянина. Так, суб'єктом суспільних відносин, які регулюються нормами муніципального права, виступають: колективний суб'єкт - територіальна громада, окрема особа - мешканець (місцевий житель), наділений правом на реалізацію низки форм участі у здійсненні місцевого самоврядування. Крім того, органи місцевого самоврядування, реалізуючи свій статус юридичної особи, вправі укладати угоди й договори.

Таким чином, у процесі становлення досліджуваної галузі як в Україні, так і в інших державах, виникала низка проблем, насамперед, обґрунтування її самостійності, комплексності, визначення предмету та методології, джерельної бази, структурних елементів, об'єктно-суб'єктного складу, безпосередньо назви галузі та ряду інших теоретичних проблем. Саме на їх дослідженні має бути зосереджена сучасна наука.

Список використаних джерел:

1. Батанов О. В., Кампо В. М. Муніципальне право зарубіжних країн : [навч. посіб.] : у 2 ч. / за заг. ред. П. Ф. Мартиненка. — Ч. 1. — К. : Знання України, 2005. — 148 с.
2. Тимофеев Н. С. Коммунальное право ФРГ. - М. - 1982. - С. 59.
3. Маркув В. Коммунальное право. - Тюмень, 2006-2009. - 366 с.
4. Волков В. Д. Становлення і розвиток комунального права України // Концепція розвитку законодавства України. - К., 1996. - С. 141-144.
5. Мельник Р. С. Муніципальне право у системі національного права // Юридичний вісник Причорномор'я. - 2011. - №2 (2). - С. 50-60.
6. Коих А. Droit constitutionnel local. - Parigi: Espotica, 1995. - P. 5.
7. Каминська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна: Монографія. - Київ, 2012. - 413 с.

ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Калиновський Богдан Валерійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

Норми діючої Конституції України від 28 червня 1996 року та законів України зумовлюють інституційні конфлікти між різними органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади. Практика реалізації конституційних положень доводить, що місцеві ради надмірно заполітизовані, декларативним залишається принцип забезпечення інтересів територіальних громад депутатами місцевих рад, особливо гостро стоїть проблема представлення спільних інтересів територіальних громад обласними та районними радами.

Узгодження конституційних засад місцевого самоврядування важко проходило як в 1996 році, так і сьогодні. Існуюча в Україні перехідна модель місцевого самоврядування вичерпала свої можливості і не відповідає міжнародним зобов'язанням, взятим Україною. До того ж, сучасні глобалізаційні світові тенденції та інтеграційні процеси, від яких наша держава не може бути осторонь, ставлять нові вимоги до вітчизняного законодавства, в тому числі, в частині, що стосується управління регіонами. Про численні недоліки існуючої системи місцевого самоврядування в Україні говорять і ті, хто безпосередньо працює в цій системі, і експерти, які аналізують законодавство і спроможність державних інститутів.

В процесі підготовки змін до Конституції України необхідно враховувати сучасний стан українського суспільства і політичного процесу. Весь процес розробки і процедури внесення змін має базуватися на сучасних засадах конституціоналізму, вивченні національної практики реалізацію положень

Основного Закону України. Слід враховувати загальновізанні міжнародні стандарти та вимоги міжнародно-правових документів. Україна має достатній досвід співпраці з Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанська комісія) та Парламентською асамблеєю Ради Європи, впровадження висновків і рекомендацій яких має важливе значення для іміджу держави і визнанні її як правової і демократичної.

Зміни до Конституції України повинні мати комплексний, змістовний характер і бути реалізованою шляхом прийняття комплексних змін або шляхом прийняття Основного Закону в новій редакції, але у чіткій відповідності до процедури, встановленої Конституцією України.

Здійснивши вивчення думок представників політичних партій, членів Конституційної Асамблеї та вітчизняних вчених-практиків, слід зауважити, що найбільше спірних питань викликає підхід територіальної організації влади та організації місцевого самоврядування, а саме: 1) ліквідація чи реорганізація місцевих державних адміністрацій; 2) виборність голів місцевих державних адміністрацій; 3) напрямки зміни виборчого законодавства як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях; 4) законодавче регулювання проведення місцевого референдуму; 5) удосконалення адміністративно-територіального устрою тощо.

Підтримую позицію М. Пухтинського, що зміни до Конституції України мають створити необхідні умови для збалансованості та ефективного функціонування змішаної форми державного правління на основі чіткого розподілу функцій і повноважень державних органів, удосконалення системи противаг і стримувань, які стосуються передусім трикутника «Президент - парламент - уряд», а також системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування [1, с. 24].

Окреме місце займає проблема вилучення з тексту Конституції України переліку областей. Світовий досвід доводить, що в унітарних країнах така практика відсутня. Відстоюємо позицію, що ч. 2 статті 133 Конституції України слід скасувати. Ця зміна також сприятиме проведенню децентралізації управління та об'єднання адміністративно-територіальних одиниць.

Конституційне реформування організації місцевої публічної влади має виходити із ідеологічної цілісності, нового механізму конституційно- правового регулювання відносин у сфері місцевого та регіонального розвитку. Практика доводить, що сучасне законодавче регулювання здійснення місцевої демократії не відповідає сучасним реаліям та практиці функціонування органів місцевої публічної влади. Прийняття величезної кількості нормативно- правових актів, які регламентують діяльність місцевого самоврядування розроблялись різними інституціями, і в багатьох питаннях є неузгодженими і часом суперечливими. Саме це є основною причиною безсистемності у сфері розподілу управлінських, розпорядчих і контролюючих функцій між різними органами влади, а також це призвело до відсутності відповідальності за розвиток країни і територіальної громади.

Саме на усунення вказаних недоліків мають бути розроблені зміни до Конституції України. При цьому важливо впровадити визнані і апробовані в країнах Європи принципи децентралізованого управління: верховенства права, відкритості, гласності, субсидиарності, ефективності- прозорливості, повсюдності та відповідальності. Україна ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування в повному обсязі, відтак має імплементувати її положення в Конституцію України та закони. Найбільш принципові положення Хартії Україна ще не впровадила в національну практику. Зокрема, це стосується правової, матеріально-фінансової, організаційної самостійності органів місцевого самоврядування; розповсюдження юрисдикції органів місцевого самоврядування села, селища, міста на всю територію адміністративно-територіальної одиниці; забезпечення повноти і виключності повноважень, якими наділяються органи місцевого самоврядування у питаннях місцевого значення; достатності обсягу фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування для реалізації закріплених власних і делегованих повноважень.

На порядку денному вітчизняних реформ стоїть питання удосконалення місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України. Початком має бути зміна їх конституційно-правового регулювання. Також паралельно доцільно забезпечити умови для розвитку місцевої демократії, право громад на об'єднання та кооперацію, уніфікувати та

стандартизувати адміністративні та соціальні послуги, розпочати масштабну програму інформаційного супроводження реформи.

Наступник кроком має стати законодавче врегулювання системи адміністративно-територіального устрою і законодавчо закріпити діяльність місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на новій територіальній основі. Як результат, маємо отримати збалансовану і ефективну систему органів місцевої публічної влади з чітким, логічним і відповідальним розподілом повноважень.

Список використаних джерел:

1. Пухтинський М. Оновлення Конституції України та регулювання суспільних відносин у частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування / Микола Пухтинський // Вісник Центральної виборчої комісії. - 2008. - № 2 (12). - С. 22-27

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Романенко Оксана Вікторівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри психології та педагогіки навчально- наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Розбудова демократичного суспільства в Україні супроводжується розвитком правової культури та правової самосвідомості його громадян. У зв'язку з цим актуальним є проведення соціологічних і психологічних моніторингових досліджень, спрямованих на вивчення громадської думки щодо втілення відповідних реформ у системі законодавчої діяльності, та на цій основі - розроблення системи її психологічного супроводу.

Законодавча діяльність - нормотворча діяльність, спрямована на розроблення, прийняття і забезпечення дії законів, що здійснюється громадянами, державними органами та посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян науковими установами та іншими суб'єктами в порядку, встановленому Конституцією України та відповідними нормативно-правовими актами. Законодавча діяльність ґрунтується на етичних принципах демократичного суспільства щодо реалізації державної політики, спрямованої на досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав людини.

Створення законів для всього народу - це величезна відповідальність, наука й мистецтво одночасно. Передусім законодавець має досконало вивчити ті соціально-психологічні процеси, в які він втручається: структуру суспільства, його психологічні характеристики, принципи функціонування, зміни у поведінці та мисленні людей під впливом умов сьогодення. Розвиток суспільства неминуче супроводжується переосмисленням змісту усталених нормативно-правових актів, з урахуванням новітніх тенденцій та психологічних аспектів людського буття.

Як засвідчують результати спеціальних досліджень у галузях юридичної та соціальної психології, невдалий нормативний акт може завдати людям багато лиха. На необхідність постійного вдосконалення законодавчої діяльності вказує практика скасування законів, внесення змін до вже прийнятих законів і наявність так званих „мертвих» законів, тобто таких, які прийняті, але не працюють. Право не може існувати в абстрактному суспільстві, воно завжди соціально обумовлене конкретно-історичною ситуацією в країні та психологічними особливостями людей. Чим повніше і адекватніше ці психологічні аспекти враховані в законотворенні, тим суспільно кориснішим є закон, тим органічніше він стає елементом не тільки правової системи, але й суспільного буття в цілому.

Аналіз психологічних аспектів новітніх правових реформ в Україні викликає певні дискусійні питання та надає матеріал для роздумів. Зокрема, оновлення Кримінально-процесуального кодексу України в минулому році породило безліч суперечних думок, що вказує на те, що психологічна складова правових реформ є однією з найважливіших. Оновлення цього документу обумовлено необхідністю гуманізації сучасного українського законодавства та наближення його до європейських стандартів. Зокрема, в кодексі розмежовуються такі поняття, як «злочин» і «кримінальний проступок». Кримінальний проступок характеризується меншим ступенем

тяжкості, що, відповідно, передбачає застосування більш гуманних заходів покарання.

Вивчення громадської думки вказує на те, що завдяки змінам у законодавстві українська судова система буде не «каральним органом», а системою, що захищає права людини і громадянина, та дасть змогу Україні отримати нові життєві стандарти. Водночас система законодавчої діяльності залишається відкритою, передбачає можливість постійного удосконалення та здійснення її психологічного супроводу. Актуальними завданнями в цій галузі є такі: моніторинг громадської думки щодо змісту законодавчої діяльності в державі; психологічне вивчення проблеми адекватного використання законодавчими категоріями відповідальності в моделі людської поведінки; дослідження проблеми відповідності юридичної норми відповідальності та індивідуального змісту категорії відповідальності громадянина.

МІСЦЕ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ ПОДІЛУ ВЛАД

Пустовіт Жанна Миколаївна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Конституція України 1996 року на якісно новому рівні закріпила конституційно-правовий статус українського парламенту. Власне, стаття 75 Конституції України визначила, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України. [1, с.19].

На думку Л.Т. Кривенко дана норма має виключне значення, що виражається в тому, що вона представляє собою норму -дефініцію, яка дає визначення Верховній Раді. Значення даної норми відзеркалює також її місце в розділі Основного закону «Верховна Рада України», який вона відкриває, посідаючи в ньому перше місце [2, с.50].

Парламент має законодавчу владу, яка є частиною делегованого народом суверенітету, тобто частиною суверенної народної влади, делегованої парламентом. Це надає парламенту представницького характеру, оскільки парламент діє безпосередньо від імені суверенного народу, за його дорученням і під його контролем [3, с.110].

Конституційне визначення Верховної Ради України єдиним органом законодавчої влади означає те, що усі інші органи державної влади в Україні позбавлені права здійснювати функцію законотворення. Втім визначення Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу в Україні є дещо недосконалим, оскільки такий підхід закріплює за парламентом лише таку функцію як законодавча, а така назва гілки влади в Конституції України як «Законодавча» не означає, що крім основної законодавчої діяльності представницький орган не виконує ніякої іншої діяльності. Не менш важливою функцією законодавчої влади є контрольна та установча тощо.

Пріоритетність законодавчої влади, насамперед, обумовлюється представницьким характером цього органу, адже парламент представляє інтереси всього народу і здійснює свою діяльність від його імені через законотворення та інші функції. Відповідно, народ, будучи носієм суверенітету і єдиним джерелом влади (ст.5 Конституції України) передає свої повноваження парламенту з метою здійснення ним законодавчої влади від його імені через обрання до нього народних депутатів України. Останні наділяються вільним депутатським мандатом.

Абсолютно вірно зазначає А.З.Георгіца, що законодавча влада посідає особливе місце в системі органів публічної влади. Вона визначає організацію діяльності виконавчої та судової влади і в такий спосіб відіграє свою орієнтовну роль стосовно цих гілок державної влади. У відносинах з іншими гілками державної влади, а також для визначення ролі законодавчої влади в суспільстві важливе значення має реальна, тобто фактична сила законодавчої влади. Зазвичай вважають, що в сучасних умовах у демократичних державах законодавча влада — це сильна влада [4, с. 116].

Існують і інші підстави, які є основоположними при визначенні статусу законодавчої влади як пріоритетної влади поміж інших.

На думку В.С. Журавського особлива роль парламенту відводиться по причині того, що з-поміж вищих органів державної влади парламент - єдиний виборний орган, що обирається всенародно [3,с.110].

Аргументом на користь особливого місця парламенту в системі органів державної влади є його роль у формуванні виконавчої і судової влади [3,с.113].

Визначаючи місце законодавчої влади в системі влад варто звернутися до змісту доктрини побудови державної влади, яка побудована на двох підходах. По-перше, пріамат парламенту насамперед визначається в тих країнах, де

Державна влада здійснюється на основі принципу суверенітету парламенту. Державно-загальновизначене положення світової теорії парламентаризму [5,с.31].

По-друге, доктрина місця та ролі парламенту в системі державної влади має відношення до державної влади, яка будується на основі принципу поділу влади, історія виникнення якого сягає в далеке минуле.

Свого часу французький вчений А.Есмен в науковій праці «Общие основания конституционного права» аналізував місце парламенту в системі органів державної влади, аналізуючи межі відображення принципу розподілу влад в Конституції США та Конституції Франції.

Основною думкою А.Есмена, яка була висловлена в вищезгаданій праці стало те, що виконавча влада не має права мати права законодавчої ініціативи, оскільки це право належить лише законодавчій владі; міністри не можуть бути членами законодавчої влади та аналізував місце парламенту в системі органів державної влади тощо.

А.Есмен, насамперед, зазначав, що «логическим следствием принципа разделения властей является положение о том, что законодательная деятельность принадлежит всецело и исключительно законодательной власти» [6,с.334].

Відповідно, він підкреслював, що право законодавчої ініціативи і, як наслідок, прийняття законів є пріоритетним природним правом лише законодавчої влади і тільки.

Е.Уейд і Г.Філіпс вважають, що розподіл влад може мати три значення: 1) одні і ті ж особи не можуть брати участі в здійсненні функцій більш ніж одного із трьох органів правління; 2) один орган правління не може контролювати діяльність іншого органу, а останній не повинен втручатися в сферу діяльності першого; 3) один орган правління не може здійснювати функції іншого [7,с.24-25].

Конституція України, враховуючи світовий досвід розвитку демократій, конституціоналізму та парламентаризму визначила основоположним принципом організації діяльності державної влади в Україні принцип розподілу влад.

На думку Алексеева С.С., на механізм держави, класифікацію його вищих органів справляє безпосередній вплив принцип поділу влади, відповідно до якого створюються законодавчі, виконавчі і судові органи. [9,с. 161 -162].

Власне, стаття 6 Конституції України визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

За принципом поділу влад будується інституційно-функціональна організація здійснення влади і який означає, що парламент має домінуюче право на формування корпусу законодавчих правил, систему законодавства держави.

Принцип розподілу гілок влади в сучасному розумінні означає, по-перше, розподіл функцій між державними органами відповідно до вимог праці; подруге, закріплення певної самостійності кожного органу влади при здійсненні своїх повноважень; по-третє, наділення кожного органу можливістю протиставляти свою думку рішенню іншого органу, контролюючи цим повною мірою його дії.

На думку Осаулєнка О.І., принцип розподілу влади створює механізми, які мінімізують свавілля з боку владних органів і посадових осіб [10,с.107].

Таким чином, принцип розподілу влад - це самостійний і єдиний механізм державної влади, що об'єднує всі гілки державної влади, з визначеними Конституцією та законами України різними функціями і повноваженнями, які вони реалізують на основі взаємообумовленості,

взаємозалежності, взаємоузгодженості та взаємодії, спільною метою яких є реалізація єдиної влади в державі.

Втім, виходячи з вищезгаданого, необхідно шітко констатувати, що законодавча влада - це влада, яка представляє народ шляхом реалізації функцій та повноважень в межах і способ, визначений Конституцією та законами України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доп. Станом на 18 серп.2011р.: (ОФЦ. ТЕКСТ).-к.: ПАЛІВОДА А.В., 2011.-56с.
2. Л. Кривенко Функції Верховної Ради України в контексті конституційної реформи //Право України. - №4-2004р.
3. Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми).- К.: Парламентське вид-во, 2002.-344с.
4. Георгіца А.З.Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади//Право України.К.-2009.-Вип.№П.-С100-116.
5. Органи державної влади України / За ред. В.Ф.Погорілка: Монографія. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького, 2002. — 592 с.
6. Эсмен А. Общие основания конституционного права/ А. Эсмен; [пер. с фр.под ред.Н.О.Бер].-СПб:Изд-во О.Н. Поповой, 1909(Рус.Скоропечатня).-ХП,449с.
7. О.Уэйд и Г.Филлипс. Конституционное право/Е.Уэйд и Г.Филлипс. Под. ред. С.Б. Крылова.-М.:Изд. иностранной литературы,1950.-553с.
8. Теория государства и права : [Учеб. для студентов вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция»] / [Алексеев С.С., Архипов С.И., Игнатенко Г.В. и др.;Отв. ред.: В.М.Корельский, В.Д.Перевалов].— 2-е изд., изм. и доп. — М.: Норма, 2003. — XX, 595 с.
9. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник.-К.: Істина, 2007.-336с.

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ

Іваненко Олена Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

В умовах сьогодення проблематика принципу справедливості в теорії юридичної відповідальності, в системі принципів права становить значний як теоретичний, так і практичний інтерес.

Ідея справедливості, що підтримується більшістю населення, зазвичай лежить в основі будь-якого суспільного устрою. Вона є моральним стрижнем, підпорою його ціннісно-нормативної системи та правопорядку, фундаментом, на якому будується суспільна злагода.

Перехідний період, в якому останні більше двадцять років перебуває вітчизняне суспільство, відрізняється не тільки будівництвом сильної демократичної, правової держави, утвердженням загальнолюдських цінностей, а також появою низки складних проблем, викликаних серйозними змінами у соціальній, політичній, економічній та духовній сферах суспільства. Спостерігається зростання злочинності, збільшення кількості правопорушень, з'являються їх нові види, змінюється ставлення суспільства і держави до покарання.

Одним з найважливіших завдань у вирішенні назрілих проблем є дослідження та вдосконалення теорії юридичної відповідальності, вивчення механізму та принципів реалізації юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності відображають її глибинний зміст, сутність, функції, форми реалізації, вони зумовлюють поведінку громадян, діяльність законодавця і правозастосувача. Це своєрідний фундамент, на якому базується юридична відповідальність.

У сучасному вітчизняному законодавстві принцип справедливості набув широкого закріплення. Метою його закріплення у вітчизняній правовій системі стало не «модне» запозичення із західних законодавчих взірців, а встановлення гарантій несуперечності та об'єктивності законодавства, однаковості підходів та методів правозастосовної діяльності. У цьому сенсі як ніколи важливим стає взаємозв'язок між досягненнями та розробками юридичної науки, діяльністю законодавця та правозастосувача. Законодавець не прагне конкретизувати поняття справедливості, дати точне визначення справедливості як принципу юридичної відповідальності, виявити його зміст та взаємодію з іншими принципами юридичної відповідальності, а

правозастосувачі не виправданно розглядають принцип справедливості як декларативне правове розпорядження. Крім того, останнім часом принцип справедливості правозастосувачами та законодавцями використовується досить спрощено та формалізовано, що викликає втрату довіри населення до правоохоронних органів та суду. Величезне число вже прийнятих декларативних норм, їх суперечливість дають можливість для свавілля, неприпустимого в такій сфері як закон. Суспільство практично стоїть біля небезпечної межі, коли суддя чи інший правозастосувач може на свій власний розсуд обирати ту норму, яка здається йому найбільш прийнятною. Як результат, поряд з тінювою економікою починає формуватися свого роду тінюва юстиція. Отже, громадяни, які втратили надію домогтися справедливості у суді, шукають інші, далеко не правові «входи» та «виходи», а часом й переконуються, що протизаконним шляхом мають більше шансів отримати по суті справедливе рішення. Це підбиває довіру до держави. Звертає на себе увагу значна кількість невиконання державою рішень за позовами судів. Тому актуальним видається виявлення причин подібних порушень та зловживань правом, розробка рекомендацій щодо їх усунення, що в кінцевому рахунку сприятиме зміцненню законності і правопорядку.

Сучасний етап розвитку правової теорії та законодавства характеризується змінами у змісті принципів права, принципів юридичної відповідальності під впливом подій, що відбуваються у суспільному житті. Принцип же справедливості навпаки володіє такими властивостями, як стабільність та сталість.

Справедливість як принцип юридичної відповідальності слід розглядати як відправну ідею, яка утворює систему інтелектуальних духовних положень, що характеризують зміст, соціальне призначення, функціонування та розвиток юридичної відповідальності; ідею, що полягає у відповідності юридичної відповідальності принципам законності, рівності, гуманізму, природним правам людини.

Існує загальний підхід до справедливості як принципу юридичної відповідальності згідно основних концепцій права, сутність якого полягає у розгляді справедливості з позиції її відсутності у юридичній відповідальності, тобто несправедливості. Таким чином, необхідно формально закріпити у законодавстві не сам принцип справедливості, а критерій несправедливої юридичної відповідальності. Справедливість повинна бути властива юридичній відповідальності інакше, це не юридична відповідальність, а різновид державного свавілля та самосуду.

Юридична відповідальність ґрунтується на принципах справедливості, законності, невідворотності, індивідуалізації та винності діяння. Принцип справедливості юридичної відповідальності є системоутворюючим принципом у теорії юридичної відповідальності. Залежно від характеру взаємозв'язку з концепцією природного права та мораллю принципи юридичної відповідальності класифікуються на морально-етичні (справедливість) і організаційно-правові (законність, індивідуалізація, невідворотність, винність діяння).

Зміст принципу справедливості проявляється на кількох рівнях. Перший рівень володіє найбільшим ступенем узагальнення і виражається у наступних вимогах: рівності, гуманізму, відповідності правових норм моральним, де останні повинні володіти можливістю захисту суспільних відносин. Другий рівень змісту принципу справедливості юридичної відповідальності розкривається через принципи законності, невідворотності, індивідуалізації, винності діяння.

Галузева класифікація видів юридичної відповідальності не дозволяє застосовувати критерії принципу справедливості одномаїтно до кожного з них, що говорить про суттєві відмінності зазначених видів заходів державного примусу у кожній галузі права. Також існують істотні розбіжності у механізмах реалізації кримінальної та цивільно-правової відповідальності.

Підводячи підсумки, слід зробити висновок, що юридична відповідальність за своєю природою може носити справедливий характер за умови, що вона законна, невідворотна, індивідуалізована та застосовується за винне діяння.

ДО ПИТАННЯ ДЕЯКИХ КРИТЕРІВ ОЦІНКИ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА

Заяць Наталія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

Як відомо, «демократія» досить давнє поняття, воно існує більше двох тисяч років. Однак і до сьогодні вчені політологи, соціологи, філософи, юристи та політики не можуть дійти до єдиної думки щодо фундаментальних питань сутності цього явища.

Труднощі з визначенням демократії виникають вже на етапі визначення поняття «демос». Одні вчені вважають, що поняття «демос» у Стародавній Греції включало в себе все цивільне населення полісу. Виходячи саме з такого розуміння, «демос», демократія значить «народовладдя». Наприклад, відомий італійський історик в галузі держави та права П. де Франчиши писав: «Демократія, відповідно етимології цього слова, є правління демосу, тобто з погляду конституційної теорії, - всіх жителів полісу». Проти етимологічного ототожнення демократії з «народовладдям» виступила група дослідників, які зазначали, що слово «демос» мало в Стародавній Греції інше, ніж «народ», значення, і мається на увазі швидше «маса» і більше того не цивільна.

Вчені не можуть дійти єдиної думки і щодо призначення демократії. В науці склалося два підходи щодо цієї проблеми. Прихильники одного з них пов'язують призначення демократії з пошуком загального блага та вбачають в демократії засіб виявлення загального блага. Прихильники ж іншого - вбачають в демократії механізм для управління владними відносинами. Вони вважають, що владу можна контролювати, перетворюючи її на об'єкт електорального змагання.

Твердженням про те, що демократія спрямована чи повинна бути спрямована на загальне благо, знаходить свій класичний прояв ще у працях Ж.-Ж. Руссо, насамперед у його висловлюваннях про те, що процедури прийняття рішень повинні прагнути до виявлення загальної волі, яка є втіленням загального блага.[1]

Основні елементи розуміння призначення демократії як засобу виявлення загального блага досліджені також і в працях відомого американського вченого та громадського діяча Дж. Дьюї. Відповідно його висновків, демократичне правління базується на переконанні, що жодна людина чи група людей не володіють достатньою мудрістю для управління іншими без їх згоди, тобто без врахування їх власних потреб, бажань чи уявлень про те, як необхідно вести суспільні справи та розв'язувати соціальні проблеми. Саме це, передбачає, з одного боку, рівність, оскільки суспільна воля виникає як сукупний вираз ідей багатьох, а з іншого - наявність можливості через право та обов'язок формувати та виражати думки щодо свого місця в межах соціального порядку. На його думку, саме в цьому і міститься демократична ідея в її узагальненому соціальному значенні - ключова для розуміння демократії як способу життя.

Думка про те, що демократія повинна бути спрямована на виявлення та розробку загального блага, притаманна і сучасним зарубіжним вченим. Вони вважають, що демократія - це особливий тип соціальної організації чи система прийняття рішень. Рішення вважається прийнятим демократично тією мірою, якою воно втілює в собі артикульовані уподобання більшості і є результатом процесу, в межах якого були однаково задіяні, обговорені, оприлюднені, зіставлені і враховані волевиявлення всіх. Демократія є одночасно і загальною системою, що забезпечує відкриту конкуренцію конфліктуючих інтересів та протилежних цілей, і системою організації суспільного обговорення, покликана напрацьовувати та просувати загальні інтереси і колективні цілі.

Таким чином, можна зробити висновок, що однією з суттєвих характеристик розуміння призначення демократії як засобу вироблення та виявлення загального блага є можливість участі громадян в управлінні справами суспільства при здійсненні демократії.

Інший підхід до визначення демократії як механізму управління владними відносинами досить чітко сформулював Йозеф Шумпетер. Він стверджує, що «демократичний метод - це такий інституційний устрій для прийняття політичних рішень, в якому індивіди набувають влади приймати рішення шляхом конкурентної боротьби за голоси виборців».[2]

Різниця в розумінні призначення демократії призвела до різниці в розумінні народного представництва. Саме про це пише професор Ш.Н. Єзенштадт: «Всі розуміння демократії мали свої власні - і потенційно суперечні один одному - інституційні ідеологічні наслідки. Навіть більше, вони вели до появи різних настанов стосовно правил політичної гри і, що особливо важливо, - до виникнення різних за характером конституційних установ та представницьких інститутів».

В чому ж суть представництва?

Представництво взагалі досить широке поняття, воно існує в багатьох сферах суспільної організації. В загальному розумінні представництво є виразом будь-яких інтересів, за наявності підстав здійснення будь-яких дій однією особою в інтересах та від імені іншої особи. Наприклад, поняття представництва використовується в різних галузях права - в цивільному,

Г ільно-процесуальному, кримінально-процесуальному, міжнародному праві. Конституційному праві представництво безпосередньо пов'язане з відносинами влади і тому є однією з фундаментальних категорій.

Поняття «представництво» широко використовують не тільки в публічному, але й у приватному праві. В приватному праві поняття «представництво» надається особливе значення, оскільки мова йде про здійснення цивільно-правових угод одним суб'єктом приватного права від імені іншого суб'єкта. За таких обставин законодавець вимагає, щоб повноваження представника були оформлені документально або були б достатньо чіткими. Цивільний кодекс України, регулюючи правові відносини в сфері цивільно-правового представництва, встановлює такі правила: урівноважена особа не є представником особи, яка діє від свого імені, навіть якщо в інтересах інших осіб; представник не може здійснювати угоди щодо себе особисто від імені особи, яку він представляє; не допускається здійснення через представника угоди, яка за своїм характером може бути укладена лише особисто; за відсутності повноважень діяти від імені іншої особи чи за перевищення таких повноважень угода вважається укладеною від імені та в інтересах особи, що її уклала, якщо тільки особа, яку представляють, в подальшому безпосередньо не дасть згоди на цю угоду.

Цивільстична наука внесла чимало нового в юридичну конструкцію представництва, що частково може бути використано у конституційному праві. В літературі поширеною є думка, що «до послуг представників вдаються заради того, щоб скористатися спеціальними знаннями та досвідом представника». Виділяють юридичні та фактичні причини використання представництва у цивільному праві, серед яких відсутність необхідних знань, завантаженість іншими справами та інше. Природно, що схожі цілі характерні і для системи народного представництва, оскільки парламентарі більшою мірою, ніж рядові громадяни, володіють інформацією і завдяки професіоналізму здатні більш кваліфіковано впливати в житті потреби та інтереси громадян. [3]

У публічному праві поняття «представництво» надається схоже значення, але правові конструкції суттєво відрізняються. Так, в Конституції України це поняття використовується відповідно до інститутів Президента України (ст. 103.) та Верховної Ради України (ст. 78), у контексті «неможливості мати інший представницький мандат». [4]

Не можна сказати, що в наведених випадках суб'єкт, якого представляють, визначений чітко та однозначно, як можна спостерігати у приватному праві. Однак, і Президент України, і Верховна Рада України представляють багатонаціональний народ України, який є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади. Саме про це свідчить схожа форма отримання посад Президента України та депутатів Верховної Ради України: і Президент, і депутати обираються всенародно шляхом прямих виборів.

Слід зауважити, що в публічному праві термін «представництво» широко використовується і у випадках, коли певна посадова особа уповноважується представляти певний орган державної влади чи орган місцевого самоврядування. Так, відповідно до ст... Закону України від _____ року «Про Кабінет Міністрів України» Прем'єр-міністр має право представляти уряд; так само і ст... Закону України від _____ року «Про Конституційний Суд України» уповноважує голову Конституційного Суду правом представляти Конституційний Суд у відносинах із державними органами, організаціями,

суспільними об'єднаннями, а також виступати із заявами від імені Конституційного Суду.

Порівняльний аналіз інституту представництва у публічному та приватному праві дозволяє зробити такі висновки: по-перше, як в публічному, так і в приватному праві доречною є загальна конструкція правовідносин між представниками та тими, кого представляють; по-друге, в публічному праві не завжди чітко визначено об'єкт правових відносин та його суб'єкти (особливо, коли мова йде про народне представництво).

Дійсно, якщо громадянин за дорученням представляє комерційну організацію, завжди не важко з'ясувати, якими саме правами та обов'язками він володіє, представляючи її. Те саме можна сказати і про випадки, коли керівник державного органу представляє цей орган у відносинах з іншими суб'єктами права (його повноваження обмежені компетенцією державного органу). Але значно складніше визначити, якими повноваженнями, виходячи з конструкції народного представництва, володіє депутат, вибрана посадова особа чи парламент в цілому; важко визначити, з приводу якого об'єкта права між ними виникають, змінюються чи припиняються правові відносини. Ця проблема не обмежена рамками юридичної науки, має політологічний, соціологічний і філософський характер та потребує більш широкого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Руссо Ж.-Ж. Рассуждение о происхождении и основаниях неравенств между людьми / Ж. Ж. Руссо; [пер. А. Д. Хаютина] // Руссо Ж. Ж. Трактаты. - М.: Наука, 1969. - С. 31 - 108.
2. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм та демократія / Й. А. Шумпетер; [пер. з англ.; предисл. і общ. ред. В. С. Автономова]. - М.: Экономика, 1995. - 540 с.
3. Богданова Н. А. Надконституційність та наднормативність в системі характеристик конституції. Конституція як символ епохи. в 2-х томах. Н. А. Богданова // [под. редакцией С. А. Авакьяна]. - Т. I. - М. 2004. - С. 45.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., станом на 15 лютого 2013р. - К.: Паливода А. В., 2013. - 62 с.

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРАВА БРАТИ УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

Букач Володимир Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ **Сокрут Володимир Миколайович**, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

Політичні права та свободи громадян можна розглядати як можливість участі в управлінні державними справами, обирати та бути обраним, об'єднання у політичні партії та громадські організації, мирних зборів, мітингів, демонстрацій, вуличних походів та звернення. Дані можливості гарантуються Конституцією України та забезпечені законодавчими актами. Вони дозволяють громадянам у встановлених межах активно впливати на організацію і діяльність держави та її органів, інших суб'єктів політичної системи, а саме: політичну область суспільних відносин, так і брати участь у соціальному житті суспільства.

Пріоритетним політичним правом, яке належить громадянам України, є право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському і місцевому референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1, с.24-27].

Основи теорії юридичного змісту суб'єктивних прав були закладені ще М. Александровим, який розглядав це право як єдність трьох можливостей:

а) вид (міра) можливої поведінки; б) можливість вимагати відповідної поведінки (здійснення відомих дій або, навпаки, утримання від дій) від інших (зобов'язаних) осіб; в) можливість звертатися в окремих випадках за допомогою щодо захисту та відновленню порушеного права не лише до громадськості, але й органів та посадових осіб державного апарату [2, с.225]. Крім того, ідею тричленної структури суб'єктивного права розділяють більшість вчених-теоретиків. Так, А. Колодій зазначає про те, що у загальному вигляді зміст будь-якого суб'єктивного права полягає у тому, що воно надає уповноваженому такі можливості: а) поводити себе певним чином (право на

свої дії); б) вимагати певної поведінки від інших суб'єктів (право на чужі дії); в) звертатись до держави за захистом свого юридичного права (право на захист) [3, с.99].

С. Алексєєв, визначаючи складові суб'єктивного права як елементи, виділяє:

- право на позитивні дії (як можливість уповноваженої особи самій здійснювати юридично значущі активні дії);
- право-вимоги (можливість уповноваженої особи вимагати виконання або дотримання юридичного обов'язку);
- право - захисту (як можливість уповноваженої особи привести в дію апарат державного примусу проти зобов'язаної особи) [4 с.118-124].

Для того щоб з'ясувати природу конституційного політичного права громадянина на управління державними справами перш за все необхідно визначити його юридичний зміст. Це, як правило, багатогранні явища, кожне з яких є комплексом, групою прав та свобод і має систему гарантій правового, організаційного, політичного, економічного та іншого характеру.

Участь в управлінні державними справами юридично забезпечує включення громадян в сферу прийняття та здійснення державних рішень, у сферу політики. Це право, за логікою класичних концепцій просвітницької

Ідеї, зумовлене природною рівністю та природженою свободою людей. Воно гарантується демократичною організацією всієї політичної системи суспільства, залученням громадян до активної політичної діяльності.

Відповідно до статті 38 Конституції України « громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівними правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування ».

У зазначеній статті Конституції реалізовані вимоги ст.21 Загальної декларації прав людини, яка проголошує право кожного брати участь в управлінні своєю державою як безпосередньо, так і через вільно обраних представників, а також право на рівний доступ кожного до державної служби у своїй країні. Закріплена норма відповідає міжнародним нормам, зокрема, передбаченому у п. «а» ст.25 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права «доложенню» про право кожного громадянина без будь-якої дискримінації та без обґрунтованих обмежень брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників.

Слід відзначити, що право, закріплене у ст.38 Конституції, кореспондує кожному громадянину, а не сукупності громадян, асоційованих у народ, тому що народ не бере участі в управлінні, а здійснює владу, виступаючи суб'єктом такої влади (ст.5 Конституції України).

Безпосередня участь громадян в управлінні справами держави здійснюється шляхом їх волевиявлення на виборах, референдумах, а також особистої участі в роботі органів законодавчої, виконавчої або судової влади. Не випадково гарантіями та одночасно конкретними формами реалізації цього стрижневого політичного права є ряд інших прав: право обирати та бути обраним, право приймати участь у референдумі, право на рівний доступ до публічних функцій та посад, а також на участь у здійсненні правосуддя. Звідси - справедливий висновок про те, що право на участь в управлінні державними та громадськими справами є не лише основним принципом взаємовідносин між державою та його громадянином, але й одним із важливих принципів громадянства [1, с. 153].

Список використаних джерел:

1. Погорілко В.Ф., Головаченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. - К.: Ін Юре, 1997. - 52 с.
2. Александров Н.Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. М., 1961. - 185 с.
3. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія. -Київ: Юрінком Інтер, 1998. - 208 с.
4. Алексєєв С.С. Общая теория права. Т.2. М., 1982. - 359 с.
5. Права человека. Учебник для вузов. Ответственный редактор - член-корр. РАН, доктор юридических наук Е.А. Лукашева. - М.: Издательская группа НОРМА -ИНФРА. 1999. - 573 с.

РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ .. АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ

Носенко Олексій Віталійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри нотаріального та конституційного права Київського університету туризму, економіки і права

На сьогодні триває доопрацювання проекту Концепції внесення змін до Конституції України, взятого за основу ' на черговому засіданні Конституційної Асамблеї 21 червня 2013 року. Розділ X цієї Концепції присвячено модернізації конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим. Зокрема, авторами цього розділу Концепції пропонується закріпити, що система органів влади Автономної Республіки Крим становить самостійну підсистему органів публічної влади; уточнити надмірно узагальнений перелік питань віднесених до предмета нормативного регулювання Автономної Республіки Крим, та встановлення норми про те, що Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання також і з інших питань, віднесених до її відання законами України; конкретизувати правові засади відносин органів влади Автономної Республіки Крим з органами місцевого самоврядування із зазначенням того, що органи влади Автономної Республіки Крим взаємодіють з органами місцевого самоврядування в порядку, визначеному Конституцією України, законами України, Конституцією Автономної Республіки Крим тощо.

Названі та інші новації, безперечно, є важливими для реформування конституційно-правового статусу АР Крим. Але, чи є вони достатніми для його оптимізації? Що вважати конституційно-правовим статусом АР Крим і якими є його основні складники?

Як відомо, 21 жовтня 1998 р. Верховна Рада Автономної Республіки Крим прийняла Конституцію Автономної Республіки Крим, а 23 грудня 1998 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» [5], що надав чинності Конституції Автономної Республіки Крим як законодавчого акта. Цей Закон, по-суті завершив оформлення конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим [2]. Утім, говорити про вичерпність унормування в чинному законодавстві конституційно -правового статусу Автономної Республіки Крим було б неточним.

Сутність конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим визначається походження публічної влади в автономії. Але, ' щодо цього питання в теорії та практиці конституційного права тривають дискусії. Так, В.Л. Федоренко здійснив постановку питання про визнання за громадською спільнотою Автономної Республіки Крим права на безпосереднє або представницьке - через Верховну Раду Автономної Республіки Крим, - здійснення публічної влади у автономії, права на володіння та управління майном Автономної Республіки Крим [4, с. 58, 492; 8 і ін.]. Водночас, зазначений суб'єкт конституційних правовідносин до сьогодні залишається мало вивченим у правовій науці та ненормованим у чинному законодавстві.

Зміст інституту конституційно-правового статусу Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначається, в першу чергу, її повноваженнями. До повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, згідно зі ст. 9 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки» і п. 2 ст. 26 Конституції Автономної Республіки Крим, відносяться: 1) прийняття Конституції Автономної Республіки Крим і подання її на затвердження Верховної Ради України, внесення в установленому порядку змін до неї, а також прийняття нормативно-правових актів; 2) призначення виборів депутатів Автономної Республіки Крим та затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим; 3) прийняття рішення про проведення місцевого референдуму; 4) визначення порядку управління майном, що належить Автономній Республіці Крим; 5) визначення порядку управління майном, що знаходиться на балансі Верховної Ради Автономної Республіки Крим і ін. Згідно із ч. 2 ст. 27 Конституції Автономної Республіки Крим, Верховна Рада Автономної Республіки Крим щодо питань, які мають нормативно-

правовий характер, приймає постанови, а щодо питань, які мають організаційно-розпорядчий характер - рішення. Рада міністрів Автономної Республіки Крим у межах своєї компетенції видає постанови, рішення й розпорядження (ч. 8 ст. 38 Конституції Автономної Республіки Крим), а щодо питань нормативно-правового характеру - постанови [3].

Представницький орган, «квазіпарламент» Автономної Республіки Крим у межах своєї компетенції, приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим. Важливою умовою легітимності цих нормативно-правових актів' є їх відповідність Конституції та законам України.

Стаття 27 Конституції Автономної Республіки Крим встановлює особливий правовий порядок прийняття Конституції Автономної Республіки Крим: Верховна Рада Автономної Республіки Крим більшістю голосів депутатів від їх загального складу приймає відповідну Конституцію, зміни і доповнення до неї, які набирають чинності після затвердження їх Верховною Радою України і опублікування.

Колегалічним органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим, який самостійно здійснює виконавчі функції і повноваження, віднесені Конституцією України, Конституцією Автономної Республіки Крим і законами України до відання Автономної Республіки Крим, є уряд автономії - Рада міністрів Автономної Республіки Крим. На сьогодні, окрім Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим, інститут Ради міністрів України отримав своє втілення в спеціальному законі - Законі України «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим» від 16 червня 2011 року) Г7].

Основними завданнями Ради міністрів Автономної Республіки Крим є забезпечення виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим; забезпечення законності та правопорядку, додержання прав і законних інтересів громадян; забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місяцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку; підготовка та виконання бюджету Автономної Республіки Крим; звітування про виконання бюджету Автономної Республіки Крим та відповідних програм; забезпечення

взаємодії з органами місцевого самоврядування; спрямування та координація роботи республіканських органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю, а також реалізації інших виконавчих функцій та повноважень з питань, віднесених до самостійного відання Автономної Республіки Крим, а також державних виконавчих функцій, делегованих законами України відповідно до Конституції України.

Конституція Автономної Республіки Крим у ст. 38 визначає, що реалізуючи свої виконавчі функції та повноваження, Рада міністрів Автономної Республіки Крим вирішує питання щодо розвитку економіки; планування економічного та соціального розвитку; фінансової, кредитної та цінової політики; промисловості; паливно-енергетичного комплексу; сільського господарства; землеустрою; лісового господарства; водогосподарського будівництва та зрошуваного землеробства; організації та розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму; управління санаторно-курортними і туристичними комплексами Автономії; зовнішньоекономічної діяльності; житлово-комунального господарства і благоустрою; торговельного та побутового обслуговування населення тощо [5].

Свого часу над актуальним було питання про те, чи має Рада міністрів АРК повноваження на прийняття саме нормативно-правових актів, інше кажучи, чи є Рада міністрів АРК нормотворчим органом? Зокрема, правознавці наголошували увагу на тому, що ч. 2 ст. 135 Конституції України містить таке формулювання: «нормативно-правові акти Верховної Ради АРК і рішення Ради міністрів АРК». Застосований вислів не дає можливості отримати остаточної відповіді на поставлене запитання. Досить суперечлива картина і в Конституції Автономії: низка приписів повторює словосполучення Основного Закону (п. 3 ст. 1, п. 2 ст. 2), поміж тим зустрічається й інша формула: «нормативно-правові акти Верховної Ради і Ради міністрів АР Крим» (п. 4, 6 ст. 4, ч. 1, 2 ст. 28) [9, с. 73].

Очевидно, що зміст функцій і повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим дозволяє стверджувати, що їх реалізація поза межами нормотворчої діяльності уряду Автономної Республіки Крим є неможливою. Разом із тим, проблематика нормотворчої діяльності Автономної Республіки Крим та її органів, у першу чергу, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, зберігає свою актуальність у вітчизняній науці конституційного права. Навіть така фундаментальна монографія як «Джерела конституційного права України» (2010) здебільшого лише окреслила проблематику юридичної природи правових актів Автономної Республіки Крим і її органів [1, с. 353-378], але не містила вичерпних шляхів її розв'язання. Це пояснюється насамперед існуючим до сьогоднішнім станом законодавства щодо конституційно-правового статусу АР Крим.

Завершуючи, слід наголосити на необхідності вирішення Конституційною Асамблеєю низки проблем, пов'язаних із удосконаленням конституційно-правового статусу АР Крим. Пріоритетними із них є наступні: 1) визначення на рівні Основного Закону такого суб'єкта публічно-владних відносин як «громадська спільнота Автономної Республіки Крим»; 2) конституювати, що громадська спільнота АР Крим здійснює свою владу безпосередньо та через органи автономії, приділивши належну увагу конституційному унормуванню референдуму АР Крим, його предметній компетенції та обмеженням; 3) закріпити в Конституції України чіткі механізми «стримувань і противаг» між Верховною Радою АР Крим, Радою міністрів АР Крим, органами державної влади і органами місцевого самоврядування; 4) визначити режим прийняття та введення в дію й скасування нормативно-правових актів, що видаються громадською спільнотою автономії безпосередньо, на референдумі АР Крим, чи Верховною Радою АР Крим Радою міністрів АР Крим; 5) конституювати поряд із приватною, державною та комунальною власністю власність громадської спільноти Автономної Республіки Крим.

Список використаних джерел:

1. Джерела конституційного права України : монографія / відп. ред. акад. Ю. С. Шемшученко і О. І. Ющик. - К. : Наукова думка, 2010. - 710 с.
2. Копиленко О.Л. Конституція Автономної Республіки Крим: проблеми прийняття, затвердження та реалізації. КК: Закони України. - 2000. - 362 с.
3. О порядке опубликования и вступления в силу нормативно-правовых актов Верховной в. Рады АРК и Совета министров АРК: Положение, утв. П Постановлением Верховной Рады АРК от 21.04.1994 // Сборник нормативно-правовых актов АРК. - 1999. - № 4. - Ст. 33*5.
4. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підруч. / за заг. ред. В. Л. Федоренка. - К. : КНТ ; ТОВ «Видавництво Ліра-К», 2011. - 532 с.
5. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 5. - Ст. 43.
6. Про Положення про порядок підготовки та внесення проєктів актів Президента України: Указ Президента України від 15 листопада 2006 року № 970 // Офіційний вісник України. - 2006. - № 20. - Ст. 100.
7. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16 червня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 2-3. - Ст. 3.
8. Федоренко В. Л. Правовий режим власності Автономної Республіки Крим у контексті новелізації національної правової системи // Правова реформа в Україні - матеріали II міжвуз. наук.-теорет. конф., 21 жовтня 2010 р., м. Київ. - К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. - С. 10-13.
9. Швачка Г. О. Правова природа нормативних актів Автономної Республіки Крим / Ганна Олександрівна Швачка / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого: Дис. ... канд. юрид. наук. - Х., 2004. - 191 с.

МЕТОДОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЙНІ СХЕМИ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ДЕРЖАВ СВІТУ

Пікуля Тетяна Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

Актуальність типологічного дослідження держав світу обумовлюється колосальним обсягом емпіричного матеріалу, накопиченого до теперішнього часу юридичною наукою і практикою багатьох країн світу та епох. Узгальнення якого можливе виключно за допомогою специфічного інструментарію - типології.

Метою даного дослідження є удосконалення цивілізаційно-історичної типологізації держав, що базується на діахронічному методі пізнання закономірностей та етапів історичного розвитку держав світу.

Типологія або класифікація держав світу одна із основоположних категорій і одночасно методологічних проблем юридичної науки. Вирішенням її займаються економіко-географи, економісти, політологи, соціологи, а також правники. Зазвичай, термінологічно слово «типологія» вживається для характеристики різновиду наукової класифікації, результатом якої виступає виявлення вищої і найбільш узагальненої класифікаційної одиниці - типу [1, с.4]. Відповідно, типологія держав - це наукова класифікація держав за певними типами (групами) на основі схожих загальних ознаках, які виявляються в єдності їх закономірностей і тенденцій виникнення, розвитку й функціонування.

Головною методологічною проблемою типології є вибір критеріїв (основи) групування держав по типам. Розповсюдженою серед авторів є думка про те, що критерії типології держав повинні мати об'єктивний характер, адекватно відбивати досліджувану державно-правову матерію, вбрати в себе найбільш важливі й у той же час типові для держави і права ознаки і риси, у максимальному ступені враховувати і відбивати економічні, політичні, соціальні й інші умови, у яких функціонують держава і право[2]. Як показує досвід типологізаційних досліджень, у якості «об'єктивних» критеріїв класифікації держав світу широко використовувалися географічні і кліматичні чинники, ступінь складності держав, характер їх зв'язаності з релігією, ступінь свободи і незалежності людини стосовно держави, засіб внутрішньодержавної організації і життєдіяльності людей, рівень розвитку загальної культури і світогляду людей, засіб виробництва матеріальних і духовних благ, характер їхнього розподілу та ін. [3; 4].

Вважаємо, що якщо кожен із перелічених вище та потенційно можливих критеріїв згрупувати за галузями наук та відповідно за предметом дослідження останніх, то можна виокремити економічні (напр., економічний розвиток), політичні (напр., державний устрій, форма правління), географічні (напр., географічне розташування, розмір території, чисельність населення та ін.), соціальні (напр., національна структура, етнічний склад) та інші критерії типологізації держав світу.

Якщо узяти до уваги, що процес формування державності та політичної мачи світу нараховує декілька тисячоліть, то застосувавши таку форму систематизації, як періодизація можна запропонувати ретроспективний огляд еволюції критеріїв та заснованих на їх основі концепцій типології держав.

Формально-юридичний аналіз основних концепцій типології держав свідчить, що жоден з них не може претендувати на універсальність, не дає максимально достовірні дані про історичні типи держав, а лише удосконалює марксистську типологію. Вирішити слабкі сторони наведених типологій держав напевне можливо шляхом синтетичного використання їх позитивних сторін та врахування недоліків. На такій ідеологічній основі, у новітній період розвитку людства (початок ХХ ст.), англійський історик Арнольд Джозеф Тойнбі розробив цивілізаційний підхід до типології держав, поклавши в основу типології категорію «цивілізація», як соціокультурну систему, що спирається не тільки на соціально-економічні, а й етнічні, географічні, культурні, психологічні, релігійні засади суспільства, ступінь гармонізації людини і природи, а також рівень економічної, політичної, соціальної і духовної свободи особистості [5].

Вочевидь, що на основі вчення Тойнбі про локальні цивілізації можливо, у кращому випадку, вести мову про розпоршені типи організації влади у відповідних автономних цивілізаціях, але не можливо побудувати цілісну типологію держав. До того ж, у вченні науковця відсутнє спеціальне дослідження проблем держави, на основі якого у юриспруденції можливо побудувати теоретично значиму типологію держав.

Але, враховуючи перспективність цивілізаційного підходу для наукової типологізації держав, на сьогоднішній день він включає певну кількість пов'язаних між собою, і разом з тим, відносно самостійних парадигм. Послідовниками Тойнбі стали американський економіст Уолт Уїтмен Ростоу, німецький юрист Георг Еллінек, а також десятки інших сучасників правників, соціологів, політологів та представників інших гуманітарних наук.

Як результат у сучасних соціальних науках термін «цивілізація» і досі не має строго визначеного, фіксованого значення. Відповідно, існують різні підстави для типології цивілізацій і їхньої державності: хронологічні, генетичні, просторові, релігійні, за рівнем організації та ін. Історичний прогрес

привів до складання понад двох десятків цивілізацій, які відрізняються не тільки системами цінностей, що затвердилися в них, культурою, але і характерним для них типом держав. Зокрема, ґрунтуючись на різних підходах стосовно поняття «цивілізація», дослідниками виділяються такі основні види цивілізацій і відповідних їм типів держави [6]: 1) за ступенем економічного розвитку: традиційні (аграрні), індустріальні, постіндустріальні або інформаційні (У. Ростоу); 2) за фактором реальності буття: ідеальні (утопія); емпіричні (Г. Еллінек);

3) за історичними формами визнання людей у якості суб'єктів права і держави: етнічні, станові, індивідуально-політичні, гуманітарно-правові (В. Нерсесянц) [6, с. 243-245; **Ошибка: Закладка не определена.**].

Наведена строкатість критеріїв та виділених на їхній основі типологічних схем класифікації держав демонструють, що універсальність у відповідному питанні навряд можлива. Бо кожен із науковців переслідує власну ціль, виходячи із предмету дослідження галузі наукових знань, яку він представляє. Вважаємо, що головне у цьому питанні, щоб такі дослідження відбувалися на основі об'єктивних критеріїв (принципів, ознак) з метою забезпечення достовірності отриманих результатів, як то, наприклад, порівнювальні явища та процеси мають належати до єдиного історичного періоду; застосована до них методологія дослідження має бути єдиною; порівнювальні явища та процеси повинні бути типовими для відповідного історичного періоду, максимально враховувати соціально-економічні, політичні та інші фактори буття держави тощо.

Вважаємо, найбільш плідним для розвитку наукових знань в аспекті побудови класифікаційних схем типологізації держав є цивілізаційний підхід, коли під цивілізацією розуміють певну епоху людської культури у сфері взаємодії суспільства і природи. Поняттям цивілізаційний тип держави при такому підході позначається сукупність ознак держави, що відображають

Рівень та особливості культури у сфері взаємодії суспільства з природою.

Особливості взаємодії держави (суспільства) із природою визначаються релігійними (ідеологічними), географічними, етнічними та техніко-економічними факторами. Кожен із перелічених факторів по-особливому впливає на цивілізаційні характеристики держави, на його інституційно-владну та функціональну організацію. Разом з тим, з усіх перелічених факторів визначальними є ті, що визначають рівень розвитку матеріальної культури (яка піддається об'єктивним критеріям дослідження і, як наслідок типологізації держав), тобто техніко-економічні фактори. На підставі техніко-економічних показників, беручи за основу існуючі класифікації держав у межах окремих галузей соціальних наук, пропонуємо наступний варіант цивілізаційної типології держав: 1) за ставленням до релігійних організацій: деїдеологізовані (світські, атеїстичні) держави, ідеологізовані (не світські, теократичні); 2) за географічним розташуванням: держави Середземномор'я, Східні, Західні тощо; 3) за етнічним складом: арабські, китайські, індійські держави тощо; 4) за техніко-економічними факторами: аграрні, індустріальні, постіндустріальні держави.

Отже, згідно існуючим у науковій літературі поглядам (філософській, юридичній, соціологічній, політологічній та історичній), типологізація держав та правових систем по типам представляє собою об'єктивно необхідний, закономірний процес та засіб пізнання природно-історичного розвитку держави, що відображає процес історично закономірної зміни одних типів держав іншими.

Список використаних джерел:

1. Кульков, М. О. Теоретические проблемы типологии форм государства [Текст]: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.01 / Кульков Макар Олегович; Волгогр. гос. универ. - Саратов, 2008. - 34 с.

2. Типология та основні типи держав [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://stydentam.org.ua/3374.html>.

3. Типология стран мира [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ruj-tur.ru/tipologiya-stran-mira.html>.

4. Современная политическая карта мира: многообразие стран современного мира, их основные типы [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://geography.kz/slovar/sovremennaya-politicheskaya-karta-mira-mnogooobrazie-stran-i-ix-osnovnye-tipy/>.

5. Тойнбі А.Д. Типология цивилизаций [Текст] / А.Д. Тойнбі. - Режим доступу: http://ua-referat.com/Типология_цивилизаций_А_Д_Тойнби.

6. Цивілізаційний підхід до типології держав // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/2309/31/>.

СУЧАСНА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Лапка Оксана Ярославівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

У період реформування усіх сфер життєдіяльності суспільства, перерозподілу повноважень у системі органів державної влади конституційна політика за ступенем своєї негайності все більше і більше висувається на перший план серед інших різновидів правової політики. Цінність її нині різко підвищується у зв'язку з необхідністю конституційно-правової модернізації українського суспільства й держави, на часі суттєві зміни у змісті та основних напрямів даного виду політики.

У сучасній юридичній науці практично відсутні фундаментальні дослідження, присвячені власно юридичному аналізу сценаріям трансформації правової політики взагалі та конституційно-правової політики в Україні зокрема. Новітні ґрунтовні напрацювання з відповідної проблематики мають

переважно російські корені та теоретико-правовий зміст, а саме таких правників: А. Малька [1, 2], М. Матузова [3], М. Ісакова [4] та ін. Окремим аспектам досліджуваної теми присвячені небагаточисельні наукові статті сучасних українських правознавців: Ю. Барабаша [5], О. Бідея [6], М. Почтового [7], В. Селванова [8], С. Орлова [9].

Правова політика - це науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність державних і муніципальних органів по створенню ефективного механізму правового регулювання, по цивілізованому використанню юридичних засобів у досягненні таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав і свобод людини й громадянина, укріплення дисципліни, законності та правопорядку, формування правової держави та високого рівня правової культури у житті суспільства і держави. Правова політика, по-перше, ґрунтується на праві, по-друге, здійснюється правовими методами; по-третє, охоплює правову сферу діяльності; по-четверте, підкріплюється, коли це потрібно, силовим началом, примусом; по-п'яте, являється публічною, офіційною; по-шосте, відрізняється нормативно-організаційними початками

Будучи різновидом правової політики, конституційно-правова політика, по-перше, - це науково обґрунтована, системна діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, а також громадських об'єднань по створенню ефективного механізму конституційно-правового регулювання, по оптимізації конституційного розвитку країни; по-друге, конституційно-правову політику необхідно розглядати як певну ідеологію, навколо якої мають будуватися конкретні реформи, що ведуть до масштабних якісних змін, оновлення або створення нових інституцій, що створюють умови для перетворення міжлюдських стосунків у сфері політичних, економічних, соціальних відносин на сучасних засадах визнання принципів демократії, верховенства права та прав людини, ринкової економіки, соціальної держави, усталених міжнародних норм та принципів співіснування країн [11, с. 1].

Сутність конституційно-правової політики полягає у юридичному закріпленні та охороні конституційного устрою на основі реалізації діючого законодавства, використання політичної влади, надання основних організаційно-юридичних умов здійснення прав і свобод особи, підтримки балансу між сферою державно-політичних відносин і сферою громадянського

сУспільства [ОтГ^ВДЬ не ,,,,еделеш,, с. 133]. ^

с ^

Конституційно-правова політика переважно складається із вироблення та втілення юридичних ідей стратегічного напрямку, у прийнятті, удосконаленні та реалізації Конституції і конституційного законодавства. Представляє собою систему пріоритетів у конституційно-правовій сфері, ґрунтується на загальнообов'язаних нормах міжнародного права. Вона орієнтує суспільство та органи публічної влади на вирішення актуальних проблем сьогодення - на захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права, прогресивний юридичний розвиток тієї чи іншої країни та оптимізацію її конституційно-правового регулювання. Вона необхідна для формування повноцінної та ефективної правової системи суспільства, бо стрижнем цієї системи виступає саме Конституція.

Конституційно-правова політика - це послідовна, системна, науково обґрунтована діяльність органів публічної влади та громадських об'єднань направлена на створення ефективного механізму конституційно-правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини й громадянина, формування правової держави.

Специфіка конституційно-правової політики полягає у тому, що це такий вид політики, який найбільше знаходиться до загальнодержавної політики. Такий стан випливає із того, що Основний закон суспільства і держави представляє собою вищий політико-юридичний документ, у якому політика і право повинні зходитися у органічній єдності. Політична направленість Основного Закону, одна із найважливіших властивостей, що обумовлює її особливу роль у правовій системі, особливе соціальне значення у суспільстві. Тому Конституція створюється державою з метою досягнення переважно певних політичних цілей і повинна бути наділена необхідними для цього якостями.

Здійснення комплексної конституційної реформи сьогодні має стратегічний та загальнонаціональний характер. Конституція України 1996

Єдиною на протязі усього періоду дії визивала до себе суперечливе відношення. Відповідно, розробка та прийняття нової Конституції України стало необхідним в силу ряду об'єктивних факторів та обставин: по-перше, Основний Закон в повній мірі не виконав своєї історичної місії, не став основним юридичним гарантом захисту особи, суспільства, нації, інструментом захисту конституційно-правового інституту прав і свобод особи. Зокрема, у Конституції 1996 року в недостатній мірі закріплені головні забезпечувальні засоби прав і свобод - юридичні обов'язки; по-друге, діючий Основний Закон все більше входить у протиріччя із самим політико-правовим життям українського суспільства, з реформами пов'язаними із втіленням принципу стримувань та противаг в системі органів публічної влади; по-третє, соціально-економічна та політико-правова модернізація українського суспільства не може відбуватися на основі спірної нормативної бази, бо легітимність Конституції України 1996 року до теперішнього часу піддається сумніву у вітчизняних наукових та політичних колах; по-четверте, доопрацювань потребує перший розділ Конституції України, у напрямку розширення та дотканої деталізації норм пов'язаних із правовим статусом інститутів громадянського суспільства (громадських об'єднань, органів місцевого самоврядування), а також національних меншин в Україні та питань, що торкаються захисту мов регіональних меншин; по-п'яте, у чинній Конституції України відсутні самостійні розділи, присвячені Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Рахунковій палаті України, у яких би чітко встановлювався їхній правовий статус.

Наведені вище обставини та аргументи не претендують на всеосяжність та остаточність, мають орієнтовний, показовий характер, але разом із тим, достатній для прийняття рішення на користь необхідності прийняття нової Конституції України - Конституції переважно для громадянського суспільства, а не державного апарату, до того ж позбавленої вказаних вад та інших недоліків.

Розробка та прийняття Конституції довготривалий процес, що вимагає концептуального та політично виваженого підходу і відповідно залучення до нього фахівців конституціоналістів, які б вибудували професійно-наукове бачення сучасної конституційно-правової політики в Україні. Сьогодні конституційна політика повинна напрацьовувати юридичні алгоритми вирішення конституційно-правових проблем, попереджувати негативні ситуації у відповідній сфері, пропонувати механізми юридичного планування.

Відповідно, сутність конституційно-правової політики повинна полягати у гарантуванні реалізації прав, свобод, законних інтересів особи, забезпечувати гармонію між державно-правовою сферою і громадянським суспільством.

Список використаних джерел:

1. Малько А.В. Конституционная политика как особая разновидность правовой политики // <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=26&art=788>.
2. Малько А.В. Конституционно-правовая политика современной России: Проблемы и пути решения // Право и политика. - 2001. - № 6. - С. 10-16
3. Матузов Н.И. Российская правовая политика: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М.: Норма, 2003. - 367 с.
4. Исаков Н.В. Правовая политика современной России: проблемы теории и практики: дисс...доктора юрид. наук: 12.00.01 / Исаков Николай Васильевич. - Ростов-на-Дону, 2004. - 412 с.

5. Барабаш Ю. Правова політика у сфері прав людини: шляхи підвищення ефективності / Ю. Барабаш // Право України. - 2009. - № 4. - С. 55-60.
6. Білея О. Ефективність правової політики / О. Білея // Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. - 2007. - № 5. - С. 123-125.
7. Почтовий М.М. Про поняття «правової політики» в загальній теорії права / М.М.Почтовий // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - № 6 (67). - С. 95
8. Селіванов В. Правова політика України (деякі теоретичні питання сутності, змісту та технології) / В.Селіванов // Право України: Юрид. журн. - 2001. - № 12. - С. 6-14.
9. Орлов С.Ф. Особливості правової політики в Україні / С.Ф. Орлов // Державотворення та правотворення в Україні. - 2008. - С. 192-195.
10. Муромцев Г. И. Правовая политика: специфика понятия и ее преломление в постсоветской России // <http://www.centrlaw.ru/publikacii/Muromitsevi/index.html>.
11. Модернізація України: пріоритети реформ // Дзеркало тижня. - № 14. - 10 квітня. - 2010.

ОСНОВНІ КОНЦЕПТИ ТА ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Бондар Юрій Михайлович, доцент кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Правова система України виникла об'єктивно у період досягнення радянською правовою системою «точки біфуркації», коли ця система згідно з основними засадами синергетики руйнувалася.

Як і будь-яка інша, правова система України складається з трьох основних частин: інституційної, функціональної та нормативної.

До інституційної частини входять суб'єкти права (фізичні та юридичні особи та їх об'єднання), що є її елементами. Складноорганізованим суб'єктом, покликаним виражати інтереси всього суспільства, є держава. Реалізація правового статусу держави здійснюється через утворювані нею органи, які здійснюють правотворчі, правозастосовні, правотлумачувальні та правореалізаційні функції. Саме такі види діяльності відповідних органів держави є засобом досягнення правопорядку - основної мети функціонування правової системи. Загалом можна відзначити тенденцію до формування інституційної частини правової системи України відповідно до сучасних європейських правових вимог, а ті недоліки, які виникають у ході цього процесу, є показниками його складності, які відповідно необхідно вивчати, аналізувати та вживати адекватних заходів з їх подолання.

Інституційна частина тісно взаємодіє з функціональною частиною правової системи України. Правотворча, правозастосовна, правотлумачувальна та правореалізаційна діяльність відповідних державних органів та інших суб'єктів є не лише засобом досягнення правопорядку, але й способом вираження зв'язків між елементами правової системи. Ці зв'язки виникають як результат діяльності суб'єктів права та знаходять свій вияв у правових відносинах. Останні, залежно від суб'єктів цих зв'язків, можуть бути владними (субординаційними) та невладними (координаційними).

Важливу роль у виникненні зв'язків між суб'єктами виконує нормативна частина правової системи України. Об'єктивною основою її реформування є, насамперед, система права, від стану якої залежить не тільки стан системи законодавства, але й забезпечення зв'язків між усіма елементами правової системи, а також зв'язків між правовою системою, з одного боку, та іншими підсистемами (економічною політичною, культурною тощо) соціальної системи суспільства - з іншого [1].

Наша країна сьогодні потребує масштабної модернізації всіх сфер життя. Успішна модернізація країни є запорукою динамічного та демократичного розвитку країни. Такий розвиток приведе до скорочення відставання України від розвинутих країн світу та закладе підвалини до постійного оновлення в майбутньому.

Для ефективних змін у державі загалом та з метою вдосконалення правової системи України, зокрема, слід здійснювати реформування за такими головними напрямками та у таких сферах:

- модернізація держави як інституту. Важливим елементом такої модернізації є докорінна зміна формату спілкування держави та громадян;
- модернізація соціально-економічної сфери, яка із сутнісного боку передбачає в першу чергу модернізацію системи соціального захисту населення в широкому розумінні цього слова;

- модернізація зовнішньої політики. Зміни векторів політичного курсу, зумовлені змінами політичних еліт і лідерів при владі, жодним чином не дають відповіді на питання ефективності зовнішньої політики;

- реалізація фундаментальних цінностей демократичних змін. В суспільстві побутує думка, що головна проблема України — побудувати сучасну динамічну економіку, яка забезпечить добробут людей. Саме для цього, часто-густо віriamo ми, потрібні чесні та відповідальні політики. Втім, ані зміни політичної системи, ані реформи в сфері економіки неможливі й непотрібні самі по собі. Зміни необхідні для покращання нашого повсякденного життя, наших міжособистісних стосунків, з яких й виникають фундаментальні цінності суспільства: громадянська гідність на основі поваги до прав людини, суспільна мораль, свобода сумління та слова, високий рівень освіти й культури, духовність, дбайливе ставлення до середовища тощо. Саме на цих засадничих цінностях накопичується соціальний капітал — національна згуртованість і взаємодовіра людей, тобто те, чого не вистачає теперішній Україні для того, щоб бути модерною країною.

Відповідно до зазначених пріоритетів розглянемо основоположні ідеї і загальні принципи модернізації правової системи нашої держави. Коротко пояснимо зміст окремих з них:

1. Верховенство права. Визначення поняття «верховенство права» викладено в рішенні Конституційного Суду України: «Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчю та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [2].

2. Принцип гуманізму — одна з найважливіших ціннісних характеристик цивілізованого суспільства, що визнає благо людини, її право на свободу, щастя, виявлення своїх здібностей, та є критерієм прогресивності соціальних інститутів.

3. Принцип демократизму, що прямо впливає з принципу народовладдя. Він проявляється шляхом закріплення в нормах правового статусу людини, порядку участі народу у формуванні органів державної влади, в здійсненні правової політики, у створенні й удосконаленні законодавства.

4. Принцип рівності в процесі самої модернізації правової системи та її наслідків повинен виражатися в рівності правового статусу всіх перед законом, наявності рівних загальногромадянських прав і обов'язків, рівному захисті перед судом незалежно від національної належності тощо.

5. Принцип справедливості. Він має проявлятися у здатності права захищати політичні, економічні та інші інтереси різних соціальних груп. У цьому разі він має виступати як принцип усієї правової системи.

Крім загальноправових принципів мають застосовуватись також інші, спеціальні принципи, на основі яких можна побудувати дійсно ефективну та стабільну правову систему, в т.ч. такі як: комплексності, відкритості, єдності прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин, поєднання стабільності та динамізму [3], принцип консолідації, який полягає в поглибленні соціального та політичного діалогу як в середині самої держави, так і на міжнародній арені, зокрема, з країнами ЄС [4].

Отже, можна зробити висновок, що лише на основі послідовної реалізації та у разі неухильного дотримання вищезазначених принципів модернізації правової системи, а також їх оптимального поєднання можна створити дійсно ефективну правову систему, яка утвердить Україну як дійсно правову, демократичну, соціально-орієнтовану державу.

Список використаних джерел:

1. Черненко А.К. Теоретико-методологические проблемы формирования правовой системы общества. - Новосибирск: Наука, 2004. - 289 с.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 45. - ст. 2975.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВЗАХИСНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Халюк Сергій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

Особливістю сучасного світу є те, що права людини перестали бути тільки внутрішньою справою країни, а вимога їх дотримання є сьогодні невід'ємною частиною будь-яких міжнародних контактів. Зміст поняття «права людини» не є чимось незмінним, застиглим. За 50 років з часу підписання Загальної декларації прав людини воно зазнало певної еволюції: до традиційних - політичних і цивільних прав - додалися нові - економічні та соціальні, а останнім часом - і екологічні аспекти людського розвитку.

Інститут прав людини - один з найважливіших інструментів, що є в розпорядженні міжнародного співтовариства для захисту повноцінного, вільного, безпечного, здорового життя людини, для регулювання її відносин з державою. Права людини зафіксовані в міжнародно-правових актах, національних законодавствах. Існують дві основні групи прав людини - матеріальні і процесуальні. До перших відносяться конкретні права і свободи - свобода слова, совісті, пересування тощо, до других - надані в розпорядження людини способи, за допомогою яких вона може змусити владу дотримуватися визначених прав. Останні особливо важливі, оскільки без них матеріальні права не можуть бути реалізовані. Саме процесуальні права є головним предметом уваги і турботи правозахисних організацій. Загалом, можна констатувати наявність трирівневої системи контролю за дотриманням прав людини: міжнародна, національна, громадянська.

У цьому зв'язку надзвичайно важливою умовою демократичного розвитку України, її політичної системи є створення чітко скоординованої системи політико-правових механізмів і процедур реалізації прав і свобод людини та громадянина. Конституційні норми визначають особливе місце людини в системі суспільних відносин, висувають захист її прав та інтересів в якості принципу, що діє в суспільстві та державі. Українська держава, оголосивши людину, її життя і права найвищою цінністю суспільства і держави, визнала необхідним і цілком реальним поетапне входження у правовий простір міжнародно-правових актів у галузі прав і свобод людини. Таким чином, національне законодавство закріпило обов'язок держави та її органів створювати необхідні юридичні, організаційні та інші умови для реалізації прав, свобод та інтересів громадян. Захист прав людини - це заходи, спрямовані на запобігання, припинення або пом'якшення порушень прав людини шляхом надання прямого правового, соціального, морального, політичного тиску на джерело порушення прав людини.

Разом з тим, усвідомлюючи складність перехідних процесів і труднощі реалізації вироблених на основі міжнародних власних національних стандартів, Україна стала на шлях створення національної правозахисної системи. Адаптувати правовий захист - це елемент здійснення прав людини, зміст якого становить діяльність держави, громадських організацій та особи зі створення юридичних умов, що сприяють безперервності процесу реалізації прав людини, а в разі зупинки процесу - його відновлення. За способами захисту прав людини і громадянина, як показує світовий досвід, виділяють такі основні групи: 1) державний захист; 2) судовий захист (як незалежної гілки влади); 3) недержавний захист (в особі інституту адвокатури та правозахисник організацій); 4) самозахист.

Найважливішим напрямом державної політики у сфері захисту прав людини стало формування чіткої функціонуючої і ефективної національної правозахисної системи. Основним носієм відповідальності перед народом і міжнародною спільнотою за забезпечення прав громадян є держава. Тому процесу забезпечення прав повинна відповідати система державних органів, розуміння ними змісту і важливості цієї роботи, високий професіоналізм та узгодженість їх дій у цій сфері. Це важливо з точки зору забезпечення широкого суспільного консенсусу і духу співробітництва між усіма

учасниками процесу формування інституційної інфраструктури правозахисної діяльності в Україні. Саме від результативності діяльності всіх органів державної влади, від того, як органи законодавчої, виконавчої та судової влади в центрі і на місцях регулюють питання, віднесені до їх компетенції, залежить ступінь реалізації прав і свобод людини в суспільстві.

Вбачається, що найважливішими структурними елементами цієї системи повинні стати державні органи влади - Президент як гарант прав і свобод людини і громадянина; Парламент - Верховна Рада України; Конституційний Суд; виконавчі органи всіх рівнів; органи прокуратури та внутрішніх справ; Уповноважений Верховної Ради з прав людини; суд як головний правозахисний інститут; інститути громадського захисту - адвокатура, громадські організації та некомерційні правозахисні організації, профспілки та деякі інші.

Функція захисту прав і свобод громадян - особлива функція органів державної влади, насамперед виконавчих органів, яка закріплена у всіх нормативних актах, що визначають їх правовий статус. Якщо функції охорони громадського порядку, громадської безпеки та управління, тобто керівництво економікою, фінансами, освітою, культурою є функціями масового обслуговування населення, то функція захисту прав і свобод громадян здійснюється державною владою на основі індивідуального підходу до кожної людини.

Державна влада для виконання функції захисту прав і свобод громадян повинна бути оснащена системою інститутів, механізмів, процедур, що забезпечують захист прав людини. Жодна правова держава не може функціонувати без великої та різноманітної системи органів і процедур, що гарантують права людини.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Остафійчук Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Лаба Марія Валеріївна, студентка магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

На сучасному етапі розвитку світового суспільства освіта стає найважливішим елементом соціальної сфери держави, що забезпечує стійке економічне зростання, соціальну стабільність, розвиток інститутів громадянського суспільства та національну безпеку держави. Освіта забезпечує процес отримання конкретною особою систематизованих знань, умінь та навичок з метою їх ефективного використання в професійній діяльності. Рівень освітньої підготовки населення є одним із показників, який характеризує конкурентоспроможність країни.

Актуальною для України на даному етапі є глибока та всебічна модернізація сфери вищої освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів та створенням механізмів їх ефективного впровадження. При цьому особливо значимим є перехід країни на євроінтеграційний шлях розвитку. Для успішного здійснення процесів модернізації освітньої сфери важливого значення набуває правове регулювання цієї сфери, яке стає дійсним інструментом розвитку вітчизняної освіти.

Мета нашої роботи полягає в проведенні огляду та аналізі нормативно- правової бази сучасного розвитку системи вищої освіти України, що передбачає адаптацію її до умов соціально орієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове співтовариство.

Керівництво міністерства розробило нормативи з питань КМСОНП, видало накази про особливості його впровадження, що стали організаційно- правовою основою для широкого впровадження ЄСРС в усіх ВНЗ України. На сьогодні в усіх ВНЗ впроваджено КМСОНП, що є умовою євроінтеграційного процесу в освітньому просторі.

Разом з тим, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначені основні проблеми у сфері вищої освіти, які потребують першочергового вирішення:

- недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- невідпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження;
- недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти;
- повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- недостатній рівень соціально-правового захисту учасників навчально-виховного процесу, відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників, невисокий рівень заробітної плати таких працівників;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти;
- відсутність системи мотивації і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності [1].

Відповідно до Національної стратегії формування нормативно-правової бази у сфері освіти має спрямовуватися на визначення правових, організаційних, фінансових засад інноваційного розвитку системи національної освіти в контексті глобалізаційних тенденцій і викликів часу. Насамперед актуальним є питання щодо розроблення та прийняття Закону України «Про післядипломну освіту», нових редакцій Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту».

Оновлення нормативно-правової бази вимагає розроблення та прийняття в устанавленому порядку актів, зокрема, стосовно удосконалення структури національної системи освіти відповідно до міжнародної стандартної класифікації; удосконалення системи оплати праці педагогічних, науково-педагогічних працівників та інших категорій працівників навчальних закладів з метою забезпечення державних гарантій, визначених статтею 57 Закону України «Про освіту» [1].

Таким чином, участь вітчизняної системи вищої освіти в євроінтеграційних перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток, набуття нових якісних ознак, а це можливо тільки шляхом проведення модернізації нормативно-правової бази вітчизняної вищої освіти та створення програми послідовного зближення її з європейським освітнім і науковим простором. В Україні багато зроблено для вирішення цих проблем, про це свідчить наявність цілої низки нормативно-правових актів, але на сьогодні існують проблеми правового механізму забезпечення якісного виконання модернізації вищої освіти, яке можна вирішити тільки на державному рівні.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 «Про затвердження Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року».

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОВИХ РЕФОРМ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Басс Вікторія Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

Місьцеве самоврядування в Україні сьогодні існує виключно на папері. Зокрема, це проявляється у бюджеті, який є надто централізованим, і в ньому передбачене жорстке, «ручне» управління грошовими коштами. У результаті жоден орган місцевого самоврядування не може діяти самостійно, адже коли грошей немає, нічого не можна спланувати, ні розвиток міста та конкретної території, а ні соціальні програми. Лише коли ми почнемо формувати бюджет знизу, тоді в Україні і почнеться справжнє місцеве самоврядування [1, с. 1].

Здійснені на теперішній час реформи показують проблеми спроможності права і законодавства здійснювати соціальні зміни у суспільстві, юридичні спроможності та контроль законності, гарантії права і свобод населення. Їх результат полягає у тому, щоб домогтися відповідності правової системи та

умов її функціонування тим перетворенням, що відбуваються в Україні і закріплені Конституцією.

Зокрема адміністративна реформа має на меті вдосконалення адміністративного апарату, запровадження чіткої вертикалі ефективної виконавчої влади, зниження рівня її бюрократизації, корумпованості чиновників тощо.

Ця реформа, розпочавшись 1994 р., постала на науковому і державному рівні (Концепція адміністративної реформи в Україні, проекти Концепції реформи адміністративного права України, Кодексу загальних правил адміністративних процедур). Відповідно до Концепції адміністративної реформи в Україні - це вид політико-правової реформи, яка здійснюється у сфері виконавчої влади і стосується як її організаційної структури, функцій, кадрового забезпечення, так і взаємовідносин з місцевим самоврядуванням [2].

Отже, адміністративна реформа має здійснюватись у кількох напрямках:

1. Формування нових інститутів та інструментів здійснення державного управління, на основі принципів децентралізації і відповідальності, професіоналізму; поліпшення матеріально-технічного забезпечення, а також ліквідації недемократичних і забюрократизованих інститутів.

2. Забезпечення гарантій прав і свобод громадян від свавілля чиновників (право на відшкодування шкоди, завданої неналежним адмініструванням тощо).

3. Створення системи законодавства, яка гарантувала б ефективне здійснення адміністративним апаратом державних функцій, його перехід від тоталітарних до переважно правових методів і форм діяльності.

4. Наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів моніторингу її функціонування.

5. Використання позитивного досвіду адміністративних реформ у зарубіжних країнах, досвіду реформування адміністративного апарату у вітчизняній історії [3, с.3].

Концепція передбачає поетапне здійснення адміністративної реформи (три її етапи), не встановлюючи будь-яких її часових меж, обмежившись вказівкою на те, що ця реформа розрахована на відносно тривалий період її реалізації. На всіх етапах реформи передбачається вживати заходів щодо її законодавчого, кадрового, наукового й інформаційного забезпечення, зміцнення та поновлення фінансово-економічних основ державного управління.

Реформування кожної з гілок адміністративного апарату (центральних органів виконавчої влади, місцевої адміністрації, адміністрації державних підприємств та організацій) має особливості. Високими повинні бути вимоги до професіоналізму державних службовців усіх рівнів, наприклад, при їх атестації тощо. Загалом важливою вимогою є етичність взаємовідносин учасників адміністративних процедур, презумпція правомірності дій і вимог суб'єктів звернення, формування системи управління, близької до потреб людини [4].

Разом з використанням позитивного зарубіжного досвіду в ході реформування органів місцевого самоврядування, слід врахувати позитивний і негативний досвід попередніх адміністративних реформ як у Радянському Союзі, так і в інших країнах [5].

До позитивних явищ, за часів існування Радянського Союзу, належить формування місцевої міліції, що утримується за рахунок коштів місцевих бюджетів (обласного, міського чи районного). Виконками місцевих Рад у 1989-1990 роках почали виділяти зі своїх бюджетних і позабюджетних фондів кошти спочатку на додаткову оплату праці працівників міліції, а потім і на утримання додаткової чисельності міліції [6, с.107; 7, с.233].

Одним із напрямів децентралізації є розширення функцій, повноважень і правових можливостей органів місцевого самоврядування в різних сферах діяльності. Зокрема їх участь в економічних процесах має бути спрямована на досягнення певних соціальних наслідків - задоволення потреб та інтересів територіальної громади, - і проявляється не стільки у розширенні кола об'єктів підприємств, скільки у розширенні засобів і методів впливу на суб'єкти господарювання, використовуючи свій статус органа влади, власника землі, пільгові умови здійснення запозичень та ін.

Ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування називається «Сфера компетенції місцевого самоврядування», з чого можна зробити висновок, що

Хартія розглядає компетенцію місцевого самоврядування в цілому, а компетенція його органів та посадових осіб є похідною від цього поняття. В.В. Кравченко і М.В. Пітчик також відмічають, що поняття «компетенція територіальної громади» не збігається за своїм змістом з поняттям «компетенція місцевого самоврядування», а співвідноситься з останнім як частина з цілим [8, с. 266], обґрунтовуючи це тим, що компетенція територіальної громади ще не отримала юридичного закріплення в законі, який визначає тільки повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, і що окремі функції місцевого самоврядування реалізуються на регіональному (область) і субрегіональному (район) рівнях [8, с. 267].

Компетенція місцевого самоврядування і його органів визначається принципами, зазначеними у Європейській хартії, ст. 4:

1) встановлення повноважень і функцій місцевого самоврядування («місцевої влади» за хартією) має здійснюватись лише конституційно або законом держави;

2) повнота і виключність повноважень, які не можуть обмежуватись будь-яким іншим органом влади;

3) субсидиарність;

4) право місцевих органів влади на підставі закону здійснювати адміністративно-юрисдикційну діяльність, вільно вирішуючи будь-яке питання, не вилучене із сфери їх компетенції і не віднесене до відання іншого органу;

5) принцип наявності делегованих юрисдикційних повноважень і адаптації їх до місцевих умов;

6) принцип врахування інтересів територіальних громад.

Чільне місце серед усіх проблем, пов'язаних із функціонуванням місцевого самоврядування, займають його предмети відання, під якими в літературі розуміють сфери суспільного життя, певні суспільні відносини, об'єкти управлінської діяльності місцевого самоврядування і його органів та ін. Конституція України визначає об'єкт управління місцевого самоврядування як «питання місцевого значення» (у попередніх законах України про місцеве самоврядування [9; 10] вони називались «питання місцевого життя») у той час як в Європейській хартії це - суттєва частина суспільних справ, хоча їх визначень зазначені акти не приводять. Питання місцевого значення, тобто предмети відання місцевого самоврядування на практиці і теоретично виявили одними із найбільш складних. Вся суть місцевого самоврядування зводиться до самостійного вирішення питань місцевого значення.

Вітчизняна наука не стоїть осторонь актуальних проблем реформування органів місцевого самоврядування і пропонує різноманітні шляхи, зокрема децентралізувати їхню діяльність, а також створити нові структурні підрозділи у їх складі, такі як місцева міліція - якісно новий орган місцевого самоврядування, що працює у тісному зв'язку з громадськістю з обов'язковим законодавчим забезпеченням [11].

Підсумовуючи сказане констатуємо, що найкращим чином структурні системи управління будуть побудовані тоді, коли вони безпосередньо відповідатимуть за реальні результати роботи. Ефективність таких систем можлива за умов відсутності «зайвих» ланок та врахування об'єктивних потреб в існуванні кожної управлінської ланки.

Список використаних джерел:

1. Артемчук А.В. Реформа органів місцевого самоврядування - шлях до процвітання держави [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.artemchuk.info/mdex.php/articles/12-2010-02-10-08>.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»//Відомості Верховної Ради України. - 1997. - №24.
3. Концепція адміністративної реформи в Україні//Центр політико-правових реформ. - К.2009.
4. Про поліцію:проект Закону України від 06.09.2012 №5199^{VI} (внесений народними депутатами України В.М. Грицаком, В.І. Коновалюком)[Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/snow/565-12>
5. Концепція адміністративної реформи в Україні//Центр політико-правових реформ. - К.2009. - С.3.
6. Організація діяльності поліції зарубіжних країн: навч. посіб. / [Зарасило В. О., Басс В. О., Курилін І. Р., Братков С. І.] - К. : Акад. управління МВС, 2007. - 250 с.
7. Административное право зарубежных стран// Учебное пособие. Под ред. Козырина А.Н. - М.: Изд. Спартак, -1996. -С.107.
8. Шахов І.М., Андрианов М.І., Додін Є.В. Радянське адміністративне право. (Особлива частина). - С.233.

9. Конституції зарубіжних держав: Учебное пособие / Сост. проф. В.В. Маклаков - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Издательство БЕК. - 584 с.

10. Нелеп В. Тиждень у маленькому французському селі, або Ще раз про територіальну реформу в Україні. // Голос України. - 24 листопада 2005 р. - № 223.

11. Басс В.О. Організаційно-правові засади створення місцевої міліції в Україні: порівняльний аналіз з діяльністю муніципальної поліції зарубіжних країн: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. О. Басс - К., 2010. - 202 с.

МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНОГО І ГРОМАДСЬКОГО ПРАВА

КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ТА СВОБОД В СИСТЕМІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Мацькевич Микола Михайлович, кандидат юридичних наук, доцент, докторант кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

Практичний досвід свідчить, що існує єдність, взаємозв'язок і взаємозалежність усіх різновидів конституційних прав та свобод, у зв'язку з чим неможливо визначити пріоритет однієї групи прав та свобод над іншими. Найявністю комплексу конституційних прав та свобод є запорукою верховенства інтересів особи над інтересами держави та демократичності суспільства. Так, політичні права складають органічну основу системи демократії та виступають засобом контролю влади. Культурні права та свободи дозволяють реалізувати духовні потреби людини, підвищити рівень її культури, без якої особа не може повноцінно здійснювати особисті та політичні права. Соціальні й економічні права та свободи особи створюють матеріальні та суспільно орієнтовані умови для реальності категорії „правовий статус“.

Основний Закон України підніс права та свободи людини і громадянина на якісно вищий рівень. Усі права людини однаково необхідні для розвитку особистості, а тому будь-які спроби їхнього ранжування є неприпустимими.

Це дає змогу охопити їх систему як єдине ціле, єдиний правовий організм, усі складові якого мають бути узгодженими та взаємодіяти між собою. Основне завдання цієї взаємодії полягає в тому, щоб забезпечити комплексність конституційної регламентації статусу людини і громадянина, тобто взаємопов'язати, по-перше, права та свободи людини і громадянина, по-друге, права та свободи людини і громадянина та їхні обов'язки, і, по-третє, права, свободи та обов'язки людини і громадянина з гарантіями їх реалізації. При цьому вчені наголошують, що система конституційних прав та свобод людини і громадянина складає основу всіх інших прав та свобод, що закріплюються нормами галузевого законодавства [1, с. 173].

Для конституційних прав та свобод людини і громадянина характерні власні система й ознаки, що відрізняють їх від інших прав та свобод. Це означає, що вони наділені верховенством, а також є правовою базою для прийняття всіх інших прав та свобод, які деталізують їх. Права та свободи є нормами прямої дії і мають гарантований захист. Вони базуються на конституційних принципах рівності для кожного та не можуть обмежуватись чи скасовуватись. Система конституційних прав та свобод людини і громадянина є єдиним правовим механізмом, єдиним цілим, усі складові якого мають бути узгоджені та взаємодіяти. Відповідні елементи цієї системи, тобто громадянські, економічні, соціальні та культурні права, займають у ній конкретне місце, визначене їх характером, змістом, суттю або формою. Зокрема культурні права відіграють важливу роль у системі прав та свобод і певним чином взаємодіють з іншими правами особи.

Варто зазначити, що в той же період проблеми формування культурних прав як особливої групи суб'єктивних прав, приділялась увага і на міжнародному рівні. Так, в одному з видань ЮНЕСКО вказувалось, що концепція культурних прав є відносно новою. У минулому культура розумілась як дещо само собою зрозуміле. Про неї велася мова в межах політичних прав індивіда, свободи віросповідання або свободи думки та слова. У ході розвитку концепції політичних прав, було визначено існування „економічних прав» - прав на працю, відпочинок і соціальне забезпечення. Згодом юридична думка опинилася перед необхідністю створення концепції культурних прав. Посилення актуальності концепції культурних прав має численні причини, серед яких усе більш зростаючі у світі процеси індустріалізації та механізації. При збільшенні вільного часу, людина

усвідомлює, що вона має потребу не лише в матеріальних благах, але і у творчій діяльності. Виникає необхідність у доведенні рівня культурних здобутків до рівня сучасних технічних досягнень. Постає проблема визначення природи культурних прав. Існує думка, що феномен культури лежить у центрі ідеї людини, без якої не може існувати право взагалі, оскільки людина є тією формою (матрицею), з якої походить усе інше. Таким чином, культура виступає складовою сутністю людини.

У наукових джерелах справедливо наголошується на тому, що взаємовідносини держави та громадянина у сфері культури хоч і тісно пов'язані з взаємовідносинами держави та громадянина в економічній та соціальній сфері, все ж володіють суттєвими особливостями й потребують виокремлення в самостійну групу [2, с. 219]. Адже діяльність людини у сфері культури має на меті задоволення її культурних, духовних потреб, а також вираження її інтелектуальних здібностей. Дійсно демократична держава створює своїм громадянам необхідні умови для діяльності в цій сфері, в тому числі забезпечує правове регулювання проявів останньої. Однією з форм такого впорядкування виступає надання громадянам можливостей певної поведінки, найважливіші з яких фіксуються на конституційному рівні як відповідні права та свободи.

Узагальнюючи, конкретизуючи та доповнюючи існуючі в науковій і навчальній юридичній літературі аргументи на користь виокремлення в системі конституційних прав та свобод людини і громадянина України особливої класифікаційної групи культурних прав та свобод особи, а також беручи до уваги викладене вище, вважаємо за можливе зробити такі висновки:

1. Серед суспільних відносин, поряд з економічними, політичними та іншими, мають місце специфічні відносини, які зароджуються і реалізуються у сфері культурної діяльності особи, суспільства, держави.

2. Українська держава здійснює правове регулювання цих суспільних відносин. Однією з форм такого регулювання виступає юридичне закріплення можливої поведінки громадян у цій сфері. Найважливіші з цих можливостей закріплюються на конституційному рівні у вигляді відповідних прав та свобод.

3. Метою здійснення конституційних культурних прав та свобод особи є:

а) задоволення духовних (інтелектуальних) потреб та інтересів індивіда;
б) реалізація його інтелектуального потенціалу у відповідній сфері суспільних відносин з метою сприяння вирішенню існуючих у ній проблем;

4. Існує та постійно удосконалюється механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері культури, в тому числі зміст і процес реалізації конституційних культурних прав та свобод особи.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підруч. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. - К. : Правова єдність, 2008. - 350 с.
2. Чхиквадзе В. М. Социалистический гуманизм и права человека: Ленинские идеи и современность : [монография] / В. М. Чхиквадзе. - М. : Наука, 1978. - 303 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД В КРАЇНАХ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОГО ТА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ПРАВА

Гусарєва Олена Станіславівна, старший викладач кафедри цивільного права та процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

Дотримання комплексу прав закріплених у міжнародних нормативно-правових документах, є загальнообов'язковим для будь-якої правової системи, будь-якої держави. Особливості механізмів захисту в різних країнах світу визначаються в залежності від приналежності певної країни до тієї чи іншої правової сім'ї. Так, англосаксонська система як система загального права (commonlaw) являє собою сукупність національних правових систем, які мають загальні риси, що виявляються у єдності закономірностей і тенденцій на основі норми, що сформульована суддями в судовому прецеденті, який є основним джерелом (формою) права, в поділї права на загальне право і право справедливості, в превалюванні процесуального права над матеріальним. [4]

У країнах англоамериканської системи права спостерігається тенденція до розширення впливу апарату управління у всіх сферах суспільного життя, зокрема на особисте життя громадян, що зумовило потребу в існуванні спеціальних органів для контролювання за діяльністю органів державного

управління. Це зумовило необхідність існування юрисдикційних органів для контролю за діяльністю органів державного управління з метою недопущення узурпації, свавільного використання влади всупереч інтересам громадян.[5]

Найважливішу роль у розгляді та вирішенні адміністративно-правових спорів у Великій Британії відіграють такі органи адміністративної юстиції, як: от: промисловий трибунал, трибунал з питань соціального забезпечення, фінансовий та податковий трибунал, земельний трибунал, транспортний трибунал, трибунал із питань притулку та імміграції тощо. Всі вони розглядають спори, де однією стороною є органи державного управління. [6]

Досить специфічною є модель адміністративної юстиції у США. Термін адміністративна юстиція не часто використовують у юридичній літературі США. Ширше живають термін „розгляд та вирішення спору» (ай)ийісайої)[3], який характеризує діяльність із розгляду адміністративно-правових скарг. Ст. 2 Федерального закону про адміністративну процедуру визначає розгляд та вирішення спору як процес формування наказу адміністративним органом». Тобто поняття розгляд та вирішення спору та адміністративна юстиція не можна вважати синонімами, останнє є ширшим та охоплює діяльність із розгляду адміністративних спорів і ухвалення відповідних рішень.

Романо-германська правова система відрізняється нормативною упорядкованістю і структуризованістю джерел, стійкими демократичними правовими принципами, забезпеченням строгої юридичної техніки. У механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина в країнах романо-германської системи права, зокрема, Франції, Італії та Німеччині, визначне місце зацімає судова влада. Так, наприклад, з огляду на ст. 66 Конституції Франції, судова влада стоїть на сторожі особистості свободи громадянина. Це положення Конституції підтверджує ст. 136 КПК Франції, абзац 3 якої встановлює: «У всіх випадках посягання на свободу особи справа ніколи не може бути порушена адміністративними органами — це виключна компетенція судів загальногромадянських».^]

У другій половині ХХ століття на розвиток романо-германського права суттєво вплинули європейські інтеграційні процеси. Їх активне розгортання привело до заснування в 50-х роках ХХ століття Європейських співтовариств, а в 1992 року за Маастрихтським договором - Європейський Союз. Більшість країн романо-германського права є членами ЄС. Завдяки діяльності ЄС формується *acquis communautaire* (фр. - буквально „надбання співтовариства») - правова система ЄС, включаючи акти законодавства ЄС (але не обмежуючись ними), прийняті в межах ЄС спільної зовнішньої політики та політики у сфері безпеки, юстиції та внутрішніх справ. Для захисту прав та свобод головним надбанням звичайно є юрисдикційний захист, що здійснюється як за допомогою Європейського суду, так і національних судів, які зобов'язані безпосередньо застосовувати європейське право.

Загалом, у сучасних умовах глобалізації спостерігається тенденція зближення правових систем. Традиційні правові інститути романо-германської правової системи зазнають впливу прецедентно-правової судової практики. Водночас спостерігається вплив позитивістської правової системи на прецедентно-правову. Основними причинами сприйняття законодавчих актів правовими системами країн загального права є: необхідність сталого законодавчого врегулювання судового рішення; створення умов, за яких практика судового контролю знаходиться в неупередженості від судових рішень; забезпечення більш ефективного захисту прав особи.[2]

У свою чергу, сучасні інтеграційні та глобалізаційні тенденції розвитку світового співтовариства вимагають від України здійснення конкретних заходів щодо приведення національних механізмів захисту прав людини у відповідність до європейських та міжнародних стандартів. Зокрема, мова йде про реалізацію таких заходів як: більш чіткого визначення поняття предмета захисту, необхідності більш конкретного закріплення в європейському законодавстві поняття об'єкта захисту; розширення сфери та ефективності інформаційного забезпечення законодавчої діяльності; розвитку і вдосконаленню механізмів захисту прав особи в соціальній, трудовій та публічно-правовій галузях. Все це, а також ряд інших заходів, як в

державному, так і міжнародному масштабі, сприятимуть підвищенню загального рівня забезпечення прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Бостан С. К. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - С. 194.
2. Васецький В.Ю. Права особи в романо-германській правовій системі / В.Ю. Васецький // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - Вип. 24. - К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. - С. 61.
3. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. Под ред. чл. кор. РАН проф. М.В.Баглая, д.ю.н., проф. Ю.Л.Лейбо, д.ю.н., проф. Л.М.Энтина. М.: Изд. группа Норма, 2004. - С. 73.
4. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В.С. Журавський, О.В. Зайчик, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко; За заг. ред. В.С. Журавського. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - С. 73.
5. Решота В.В. Адміністративна юстиція як захист від свавілля органів державної та муніципальної служби (досвід США) / В.В. Решота // Державне будівництво: Електрон. наук. фахове вид. - 2006. - № 1. - С. /.
6. Решота В.В. Англосаксонська модель адміністративної юстиції / В.В. Решота // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права. - Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2006. - Вип. 1 (17). - С. 209.

ЯКІСТЬ НАДАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ

Жаріков Олег Юрійович, старший викладач кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Одним із стратегічних завдань сучасного українського поступу є запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади та місцевого самоврядування як діяльності із забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання управлінських, державних, адміністративних та громадських послуг. Актуальність проблеми надання якісних управлінських послуг в системі державного управління не викликає сумніву.

Послуги що надаються державою і місцевим самоврядуванням, складають сферу управлінських публічних послуг. За ознаками суб'єкта, що надає публічні послуги, дослідники розрізняють державні, муніципальні, комунальні та адміністративні послуги. Державні послуги розглядають як послуги, що надаються органами державної влади як правило, лише виконавчої та державними установами, організаціями, підприємствам, муніципальні послуги - ті що надаються органами місцевого самоврядування та комунальними установами, організаціями, підприємствами.

Адміністративні послуги - це публічні послуги, що надаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими особами, і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень, тобто прийняття владних рішень.

Методика оцінювання якості надання послуг формується на основі уміння розмежування суспільством традиційних та нових цінностей, оскільки виникає потреба застосування через механізми державного управління поняття якості, критерій якості та показник якості.

Дослідження та вдосконалення механізмів надання якісних управлінських послуг органами місцевого управління в контексті підвищення довіри населення до них та зменшення соціальної напруженості виступає вагомим чинником, що характеризує ефективність місцевого управління.

По-перше, тому, що дана проблема зумовлена кардинальними змінами у політичній системі України, змінами конституційно-правового статусу головних суб'єктів суспільних відносин та адміністративно-територіального поділу.

По-друге, внаслідок визначення державного курсу налаштуваності та інтеграцію в Європейський Союз, що потребує адаптації системи місцевого управління України до сталих європейських традицій демократичного управління.

По-третє, через те, що виникнення проблеми надання управлінських послуг тісно пов'язане зі сферою налагодження партнерських взаємовідносин між суб'єктами територіальної громади як засіб розв'язання місцевих проблем. Адже діяльність обраної демократичним шляхом влади, що не враховує думки громадськості приречена на неефективність.

Отже, якісні управлінські послуги й досконалі механізми їх надання є головною умовою підвищення довіри громадян до органів влади, стабілізації і підвищення якості життя усіх верств населення. Таке розуміння означеної проблеми у свою чергу зумовлює необхідність удосконалення діючої системи місцевого управління на основі стимулювання перспективних нововведень, упровадження новітніх організаційних та інформаційних технологій, а також обґрунтування та розробки факторно-критеріальної моделі оцінки ступеня задоволення населення якістю управлінських послуг, що надаються органами влади на місцевому рівні.

Нині існують низка причин, які не дозволяють надавати громадянам якісні управлінські послуги. Перш за все йдеться про необхідність чіткого законодавчого розмежування повноважень, компетенції органів місцевого самоврядування і органів державної виконавчої влади та відповідне їх фінансування. Існуюча суперечність, яка полягає у тому, що органи місцевого самоврядування і органи державної виконавчої влади згідно з чинним законодавством є одночасно суб'єктами надання управлінських послуг і суб'єктами захисту прав споживача, що не сприяє удосконаленню механізму надання та якості управлінських послуг. До того ж місцеві органи управління ще достатньо активно залучають альтернативні способи надання цих специфічних послуг, наприклад, шляхом концесій не сприяють розвитку конкурентного середовища на ринку послуг, які могли б надаватися іншими структурами.

Таким чином, ефективність надання управлінських послуг місцевими органами влади можна представити як дієвість, результативність у досягненні поставлених цілей щодо задоволення нужд і потреб місцевого населення. З огляду на це, метою роботи місцевих органів влади має бути забезпечення безперервного вдосконалення надання послуг населенню.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/konst/CONSTLHTM#r2>
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». - К. : Парлам. вид-во 2007.-80 с.
3. Долечек В. Управлінські послуги: сутність, види, ознаки/ В.Долечек// Вісник НАДУ.-2003.- №3.- С. 93-99
4. Льяшенко В.А. Світовий досвід реформування державного сектора у сфері надання управлінських послуг/ В.А. Льяшенко.- Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2009_3/files/DL309_02.pdf
5. Кривенюк В.В. Орієнтація органів державної влади на задоволення потреб громадян як споживачів управлінських послуг/ В.В.Кривенюк. -Режим доступу: <http://www.kds.org.ua/blog/krivenyuk-yy-ivorchcha-robotna-orientatsiya-organiv-derzhavnoi-vladi- nazadovolennya-potrebb-gromad>.
6. Якісні управлінські послуги - головна умова підвищення довіри населення до органів влади: [монографія] за заг. ред. Ю.О. Куца , С.В.Краснощорової. -Х.-вид-во ХарРі НАДУ «Магістр»,2005.-222с.

ВПЛИВ ЄВРОШТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПРАВ ОСОБИ В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Свиридюк Наталія Петрівна, кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник секретаріату Вченої ради Національної академії внутрішніх справ

Сучасні умови розвитку світової цивілізації з усією актуальністю поставили питання про закріплення та забезпечення прав особи в масштабі світового співтовариства, тобто в глобальному масштабі. При цьому сутністю глобалізації є перетворення людства в єдину структурно-функціональну систему. Будь-яка система організована за ієрархічним принципом. Окремі елементи, блоки, підсистеми працюють на забезпечення інших, що є провідними, системоутворюючими.

Глобалізаційні процеси несуть з собою не лише позитивні явища, а й низку проблем. Наприклад, вражаючою є нерівність компонентів, що утворюють глобальну цивілізацію, дедалі зростаюча прірва між провідною ланкою - Заходом, групою найбільш розвинутих країн, що вийшли на рівень інформаційного суспільства, та рештою людства, яке дедалі більше відстає від світових лідерів[3, с. 21].

Наслідки Другої світової війни спонукали світове співтовариство до створення Організації Об'єднаних Націй, Статут якої закріпив загальні принципи забезпечення миру і безпеки, дотримання прав особи. Ці принципи і мета міжнародного права набули подальшого розвитку в прийнятті 10 грудня

1948 року Загальної декларації прав людини і в Міжнародних пактах, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН 19 грудня 1966 року, які набрали чинності на початку 1975 року [1, с. 543].

М. Абдулаєв і С. Комаров зазначають, що в сучасному світі, в якому відбуваються потужні інтеграційні процеси, жоден регіон, жодна країна чи народ не можуть нормально розвиватися, якщо вони ізольовані від світового співтовариства. Дедалі очевиднішим стає факт, що життєво важливі для людства проблеми успішно реалізуються лише зусиллями всіх країн і народів. Це свідчить про необхідність перегляду багатьох традиційних завдань, орієнтирів, мети, які характеризують шлях розвитку людства.

З іншого боку, небажання рахуватися з глобалізаційними явищами, а також впливом ідей націоналізму і уніформізму, реакційного фундаменталізму і расизму породжує тенденцію переходу глобальних проблем у глобальну кризу [1, с. 545]. Корисною для наукового аналізу є іумка Л.А. Луць в контексті того, що інтеграція правових систем країн Європи свідчить про тенденцію зміцнення їх співпраці як представників романо-германського типу права [2].

Аналізуючи означену проблематику, Л.А. Луць зазначає, що правова система Ради Європи має внутрішню структуру, що складається із стійкої єдності суб'єктів міжнародного права, а також зв'язків між ними, які об'єктивуються через поведінку, діяльність суб'єктів у правових відносинах. Ці відносини є насамперед міждержавними, владними. Проте ця структура була б неовною, а система не функціонувала б, якби в ній не було третьої частини - нормативної, яка виконує основну роль при виконанні зв'язків між суб'єктами. Насамперед це стосується права Ради Європи (сукупності юридичних норм) та зовнішніх форм його об'єктивації, хоча деякі автори під правом Ради Європи розуміють сукупність принципів і норм, які містяться в конвенціях і регулюють відповідно відносини між державами - учасниками цих конвенцій. [2]

Нормативна частина правової системи Ради Європи містить як систему права, так і форми об'єктивації норм права, що її становлять, але водночас вона функціонує і у правовому просторі, де «перетинаються» як норми міжнародного права (універсального та регіонального), так і внутрішньодержавного.

Л. Луць зазначає також, що в сучасній науково-правовій літературі простежується думка деяких авторів, які оспорюють включення до права Ради Європи норм рекомендаційного характеру, оскільки вони фіксуються у політичних, а не юридичних джерелах. Крім того, вони не підлягають ратифікації, а тому недотримання їх положень не зумовлює юридичних наслідків.

Проте реалії такі, що дотримання комплексу прав, закріплених у міжнародних нормативно-правових документах, є загальнообов'язковими для будь-якої правової системи, будь-якої держави, що не завжди стає фактом правової реальності, в тому числі й для України. Суттєвий вплив процесу глобалізації справляють і на романо-германську правову систему, що на думку вітчизняних фахівців, відбувається в таких аспектах:

а) на міждержавному (міжнародному) рівні;
б) на рівні узгодження національного права з міжнародно-правовою системою;

в) на рівні системи більш високого рівня - права як суспільного явища. Міждержавний (міжнародний) рівень для романо-германської правової системи характеризується насамперед нормативними актами, прийнятими на загальноєвропейському рівні. Більше того, серед найбільш проблемних питань інтеграції прав особи в романо-германській правовій системі євроінтеграційні процеси, які відбуваються в сучасній Європі.

Об'єктивні умови існування сучасної Європи вказують на те, що нині в Європі створюється нова глобальна міждержавна (міжнародна) правова система, основними елементами якої є держави та міжнародні організації, а також регіональні міждержавні системи, до складу яких входять суверенні європейські держави.

Спираючись на думку провідних фахівців з євроінтеграційної проблематики, а також на підставі проведеного аналізу наслідків євроінтеграційних процесів, можемо стверджувати, що основними напрямками державної діяльності у сфері захисту прав особи в

загальноєвропейському масштабі можуть бути такі: підтримка позитивних тенденцій у розвитку загальноєвропейського законодавства; більш чітке та конкретніше закріплення в європейському законодавстві поняття об'єкта захисту; розширення сфери та ефективності інформаційного забезпечення законодавчої діяльності; визначення характеру та значення різних факторів, які впливають на законодавчий процес; розвиток приватно-правового та публічно-правового сектору європейської економіки; вжиття заходів щодо здійснення соціальної політики.

Список використаних джерел:

1. Абдулаев М. И. Проблемы теории государства и права / Абдулаев М.И., Комаров С.А. - М., С.-П., Нижний Новгород, Воронеж, Ростов-на-Дону, Екатеринбург, Самара, Киев, Харьков, Минск : Питер, 2003. - 576 с.
2. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України / Луць Л. А. - К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. - 304 с
3. Павленко Ю. В. Глобалізація та її протиріччя / Ю. В. Павленко // Наука та наукознавство. - 2000. - № 3. - С. 11-22.

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Корж Євген Михайлович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки та внутрішніх військ Національної академії внутрішніх справ

Під тлумаченням норм права слід розуміти діяльність органів держави, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян, яка спрямована на з'ясування, осмислення та встановлення дійсного змісту норм права, з метою розкриття вираженої в них волі законодавця і сприяння їх практичній реалізації. Розробка нових правових норм неможлива без тлумачення, оскільки у розвинутій системі законодавства більшість норм, що видаються, так чи інакше, пов'язані з вже існуючими законодавчими положеннями. Важливе значення має тлумачення і для створення зведень законів, зібрань і довідників за законодавством, а також для обліку нормативних актів. Процес тлумачення неминучий при реалізації правових норм органами суду, прокуратури, арбітражу, іншими державними органами, при укладанні угод і договорів господарюючими суб'єктами, у діяльності партій, об'єднань громадян, при здійсненні громадянами юридично значимих дій та ін.

У процесі тлумачення встановлюється зміст норми права, її основна мета і соціальна спрямованість, можливі наслідки дії акта, з'ясовуються суспільно-історичні обставини його прийняття, умови, в яких відбувається тлумачення, тощо. Для правильного виявлення волі, що виражена у нормативному акті, необхідно проаналізувати сам текст нормативного акта, преамбулу, офіційні і неофіційні роз'яснення, інші близькі за змістом норми, матеріали періодичної преси, наукові роботи та ін. Проте, головним об'єктом тлумачення при суворому режимі законності повинен бути текст нормативного акта, оскільки в ньому, в першу чергу, знаходиться своє вираження воля законодавця.

Тлумачення особливо важливо для працівників правоохоронних та правозастосовних органів, так як застосування права є одним з основних обов'язків, тією формою, в якій втілюється їх діяльність. Однак це не применшує значення тлумачення і громадянами. Відомо правило, що незнання закону, якщо він оприлюднений у відповідній загальнодоступній формі, не звільняє від відповідальності. Не можна посилаватися на незнання, а й на невірне розуміння змісту законів.

Мета тлумачення - правильне, точне і однакове розуміння і застосування закону, виявлення його суті, яку законодавець вклав у словесне формулювання. Тлумачення покликане протидіяти будь-яким спробам відійти від змісту правових норм, протиставити букву і дух закону, з'ясувати сутність того, що законодавець сформулював. Основною ідеєю вчення про тлумачення, є ідея охорони та всебічного зміцнення законності. Тлумачення не вносить і не може вносити поправок і доповнень до чинних норми. Воно покликане лише пояснювати і уточнювати те, що сформульовано у законі.

Природно, тлумачення неможливе у відриві від суспільно-політичної обстановки в країні, але це зовсім не означає, що в процесі тлумачення під приводом змінених умов, потреб соціально-політичного та господарського

розвитку можна відходити від точного змісту правових норм, змінювати зміст норми, вкладений в неї законодавцем.

Закони змінюються і пристосовуються до нових умов не в процесі їх тлумачення і застосування, а у встановленому порядку самим законодавцем. У результаті тлумачення не створюється норма права, а лише виявляється, встановлюється виражена в законі державна воля. Тлумачення не повинно підміняти правотворчість там, де є прогалини у правовому регулюванні і де необхідно видання нових нормативних актів.

Законність забезпечує верховенство закону над усіма іншими нормативними актами, його вищу юридичну силу. У відношенні тлумачення це верховенство проявляється в тому, що сутність підзаконних актів розуміється і пояснюється в точній відповідності з законом.

Тлумачення норм права являє собою складне, комплексне явище.

Його можна розглядати в двох аспектах:

- з'ясування змісту норми і його пояснення, тобто процес мислення особи, що вивчає правову норму. Це необхідний підготовчий етап, передумова для правильного рішення конкретної справи, проведення кодифікаційної роботи, складання зборів і картотек законодавства, обліку нормативних актів, видання акта - роз'яснення норми права тощо;

- роз'яснення змісту норми передбачає діяльність певних органів та осіб, має самостійне і спеціальне значення. Її мета - забезпечити правильне і однакове здійснення норми у всіх випадках, на які вона розрахована, усунути неясності і можливі помилки при її застосуванні.

Таким чином, у першому випадку мова йде про різні прийоми з'ясування норм права - текстовому, систематичному, історико-політичному. Потрібно говорити про ті результати, до яких приходить інтерпретатор, використавши всі прийоми з'ясування (буквальне, розповсюджувальне і обмежувальне тлумачення). У другому випадку розглядаються такі види тлумачення, як офіційне, яке може бути нормативним і казуальним, і неофіційне.

Зазначені аспекти найбільше чітко проглядаються при застосуванні права: особа або орган, які застосовують юридичні норми, повинні усвідомити їхній зміст і ознайомитися з роз'ясненнями, що даються офіційними органами, наукою права. З'ясування норми має на меті встановити її зміст у повному обсязі, в той же час роз'яснення має, як правило, більш конкретне призначення розкрити зміст того чи іншого терміну, пояснити, на кого поширює свою дію норма, яке її співвідношення з іншими, близькими за змістом, нормами та ін. З'ясуванню підлягають в принципі, всі нормативні акти, роз'ясненню - лише ті, з приводу яких виникають сумніви чи розбіжності на практиці. За з'ясуванням зовсім не обов'язково має слідувати роз'яснення, і в більшості випадків достатньо лише усвідомити сутність закону, щоб внести рішення у справі.

ЛЮДИНА-ОСОБИСТІТЬ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ ВИМІР

Братасюк Віктор Миколайович, кандидат юридичних наук, суддя Тернопільського міськрайонного суду

У зв'язку із євроінтеграційними прагненнями України та їх практичною

Реалізацією дуже очевидною стала проблема сучасної правової політики. Вона відіграє, як можна пересвідчитися на багатьох прикладах із українського сьогодення, доволі значиму роль у побудові правових засад життя та демократичної державності. Від неї, її цілей та пріоритетів, засобів та методів здійснення в значній мірі залежить загалом успіх суспільного розвитку, благополуччя громадян, перспективи розвитку країни та її доля цілого народу загалом та кожного громадянина зокрема.

Цей концепт поки що недостатньо добре розроблений нашою правознавчою наукою, але окремі напрацювання українських науковців цієї проблеми уже існують і являють собою певне теоретико-методологічне підґрунтя для наступного розроблення її окремих аспектів.

Якщо питання сутнісних характеристик, функцій, цілей, окремих складових правової політики привертали і привертають в певній мірі увагу українських науковців-правників, то такий її аспект як людина в контексті правової політики сучасної України поки що не знайшов свого висвітлення в

нашій науковій літературі. Це нескладно пояснити, якщо згадати про те, що донедавна в силу домінування законницької доктрини як в правознавстві, так і на практиці, проблема людини-особистості як суб'єкта (а не лише об'єкта) правового (не законницького) життя взагалі на порядку денному не стояла. В тому суспільстві не існувало ні громадянського суспільства, ні людини - особистості, як найвищої соціальної цінності, ні її невідчужуваних прав та свобод, ні її приватного життя тощо. З огляду на це, нині необхідно посилити дослідження зазначеної проблеми українськими правознавцями.

Розглядати правову політику як у вузькому, так і у широкому розумінні пропонує В. Селіванов. У широкому розумінні правова політика - це державна політика організації і управління суспільними відносинами задля досягнення легітимними засобами на засадах права спільного блага, вирішення певних конкретних завдань, зумовлених реальними актуальними публічними (властивими і державі, і народу) потребами та інтересами [1, с. 9]. У вузькому розумінні «правова політика» трактується як певний окремий напрям державної діяльності, що спрямована на управління процесом правового розвитку країни, суспільними відносинами тощо. Як бачимо, цей автор теж вичерпує правову політику державною, єдиним суб'єктом здійснення її він вважає державу.

Думається, що немає жодного сенсу заперечувати необхідність існування державної правової політики, але не можна вичерпувати правову політику лише державною правовою політикою, як це робиться представниками законницької доктрини. До речі, є сенс зауважити, що в контексті цієї доктрини правова політика і законницька політика ототожнюються. Це зумовлено принципом тотожності права та закону. З позицій юридичної (природно-правової) доктрини таке ототожнення не виправдане, є науково некоректним, оскільки право та закон не співпадають, це різні за суттю явища. Нам важливо на цьому наголосити, тому що в залежності від правової доктрини по-різному розглядається і проблема людини-особистості в контексті правової політики. Якщо з позицій законницького підходу правова політика розглядається як специфічна технологія соціального управління, а правильніше маніпулювання людьми, або форма соціальної інженерії, і в цьому розумінні вона, безумовно, є монологічною, втілює волю державної влади, то в контексті юридичної (природно-правової) доктрини правова політика постає діалогічною, полілогічною, вона є вираженням волі народу, діалогом між громадянським суспільством, його структурами, окремими представниками суспільства і публічною владою.

Саме в контексті юридичної (природно-правової) доктрини проблему людини-особистості як суб'єкта правової політики і стає можливим дослідити. Схоже на те, що сучасні українські правознавці це розуміють, а тому все помітнішим стає відхід від законницької доктрини в плані трактування правової політики, її цінностей, цілей, пріоритетів тощо.

Напр., Ю. Атаманчук слушно підкреслює, що фундатором правової держави виступає громадянське суспільство, яке, крім того, є основою економічно стабільної і ефективної держави. Саме громадянське суспільство є гарантом прав людини (на життя, свободу, особистих прав, прагнення до щастя тощо), а держава - прав громадянина (політичних) Д2, с. 6-7]. Відповідно, правова політика об'єктивно обумовлена волею народу (громадянського суспільства) і суб'єктивно опосередковується його повноважним представником - державою [2, с. 6-7].

Псевдоправова або ж законницька політика завжди обслуговувала державу, її інтереси. Саме держава, її воля, воля офіційних осіб, які втілювали собою державу, їх інтереси були в центрі такої політики. Вона здійснювалася на засадах не так права, як закону, що втілював і виражав волю і суть такої державної влади. Ні гуманістичною, ні демократичною така політика бути не могла. Правова політика відрізняється від псевдоправової, законницької тим, що здійснюється на засадах права як принципу правової рівності, а не закону, який може бути і неправовим. Якщо закони і є правовими, то право ними теж не вичерпується, а тому зводити правову політику лише до законодавства, на чому акцентують окремі автори, не можна.

Сучасна правова політика повинна виходити із сучасної філософії людини. Її має пронизувати ідея людини, її життя, честі, гідності, прав та свобод як найвищої цінності. Саме вона є альфою та омегою правового життя, саме вона є першопочатком громади, народу, держави тощо. Вона, її потреби

та інтереси, її життя та гідність, права та свободи - це низка загальнолюдських цінностей, що мають диктувати цілі та завдання, змістовне наповнення правової політики. Державі ж в цьому світоглядному підґрунті відводиться сервісна функція. Вона на службі в людей, громадян, громадянського суспільства, народу, який створив її, має потребу в ній, який її утримає на свої кошти, який ставить її завдання і контролює їх виконання. Держава «постає в такому контексті інструментом, знаряддям в руках народу, який її створив задля здобуття спільного блага. Вона має постати «спільною волею всіх» (Ш.Монтеске), а не приватною влакою задля задоволення чийх би то не було особливих (індивідуальних чи групових) інтересів», - слушно наголошує Т. Багрій [3, с. 147]. Цей світогляд не новий. Він був започаткований ще в добу Нового часу, зміцнився та поширився в епоху буржуазних революцій та утвердження республіканізму. На ньому ґрунтовані конституції сучасних демократичних держав світу. Нам нині треба його засвоїти та реалізувати.

Список використаних джерел:

1. Селіванов В. Правова політика України/В.Селіванов // Право України. - 2001. - № 12. - с. 9.
2. Атаманчук Ю.М. Правова держава і громадянське суспільство /Ю.М.Атаманчук/ Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. - 2008. - №1. - С. 3 - 7.
3. Багрій Т. Принципи верховенства, права як засада розвитку публічного права сучасної України (на матеріалі акад. курсу «Публічне право») /Т.Багрій- Дис. ... к.ю.н.: 12.00.01 - теорія та історія держави та права; історія політичних та правових вчень. - К., 2012 - 253 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН

Пашковська Марина Віталіївна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для міліції громадської безпеки та внутрішніх військ Національної академії внутрішніх справ

Право громадян на звернення є конституційним. Поряд з іншими правами і свободами людини і громадянина воно зафіксовано у розділі II Основного Закону України. Принципові положення з цього приводу містить ст. 40 Конституції. Конституційні норми деталізовано та конкретизовано у низці нормативних актів. Насамперед це: Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. [1] та Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. [2]. Ключовим нормативно-правовим актом, що безпосередньо регулює порядок особистого прийому громадян в підрозділах міліції є наказ МВС України від 26 жовтня 2004 року № 1177 «Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України» [3].

Особистий прийом провадиться регулярно в установлені дні та години в зручній для громадян час. Графіки особистого прийому доводяться до відома громадян шляхом розміщення цих графіків у засобах масової інформації, на офіційних сайтах мережі Інтернет тощо [5, с. 109].

Для прийому громадян в органах внутрішніх справ відводяться спеціальні кімнати (приміщення). Вхід до приміщення повинен бути вільний, без оформлення перепусток. Для зручності відвідувачів може провадитись попередній запис на прийом. На особистий прийом до Міністра внутрішніх справ України, його перших заступників та заступників, проведення попереднього запису є обов'язковим (пункт 8.5 Положення).

В особистому прийомі громадян можуть брати участь їхні представники, повноваження яких оформлені в установленому законом порядку. Особи, визнані судом у встановленому порядку недієздатними, на прийом без участі їх законних представників не допускаються. Особистий прийом іноземних громадян та осіб без громадянства здійснюється на загальних підставах, при потребі — за участю перекладача [5 с. 109].

Особи, що перебули в стані сп'яніння або з явними ознаками психічного розладу, якщо їх поведінка створює небезпеку для оточуючих, на прийом не допускаються, для їх ізоляції викликаються спеціальні медичні служби (пункт 8.11 Положення).

Прийом починається з пропозиції відвідувачеві назвати своє прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання, роботи, а також викласти суть питання, з яким він звертається. У громадянина, що звернувся, посадовою особою в

коректній формі можуть бути витребувані його документи, що засвідчують особу або наявність повноважень на представництво інтересів іншої особи. Відсутність документа може бути підставою для відмови в прийомі. Якщо з даного питання громадянин вже звертався до цього органу внутрішніх справ, то перед початком бесіди вивчаються наявні матеріали.

Питання, з якими звертаються громадяни, за загальним правилом, розв'язуються під час прийому. Якщо вирішити порушені в усному зверненні питання безпосередньо на особистому прийомі неможливо, вони розглядаються в тому самому порядку, що й письмові звернення.

Особа, яка веде прийом, у питаннях, що входять до її компетенції, має право прийняти одне з таких рішень (пункт 8.13 Положення): задовольнити прохання й повідомити відвідувача про порядок і строк виконання прийнятого рішення; відмовити в задоволенні прохання чи вимоги, повідомивши заявника про мотиви відмови і порядок оскарження прийнятого рішення; прийняти письмову заяву або скаргу (коли питання потребують додаткового вивчення і перевірки) і пояснити відвідувачеві причини неможливості розв'язання питання під час особистого прийому.

Згідно пункту 8.13.4 Положення, якщо розв'язання питання, з яким звернувся громадянин, не входить до компетенції міліції громадської безпеки, посадова особа, яка здійснює прийом, пояснює йому, до якого органу державної влади або місцевого самоврядування, підприємства, організації, установи, слід звернутися за його вирішенням, і за змогою надає в цьому допомогу (повідомляє адресу, номер телефону тощо).

Усі звернення громадян, подані на особистому прийомі, реєструються в загальному порядку. Про результати розгляду громадянину повідомляється письмово або усно (за його бажанням). Дані про особу, що звернулася до органу внутрішніх справ на особистий прийом, короткий зміст питань, з якими вона звернулася, а також про взяття на контроль і результати розгляду звернень вносяться до журналу реєстрації звернень громадян, що надійшли під час особистого прийому, або до електронно-реєстраційних карток.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. ВВР. - 1996. - № 47. - Ст. 256.
2. Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. ВВР. - 1992. - № - Ст. 14.
3. Наказ МВС України від 26 жовтня 2004 року № 1177 «Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України»
4. Адміністративна діяльність міліції громадської безпеки / Брижик В.О., Галай А.О., Галай В.О., Фещенко Л.О. та ін. / за ред. Запорожцева А.В. та Галай А.О. [Навчальний посібник з підготовки до екзамену].— К.: КНТ, 2013.— 264 с.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН ЯК УМОВА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Салівон Аліна Іванівна, кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Правава держава - це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечено максимальне здійснення, охорону і захист основних прав людини. Саме така держава є одним із найвизначніших загальнолюдських політико-юридичних ідеалів. Окремі положення концепції правової держави висвітлювалися ще в працях таких видатних мислителів як Платон, Арістотель, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є та ін. Ідеї правової держави знайшли широке відображення і в російсько-українській політико-правовій думці, зокрема в працях Д.І.Писарева, А.І.Герцена, Н.Г.Чернишевського, А.І.Радіщева, П.І.Пестеля, І.М.Муравйова, Б.О.Кістяківського, М.І.Палієнка, Н.М. Коркунова, С.А.Котляревського, П.І.Новгородцева, С.А.Муромцева, В.М. Гессена, Г.Ф.Шершеневича, Б.Н.Чичеріна, Н.А.Бердяєва та багатьох інших.

В останні роки в руслі реформаторських процесів, що проходять у країні, відбулися серйозні зміни в наукових поглядах на державу і право, чітко позначилися нові підходи до оцінки їхньої ролі в політичній системі суспільства. Концептуальні положення і шляхи формування правової держави з урахуванням конкретних умов розвитку країни викладаються в працях

В.В.Копейчикова, В.Ф.Погорілка, С.С.Алексєєва, А.В.Венгерова, В.Е.Гулієва, Н.Н.Дєєва, В.Д.Зорькіна, В.Н.Кудрявцева, Б.Л.Лазарева, Р.З.Лівшиця, В.С.Нєрєсєянца М.І.Пискотина, Ю.А.Тихомірова, Б.І.Топорніна, Р.А.Халфіної, З.М.Черниловського, В.А.Четверніна й інших. Хропанюк В.Н. Важливою думкою цих праць є те, що в побудові правової держави повинен брати участь кожен громадянин країни, він же несе відповідальність за її функціонування і розвиток. На думку ряду дослідників важливою умовою цього є високий рівень розвитку правової свідомості особистості. В даній доповіді аналізуються питання суті та структури правосвідомості людини як фундаментальної умови становлення і розвитку правової держави ГЗГ.

Проблема правосвідомості розглядається у працях В.В.Войтова, Г.В.Гегеля, О.Г.Даниїляна, О.П.Дзьобаня І.О.Ільїна, Н.Г.Манойло, П.Ф.Мартиненка, А.Р.Машока, В.О.Татєнка, С.А.Тихонова, Н.О.Ткачової та ін. Теоретичний аналіз літератури показав, що правосвідомість - це цілеспрямоване відображення правової дійсності, засноване на морально- етичних поглядах, виражене в сукупності знань про правову дійсність, ставленні до неї, результатом якого є регуляція поведінки людини в юридично значимих ситуаціях [1].

Виходячи з визначення суті правосвідомості, виділяються її наступні структурні компоненти: когнітивний, оціночний і регулятивний. Когнітивний компонент містить у собі знання (поняття і уявлення) про правову дійсність. Оціночний компонент являє собою систему ставлень до неї, а саме ставлення особистості до: права і законодавства (його принципів, норм, інститутів); правоохоронних органів (прокуратури, адвокатури, суду, юстиції, органів внутрішніх справ, їхньої діяльності); правової поведінки людей; власної правової поведінки. Регулятивний компонент являє собою готовність людини діяти згідно правовим нормам і проявляється у соціально-правових установах, ціннісних орієнтаціях і мотивах поведінки в правовій сфері.

Тож, для розвитку високого рівня правової свідомості кожен громадянин повинен бути забезпечений правовими знаннями (знання про право та закон, їх роль і призначення в життєдіяльності суспільства, основи адміністративного, кримінального, трудового, цивільного права, сутність і зміст юридичної відповідальності, права, свободи та законні інтереси людини тощо). При цьому знання повинні характеризуватися повнотою (вичерпна достатність відтворення обсягу інформації щодо правового явища), адекватністю (відповідність індивідуальних знань людини про явища правової дійсності відповідно до загальноприйнятого еталону), усвідомленістю (розуміння суті явища та здатність її вербалізувати). У особистості повинно скластися певне ставлення до всіх складових правової дійсності, що виражається у межах векторів «добре - погано», «правильно - неправильно», «прийнятно - неприйнятно», «добре - шкідливо» (тобто характері ставлення), воно має бути стійким (прийняття правових норм і необхідності їх виконання, що виявляється епізодично чи постійно) та дійовим (позитивні реакції особистості на правові приписи та необхідність їх виконання від споглядального характеру до дієвого). В результаті сформованості двох компонентів правосвідомості (знання про правову дійсність і ставлення до неї) формується третій - регулятивний, що проявляється через правові установки, соціально-правові цінності (справедливість, свобода, порядок, гармонія, солідарність, лояльність, честь, гідність, приватна власність, влада, відповідальність, милосердя, обов'язок, довіра, людське життя і здоров'я, толерантність, рівноправність) та мотиви правомірної поведінки (перш за все соціально-активний мотив) [1].

Від сформованості цих компонентів залежить рівень розвитку правосвідомості особистості як освіченого, свідомого, активного, адекватного, законослужняного, відповідального, справедливого громадянина, що готовий брати участь у розбудові Української правової держави, відстоювати свої права та права інших людей, виконувати свої обов'язки та будувати власне життя, керуючись законом.

Список використаних джерел:

1. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология / Л.Д.Столяренко. - Изд. 4-е. - Ростов н/Д: Феникс, 2006. - С. 167.
2. Схопчик О.Є. Формы воспитательно-профилактической работы по формированию правосознания несовершеннолетних// Прикладная юридическая психология. 2009. № 2. С. 97-103.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗДІСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СТОЛИЦЯХ КРАЇН ЄВРОПИ

Кулик Тетяна Олександрівна, викладач кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології "Національної академії внутрішніх справ *Олійник А.Ю.*

Питання про правову природу органів місцевого самоврядування, а особливо про їх відмінність від органів державної, в першу чергу виконавчої влади, було та продовжує бути актуальним і в сучасній Україні. Так само, як науковці, які розробляють цю проблему на теоретичному рівні не можуть прийти до єдиної думки, так і законодавець в питаннях регулювання діяльності відповідних органів далекий від розробки найбільш ефективної моделі. Тому саме проблема раціонального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями, пошук шляхів для розробки порядку їх ефективної співпраці, і запобігання дуалізму при здійсненні муніципального управління є актуальним на сьогоднішні завданням, що стоїть в першу чергу перед законодавцем.

На нашу думку для розробки та впровадження ефективної моделі механізму органів публічної влади в столиці України доцільним буде аналіз аналогічного досвіду в Європейських державах, що і є метою нашого дослідження. Завданнями є здійснення аналізу доктринальних та нормативних джерел організації здійснення публічної влади в столицях Європейських країн, порівняння зарубіжного досвіду з київськими реаліями.

Що стосується питань організації здійснення публічної влади в столицях Європейських країн, то законодавством враховані особливості та передбачені окремі організаційно-структурні вимоги до них.

У більшості країн сучасного світу особливе положення займають столиці держав або столичні округи, тобто столиці з околицями. Дуже часто повноваження столичного муніципалітету обмежені порівняно з іншими місцевими представницькими округами, що наприклад, одразу ж кидається в очі при знайомстві з ситуацією у Вашингтоні.

Такі обмеження означають більший контроль за столичним муніципалітетом з боку центральної державної влади. У ряді країн метою таких обмежень є зменшення ролі населення столиці у подіях, котрі можуть відбуватися під час протистояння угруповань. Тому, то на думку, Калашникова В.М., нашим політикам слід придивитися уважніше до прикладів столиць найбільших держав світу, Сполучених Штатів та Індії, оскільки, муніципалітети великих міст, Вашингтона і Делі значно обмежені у своїх повноваженнях порівняно з іншими містами, щоб не допустити соціальних і політичних заворушень небезперечних для всієї держави. [1; с. 146]

Однією з останніх особливостей, здійснення місцевого управління у Лондоні стало обрання мера Великого Лондону у 2000 році. Його обрали строком на чотири роки і надали йому такі права, які в значному ступені перевищують права колишньої столичної ради. Справа в тому, що така реформа міського самоврядування викликала жорсткий опір населення столиці Англії. У травні 1998 року було проведено референдум, за результатами якого в Лондоні 2000 року слід було заснувати єдиний представницький орган - Збори Великого Лондона. З погляду лондонців, тільки так можна забезпечити однакове вирішення стратегічних завдань місцевого самоврядування столиці, до яких віднесено удосконалення системи соціального забезпечення й транспортної системи. [1; с. 211]

Що стосується мера, то в його віданні перебувають такі питання організації життя мегаполіса: управління міським транспортом, територіальне планування, економічний розвиток, охорона навколишнього середовища, командування муніципальною поліцією, управління розвитком культури,

розвиток служби місії пожежної охорони управління розвитком спорту і допомога засобом масової інформації. [1; с. 212]

Отже, Велика Британія у своїй столиці здійснила заходи щодо децентралізації влади, всі основи повноваження стосовно реалізації функцій місцевого самоврядування були передані меру Великого Лондона.

Певні особливості адміністративного устрою мають і ряд Німецьких міст, зокрема Берлін, Бремен і Гамбург.

Берлін в адміністративному відношенні ділиться на райони, які користуються самоврядуванням, але не мають права громад. Інакше кажучи, вони не приймають власний статут і не мають фінансової самостійності. Бремен складається із двох громад, Бремен і Бременхафен, оскільки він водночас є землею й об'єднанням громад. Гамбург одночасно є землею та громадою, яка до того ж підрозділяється на міські райони. [1; с. 227]

Що стосується громад, що відповідно до законодавств ФРН, вони є корпораціями публічного права, що володіють правом самоврядування в місцевих справах. Сфера публічної діяльності цих корпорацій визначена земельними законами і може охоплювати в основному питання комунального господарства. Земельні конституції віднесли до компетенції громад наступні питання управління обшинним майном і комунальними підприємствами, функціонування місцевого транспорту й організації дорожнього будівництва, надання комунальних послуг, діяльність місцевої поліції й пожежної охорони, ат інше. [1; с. 228-229]

Можна зробити висновки, що мешканці столиці Німеччини, мають певні обмеження, щодо здійснення свого права на місцеве самоврядування порівняно з іншими містами.

Згідно із законом Франції № 82-1169 від 31.12.1982 року, який встановлює особливий статус трьох найбільших французьких міст Парижа, Ліона та Марселя, в останніх існує два рівні самоврядування - рівень комуни та рівень міського району (або групи районів). На чолі кожного із цих рівнів стоїть власний мер та власна рада. На комунальному рівні цими містами керують муніципальні ради та мери. В порівнянні з іншими містами країни, частина повноважень мерів статусних міст, передачі радам та мерам міських районів. Стосовно муніципальних рад, у Парижі назва «муніципальна» - відсутня, оскільки його рада є одночасно генеральною радою департаменту Сени, межі якого збігаються з межами міста. [3; с. 84-85]

В окрему політико - адміністративну категорію законодавці Італії виділили деякі великі міста (мегаполіси) - Рим, Мілан, Турін, Флоренцію, Геную, Венецію, Болонью, Неаполь і Барі. До їхнього відання, поряд із провінційними функціями віднесене також пряме управління службами економічного розвитку, містобудування й соціальної сфери. [1; с. 274]

Отже, можна зробити висновки, що для великих міст, зокрема і столиці країн Європи, на конституційному та законодавчому рівні передбачено особливості організації державного управління та форми реалізації громадянами їх права на місцеве самоврядування. Конституція України ст. 133 говорить, що місто Київ має спеціальний статус, який визначається законами України. Ст. 140 закріплює право громадян України на місцеве самоврядування та також говорить про особливість статусу міст Києва та Севастополя. Київ як столиця України налічує за офіційними даними станом на 1 серпня 2010 року 2782016 осіб населення; в Києві знаходяться найвищі органи державної влади України, Київ як столиця є в певному сенсі обличчям України на світовій арені. Це найголовніші причини надання місту особливого статусу і організація управління на місцевому рівні має здійснюватися із їх врахуванням.

Список використаних джерел:

1. Калашников В.М. Організаційно-правові заходи місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах: Монографія. - Д.: «Лорет», 2009. - С.387.
2. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Урядовий кур'єр, 1996, 07, 13.07.96 № 129-130.
3. Місцеве самоврядування. Кн. 2 Організація роботи міського голови / За загальною редакцією А.О. Чермерса. - Львів: Ліга - Прос, 2004. - 1104 с.

ПРАВО НА ЖИТТЯ: АВТОНОМНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Матвєєва Станіслава Петрівна, юрист ТОВ «Укртрансвзязок»

Ключовим сектором у сфері особистих немайнових відносин є право на життя. За роки своєї діяльності Європейський суд прийняв багато постанов, які стосуються захисту прав людини в галузі охорони права на життя. При цьому рішення Суду мають вагомий вплив на національне законодавство загалом та правозастосовну практику зокрема, що відображене у нормі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., згідно з якою суди застосовують у розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [1].

Згідно ст. 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожен має право на життя, яке охороняється законом [2]. Українське законодавство закріплює невід'ємне право людини на життя, що гарантоване у ст. 27 Конституції України [3] та ст. 281 Цивільного кодексу України [4].

Цікавим у контексті забезпечення цього права є рішення ЄСПЛ, які висвітлюють різні аспекти реалізації права на життя, зокрема Рішення Європейського Суду з прав людини «Во проти Франції» (Case of Vo v. France) [5] торкається однієї з дуже важливих і складних проблем у з'ясуванні суті права на життя і права на повагу та гідне ставлення до людини. У ньому Суд дійшов висновку, що питання про те, з якого моменту виникає право людини на життя, повинно вирішуватись на національному рівні, оскільки, по-перше, у більшості держав серед тих, котрі ратифікували Конвенцію, зокрема Франція, це питання однозначно не вирішене і залишається предметом публічних дебатів; по-друге, між європейськими державами загалом немає правового чи наукового консенсусу щодо визначення початкового моменту життя. Також у Рішенні зазначено, що природа і правовий статус ембріона чи плода не є визначеним на європейському рівні загалом. Принаймні більшість європейських держав визнають, що людський ембріон належить до людського роду.

На думку Суду, потенціал і здатність ембріона людини стати людиною потребують його захисту в ім'я людської гідності, однак це не вимагає

розглядати його як людину, котрій належить право на життя у сенсі ст. 2 Конвенції. Суд також висловив своє переконання щодо небажаності та, зрештою, неможливості за існуючого стану справ вирішити абстрактно питання про те, чи можна вважати ненароджену дитину людиною в контексті ст. 2 Конвенції [6].

Окрім цього, в Рішенні ЄСПЛ «Во проти Франції» (Case of Vo v. France) було зазначено, що конвенційне зобов'язання держави у кожному випадку, коли йдеться про порушення права на життя, не повинно полягати у формі надання кримінально-правового захисту. Наприклад, у системі охорони здоров'я таке зобов'язання полягало у вжитті заходів, необхідних для захисту життя особи, а також у проведенні розслідувань для з'ясування причин смерті пацієнта.

Також цікавим у цьому контексті є Рішення ЄСПЛ у справі «Биржиковський проти Польщі» (Buzzykowski v. Poland) [7]. У фабулі Рішення передбачено, що 11 липня 1999 року дружину заявника привезли до Медичної академії м. Вроцлава, де вона мала того ж дня народжувати. Однак пологи не починалися, а діагностичні апарати показували, що у дитини є проблеми з серцем. Було вирішено робити кесаревий розтин, який проводили наступного дня о 10 годині. Дружині заявника зробили ін'єкцію, після чого вона впала в кому. Спроби повернути хвору до свідомості були безуспішними. Згодом дружину заявника перевезли у відділення інтенсивної терапії, а 31 липня 1999 року вона померла. У новонародженого сина заявника відразу з'явилися проблеми з серцем, а також ускладнення неврологічного характеру. Наразі він потребує постійного медичного спостереження.

Суд встановив, що сталось порушення ст. 2 Конвенції, яке виявилось у відсутності належного розслідування обставин смерті дружини заявника та істотного погіршення здоров'я його сина. Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд

призначив сплатити заявнику 20 000 євро як компенсацію моральної шкоди і 1150 євро на відшкодування судових витрат.

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод - Рада Європи Міжнародний документ від 04.11.1950. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/9Q5-004>

3. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV Редакція Лід 19 от 2013, підстава 5495-17: [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

5. Case of Vo v. France. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61887#i=001-61887>

6. Сенота І. Права пацієнтів у рішеннях Європейського суду з прав людини. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/584-prava/15374-2011-01-23-02-13-46.html>

Справа «Бирижовський проти Польщі». [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/ib1_119_121.pdf

ТНСТИТУТТІТТ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Кудрявцева Олена Миколаївна, асистент кафедри конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В Україні створена і функціонує система органів та посадових осіб різних рівнів, які відповідно до їхніх повноважень та функціональних обов'язків повинні захищати права дитини. До таких органів відносять: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, суди загальної юрисдикції та спеціалізовані суди, Конституційний Суд України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав дитини, адвокатуру та правоохоронні органи України.

Верховна Рада України здійснює захист прав дитини через законотворчу діяльність шляхом законодавчого регулювання діяльності учасників відповідних суспільних відносин, а також визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики (стаття 85 Конституції України).

Відповідно до статті 11 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» комітети Верховної Ради України здійснюють такі функції: 1) законопроекту; 2) організаційну; 3) контрольну [3].

Суттєву роль у забезпеченні захисту прав людини в Україні відіграє Президент України. Відповідно до статті 102 Конституції України Глава держави є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Він визначає напрями державної політики у цій сфері та зобов'язаний сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації прав дитини. У межах своїх повноважень Президент України подає до Верховної Ради України законопроекти, якими передбачається унормувати питання забезпечення реалізації прав дитини, а також видає відповідні укази та розпорядження.

Здійснення Главою держави конституційних повноважень щодо додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері забезпечує Уповноважений Президента України з прав дитини. Запровадження цієї посади стало новелою для законодавства України. Основними завданнями Уповноваженого Президента України з прав дитини відповідно до Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини затвердженого Указом Президента України від 11 серпня 2011 року №811/2011 є: 1) постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини; 2) внесення Президентові України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних

інтересів дитини; 3) здійснення заходів, спрямованих на інформування населення про права та законні інтереси дитини [5].

Серед низки вищевказаних інститутів особливої уваги заслуговує інститут омбудсмана, який давно став невід'ємною складовою механізму захисту порушених прав дитини в демократичних державах.

В країнах з усталеною демократією найбільш демократичним і пристосованим для всебічного, повного та об'єктивного виявлення причин і обставин порушення прав дитини механізмом вважається судова система [6, с. 141]. У статті 55 Основного Закону на суди покладено завдання захисту прав і свобод людини. Відповідно до частини другої статті 124 Конституції України «... юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі». Тож кожен факт порушення права дитини, що охороняється законом, може розглядатися судом.

Кабінет Міністрів України відповідно до визначених Конституцією та законами України повноважень вживає заходів щодо реалізації державної політики у сфері захисту прав дитини. При цьому на Міністерство юстиції України відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2006 р. № 1577, забезпечує реалізацію державної правової політики та політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства ЄС, організовує в установленому порядку своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), яке покладено на державних виконавців, забезпечує захист прав дитини у визначеній сфері тощо.

Широкими повноваженнями щодо захисту прав і свобод дитини в Україні наділена прокуратура при виконанні функцій нагляду за додержанням і застосуванням законів. Діяльність органів прокуратури щодо вирішення заяв і звернень громадян, перевірки сигналів засобів масової інформації про порушення законності забезпечують своєчасний і кваліфікований розгляд кожного звернення, всебічну перевірку доводів заявника і прийняття на місці правильного рішення, поновлення порушених прав і законних інтересів громадян, притягнення до відповідальності винуватих осіб.

До суб'єктів, які здійснюють правозахисну діяльність в Україні, відносять органи внутрішніх справ. Їхня діяльність полягає в забезпеченні особистої безпеки громадян, у своєчасному запобіганні злочинам та адміністративним правопорушенням, швидкому і повному їх розкритті, тощо.

Забезпечення прав дитини також видається неможливим без специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура України. Саме на адвокатуру покладається завдання забезпечення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами України [4].

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують додержання прав і свобод громадян на певній території.

На підставі викладеного можна стверджувати, що в Україні створено умови для реалізації прав дитини через визначену систему органів та посадових осіб різних рівнів. Механізми цієї системи покликані не тільки вирішувати питання забезпечення прав дитини, а й сприяти запобіганню негативним явищам у дитячому середовищі, як того вимагають міжнародно-правові приписи, передбачені у статті 3 Конвенції ООН про права дитини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Конституція України: текст Основного Закону з офіційними тлумаченнями Конституційного Суду / [огляд і комент. В. Ф. Погорілка та В. Л. Федоренка]. - К.: Наукова думка, 2006. - 210 с.
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР// Відомості Верховної Ради України. - 1995. - Ст. 134.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - Ст.282.
5. Указ Президента України від 11 серпня 2011 року №811/2011.
6. Тараненко С. Механізм захисту громадянами прав і свобод під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення // Право України. - 1998. - №11. - С. 141-143.

ЗНАЧЕННЯ ВИСНОВКІВ ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ КОМІСІЇ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Середя Тетяна Миколаївна, старший інспектор докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ

Враховуючи основоположні принципи та мету діяльності, Рада Європи допомагає державам у комплексному проведенні законодавчих та конституційних реформ, які повинні відповідати європейським стандартам.

Рада Європи залучає інші держави до співпраці та надає конкретну допомогу, зокрема у проведенні правових реформ. Зауважимо, що наша держава потребує негайного реформування правової системи, а також закріплення євроінтеграційних векторів загальнополітичного розвитку.

Засобом «швидкого реагування», що надає допомогу у розробці тексту конституції, проекту виборчого законодавства, захисту прав людини є Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Як зазначив у своєму виступі на першому пленарному засіданні Конституційної Асамблеї Главою держави були чітко визначені ідеї конституційно-правової модернізації. Таким ідеями є утвердження верховенства права, свобода, демократія, які є необхідним підґрунтям конституційного процесу. Ці ідеї становлять триаду фундаментальних цінностей європейського конституціоналізму» [1].

«Слід зазначити, що Венеціанська комісія при наданні своїх рекомендацій виходила з того, що Україні необхідно розпочинати здійснення справжньої конституційної реформи (п.73 Висновку Венеціанської комісії «Про конституційну ситуацію в Україні від 20 грудня 2010 р.»)» [2]. Встановлено, що Висновки комісії впливають на реалізацію положень, які проголошені в Декларації про державний суверенітет України щодо необхідності побудови демократичного суспільства, правової держави та всебічного забезпечення прав та свобод людини [3].

Сподіваємось, що набуття Україною статусу спостерігача в Митному союзі не буде суперечити інтеграції в інші об'єднання, зокрема в Європейський Союз. «Як зазначив посол Євросоюзу в Україні - статус спостерігача в Україні в МС не вимагає делегування суверенних прав України в органи МС, тоді як Україна залишиться країною, яка буде мати повний суверенітет в інших напрямках» [4]. Також зазначив, що повноправне членство України в МС і створення зон вільної торгівлі з ЄС є взаємовигідним.

Нарешті слід наголосити, що Україна прагне підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Сьогодні триває процес технічного опрацювання експертами частини угоди, що включає статті щодо зони вільної торгівлі. Підписання угоди має важливе політичне значення, Україна повинна виконати кілька вимог, які ЄС зазначає, по-перше, ліквідацію вибіркового правосуддя (ця проблема стосується засудження політичних лідерів), а також провести судову реформу; по-друге, проведення вільних та чесних парламентських виборів, по-третє, пришвидшення реалізації програми реформ. Зауважимо, що найбільш конкретною вимогою є перша, оскільки, проблема засуджених колишніх високопосадовців знаходиться під постійною увагою не тільки Брюсселя а й держав-членів ЄС. Отож, ця проблема набула політичного характеру, що потребує компромісного рішення.

Отож, зазначено що, Венеціанська Комісія надає «швидку» допомогу у сфері конституційних реформ одним з основних завдань, які є висновки. Комісія сприяє розробці конституційних документів, які відповідають європейським стандартам, тобто комісія бере активну участь на різних стадіях прийняття законів, що надає можливість державам вчасно враховувати її коментарі.

«Венеціанська комісія, враховуючи рекомендації держав, здійснює роботу по розробці та гармонізації європейських виборчих стандартів. Так, Комісією було прийнято Кодекс належної практики у виборчих справах та Керівні принципи щодо виборів 2002 р., Кодекс належної практики при проведенні референдумів та Керівні принципи при проведенні референдумів 2007 р., Доповідь про виборчі правила та позитивні дії щодо участі національних меншин у процесі прийняття рішень в європейських державах 2005 р., Доповідь про виборчі системи держав Європи у 2003 р., порівняльне

дослідження про виборче законодавство держав-членів та захист національних меншин 2000 р. тощо. Ці стандарти, безумовно, мають враховуватися державами при підготовці проектів відповідних законів» [5].

Конституційний Суд України не звертався з запитом, однак його рішення неодноразово ставали предметом розгляду та аналізу у Комісії. У 2010 р. Парламентська Асамблея Ради Європи звернулася до Венеціанської комісії із запитом про правовий аналіз скасування політичної Реформи 2004 р. після рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. Експерти Комісії у своїх коментарях висловлювали здивування відповідним рішенням, визначаючи його не характерність для європейської практики [6].

Окрім наданої допомоги Комісії у проведенні конституційних реформ, вона ще готує висновки та рекомендації щодо вдосконалення нашого законодавства. На даний час Комісія аналізує міжнародні питання та надає правові висновки на запит статутних органів Ради Європи.

Втім наша держава потребує реформування своїх правових систем, вирішити проблеми національних меншин, закріпити євроінтеграційні вектори, які зазначає Європейська комісія «За демократію через право» або Венеціанська комісія. Україна ще з 1992 р. співпрацює з ВК подавши заяву на вступ до Ради Європи. ВК підготувала близько 150 висновків та експертних оцінок до законопроектів та законів України. Зазначимо, що серед них є юридичні висновки щодо проектів Конституції України, Закон України «Конституційний суд України», «Про вибори народних депутатів України», «Про судоустрій» «Про політичні партії», «Про внесення змін та поповнень до Конституції України», «Про Прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» «Про мирні зібрання» тощо.

Співробітництво з Венеціанською комісією стало формою використання

наукового та експертного потенціалу з метою приведення законодавства нашої держави до стандартів Європи. В заходах Ради Європи представники України діють за кількома напрямками, по-перше, права людини, по-друге, реформування судочинства та боротьба з корупцією, по-третє, соціальне забезпечення, по-четверте, збереження культурної спадщини, і по-п'яте, гендерна рівність та забезпечення прав національних меншин тощо. План дій ЄС щодо України на 2011-2014, спрямований на надання підтримки у виконанні заходів, які допомагають в адаптації Українського законодавства у відповідність до європейських стандартів щодо прав людини, верховенства прав та демократії, протидію легалізації коштів, свободу вираження поглядів тощо. Зазначимо, що важливим напрямком Ради Європи є наближення правових стандартів України у галузі прав людини та верховенства права шляхом приєднання України до конвенцій*.

* - Наша країна є стороною 83 юридично-зобов'язуючих інститутів Ради Європи (станом на 26.09.2013)

Список використаних джерел:

1. Головатий С. Тріада європейських цінностей - верховенство права, демократія, права людини - як основа українського конституційного ладу // Право України . - 2011. - № 5. - С. 159 - 174.

2. Федорова А. Венеціанська комісія та Україна: правові аспекти співпраці // Право України. - 2011. - № 7. - с. 128 - 129.

3. Декларація про суверенітет України» від 16 лип. 1990 р. № 55-XII // Верховна Рада УРСР - [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/law/show/55-12>

4. Президент Польщі: Європа зробила ставку на Україну - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1479040>

5. Федорова А. Венеціанська комісія та Україна: правові аспекти співпраці // Право України. - 2011. - № 7. - с. 130 - 138.

6. До України іде Венеціанська Комісія. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/11/101128_venice_comission_ukr_ob.shtml

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ»

Дітлашок Людмила Олександрівна, старший інспектор відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

У системі управління суспільством правове регулювання посідає особливе місце, оскільки є важливим організаційним фактором, спрямованим на забезпечення ефективної практичної діяльності людей. Завдання соціального, насамперед державного, управління не можуть бути вирішені без

аналізу специфічного впливу права на суспільні відносини - правового регулювання.

У сучасних умовах роль і значення правового регулювання суспільних відносин для нормального існування українського соціуму повсякчас зростає.

Регульовальний вплив права на суспільні відносини полягає у тому, що воно у своїх нормах конструє модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин. Це виявляється у наданні одним суб'єктам суспільних відносин певних прав і в покладанні на інших певних обов'язків. Правове регулювання зумовлено деякими об'єктивними та суб'єктивними чинниками, до яких можна віднести: рівень економічного розвитку суспільства, його соціальну структуру, рівень зрілості та стійкості суспільних відносин, рівень правової культури громадян і посадових осіб, рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання[^], с.230].

Питання поняття правового регулювання досліджено у працях таких науковців, як С.С. Алексєєв, А.М. Вітченко, Н.В. Вітрук, В.Д. Бабкіна, І.Я. Дюрягіна, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомиров, С.Д. Гусарев, С.В. Бобровник, В.Д. Сорокіна, В.І. Гойман, В.М. Горшнєва, В.П. Лукашева, М.І. Матузова, М.Ф. Орзіха, Ю.А. Тихомиров, В.М. Сірих, Ф.Н. Фаткулліна та ін.

На жаль, поки що не розроблено комплексного підходу, науково обґрунтованої методики дослідження правового регулювання, яка б дозволила систематизувати різні погляди на поняття правового регулювання.

Термін «регулювання» походить від латинського слова «regulo» - «правило» та означає упорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось [2, с.298].

На думку видатного російського вченого С.С. Алексєєва, правове регулювання - це здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до вимог економічного базису, суспільних потреб цього соціального ладу [3, с.289].

Відомий вчений П.М. Рабінович правове регулювання розглядає як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [4, с.44].

На думку російських вчених В.Н. Ушакова та В.Є. Чеканова, правове регулювання - це процес здійснення юридичної функції держави, яка являє собою реалізацію правового впливу на суспільні відносини [5, с.422].

Як зазначають О.П. Єгоршина та Р.А. Ромашова, правове регулювання - це процес, який передбачає безпосередній (активний) правовий вплив на юридично значущі суспільні відносини [6, с.41].

На думку Л.А. Луць, правове регулювання - це вплив спеціальних правових засобів на поведінку учасників суспільних відносин для узгодження їх інтересів і впорядкування суспільних відносин [7, с.374].

Існує також підхід, відповідно до якого правове регулювання є встановленням, закріпленням або упорядкуванням суспільних відносин у певній сфері. Так, О.Ф. Скакун вважає, що правове регулювання - це здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою усієї сукупності юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорони і розвитку [8, с.254]. Ю.М. Оборотов, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський дотримуються думки, що правове регулювання - це здійснюване правовими засобами упорядкування суспільних відносин за допомогою закріплення прав і обов'язків їх учасників і забезпечення їх належного виконання [9, с.9].

М.В. Цвік, О.В. Петришин зазначають, що правове регулювання може бути охарактеризоване як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [10].

В.М. Сірих наводить визначення правового регулювання як діяльності держави і суспільства, здійснюваної в процесі підготовки й прийняття норм права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [11, с.148].

На підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що поняття правове регулювання є складним і багатогранним правовим феноменом, що зумовлює різноманітність підходів до його розуміння науковою доктриною.

Підсумовуючи висвітлений вище аналіз змісту поняття «правове регулювання», можна визначити комплекс суттєвих ознак правового регулювання як соціального правового явища. По-перше, погоджуючись з С.С. Алексєєвим, потрібно визнати, що правове регулювання є саме результативним впливом на суспільні відносини. По-друге, впливом на ті суспільні відносини, які потребують такого впливу. По-третє, основою такого впливу має бути встановлення та реалізація правових норм.

Список використаних джерел:

1. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. - Львів: 2007. 541 с.
2. Зайчук О.В. Теорія держави і права : академ. курс / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. - К., 2008. - 298с.
3. Алексєєв С. С. Общая теория права: в 2 т. / С. С. Алексєєв - М.: Юрид. лит., 1982. - Т. 2. 360 с.
4. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. / П. М. Рабінович. - Вид. 9-те, змін. - Л.: Край, 2007. - 188с.
5. Ушаков В. Н. ФСБ России: правовое регулирование деятельности федеральной службы / В. Н. Ушаков, В. Е. Чеканов. - М.: Эксмо, 2006. - 591 с.
6. Егоршина О. П. Теория и государства и права: учебник / О.П. Егоршина, Р. А. Ромашов. - СПб.: Ассоциация «Юридический центр», 2005. - 628 с.
7. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права: навч.-метод. посіб. / Л.А. Луць. - К.: Атіка, 2012. - 412 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави та права: підручник / О.Ф. Скакун. - Вид. 3-тє. - Алерта, 2012. - 524 с.
9. Оборотов Ю.М. Теорія держави і права. Державний іспит / Ю.М. Оборотов, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський, Л.Т. Матвєєва. - Х.: Одиссей, 2012. - 256 с.
10. Цвік М.В. Загальна теорія держави та права: підр. для студентів вищ. навч. закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин. - Х.: Право, 2011. - 584 с.
11. Сырых В. М. Теория государства и права : учебник / В. М. Сырых. - М.: Юстиц-информ, 2001. - 592 с.

СЕКЦІЯ 2: УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

РОЗШИРЕННЯ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ПРАВЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

Г алай Андрій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, начальник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки Національної академії внутрішніх справ

У здійсненні та захисті прав людини і громадянина, розбудові правової держави важливу роль відіграють громадські організації — особливо ті з них, котрі «спеціалізуються» саме на діяльності з прав людини. Задіяння їх потенціалу до проведення правової реформи розширює можливості державних органів та сприяє більшому суспільній підтримці державних ініціатив.

Правозахисною організацією є така громадська організація, у якій забезпечення прав людини складає зміст та спрямованість діяльності. Предметом впливу правозахисних організацій є державна політика в галузі прав людини, рішення, дії (бездіяльність) державних органів та їх посадових осіб, у результаті яких порушуються права і свободи людини, або створюються перешкоди для здійснення людиною своїх прав і свобод, або людина незаконно залучається до виконання яких-небудь обов'язків або незаконно притягається до відповідальності.

Правозахисна діяльність громадських організацій може здійснюватись щодо усіх прав і свобод задоволення різноманітних суспільних зокрема економічних соціальних культурних екологічних та інших інтересів людини і громадянина юридичних осіб Вірним є ПІДХІД нинішньої редакції Закону України «Про громадські об'єднання» щодо усунення невідповідного обмеження правозахисної діяльності громадських організацій за територіальною ознакою (лише межами населеного пункту, у якому вони легалізовані) чи за колом суб'єктів (лише щодо своїх членів).

Критерієм розмежування напрямів і форм роботи правозахисних організацій та інших громадських організацій юридичного спрямування можна вважати положення Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Слід відмітити, що з наведених форм правозахисної діяльності у ньому відмічені: надання правової інформації; надання консультативної діяльності і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру; складання документів процесуального характеру; захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Проведене дослідження щодо діяльності правозахисних громадських організацій шляхом опрацювання їх статутів та вивчення звітів про діяльність, які оприлюднені в мережі Інтернет, вивчення праць дослідників, а також опитування їх представників дозволило узагальнити широкий перелік напрямів недержавної діяльності щодо захисту прав людини:

1. Підготовка консультацій та роз'яснень як індивідуалізованого характеру, так і системних, що стосуються повторюваних порушень прав людини та мають суспільне значення; написання позовних заяв, скарг, пропозицій, звернень; представництво інтересів громадян в судових, правоохоронних та перед іншими органами публічної влади.

2. Громадські розслідування фактів порушень прав людини, які слід розмежовувати з такими формами науково-експертної діяльності як громадський моніторинг і громадська експертиза.

3. Участь і контрольна діяльність недержавних організацій в громадських радах при органах публічної влади.

4. Підтримка інформаційних мереж, які функціонують для захисту прав людини, публікація висновків у медійних ресурсах.

5. Організація різноманітних публічних кампаній і акцій із метою утвердження прав людини, висвітлення осуду організацій та посадовим особам, які порушують права людини. в т.ч. проведення масових заходів протесту.

6. Звернення (від імені заявника або від свого імені) до міжнародних організацій як з метою широкого висвітлення ситуації з правами людини і громадянина, так і для захисту інтересів конкретних осіб у міжнародному арбітражі.

7. Налагодження взаємодії з державними установами та організаціями, які опікуються питаннями прав людини.

Характеризуючи правозахисну діяльність недержавних організацій в Україні, можна відмітити і деякі особливі форми, що проявляються у окремих їх спеціалізованих видах. Зокрема, громадські організації, що працюють у тематичі гендерної рівності для протидії насильству в сім'ї практикують поширення соціальної реклами, функціонування телефонних «гарячих ліній» для надання юридичної та іншої допомоги. У організаціях, що захищають права учасників відносин з надання медичних послуг використовується така особлива послуга, як ініціювання незалежної експертизи з метою визначення медичних помилок.

Недержавним інституціям, які не можуть охопити різні напрями діяльності, доцільно об'єднувати, утворюючи різноманітні правозахисні коаліції. Ознакою ефективності правозахисної громадської організації є не тільки вміння надати юридичну допомогу або провести пропагандистську кампанію на підтримку рівноправ'я, а у першу чергу - забезпечити системні зміни, які у подальшому призведуть до викорінення негативної практики. Такого результату можна досягти тільки завдяки співпраці з державними структурами та міжнародними структурами та запрошеною представників недержавних організацій до членства у дорадчих урядових органах, наприклад, координаційних радах, спеціалізованих групах тощо.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН, ЯКІ ЗАТРИМУЮТЬСЯ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗАЙДІЗРОЮ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО АБО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Братель Сергій Григорович, кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

З метою забезпечення дотримання прав і свобод громадян, які затримуються органами внутрішніх справ за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або за вчинення адміністративного правопорушення в кожному випадку затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або за вчинення адміністративного правопорушення працівники міліції зобов'язані видати на руки Пам'ятку для затриманих осіб.

Працівник міліції негайно після фактичного затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або за вчинення адміністративного правопорушення повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги відповідному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - центр з надання допомоги) з урахуванням вимог ч. 5 ст. 5 Закону України «Про міліцію» такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові та дата народження затриманої особи (якщо вони відомі); час та підстави затримання особи; точну адресу місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою; найменування суб'єкта подання інформації, його поштову адресу, номери телефону та адресу електронної пошти; прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, що передала повідомлення.

Працівник міліції, який здійснив затримання, зобов'язаний упродовж однієї години зробити запис до журналу інформування центрів з надання допомоги затриманим, а в разі відсутності такої можливості (перебуває за межами підрозділу), поінформувати телефоном чергового про затримання особи та надати відповідні відомості для внесення до журналу.

У разі неможливості здійснення негайного повідомлення відповідному центру з надання допомоги та надання таких відомостей (неадекватне поведіння правопорушника) працівник міліції повідомляє телефоном про

затримання особи до чергової частини ОВС. Оперативний черговий у свою чергу повідомляє до центру з надання допомоги про затримання особи, а після з'ясування обставин затримання, надає додаткову інформацію до зазначеного центру, фіксуючи її у журналі інформування центрів з надання безоплатної правової допомоги затриманим.

Повідомлення про затримання осіб приймаються та обробляються уповноваженою службовою особою центру з надання допомоги цілодобово.

Протягом години з моменту реєстрації повідомлення про затримання особи уповноважена службовою особою центру з надання допомоги в установленому порядку призначає адвоката та видає доручення для підтвердження його повноважень для надання такій особі безоплатної вторинної правової допомоги, копія якого із зазначеним реєстраційного номера повідомлення за допомогою факсимільного зв'язку, електронної пошти або через систему передається суб'єкту подання інформації та реєструється ним.

Призначений центром з надання допомоги адвокат повинен прибути протягом години з моменту видання йому доручення, а у виняткових випадках - не пізніше ніж протягом шести годин з моменту видання йому доручення до затриманої особи для надання безоплатної вторинної правової допомоги.

У разі коли призначений адвокат на підставах, визначених законом, або з інших незалежних від нього причин не може надати безоплатну вторинну правову допомогу, він негайно повідомляє про це центру з надання допомоги, який протягом однієї години з моменту надходження повідомлення призначає іншого адвоката.

Якщо призначений центром з надання допомоги адвокат не прибув у встановлений строк за зазначеною адресою місця для конфіденційного побачення із затриманою особою, відповідальний за затримання негайно повідомляє про це зазначеному центру.

Відмова затриманої особи від адвоката, призначеного центром з надання допомоги, повинна бути здійснена такою особою в присутності цього адвоката у формі письмової заяви, копія якої надсилається адвокатом до центру з надання допомоги.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВИЛУЧЕННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ В АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Пастух Ігор Дмитрович, кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

З метою дієвого забезпечення виконання завдань адміністративно-деліктного провадження, встановлення фактичних обставин у справі на стадії адміністративного розслідування, що підтверджують або спростовують винуватість особи у вчиненому діянні, в деліктному законодавстві закріплена можливість використання уповноваженими суб'єктами заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Відповідно до статті 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, талона про проходження державного технічного огляду, ліцензійної картки на транспортний засіб, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами відноситься до заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, що застосовуються у випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов про справах про адміністративні правопорушення.

В той же час, відповідно статті 251 КУпАП доказами в справі про адміністративне правопорушення визнаються будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Такі дані встановлюються, зокрема, речовими доказами та протоколом про вилучення речей і документів.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що вилучення речей і документів розглядається законодавцем як захід забезпечення адміністративно-деліктного провадження та передбачає одержання відомостей про факти, що мають значення доказів. Аналіз змісту ст. 251 КУпАП дає підставу зробити припущення, що вилучені можуть бути будь-які речі і документи, що мають значення доказів, на підставі яких посадовою особою приймається рішення по справі. Як зазначалось вище, вилученню підлягають лише ті речі та документи, що виступають знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом (предметом) проступку. В той же час, речі та документи можуть мати вагомє значення для встановлення наявності чи відсутності адміністративного проступку, винності даної особи в його вчиненні та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, не будучи при цьому знаряддям вчинення або предметом проступку. Наприклад, статтею 44-1 КУпАП передбачена відповідальність за ухилення особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння та особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, від медичного обстеження. При цьому факт незаконного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин встановлюється на підставі показань свідків, наявності ознак наркотичного сп'яніння, результатів медичного огляду, а також тестів на вміст наркотичного засобу або психотропної речовини в організмі особи [2]. Таким чином підставами адміністративної відповідальності в даному випадку можуть бути інформація від громадян, підприємств, результати медичного огляду, результати тестів на вміст наркотичного засобу, висновок лікарсько-консультативної комісії. Їх важливість для об'єктивного розгляду справи є цілком зрозумілою, проте законність їх вилучення в межах адміністративно-деліктного провадження є сумнівною. У зв'язку з цим, положення про можливість вилучення не лише предметів і знарядь проступку, але й будь-яких речей і документів, що мають значення доказу в справі про адміністративне правопорушення, потребує нормативного закріплення у КУпАП.

Так як вилучення речей і документів є адміністративно-процесуальним заходом примусу та суттєво обмежує конституційні права особи, представляється доцільним передбачити для його проведення наявність судового рішення у тих випадках, коли вилученню підлягають речі і документи, що мають велику матеріальну цінність. У цих випадках доцільно передбачити наступну процедуру одержання судового рішення. Повноважна посадова особа, порушує перед судом клопотання про проведення вилучення шляхом винесення постанови. Таке клопотання розглядається суддею за місцем провадження справи про адміністративне правопорушення або місцем проведення вилучення речей і документів протягом доби з моменту надходження зазначеного клопотання. За результатами розгляду клопотання суддя виносить постанову про дозвіл на вилучення речей і документів або про відмову в його проведенні із вказівкою мотивів такої відмови. Крім цього, даний порядок повинен передбачати такі ситуації, коли вилучення необхідно здійснити негайно. Тут вилучення може бути проведене на підставі рішення повноважної посадової особи без одержання судового рішення, але протягом доби з моменту початку вилучення посадова особа має повідомити суддю про застосування цього заходу адміністративно-процесуального примусу з додаванням копії протоколу вилучення речей і документів. Одержавши повідомлення, суддя перевіряє законність проведеної дії й виносить постанову про його законність або незаконність. Визнання вилучення речей і документів незаконним тягне за собою неприпустимість використання всіх отриманих у його ході доказів в адміністративно-деліктному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» // Відомості Верховної Ради. - 1995. - № 10. - Ст. 62.

НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Грянка Григорій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Два десятиліття реформування адміністративної системи, принесли народу України деякі можливості щодо реалізації своїх інтересів у публічній сфері. Проте, й невіршених проблем залишилось багато.

По суті адміністративна реформа в Україні повинна здійснюватись у трьох взаємопов'язаних напрямках: 1) реформи виконавчої влади (центральної та місцевої); 2) реформи місцевого самоврядування; 3) реформи територіального устрою країни [1].

Зазначена реформа в Україні планувалась насамперед як комплекс взаємопов'язаних заходів спрямованих на підвищення ефективності публічного управління, розвиток місцевого самоврядування, створення необхідних умов для задоволення інтересів, забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Проте, стало очевидним, що адміністративна реформа, яка була започаткована в 1998 році, вже відіграла свою історичну роль. Її критика є виправданою, бо попри зрушення, які мали місце внаслідок реформування, досі гостро стоїть чимало проблем, які були породжені недосконалістю, нечіткістю, неузгодженістю, як основної правової бази реформи з чинним законодавством, так і заходів, які здійснювались на втілення реформи.

До основних причин такого стану відноситься наступне: у зв'язку з політичним протистоянням між Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України проведення реформ гальмувалось; реформа відбулась в основному з гори, і була відірвана від громадських інституцій, широкого загалу громадян [2, с. 45]; недостатнє було фінансово-економічне забезпечення трансформаційних процесів і насамперед мляві і нечітко визначені заходи самої реформи, відсутність належної стратегії її здійснення [3, с. 107] тощо.

Отже, на початку першого десятиліття XXI століття потреба розробки новітніх напрямків адміністративної реформи в Україні знову стала надзвичайно актуальною.

В новітній концепції адміністративної реформи України слід передбачити такі загальні напрями.

По-перше, у сфері правотворчості визначення питання пріоритетності законодавчих актів, передбачених для реалізації адміністративної реформи. Тому, для системних змін нагальною є прийняття законодавчих актів, передбачених адміністративною реформою¹ передусім це: Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» (прийнятий 17 березня 2011р.), що має урегулювати повноваження, організацію, порядок діяльності міністерств та інших державних органів виконавчої влади. Оновлений Закон України «Про державну службу», що набере чинності 1 січня 2014 р. [4], має вирішити основні питання щодо забезпечення системного урегулювання всіх видів державної служби, політичної нейтральності державних службовців, удосконалення процедури проходження державної служби, упорядкування класифікації посад державних службовців, удосконалення механізму юридичної відповідальності державних службовців.

Окремим рядком є потреба виділити необхідність та прийняття Верховною Радою України Адміністративно-процедурного кодексу України, з метою регламентації взаємовідносин невідданих фізичних і юридичних осіб з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Кодексом буде запропоновано новий концептуальний підхід у відносинах «людина-влада», оскільки він базується на таких основних принципах адміністративного процесів, як гласність, прозорість, доступність для громадян інформації про процедури забезпечення їх прав і свобод, демократизм який передбачає, що органи виконавчої влади мають активніше залучати громадян до процесу вироблення рішень, інформувати населення про такі рішення та процедури їх прийняття.

Крім того, особливої уваги потребує питання оновлення (прийняття) законодавства щодо адміністративно-територіальної реформи, а саме Законів

України «Про адміністративно-територіальний устрій», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації».

По-друге, до загальних організаційних напрямів забезпечення адміністративної реформи в Україні відноситься: а) запровадження в Україні єдиного центру, що відповідав би за розробку та реалізацію адміністративної реформи. Найбільш оптимальним у даному випадку (за аналогією із запровадженням економічних реформ) є формування Комітету з адміністративної реформи: б) для ефективної реалізації програми економічних реформ потребує активізації здійснення заходів, передбачених адміністративною реформою, з визнанням засадничого, пріоритетного характеру нормативно-правових актів, передбачених адміністративною реформою порівняно з галузевими нормативними актами, а також формуванням дієвої моделі управління адміністративною реформою в Україні.

Список використаних джерел:

1. Концепція адміністративної реформи в Україні: затверджена Указом Президента України від 22 лип. 1998 р. // Офіційний вісник України. - 1999. - № 21. - Ст. 943.
2. Бабенко К. Адміністративна реформа як невід'ємна складова процесу реалізації Конституції України / К. Бабенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2008. - № 1. - С. 41 — 51.
3. Полешко А. Хід адміністративної реформи в Україні / А. Полешко // Право України. - 2003. - № 4 - С. 104—118.
4. Про державну службу: Закон України від 17 листоп. 2011 р. // Відомості Верховної Ради

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Бойко-Бузіл Юлія Юріївна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ Швець Дмитро Володимирович, начальник відділу організації служби Національної академії внутрішніх справ

Процес державотворення в Україні на сучасному етапі здійснюється на засадах побудови правового, суверенного, демократичного суспільства, в якому домінують загальнолюдські цінності. Основний Закон держави визначив людину, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, відповідно належна охорона громадського порядку є одним з пріоритетних напрямів діяльності працівників органів внутрішніх справ України.

Правове регулювання охорони громадського порядку розглядалися такими вченими як Є.В. Білозьоров, С.Г. Братель, В.А. Грабельников, О.В. Джафарова, І.М. Копотун, М.В. Корнієнко, М.Л. Логвиненко, М.В. Лошицький, О.М. Музичук, Ю.С. Небеский, А.С. Поклонський, А.В. Сергеев, Д.П. Цвігун.

Громадський порядок розуміється як сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій, встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм. Громадський порядок охороняється державою, громадськими формуваннями та безпосередньо громадянами [3]. Разом з тим правове регулювання громадського порядку полягає в цілеспрямованому організаційно-нормативному впливі на суспільні відносини в сфері охорони громадського порядку за допомогою правових засобів з метою їх упорядкування, закріплення та розвитку.

Громадський порядок забезпечується різноманітною діяльністю нормотворчих органів держави, пов'язаною з вибором і реалізацією типу, методів, форм, способів регламентації, визначенням співвідношення нормативних та індивідуальних засобів регулювання юридичного механізму охорони громадського порядку.

Механізм правового регулювання здійснюється через систему всіх державно-правових засобів, за допомогою яких держава здійснює владно-розпорядчий вплив на сферу охорони громадського порядку.

Структура забезпечення охорони громадської порядку включає такі елементи, як: зміст громадської порядку; систему суб'єктів її забезпечення; їх завдання та принципи діяльності; перелік загроз, що створюють небезпеку для громадського порядку; засоби її забезпечення.

Дотримання громадського порядку забезпечує формування нормативних умов життєдіяльності суспільства, створює передумови для реалізації соціальних функцій держави, пов'язаних з задоволенням інтересів всіх

соціальних груп і прошарків населення, зміцненням на цій основі соціальної згоди і єдності народу [2].

Охорона громадського порядку досягається [1]:

а) всебічним правовим і соціальним забезпеченням громадського спокою, нормальних Умов для праці, відпочинку й побуту людей, зокрема, урегульованістю відносин громадського порядку певною сукупністю правових і соціальних норм, передусім нормами адміністративного та кримінального права;

б) забезпеченістю охорони громадського порядку ефективною діяльністю спеціальних правоохоронних органів (внутрішніх справ, служби безпеки, прокуратури, суду тощо) та громадських організацій (добровільних народних дружин, товариства сприяння діяльності органів внутрішніх справ тощо);

в) наявністю дисциплінарних, адміністративних, кримінальних та інших видів юридичної, а також моральної відповідальності за порушення громадського порядку.

Охорона громадського порядку здійснюється через:

а) профілактичну функцію, що передбачає: державний нагляд у формі контролю (перевірка, інспектування, спостереження); напис (правила, обов'язкові до виконання); попередження правопорушень адміністративно - правовими заходами; видача дозволів та їх припинення; зв'язок з населенням (роз'яснювальна робота, бесіди, лекції, залучення громадян до взаємодії);

б) оперативно-розшукову функцію, діяльність спеціальних підрозділів правоохоронних органів з охорони громадського порядку;

в) охоронну діяльність із забезпечення громадського порядку в небезпечних, екстремальних і надзвичайних умовах;

г) попереднє слідство та дізнання з виявлення обставин вчинення злочинів та виникнення кримінальних ситуацій.

Забезпечення охорони громадського порядку передбачає комплексне застосування норм різних галузей права, зокрема конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та інших, що і передбачає необхідність правової реформи в Україні.

Список використаних джерел:

1. Академія прокуратури України // Збірник праць. - К., 2009. - 400 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. - Х.: Одисей, 2000.
3. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Бозанова та ін.; За ред. В. Г. Гончаренка. - 2-ге вид., стереотип. - К.: Либідь, 2004. - 320 с.

СИСТЕМА РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ

Остафійчук Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Циганкова Вікторія Віталіївна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Міністерство освіти і науки України разом з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти продовжує апробацію Національної системи рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів.

Національна система рейтингового оцінювання є складовою моніторингу вищої освіти [1]. Позиціонує в системі управління як інструмент, призначений для налагодження ефективного соціального партнерства та суспільної відповідальності цільових груп за забезпечення якості вищої освіти.

Інформація, яку отримує університет за результатами рейтингу, дає можливість визначити сильні і слабкі сторони власної діяльності за певними критеріями та проектувати стратегії перспективного розвитку вищого навчального закладу в площині забезпечення якості вищої освіти.

Головними ознаками престижності університету є ефективні дії вищого навчального закладу, спрямовані на досягнення успішності, досконалості та конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг та ринку праці, а також новаторство та вміння фокусувати зусилля на реалізацію та досягнення тактичних та стратегічних цілей.

Ключовим моментом є результативність діяльності університету, яка визначається якістю випусників та їх працевлаштуванням на ринку праці,

професійною компетентністю та рівнем кваліфікації, конкурентно здатністю, мобільністю та захищеністю на ринку праці.

Упродовж останніх років в системі вищої освіти застосовується значна кількість систем рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів. Слід підкреслити, що всі рейтинги у певній мірі заслуговують на увагу. Адже, кожний рейтинг орієнтований на конкретні цілі, цільові групи користувачів, має власну змістовну складову, методологію та методику визначення рейтингу.

Проте, рейтинг Міністерства освіти і науки має певні особливості та відмінності, а саме:

- Систему формують усі виші навчальні заклади III-IV рівнів акредитації незалежно від форм власності, підпорядкування, програм підготовки за напрямками та спеціальностями.

- Система враховує певні ключові рекомендації Берлінських принципів ранжування вищих навчальних закладів.

- Система рейтингу відкрита, прозора та доступна всім суб'єктам ранжування, розробникам та користувачам і ніхто немає права перекривати вільний до нього доступ.

- Рейтинг формується на підставі первинної інформаційної бази, що надається суб'єктами ранжування, базується в основному на статистичних даних і підлягає контролю якості.

- Змістова складова системи ранжування ґрунтується на рейтингових індикаторах, які формують структуру критеріїв рейтингу за основними напрямками діяльності: «Міжнародна активність», «Якість контингенту студентів», «Якість науково-педагогічного потенціалу», «Якість наукової та науково-технічної діяльності», «Ресурсне забезпечення».

Глобальний критерій рейтингу є інтегральний рейтинговий індекс, який визначається як сума індексів критеріїв. Чим більший вимір інтегрального рейтингового індексу, тим краща позиція вищого навчального закладу на рейтинговій шкалі. Змістовні складові критеріїв формуються на основі результатів діяльності вищого навчального закладу та його потенціалу.

Ранжування вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації здійснювалося за результатами їх діяльності та потенціалом 2011/2012 навчального та 2012 календарного років. Суттєво зросла мотивація навчальних закладів щодо участі в рейтингу 2013 року у порівнянні з рейтингом 2012 року. Кількість вищих навчальних закладів системи рейтингового оцінювання збільшилася з 229 до 304 суб'єктів ранжування. Серед них сектор державної та комунальної форм власності включає 207, приватної - 76 вищих навчальних закладів. Окрім того, 21 відокремлений структурний підрозділ виявив бажання самостійно брати участь у рейтингу [2].

Отже, рейтинг як інструмент управління процесами успішного функціонування, надає вищим навчальним закладам інформаційні послуги щодо позиціонування їх на інституційному, галузевому, регіональному та національному рівнях для формування стратегій успіху з урахуванням досягнень партнерів та системи в цілому за умов достовірної, об'єктивної та точної інформації суб'єктів ранжування [2]. Використання якісних рейтингів сприяє взаємному порозумінню і довірі між різними учасниками національних і міжнародних систем забезпечення якості.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОНмолодьспорт від 20.12.11 №1475 «Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів»
2. mnistry@mon.gov.ua

ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Капля Олександр Миколайович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри організації охорони громадського порядку навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки та внутрішніх військ Національної академії внутрішніх справ

Гарантованість основних прав і свобод людини - один з найважливіших принципів не лише законності, але й права. Соціальну основу цього принципу складає ідея загального захисту індивіда і необхідності забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей.

Гарантія (франц. *garantie*, від *garantir* - забезпечувати) - один зі способів

забезпечення виконання зобов'язань [1, с. 59]. Гарантії - це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, засобів і заходів, що створюють рівні можливості особі для здійснення своїх прав, свобод та інтересів [2, с. 65].

Гарантії прав особи потребують організаційних, процедурних форм їхньої реалізації. Діалектичний взаємозв'язок процедур і гарантії полягає в тому, що перші чітко дають громадянам відповіді на питання: до кого звернутися? який порядок дій? у які терміни? в якій формі? з ким погодити? які результати можуть настати від судових процедур? які результати можливі від позасудових процедур?

Гарантії як соціально-правові заходи матеріального, організаційного й іншого характеру показують рівень економічного і політичного розвитку, демократичності суспільства, суспільної і правової свідомості населення. У

Львівській Декларації прав людини і громадянина (1789 року) [3] записано: «ожне суспільство, в якому не забезпечені гарантії прав і не встановлений поділ влади, не має конституції» (ст. 16).

Закономірно, що Конституція України, з огляду на міжнародний досвід, проголосила Україну демократичною, унітарною, правовою державою з республіканською формою правління, закріпила принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, а також обумовила систему гарантії. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Тому не випадково в Конституції України в ряді статей йдеться про гарантованість здійснення особою своїх прав і свобод (статті 3, 10, 32, 33, 43, 46, 50, 55-64 Конституції України), а у галузевому законодавстві закріплені відповідні гарантії здійснення певних прав суб'єктів стосовно галузей права.

Гарантії законності у науковій літературі підрозділяють на дві групи: загальні та спеціальні [4, с. 86; 5, с. 78]. До першої групи належать: економічні, політико-ідеологічні, морально-духовні; до другої - власне юридичні.

Загальні гарантії утворюють матеріальну основу застосування юридичних заходів для зміцнення законності. Останні, будучи безпосередніми засобами забезпечення законності, у той же час похідні від перших; спеціальні гарантії повинні бути закріплені в нормативно-правових актах.

Юридичні гарантії законності - це обумовлена особливостями соціально-економічного ладу система умов і засобів, закріплених у чинному законодавстві і безпосередньо спрямованих на забезпечення законності.

Серед юридичних гарантії особлива роль належить процесуальним гарантіям, тому що процес є формою життя матеріального права, реально втіленими в життя формально закріплені права і свободи можуть діяти лише при наявності процесуального забезпечення. Процесуальні гарантії - це система правових заходів, встановлених законом для забезпечення належного відправлення правосуддя, реалізації, втілення завдань судочинства [1, с. 58].

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Виходячи з визначення процесуальних гарантії та завдань адміністративного судочинства можна зробити висновок, що до гарантії законності адміністративного судочинства належать всі принципи адміністративного судочинства, інститути, порядок здійснення судочинства, ухвалення законного та обґрунтованого рішення по справі, що забезпечує належний захист прав, свобод, законних інтересів у сфері публічно-владних відносин. Такі гарантії мають бути спрямовані на виконання ролі своєрідних «бар'єрів», що відокремлюють суб'єктів права від бюрократичного свавілля та деякою мірою компенсують нерівне становище суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин [6, с. 17].

Л.Ю. Грудина зазначає, що гарантії потребують розробленого й ефективного механізму їхньої реалізації. Вона пропонує поділ конституційних гарантії на загальні та спеціальні (правосуддя), а спеціальні в свою чергу теж поділяє на загальні та спеціальні гарантії судочинства. До загальних гарантії судочинства відносить: державний захист прав і свобод людини і

громадянина; право кожного захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом; не порушність прав і свобод людини і громадянина; гарантування державою рівності прав і свобод людини і громадянина незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового і посадового положення; недопущення збору, збереження, використання і поширення інформації про приватне життя особи без її згоди та інші. До спеціальних конституційних гарантій прав людини в судочинстві вона відносить: рівність Усіх перед законом і судом; гарантування кожному судового захисту його прав і свобод; гарантування кожному права на одержання кваліфікованої юридичної допомоги, що у випадках, передбачених законом, надається безкоштовно; обов'язок органів державної влади забезпечити кожному можливість ознайомлення з документами і матеріалами, що безпосередньо торкаються його прав і свобод, якщо інше не передбачено законом [7, с. 35].

3. урахуванням наведених класифікацій і того, що предметом розгляду є гарантії законності в адміністративному судочинстві, тобто вузько спеціалізовані гарантії, автором для полегшення сприйняття пропонується така класифікація:

1. Гарантії, що забезпечують право на судовий захист (доступність адміністративного судочинства; право на звернення до суду з адміністративним позовом).

2. Гарантії, що забезпечують справедливий та своєчасний розгляд адміністративної справи:

а) гарантії, що забезпечують реалізацію прав осіб, які беруть участь в адміністративному судочинстві (знайомитись з матеріалами справи; подавати докази та брати участь в їх дослідженні; заявляти відводи та клопотання тощо);

б) інші гарантії (рівність сторін перед законом та судом, гласність та фіксація судового засідання технічними засобами, активна роль суду, правова допомога, процесуальний примус).

3. Гарантії ухвалення законного та обгрунтованого рішення в адміністративній справі (нарадча кімната; оскарження судового рішення).

Список використаних джерел:

1. Юридический энциклопедический словарь /Ред. кол.: А.Я.Сухарев (гл. ред.) и др. - М.: Совет. энцикл., 1984. - 415 с.
2. Любашин В.Я., Мордовцев А.Ю., Тимошенко И.В. Теория государства и права: Учеб. Пособие. - Ростов-на Дону: МарТ, 2002. - 512 с.
3. Французская декларация прав человека и гражданина 26 августа 1789 г. // Конституция и законодательные акты Французской республики. - М.: Госюриздат, 1938. - С. 42-44.
4. Основы государства и права: Учеб. Пособие / Под ред. В.В. Комарова; Нац. юрид. акад. Украины, 1997. - 245 с.
5. Теория государства и права: Учеб. для студентов вузов / С. С. Алексеев, П. Т. Васильов, И. Я. Дюрягин и др.; Под ред. С. С. Алексеева. - М.: Юрид. лит., 1985. - 479 с.
6. Чванов О. А. Механизм правоприменения: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Саратов. гос. акад. права. - Саратов, 1995. - 19 с.
7. Грудына Л. Ю. Особенности конституционных гарантий реализации прав человека в гражданском судопроизводстве // Законодательство и экономика. - 2004. - №6. - С. 35-42.

ШЛЯХИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Остафійчук Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Слишук Олена Володимирівна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Забезпечення й оцінювання якості вищої освіти, визначення показників якості підготовки фахівця у ВНЗ є однією з актуальних проблем сьогодення.

Сьогодні стан системи вищої освіти характеризується тим, що деякі аспекти проблеми оцінювання якості підготовки фахівця, створення вищим навчальним закладом власної системи оцінювання недостатньо вирішені. Це пояснюється стрімким зростанням вимог до сучасного фахівця, серед яких перше місце посідає здатність до самонавчання і неперервного виробництва знань. Тому, на нашу думку, потребують дослідження такі проблеми: створення системи якості вищої освіти; порівняння різноманітних підходів до оцінювання якості вищого навчального закладу; уточнення суті поняття «якість підготовки фахівця»; взаємозв'язок таких понять як «модель фахівця»,

«освітньої-професійної підготовка фахівця» з процедурою проведення комплексної оцінки якості підготовки фахівця у ВНЗ.

Результати проведеного теоретичного ' аналізу науково-педагогічної літератури свідчать про те, що у контексті зазначеної проблеми сучасна наука має чимало теоретичних і практичних надбань українських і зарубіжних науковців: Г.Г. Азгальдова, Л.І. Анишевої, В.А. Долятовського, Л.М. Віткіна, П.І. Канівця, П.В. Кулешова, Є.М. Мелешко, В.В. Стешенка, А.І. Субетто, Ю.Г. Татура, Р.А. Фатхудинова, Г.І. Хімчевої та ін.

До оцінки якості роботи закладів вищої освіти у світовій практиці застосовуються різноманітні підходи: репутаційний (використання експертного механізму для оцінки рівня професійних освітніх програм та навчальних закладів в цілому), результативний (вимірювання кількісних показників діяльності вищого навчального закладу) та загальний (базується на принципах Total Quality Management і вимог до систем менеджменту якості International Organization for Standardization) [4]. Сьогодні українські університети створюють системи якості, використовуючи загальний підхід.

В Україні Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №1475 від 20.12.11 року затверджене Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів [1], а також наказом МОНмолодьспорт 22.10.2012 №1130 - Положення про регламентну комісію регіонального центру оцінювання якості освіти [2]. В рамках реалізації заходів Національного плану дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 — 2014 роки «Заможне суспільство,

конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та на виконання Указу Президента України № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» проводилася апробація проекту «Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів». Рейтинг визначався на підставі обробки результатів діяльності та потенціалу за 2010/2011 навчальний та 2011 календарний роки. До участі в проекті були запрошені всі вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації. З метою його практичної реалізації розроблені показники діяльності вищого навчального закладу, які характеризують активність університету на міжнародному рівні, якість контингенту студентів, якість науково-педагогічного потенціалу, результативність науково-дослідної та науково-технічної діяльності та ресурсне забезпечення навчального процесу. В рейтинговому оцінюванні взяли участь 229 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації усіх форм власності та підпорядкування. Рейтингове оцінювання здійснювалося на підставі даних за навчальний рік (за даними форми державного статистичного спостереження №2-3 нк «Звіт вищого навчального закладу на початок навчального року», затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 14.07.2010 №276) [1].

За результатами теоретичного аналізу наукових джерел виявлено, що існують різноманітні тлумачення суті поняття «якість підготовки фахівця» та «якість фахівця» [5, с. 58], [2] та підходи щодо формування показників якості підготовки фахівця [3].

Під якістю підготовки фахівця ми розуміємо сукупність властивостей, якостей, здібностей та здатностей, характеристик ' фахівця, рівень яких формується в процесі здійснення ним навчальної діяльності у закладі вищої освіти і повинен відповідати вимогам споживачів (суспільства, ринку праці, роботодавців, самої особистості).

На сьогодні існує низка проблем системи підготовки фахівців, серед яких важливими є створення системи управління якістю підготовки у ВНЗ, оскільки невелика кількість українських університетів упроваджують системи управління якістю та отримують міжнародні сертифікати.

Вирішення цієї проблеми, на наші думку, потребує проведення та врахування результатів наукових досліджень, узагальнення досвіду зарубіжних та українських університетів стосовно створення системи оцінювання якості підготовки випускників, здійснення оптимального відбору сукупності показників для оцінки якості, а також залучення роботодавців до оцінки якості та внесення коректив у підготовку майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОНмолодьспорт від 20.12.11 №1475 «Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів»

2. Канивев П. И. Модели и методы оценки качества подготовки и повышения конкурентоспособности специалистов: дис. на соискание науч. ст. канд. эконом. наук: 08.00.13 / Павел Илларионович Канивев. - Новочеркасск, 2004. - 230 с.
3. Мелешко Е. Н. Методы и модели управления качеством подготовки специалистов с высшим образованием в регионе: дис. на соискание науч. ст. канд. эконом. наук: 08.00.13 / Елена Николаевна Мелешко. - Ростов-на-Дону, 2000. - 249 с.
4. Похолков Ю. Обеспечение и оценка качества высшего образования / Ю. Похолков, А. Чучалин, С. Могильницкий, О. Боев // Высшее образование в России. - 2004. - № 2. - С. 12-27.
5. Суслов А.Г. Система оценки качества подготовки специалиста / А.Г.Суслов, А.Г. Авдиенко // Качество. Инновации. Образование. - 2005. - № 3. - С. 58-61.

СУТЬ І ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЛЬНИЧНОГО ІНСПЕКТОРА МЛІЦІТІ

Білик Вадим Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

Адміністративно-юрисдикційна діяльність міліції є однією з важливих складових частин її адміністративної діяльності в цілому. Вона спрямована на реалізацію визначених законодавством повноважень щодо боротьби з адміністративними правопорушеннями, яка полягає, зокрема, у виявленні адміністративних правопорушень, збиранні та перевірці доказів, оформленні необхідних процесуальних документів, розгляді підвідомчих справ та винесенні по них відповідних постанов, направленні окремих справ для розгляду по підвідомчості, а також у виконавчому провадженні у таких справах [1, с. 242-246]. Зазначене повною мірою стосується також адміністративно-юрисдикційної діяльності дільничних інспекторів.

В юридичній літературі виділяються такі особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ: широке коло суспільних відносин, що охороняються адміністративно-юрисдикційним способом; великий обсяг прав щодо накладення адміністративних стягнень, порівняно з іншими суб'єктами юрисдикції; широке коло посадових осіб, які мають право застосовувати адміністративно-правові санкції; визначена нормативно-правовими актами спеціалізація щодо розгляду адміністративних справ; право накладати адміністративні стягнення на місці вчинення правопорушення [2, с. 74]»

В свою чергу, адміністративно-юрисдикційна діяльність дільничних інспекторів міліції є однією з найважливіших складових частин їх адміністративної діяльності в цілому. У процесі її здійснення реалізується визначений законодавством значний обсяг їх повноважень по боротьбі із адміністративними правопорушеннями, що виражається, зокрема, у виявленні адміністративних правопорушень, збиранні та перевірці доказів, оформленні необхідних процесуальних документів, розгляді підвідомчих їм справ та винесенні по них відповідних постанов, направленні окремих справ для розгляду за підвідомчістю, а також у виконанні постанов по таких справах [3,

Необхідно звернути увагу на те, що до змісту і загального обсягу такої діяльності необхідно включати ту частину їх дій юрисдикційного характеру, яку вони здійснюють у інших, невідомчих їм справах про адміністративні правопорушення. Дільничні інспектори міліції виконують великий обсяг дій юрисдикційного характеру на підготовчій стадії провадження, пов'язаних з виявленням події та дослідженням обставин правопорушення, складанням протоколу про адміністративне правопорушення та збиранням необхідних матеріалів для правильного і об'єктивного вирішення справи.

Окремо слід сказати про повноваження дільничних інспекторів міліції щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення. Протокол є єдиним процесуальним документом, який слугує підставою для подальшого провадження у справі про адміністративне правопорушення. Працівники міліції, в тому числі дільничні інспектори складають протоколи не тільки про правопорушення, розгляд справ про які віднесено до компетенції міліції, але і про значну кількість правопорушень, підвідомчих іншим суб'єктам адміністративної юрисдикції. Зокрема, за протоколами, складеними працівниками міліції, більшість справ розглядають суди районних (міських) судів та адміністративні комісії. Тобто в таких випадках міліція здійснює тільки певну частину необхідних юрисдикційних дій, як правило,

забезпечувального характеру, без яких компетентні суб'єкти не змогли б розглядати і вирішувати ті чи інші справи.

Відповідно до Положення про службу дільничних інспекторів міліції одним із головних його завдань у роботі на дільниці, що обслуговується, є забезпечення охорони громадського порядку, профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю [4]. Переважна більшість подібних протиправних проявів належить до категорії адміністративних правопорушень. Так, відповідно до статистики, у цілому на один злочин приходиться в середньому від тридцяти до сорока виявлених адміністративних проступків. Найбільша ж їх кількість відбувається в сферах дорожнього руху, громадського порядку і громадської безпеки, а також встановленого порядку управління. Відповідно з правопорушеннями саме в цих сферах найчастіше доводиться мати справу дільничному інспектору. У цілому ж ця категорія працівників міліції в процесі своєї різнобічної правоохоронної діяльності зіштовхується з найрізноманітнішими відхиленнями від вимог законів, інших правових актів. У зв'язку з цим вони досить часто в тому чи іншому обсязі змушені здійснювати первинні процесуальні дії по таких справах, давати первинну юридичну оцінку подібним протиправним проявам. По більшості з них адміністративне провадження здійснюють, як правило, саме дільничні інспектори міліції. Тому дільничним інспекторам так важливо глибоко знати чинне законодавство про адміністративні правопорушення, для того щоб правильно і ефективно застосовувати його на практиці, що, у свою чергу, буде сприяти зменшенню випадків порушення при цьому законності.

Тим часом, як свідчить практика, багато дільничних інспекторів не має достатніх правових навичок у цій сфері, допускає помилки при застосуванні адміністративно-деліктного законодавства, нерідко грубо порушує вимоги правової процедури. Чимало порушень законності допускається при притягненні громадян до адміністративної відповідальності. Не випадково зараз дуже важливе значення приділяється удосконаленню правового і професійного рівня дільничних інспекторів міліції, підвищенню їх юридичної грамотності.

Список використаних джерел:

1. Комзюк А.Т. Адміністративно-юрисдикційні повноваження міліції // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ: Збірник / Гол. ред. В.Л. Регульський. - Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2000. - 242-246 с.
2. Калянов Д.П. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх дел України. Учеб. посібник. - Одеса: АО БАХВА, 2000. -128 с.
3. Тучак М.О. Адміністративно-правові засади діяльності дільничних інспекторів міліції: Дис. ... канд. юрид. наук. - Харків, 2002. - 209 с.
4. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Затверджено наказом МВС України від 11 лист. 2010 р. № 550.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стрельченко Оксана Григорівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Реформування системи охорони здоров'я України пов'язане з нездатністю старої системи (модель Семашка) окупити себе через перехід на ринкову економіку. Прогресивна радянська модель системи охорони здоров'я була розрахована на планову економіку та була централізованою (централізація допомагала, наприклад, добре справлятися з масовими епідемічними ситуаціями). Що ми маємо сьогодні? Стара система не може себе окупити, заробітна плата думка трохи вища за прожитковий мінімум, професія «медик» вже давно не вважається престижною, а «безкоштовна» медицина зробила лікаря найбільш корумпованим працівником сфери послуг.

У пошуку шляхів реформування охорони здоров'я в країнах СНД та інших державах колишнього СРСР спостерігаються збереження та навіть укріплення ролі держави в охороні здоров'я та принципу загальної доступності медичної допомоги, пошук та впровадження ефективних організаційних технологій, які підвищують її якість та полегшують фінансування охорони здоров'я.

Недоліками реформування в охороні здоров'я на сьогодні є: відсутність чітко позначених цілей; постійний перегляд стратегії реформ; відсутність

чіткої політики, що забезпечує виконання прийнятих рішень; ігнорування науково доведених або перевірених практичних підходів, форм та методів перетворень (у 2006 р. доказовий менеджмент); істотний вплив на прийняття рішень лобістських груп (фармкомпаній); низькі темпи реалізації; непослідовність та суперечливість дій.

Суть реформи охорони здоров'я можна сформулювати як значні цілеспрямовані зусилля з покращення системи охорони здоров'я. Система охорони здоров'я – сукупність організацій, інститутів і ресурсів, призначених для надання будь-якого виду медичних послуг на індивідуальному чи колективному рівні (у тому числі на основі міжсекторальної взаємодії), головна мета яких полягає у зміцненні, відновленні та підтриманні здоров'я [1]. Реформи розрізняються залежно від того, скільки аспектів системи змінюються та наскільки радикально нова практика відрізняється від попередньої. Успішна реформа впроваджує взаємозалежні заходи, що підтримують один одного.

Мета реформування – поліпшення стану здоров'я населення (зниження захворюваності, смертності, збільшення тривалості життя й активного довголіття), а також оптимізувати витрати на медичну допомогу; покращити якість медичної допомоги (40-70 % коштів витрачається на усунення дефектів, наслідків помилок, відшкодування судових позовів) [2].

Принципи реформування: справедливості; солідарності; орієнтованості на покращення громадського здоров'я; орієнтованості на задоволення справедливих потреб населення; орієнтованості на покращення якості медичної допомоги; результативності; ефективності; участь громадськості у

формуванні політики.

У концепції реформи охорони здоров'я, що розробляється, визначено, що метою та критерієм управління повинна бути якість медичної допомоги. Медична допомога надана якісно, якщо вона відповідала очікуваням споживача (внутрішнього та зовнішнього) та її результатом стала очікувана зміна стану здоров'я. Внутрішній споживач – це медичний працівник, зовнішній – пацієнт.

Реформа охорони здоров'я в галузі управління якістю повинна дозволити проводити оцінку медичної допомоги на підставі її проміжних та кінцевих результатів та оплачувати медичну допомогу за її якість відповідно до цієї оцінки. Для всіх складових встановлюються стандарти, оскільки оцінку та контроль можливо проводити тільки шляхом порівняння зі стандартом [3].

Для ефективного розвитку системи охорони здоров'я необхідно, щоб та її частина, що пов'язана з організацією та управлінням установами охорони здоров'я, була адекватна сучасним, якісно новим економіко-правовим відношенням. Тільки в цьому випадку можлива повноцінна консолідація та якісна взаємодія держави, бізнесу та суспільства з питань охорони здоров'я громадян. Проте сьогодні в системі охорони здоров'я України наявна ціла низка проблем структурно-управлінського характеру, що потребують кардинальної зміни існуючого підходу до управління та організації медичної допомоги.

Дослідження допомогли виділити пріоритетні проблеми розвитку охорони здоров'я на найближчі десятиріччя. До їх числа зараховані: формування організаційної структури первинної медико-санітарної допомоги за принципом лікаря загальної практики (сімейного лікаря); реорганізація швидкої медичної допомоги; формування етапної стаціонарної медичної допомоги за принципом лікарень із різною інтенсивністю лікувально-діагностичного процесу; впровадження системи оцінки, контролю та забезпечення якості медичної допомоги.

Відзначені напрями можна подати у вигляді векторів реформ охорони здоров'я, тобто шляхів переходу від моделі, що склалась, до перспективної. До їх числа належать: від стаціонарної допомоги до амбулаторної; від спеціалізованої допомоги до загальної; від об'єму медичних послуг до їх якості; від зростання кількості лікарів до якості їх роботи; від лікування захворювань до їх профілактики.

Основні цілі та задачі пілотного проекту щодо реформування сфери охорони здоров'я в Україні: 1. Створити сучасну ефективну систему екстреної

та швидкої допомоги. Впровадити системи GPS-навігації на автомобілях швидкої допомоги. 2. Підсилити систему первинної медичної допомоги із забезпеченням стовідсоткового переведення на принципи загальної практики/сімейної медицини. 3. Забезпечити виявлення захворювань на ранній стадії. Впровадити культуру профілактики захворювань. 4 Створити електронні бази даних пацієнтів (електронні картки), а також систему планування відвідувань профільних спеціалістів. 5. Створити багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування з кваліфікованим медичним персоналом та сучасним обладнанням.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 07.06.11 р. № 3611-УІ (зі змінами, внесеними Законом України від 16.10.2012, в. № 5460 УД // Відомості Верховної Ради України, 2012, № 43, ст. 1011);
2. Губоводство в розробці стратегії забезпечення якості та безпеки системи охорони здоров'я / Європейське регіональне бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я. Про затвердження 1 алузєвої програми стандартизації медичної допомоги на період до 2020 року : Наказ МОЗ України від 16.09.2011 № 597. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/bortal/dn_20n0916_597.html

КОМПЕТЕНЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КСЕНОФОБІЇ ТА РАСИЗМУ В УКРАЇНІ

Г алай Вікторія Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

В українському суспільстві спостерігаються тенденції, які зумовлюють наявність у суспільстві різних проявів ксенофобії, расизму та нетерпимості. За результатами соціологічних досліджень, значний потенціал їх активізації відбувся у 2011 році [1]. Зокрема, це: наявність у масовій свідомості ксенофобських стереотипів, використання мови ворожнечі у засобах масової інформації, поширення нетерпимості у Інтернет-мережі та правого радикалізму у молодіжному середовищі тощо. Тому першочерговим завданням сьогодні є подолання такої ненависті та попередженості за допомогою ефективних правозахисних механізмів.

Наукові дослідження щодо причин виникнення та проявів ксенофобії проводилися такими зарубіжними та вітчизняними вченими як Т. Адорно, К. Бурмістров, Д. Візерлі, С. Головаха О. Грива, С. Захаров, Д. Левінсон, Г. Морис, О. Онищенко Н. Панна, В. Паніотто, Я. Пилинський, І. Попова, Н. Санфорд, Е. Френкель-Брунсвік, Ю. Чернявська та ін.

У зв'язку з численними проявами ксенофобії в українському суспільстві, з якими стикаються іноземці, що приїжджають в Україну, на державному рівні розробляються програми протидії ксенофобії та расизму із залученням для реалізації цих програм державних установ та недержавних організацій.

Проте, врегулювання даного питання неможливе без встановлення чіткої компетенції цих органів, закріпленої у чинному законодавстві.

На нашу думку, компетенцію державних органів у сфері протидії ксенофобії можна систематизувати наступним чином:

1. Вищі органи держави та центральні органи виконавчої влади: ініціюють перевірку звернення; залучають до перевірки усі органи виконавчої влади, приймають рішення, обов'язкові до виконання.

2. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування: забезпечують виконання рішень органів місцевого самоврядування на відповідній території; приймають рішення з суспільно-важливих питань, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

3. Органи внутрішніх справ (міліції): після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення проти особи на ґрунті ксенофобії або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, вносять відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і здійснюють досудове розслідування.

4. Органи прокуратури: розглядають заяви і скарги про порушення прав громадян; вносять відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і здійснюють досудове розслідування; звертаються до суду із заявою про захист прав і законних інтересів громадян.

5. Спеціальні уповноважені органи із захисту прав (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен) та Уповноважений Президента України з прав дитини): розглядають звернення щодо порушення прав і свобод людини і громадянина; перевіряє стан додержання встановлених прав і свобод людини; звертається до суду із заявою про захист прав і свобод людини.

На практиці реалізація повноважень органів державної влади щодо протидії ксенофобії проявляється при здійсненні конкретних заходів, серед яких можна назвати наступні:

1) Україна підписала Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, що стосується криміналізації дій расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи;

2) за дорученням Президента в структурі Міністерства внутрішніх справ створено відділ напрацювання та реалізації стратегії боротьби з етнічною злочинністю;

3) Службою безпеки України створено підрозділ із виявлення та припинення дій, спрямованих на розпалювання расової чи національної ворожнечі;

4) Міністерством закордонних справ запроваджено посаду Посла з особливих доручень із питань протидії расизму, ксенофобії та дискримінації;

5) Міністерством освіти та науки, молоді та спорту спільно з Державним науково-дослідним інститутом Міністерства внутрішніх справ України, направлені для використання Методичні рекомендації щодо просвітницької роботи з попередження поширення ксенофобських і расистських проявів серед дітей, учнівської та студентської молоді;

6) Міністерством внутрішніх справ України розроблено План заходів щодо протидії проявам ксенофобії, расової та етнічної дискримінації в українському суспільстві.

Проте, відкритим залишається питання створення єдиного державного органу, який би координував питання запобігання та протидії виникнення випадків ксенофобії та расизму. Відсутність такого органу, на нашу думку, є додатковою причиною неефективної боротьби з ксенофобськими проявами в Україні.

Список використаних джерел:

1. Запобігання проявам расизму, ксенофобії та нетерпимості в українському суспільстві. Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mss.gov.ua/articles/671/>

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Радзівон Сергій Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації охорони громадського порядку навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та внутрішніх військ Національної академії внутрішніх справ

У разі виявлення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху працівник Державтоінспекції МВС відповідно до статті 255 КУпАП складає протокол про адміністративне правопорушення, копія якого під підпис вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснює порушникові його права і обов'язки відповідно до статті 63 Конституції України та статті 268 КУпАП.

До протоколу про адміністративне правопорушення долучаються:

- письмові пояснення свідків правопорушення, у разі їх наявності (у разі оформлення протоколу про адміністративне правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 122, частиною третьою статті 123, частинами першою-четвертою статті 130 КУпАП, наявність свідків є

обов'язковою);

- акт перевірки технічного стану транспортного засобу згідно наказу Міністерства внутрішніх справ України' від 13 жовтня 2008 року № 534 „Про затвердження Порядку здійснення контролю за технічним станом колісних транспортних засобів під час їх експлуатації»;

- акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1102 «Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках».

У разі тимчасового вилучення посвідчення водія (стаття 265¹ КУпАП), або ліцензійної картки на транспортний засіб (стаття 265³ КУпАП) робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення.

При вчиненні особою будь-якого з порушень, передбачених частинами першою-сьомою статті 121, частинами першою, другою статті 128 та частинами першою-третьою статті 130 КУпАП, за кожне порушення складається окремий протокол про адміністративне правопорушення.

При складанні протоколу про адміністративне правопорушення, передбачені статтями 139, 140 КУпАП, до нього необхідно долучати акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі з відповідними замірами та схемою конкретного правопорушення.

Інші особливості оформлення матеріалів щодо адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 130 КУпАП. Водії та інші особи, які керують транспортними засобами, стосовно яких є достатні підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають відстороненню від керування цими транспортними засобами та огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (частина перша статті 266 КУпАП). Процедура визначається Порядком направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1102.

У разі відмови водія транспортного засобу від проведення огляду в закладі охорони здоров'я посадова особа Державтоінспекції МВС в присутності двох свідків складає протокол про адміністративне правопорушення, у якому зазначає ознаки сп'яніння і дії водія щодо ухилення від огляду.

Особливості оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 124 КУпАП полягають в тому, що у випадках, коли учасникам дорожньо-транспортної пригоди заподіяно тілесних ушкоджень, викликається слідчий для проведення огляду місця події відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України.

Одночасно на місці оформлення відповідних документів про адміністративні правопорушення водіям видаються довідки про пошкодження транспортних засобів. Копія схеми або фотографії з місця дорожньо- транспортної пригоди надаються учасникам пригоди за їх письмовою заявою в підрозділі Державтоінспекції МВС, працівники якого оформили зазначену дорожньо-транспортну пригороду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. - прийнята ВР 28 червня 1996 року. - Відомості Верховної Ради України, - 1996. - № 30.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. - прийнятий ВР 7 грудня 1984 року. - Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1984. - Додаток до № 51.

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 жовтня 2008 року № 534 «Про затвердження Порядку здійснення контролю за технічним станом колісних транспортних засобів під час їх експлуатації». // <http://rada.gov.ua/>

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1102 «Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках». // <http://rada.gov.ua/>

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ:
ДОСВІД ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

Луговий Ігор Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

Штрафи за порушення ПДР у більшості країн різні, але всюди їх об'єднує єдиний принцип покарання: сплативши за те чи інше порушення штраф, у водія зникає бажання повторювати це порушення.

Цікавим, в цьому питанні є досвід Німеччини, де діють Федеральні закони, що регулюють дорожній рух, встановлюють загальні правила поведінки та відповідальності всіх учасників дорожнього руху. Основним законом є Strassenverkehrsgesetz (Закон про дорожній рух), а також інші закони, що регулюють правові відносини у сфері дорожнього руху, реєстрації транспортних засобів, відповідальності осіб, що приймають участь у дорожньому русі тощо. Вони всі об'єднані у загальний документ Strassenverkehrsrecht (Право дорожнього руху) [1].

Як свідчать дані Федерального статистичного відомства у Висбадені, на дорогах Німеччини стало менше дорожньо-транспортних пригод зі смертельними наслідками. Однією з причин зниження кількості ДТП є «драконівські заходи» щодо злісних порушників правил дорожнього руху.

Згідно з німецьким законодавством, небайдливі водії зобов'язані пройти медично-психологічні огляди, під час яких медики та психологи вирішують можливість людини за своїми психологічними якостями керувати автомобілем, при цьому не піддаючи умисно небезпечності своє та інші життя. Наразі лише небагато вдалося пройти підступний тест з першого разу. Успішно витримує тест менше половини водіїв-порушників, останні ж позбавляються прав назавжди [2].

У Німеччині, як й у більшості країн світу, «сухого закону» для водіїв немає. Однак вміст алкоголю в крові не повинен перевищувати 0,5 проміле. Від 0,5 до 0,79 застосовуються штрафні санкції - 200 DM плюс два бали; від 0,8 до 1,09 штрафні санкції - 1500 DM плюс 4 бали та позбавлення прав на 3 місяці; при наявності в крові 1,1 проміле та вище - суд визначає у таких випадках покарання від великого грошового штрафу до позбавлення волі. При цьому, для того, щоб опинитися у місяцях позбавлення волі, не потрібно скоювати дорожньо-транспортні пригоди (керування транспортним засобом з такою мірою вмісту алкоголю в крові вважається кримінальним злочином).

Що ж стосується волейського посвідчення, то воно при вилученні знищується і вся процедура отримання нового посвідчення займає близько півроку, оскільки все оформлюється заново.

У разі, якщо в крові порушника виявиться більш 1,6 проміле алкоголю, то позбавлення прав може бути тривалим або постійним. Такого водія примушують пройти спеціальне медичне обстеження. Крім того, водій, котрий керує автомобілем із вмістом у крові алкоголю у межах встановленої норми, у разі порушення правил дорожнього руху, якщо пристрій (експрес-контроль) зафіксував не менш 0,3 проміле, то санкції за таке порушення різко посилюються.

Взагалі за скоєння грубих порушень Правил дорожнього руху німецьким водіям не тільки виписують штраф, але й нараховують штрафні пункти, які вносяться до так званої центральної картотеки Федерального відомства автодорожнього транспорту. У його базі даних нараховуються близько 9 млн. оштрафованих водіїв. До картотеки заносяться всі штрафи від 40 євро. Штрафні пункти погашаються через два роки автоматично, якщо за вказаний період порушник не отримав нові пункти [2].

Уряд ФРН прийняв рішення стягувати штрафи більше 70 євро з жителів ФРН, що порушили правила дорожнього руху в інших країнах ЄС. Наразі німці, оштрафовані за порушення правил за межами своєї країни, після повернення додому могли не оплачувати квитанції з вимогою сплати штраф, що приходили до них поштою. При цьому німецька держава не притягувала їх до відповідальності. Виняток становила Австрія, уряд якої раніше уклав з німецькою владою договір про взаємне переслідування порушників ПДР. В інших країнах місцевим поліцейським не залишалося нічого іншого, окрім як брати штрафи на місці. Це була єдина можливість покарати німецьких

порушників. Нововведення дозволяє німецьким фінансовим відомствам щороку додатково збирати до бюджету до 10 млн. євро. Для цього створено близько 100 нових робочих місць [2].

Список використаних джерел:

1. Strassenverkehrsrecht - 3, aktualisierte Auflage-Berlin; Bonn: Regensburg; Walhalla, 1995 (Gesetze der Bundesrepublik Deutschland). - s. 9-53.
2. Безопасность дорожного движения: опыт Германии [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rodon.org/society-111112114049>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ В СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Пивовар Ірина Вікторівна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Правильне визначення об'єкта при порушенні законодавства про охорону культурної спадщини має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки саме об'єкт дає змогу розкрити соціально-політичну сутність цього проступку, установити його суспільно небезпечні наслідки; сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних посгань. Крім того, за об'єктами проступків у сфері охорони культурної спадщини, можливо вирізнити останні з числа правопорушень в інших галузях та сферах.

Відповідно до загальних положень адміністративного права, об'єкт проступку визначається характером суспільної небезпеки цього правопорушення, а також тими соціальними цінностями, які захищаються конкретною адміністративно-правовою нормою. У загальноприйнятому розумінні об'єкт адміністративного правопорушення трактується як ті суспільні відносини, яким правопорушення заподіє шкоду або створює загрозу її заподіяння [1, с. 176].

Отже, проаналізуємо об'єкт кожного з адміністративних правопорушень окремо, відповідальність за вчинення яких встановлено у статті 92 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), статтях 44, 46 Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Безпосереднім об'єктом адміністративного проступку, що передбачений ст. 92 «Порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини» КУпАП є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з [2]:

- 1) підписанням охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини;
- 2) дотриманням режиму використання пам'ятки культурної спадщини;
- 3) дотриманням режиму історико-культурного заповідника чи історико-культурної заповідної території;
- 4) проведенням ремонтних, реставраційних, реабілітаційних робіт на пам'ятці культурної спадщини, зміною призначення пам'ятки культурної спадщини, її частин та елементів, здійсненням написів, позначок на ній, на її території та в її охоронній зоні за наявності письмового дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини;
- 5) дотриманням встановленого порядку передачі знайдених під час археологічних розвідок, розкопок рухомих предметів, пов'язаних з нерухомими об'єктами культурної спадщини, на постійне зберігання до музеїв (державних фондосховищ), у яких зберігаються музейні предмети і музейні колекції, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України.

Об'єкт правопорушення, передбаченого ст. 46 «Адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб органів охорони культурної спадщини та порушення вимог цього Закону» Закону України «Про охорону культурної спадщини» складають суспільні відносини, перераховані в ст. 92 КУпАП, а також ті, що пов'язані з: «виконанням законних вимог посадових осіб органів охорони культурної спадщини щодо усунення порушень вимог законодавства про охорону культурної спадщини або створення перешкод для їх діяльності» [3].

Статтею 44 «Відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства про охорону культурної спадщини» Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначено інше коло суспільних відносин, що становлять об'єкт правопорушення. Це відносини, що пов'язані з:

1) проведенням будь-яких робіт, що можуть завдати або завдали шкоди пам'ятці, її території, охоронювані археологічній території, охоронним зонам, історичним ареалам населених місць;

2) додержанням вимог щодо захисту, збереження, утримання, використання, реставрації, реабілітації пам'яток, у тому числі тих вимог, що передбачені охоронними договорами, умисним доведенням їх до стану руїнації;

3) процедурою подання достовірної інформації про виявлені у процесі земляних, будівельних, шляхових, меліоративних та будь-яких інших робіт об'єктів культурної спадщини;

4) дотриманням власником пам'ятки або уповноваженого ним органу правил підписання охоронного договору або режиму використання пам'ятки [3].

Порівняльний аналіз перерахованих об'єктів адміністративних правопорушень, дає підстави констатувати відмінність кола суспільних правовідносин, що становлять об'єкт посягання з боку фізичних осіб, від кола відносин, що становлять об'єкт посягання з боку юридичних осіб. З метою належного забезпечення охорони культурної спадщини переконані про необхідність уніфікації відповідних складів адміністративних проступків, зокрема в частині закріплення об'єкту адміністративних посягань в зазначеній сфері.

Слід зауважити, що хоча нами зверталася увага на доцільність усунення даної правової прогалини [4, с. 98-101], проте внесені у 2010 році зміни до відповідних законодавчих актів, метою яких було «... вдосконалення чинного законодавства у сфері охорони культурної спадщини, вдосконалення засад діяльності історико-культурних заповідників, посилення режиму їх охорони, підвищення відповідальності за його порушення, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України щодо збереження культурної спадщини» [5], лише доповнили у кожній з груп нові складі, не вирішивши означеного питання.

Наведене вказує на актуальність й перспективність додаткових наукових вивчень окресленого питання з метою донесення одержаних дослідницьких результатів до законодавця.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін. ; [за ред. Ю.П. Битяка]. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - 544 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х : за станом на 10 лют. 2010р. // Відомості Верховної Ради України. - 1984. - Додаток до № 51. - Ст. 1122.
3. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV : за станом на 10 лют. 2010 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2004. - № 26. - Ст. 361.
4. Пивовар І.В. Адміністративно-правова охорона культурної спадщини України : монографія / О.В. Кузьменко, І.В. Пивовар. - К. : «Аванпост-прім», 2010. - 197с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини : Закон України від 09.09.2010 № 2518-VI // Урядовий кур'єр від 13.10.2010. - № 190.

ЯКІСТЬ НАДАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ

Жаріков Олег Юрійович, старший викладач кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Одним із стратегічних завдань сучасного українського поступу є запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади та місцевого самоврядування як діяльності із забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання управлінських, державних, адміністративних та громадських послуг. Актуальність проблеми надання якісних управлінських послуг в системі державного управління не викликає сумнівів.

Послуги, що надаються державою і місцевим самоврядуванням, складають сферу управлінських публічних послуг. За ознаками суб'єкта, що надає публічні послуги, дослідники розрізняють державні, муніципальні, комунальні та адміністративні послуги. Державні послуги розглядають як послуги, що надаються органами державної влади як правило, лише виконавчої та державними установами, організаціями, підприємствам, муніципальні послуги -ті що надаються органами місцевого самоврядування та комунальними установами, організаціями, підприємствами.

Адміністративні послуги - це публічні послуги, що надаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими особами, і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень, тобто прийняття владних рішень.

Методика оцінювання якості надання послуг формується на основі уміння розмежування суспільством традиційних та нових цінностей, оскільки виникає потреба застосування через механізми державного управління поняття якості, критерій якості та показник якості.

Дослідження та вдосконалення механізмів надання якісних управлінських послуг органами місцевого управління в контексті підвищення довіри населення до них та зменшення соціальної напруженості виступає вагомим чинником, що характеризує ефективність місцевого управління.

По-перше, тому, що дана проблема зумовлена кардинальними змінами у політичній системі України, змінами конституційно-правового статусу головних суб'єктів суспільних відносин та адміністративно-територіального поділу.

По-друге, внаслідок визначення державного курсу налаштованості та інтеграцію в Європейський Союз, що потребує адаптації системи місцевого управління України до сталих європейських традицій демократичного управління.

По-третє, через те, що виникнення проблеми надання управлінських послуг тісно пов'язане зі сферою налагодження партнерських взаємовідносин між суб'єктами територіальної громади як засіб розв'язання місцевих проблем. Адже діяльність обраної демократичним шляхом влади, що не враховує думки громадськості приречена на неефективність.

Отже, якісні управлінські послуги й досконалі механізми їх надання є головною умовою підвищення довіри громадян до органів влади, стабілізації і підвищення якості життя усіх верств населення. Таке розуміння означеної проблеми у свою чергу зумовлює необхідність удосконалення діючої системи місцевого управління на основі стимулювання перспективних нововведень, упровадження новітніх організаційних та інформаційних технологій, а також обґрунтування та розробки факторно-критеріальної моделі оцінки ступеня задоволення населення якістю управлінських послуг, що надаються органами влади на місцевому рівні.

Нині існують низка причин, які не дозволяють надавати громадянам якісні управлінські послуги. Перш за все йдеться про необхідність чіткого законодавчого розмежування повноважень, компетенції органів місцевого самоврядування і органів державної виконавчої влади та відповідне їх фінансування. Існуюча суперечність, яка полягає у тому, що органи місцевого самоврядування і органи державної виконавчої влади згідно з чинним законодавством є одночасно суб'єктами надання управлінських послуг і суб'єктами захисту прав споживача, що не сприяє удосконаленню механізму надання та якості управлінських послуг. До того ж місцеві органи управління ще достатньо активно залучають альтернативні способи надання цих специфічних послуг, наприклад, шляхом концесій не сприяють розвитку конкурентного середовища на ринку послуг, які могли б надаватися іншими структурами.

Таким чином, ефективність надання управлінських послуг місцевими органами влади можна представити як дієвість, результативність у досягненні поставлених цілей щодо задоволення нужд і потреб місцевого населення. З огляду на це, метою роботи місцевих органів влади має бути забезпечення безперервного вдосконалення надання послуг населенню.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/konst/CONST1.HTM#r2>
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». - К.: Парлам. вид-во, 2007. - 80 с.
3. Долечек В. Управлінські послуги: сутність, види, ознаки // В. Долечек // Вісник НАДУ. - 2003. -
4. Ляшенко В. А. Світовий досвід реформування державного сектора у сфері надання управлінських послуг / В. А. Ляшенко. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2009_3/files/DU309_02.pdf
5. Кривенюк В. В. Орієнтація органів державної влади на задоволення потреб громадян як споживачів управлінських послуг / В. В. Кривенюк. - Режим доступу: <http://www.kds.org.ua/blog/krivenyuk-vv-tvorcha-robota-orientatsiya-organiv-derzhavnoi-vladi-nazadovolennya-potreb-gromad>.
6. Якісні управлінські послуги - головна умова підвищення довіри населення до органів влади: [монографія] за заг. ред. Ю. О. Куца, С. В. Краснопольової. - Х.: вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. - 222с.

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ -
СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ**

Іщенко Владислав Вікторович, викладач кафедри публічного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

На даний час одним з проблемних досі залишається питання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності.

Фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, хоча на даний час і не виділені в якості окремого спеціального суб'єкта адміністративної відповідальності серед категорій інших фізичних осіб в главі 2 КУпАП (це пропонувалося зробити в п. 4 ст. 7 та ст. 10 проекту КУпАП), тим не менше вказуються як суб'єкти ряду адміністративних правопорушень у сфері оподаткування зокрема, ст. 155¹, 163⁴, ч. 1, 2 і 3 ст. 164, ч. 7 ст. 166⁶,

У цьому зв'язку, насамперед, слід звернути увагу на позицію Пленуму ВСУ, який в абз.2 п.5 постанови «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 15 жовтня 2004 р. № 15 вказав, що підприємець - це фізична особа, який зареєстрований відповідно до закону і здійснює господарську діяльність, не може визнаватися таким, що виконує постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням обов'язки (організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські) службової особи. Аналогічна позиція з цього приводу висловлювалась і рядом фахівців. Зокрема, на думку О.Г. Жуковського, до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, суб'єктами яких є посадові особи, не можуть бути притягнуті підприємці, що здійснюють свою діяльність без організації юридичної особи, оскільки вони не є посадовими особами. Ряд українських фахівців (С.П. Погребняк, Г. Грек, М.О. Мацелик) вважають, що не може бути притягнуто до адміністративної відповідальності бухгалтера - приватного підприємця, який уклав з підприємством договір про надання послуг з ведення бухгалтерського обліку, оскільки підприємець не є ні керівником, ні посадовою (службовою) особою підприємства (він лише виконує роботу за цивільно-правовим договором). Схожу точку зору висловлювали і російські фахівці Е. Блукіс (щодо керівника спеціалізованої організації, що здійснює бухоблік та подання звітності), О.О. Баландін (щодо управляючої організації чи управляючого, яким передано повноваження виконавчого органу акціонерного товариства, та щодо спеціалізованої організації, що здійснює ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, яким ці функції передано за цивільно-правовим договором), Т.Л. Коробова (щодо керівника організації, який на підставі договору платного надання послуг передав ведення бухгалтерського обліку спеціалізованій організації, наприклад, аудиторській фірмі).

Слід відзначити, що Голова КРУ в листі від 15 жовтня 2002 р. № 13-14/1- 668 [1] та Л.К. Воронова [2, с.426-427] зайняли протилежну позицію з цього питання. На їхню думку, якщо по укладенні цивільно-правовій угоді на особу покладені які-небудь функції фахівця з бухгалтерського обліку і вона вчинила дії (бездіяльність), відповідальність за які передбачена ст. 164² КУпАП, то вказана особа притягується до адміністративної відповідальності на загальних підставах, оскільки виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими угодами не визначено КУпАП як підстава для звільнення від адміністративної відповідальності винних осіб (ст. 22 КУпАП) чи обставина, що виключає провадження по справі про адміністративне правопорушення (ст. 247 КУпАП)». Аналогічної точки зору притримувалися і російські фахівці О.П. Альохін та С.Г. Пепеляєв. На нашу думку, позиція Голова КРУ та Л.К. Воронової є помилковою, оскільки в цьому випадку відсутній один з обов'язкових елементів складу правопорушення - його суб'єкт, оскільки фахівець з бухгалтерського обліку, який виконує ці обов'язки за цивільно-правовою угодою, не перебуває у трудових правовідносинах з підприємством,

а отже не є посадовою (службовою) особою підприємства. У цьому зв'язку, на нашу думку, досить переконливими є аргументи В.К. Колпакова, який, аналізуючи адміністративний проступок, відносить до критеріїв, за якими діяння особи доцільно визнавати адміністративним проступком: а) наявність суспільної небезпеки і її ступінь; б) порушення діяннями особи публічних інтересів; в) відсутність у діянні такої ознаки, як порушення фактично існуючих договірних зобов'язань (відповідальність у таких випадках має бути цивільно-правовою) [3, с.311-312; 4, с.51-52; 5, с.87; 6, с. 155].

Таким чином, на нашу думку, до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування не може бути притягнуто бухгалтера - суб'єкта підприємницької діяльності, який уклав з підприємством договір про надання послуг з ведення бухгалтерського та/або податкового обліку, оскільки він не належить до числа посадових осіб.

Список використаних джерел:

1. Бухгалтер. - 2002. - октябрь (IV). - № 40 (184). - С. 19.
2. Воронова Л. К. Фінансове право у сучасний період / Л. К. Воронова // Антологія української юридичної думки : В 10 т. - Том 10: Юридична думка незалежної України / упоряд. : В. Ф. Погорілко, І. (В. Усенко, Н. М. Пархоменко ; відп. ред. "Ю. С. Шемшученко і В. Ф. Погорілко. - К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2005. - С. 415–431.
3. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / В. К. Колпаков. - К. : Юрінком Інтер, 2004. - 328 с.
4. Колпаков В. Адміністративний проступок: критерії, визначення / В. Колпаков // Прокуратура. Людина. Держава. - 2005. - № 5 (47). - С. 51-52.
5. Колпаков В. К. Адміністративний проступок в контексті нової ідеології / В. К. Колпаков // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. - Сімферополь, 2005. - Спеціальний випуск : IV Національна науково-теоретична конференція «Українське адміністративне право: сучасний етап і перспективи реформування» [Сімферополь, 20 - 22 травня 2005 р.] : у 2 ч. - Ч. 1. - С. 84-88.
6. Адміністративне законодавство України та його розвиток (нотатки з науково-практичної конференції) // Право України. - 2007. - № 2. - С. 151-156.

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА РІЗНИХ РІВНЯХ

Булик Ірина Леонтіївна, викладач кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Освіта - це скарби знань, умінь та навичок, що отримані нацією в результаті історичного розвитку суспільства, які передаються через освітню систему держави та самоосвіту.

У сучасному світі освіта - складне і багатогранне суспільне явище, сфера передачі, освоєння і перероблення знань та соціального досвіду і є основою розвитку нації. Саме тому забезпечення державою права на освіту має особливу суспільну роль. Освіта - засіб здобуття грамотності, професії. Право на освіту, будучи направленим на забезпечення людини благами культури і науки, безпосередньо визначає рівень культури особистості.

Аналізоване право має велике значення для всіх інших прав людини, тому що без належної освіти особа не спроможна сприймати себе як частину суспільства і як вільну особу, не спроможна навіть зрозуміти сутність тих прав та свобод, які гарантує Основний Закон нашої держави. В освіченої особи набагато більше можливостей для захисту своїх особистих прав у сфері індивідуальної свободи, для реалізації політичних прав тощо.

Нині освіта як і наука все більше стає виробничою силою суспільства.

У світлі викладеного слід зазначити, що суть освіти полягає:

- у потребі забезпечення високої функціональності людини в умовах, коли ідеї, знання і технології змінюються набагато швидше, ніж покоління людей, а крім того, віднайти раціональні схеми співвідношення між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій та людською здатністю їх творчо засвоїти;

- забезпеченні оптимального балансу між локальним та глобальним, із тим, що людина, формуючись як патріот своєї країни, усвідомлювала реалії глобалізованого світу, була здатна жити і діяти в ньому, нести відповідальність за нього, бути, по суті, не тільки громадянином своєї країни, а й громадянином світу.

- формуванні на суспільному та індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності, її права стати і лишатися самою особою відповідно до природних здібностей, бо лише це й може забезпечити високий демократизм суспільства;

- виробленні здатності до свідомого й ефективного функціонування людини в умовах небувалого ускладнення відносин у глобалізованому інформаційному суспільстві, зрослої комунікативності життя та інформаційної насиченості середовища життєдіяльності;

- зведенні до мінімуму асиметрії між матеріальністю і духовністю, культивуванні у кожної особистості піднесеність думки та духу відповідно до національних традицій та переконань, формувати конструктивізм як основу

життєвої позиції утверджувати культуру толерантності
Сьогодні у світовому співтоваристві відбуваються зміни пов'язані з появою таких факторів суспільного розвитку, як якість людини, умови її життєдіяльності і самореалізації. Тому, важливого значення набуває реформування освіти в Україні.

Варто зазначити, що реформування освіти можна поділити на чотири категорії, які відповідають чотирьом рівням: корекційні, модернізуючі, структурні та системні реформи.

Корекційне реформування (на рівні навчальних закладів) відбувається в усьому освітньому просторі України, коли в організації і зміст виховання вносяться різні зміни, уточнення, модифікації, корекції.

Модернізуючі реформи (на рівні освітнього простору) полягають у виробленні й застосуванні нових програм, підручників, курсів дидактики, нового забезпечення в застосуванні нових методів виховання. Цей процес відбувається дуже нерівномірно серед різних рівнів навчання, типів шкіл. Наприклад, нові типи шкіл значно більше просунулися в застосуванні нових програм, підручників, методів, але навіть у рамках одного закладу цей процес також нерівномірний: ширше й більше використовуються нові програми, підручники й значно менше — нові методи виховання.

Структурні реформи (на рівні Міністерства освіти і науки України) — це зміни в термінах навчання і виховання, створення нових закладів, еволюція, якісні зміни, взаємозв'язок і взаємозгодженість між різними рівнями й різними типами освіти і виховання, між різними дипломами. Ці структурні реформи в нас задекларовані, проголошені, але ще мало скоординовані. Нині відбувається процес структурних реформ, який певною мірою вже тяжіє до перманентності.

Системне реформування (на рівні держави) — це справжня зміна освітньо-виховної парадигми, яка докорінним чином змінює не лише систему виховання як культурно-духовний феномен суспільства а й ставить нову мету, завдання, кінцеві цілі виховання у взаємозв'язку й взаємозалежності з функціонуванням соціальної системи, її правового забезпечення, перегляду й визначення нової ролі держави у вихованні, у справжній децентралізації, в організації виховної системи згідно з новими принципами функціонування економіки, встановленням контролю за якістю й ефективністю діяльності

системи її відповідальності перед суспільством і громадськістю
З цього переліку цілком очевидно що системне реформування є сьогодні найбільш важливим завданням ніж станом справ Але й у ньому маємо певні позитивні зрушення — деполітизація системи, вільний вибір і певна її децентралізація. Системні реформи передбачають зміну мети виховання, її, чітке визначення, розгляд завдань та кінцевих результатів виховного процесу. У сучасному освітньому просторі України це найактуальніша проблема.

ВИННІСТЬ - ОЗНАКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ

Лазутко Василь Іванович, начальник УМВС України в Рівненській області

Концептуальне положення принципу презумпції невинуватості визначає, що до громадянина чи посадової особи не може бути застосоване адміністративне стягнення у вигляді штрафу, якщо їх вину не буде доведено в установленому законом порядку.

Як правило, під винністю розуміють наявність в осудної особи відповідного психічного визнання діяння (дії чи бездіяльності) адміністративним проступком, навіть якщо враховувати його формальну протиправність. Водночас, у науковій літературі можна зустріти дещо інше трактування аналізованої ознаки. Зокрема, А. Е. Лунев стверджує, що винність, та в зв'язку з цим адміністративна відповідальність тієї чи іншої особи має місце тільки там, де доведено причинний зв'язок між протиправною

дією (бездіяльністю) та наслідками, що настали. З таким твердженням важко погодитись, оскільки воно може бути застосоване лише до правопорушень із матеріальним складом, тоді як проступки з формальним складом не передбачають настання наслідків, отже — вважаються закінченими з моменту вчинення визначеного в законі діяння.

Розглядаючи таку ознаку, як винність особи в учиненні адміністративного проступку, варто зауважити, що чинний КУпАП не містить легального трактування поняття вини. Водночас, таке визначення закріплено в ст. 23 КК України, в якій під виною розуміється психічне ставлення особи до вчиненої дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене в формі умислу чи необережності [1].

Як видно з аналізу КУпАП, законодавець чітко виокремлює дві можливі форми вини особи при вчиненні адміністративного проступку — умисел і необережність. Аналогічний підхід закріплено також і в КК України, а також в адміністративному законодавстві переважної більшості пострадянських держав (Білорусії, РФ). Зокрема, в ст. 10 КУпАП зазначено, що адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки та бажала їх чи свідомо допускала настання цих наслідків. Законодавець не проводить чіткої диференціації умисної форми вини. Водночас, порівняльний аналіз закріпленого визначення та відповідних положень КК України дає підстави стверджувати, що адміністративне правопорушення може бути вчинене з прямим або непрямым умислом. Для прикладу зазначимо, що аналогічний підхід до диференціації умислу закріплено також в ст. 3.2. Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення [2].

Визначення необережності закріплене в ст. 11 КУпАП, в якій зазначено, що адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, якщо особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна і могла їх передбачити. Так само як і з умисною виною, законодавець не проводить чіткої диференціації необережності. Хоча аналіз закріпленого визначення та аналогічних положень кримінального законодавства (ст. 25 КК України) дає підстави говорити про дві її самостійні форми: самовпевненість і недбалість.

Підсумовуючи аналіз необхідно зазначити, що законодавець недооцінює значення форм вини особи при вчиненні адміністративного проступку, а тому поверхнево підходить до їх диференціації в КУпАП. Звісно, з одного боку, адміністративні проступки несуть меншу суспільну небезпеку, ніж злочини, та, відповідно, передбачають менш суворі санкції. Саме тому, в детальній диференціації вини особи немає особливої потреби. Але, з іншого боку, саме форма вини є основним показником при визначенні ступеня суспільної небезпеки адміністративного проступку, та, відповідно, при визначенні виду та розміру адміністративного стягнення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.

2. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях / М-во внутрен.

СЕКЦІЯ 3: МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ПОКАРАННЯ П. СОРОКІНА ТА П., ВИКОРИСТАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Цапко Олег Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Видатний російський соціолог Пилирм Сорокін (1889-1968), який був висланий із Росії в 1922 році в числі інших вчених і став першим професором соціології в Гарвардському університеті США, багато уваги приділяв злочинності як соціальній проблемі. В своїй магістерській дисертації «Злочин і кара, подвиг і нагорода. Соціологічний етюд про основні форми суспільної поведінки і моралі» він тлумачить злочин на основі класифікації «шаблонів» поведінки людей у суспільстві з біхевіористських позицій і під впливом психологічної теорії Л.І.Петражицького.

На його думку, акти поведінки людей в будь-якому суспільстві можна розділити на три основні варіанти в залежності від сприйняття, переживання і оцінки їх індивідами, тобто по формі психічних переживань: 1) належні (здійснення прав або обов'язків, наприклад, сплата рахунку); 2) рекомендовані (послуга або подвиг, наприклад, підтримка людини в тяжкій ситуації); 3) заборонені (злочин).

Відповідно кожному акту існує реакція на нього. В першому випадку виникають дозволено-належні реакції, індивіди сприймають їх як нормальні; в другому - формою реакції оточуючих буде нагорода; в останньому - покарання, що супроводжувалося відвертанням до цієї форми поведінки. П. Сорокін вважав, що досі прийняте в правничій науці антропологічне трактування злочину як виклик жалості і чесності не узгоджується з історичною дійсністю, оскільки поняття жалості у різних прошарків населення

Й. Мілль і Спенсер, що відстоювали утилітаристську точку зору, на думку Сорокіна, спираються на тезу, що в основі кожної соціальної норми є соціальна користь. Але багато норм з'явилися без утилітарних міркувань; оскільки не в кожній нормі можна знайти реальну користь; норми можуть бути шкідливими для збереження суспільства.

Досліджуючи питання про те, як встановлюється сильна колективна свідомість і чому враховуються акти, що зачіпають свідомість групи, але не сприймаються до уваги акти ображення колективом індивіда, він приходив до висновку, що суспільство з його правовим укладом може здаватися злочинцем. Сорокін також стверджує, що не можна ознаки злочинних актів шукати поза психікою. Злочинним може бути той чи інший акт не сам по собі, а лише в тому випадку, коли в психічному переживанні кого-небудь він кваліфікується як злочинний. Цим ким-небудь може бути і окремих індивід, і ціла група осіб (клан, рід, сім'я, церква, наукова спільнота, держава), що усвідомлюють і переживають збіжність або розбіжність актів з дозволено-належним шаблоном поведінки, що сприйнята даною групою, суспільством, індивідом.

Таким чином, злочин П.А.Сорокін визначає як переживання з приводу порушення дозволено-належного. Самі по собі дії, акти не є злочинами або добродійними вчинками: один і той же акт в одній і тій же групі може бути і злочинним і подвигом, в залежності від того, які переживання він викликав у індивіда. Але від чого ж залежить переживання порушення дозволено-належного? Воно виникає в тому випадку, коли належно-дозволена поведінка стала звичкою і більшість індивідів стихійно слідує за нею. За порушення належно-дозволеного шаблону поведінки передбачається покарання, яке Сорокін в біхевіористському дусі називає реакцією.

Злочинна поведінка також являє собою відповідні шаблони, які є продуктом соціальних відносин, оскільки злочинець також є частиною даного суспільства.

Сорокін робить висновок, що абсолютного критерію визначення злочинного характеру тої чи іншої дії немає. Соціальна дійсність дуже

складна. Те, що в одних умовах для відповідних індивідів буде порушенням дозволено-належного, в інших умовах і для інших (або для тих же) людей не буде таким.

Як бачимо, критерій злочинності П. Сорокін пов'язує з соціальним контекстом. І злочинець і ті, хто вважає його таким, породжуються відповідним суспільством, конкретними соціальними відносинами. Різні індивіди, що належать до різних соціальних груп, різні групи будуть відчувати різні переживання з приводу заборонених актів поведінки. В кожному суспільстві карні норми захищають не всіх його членів, а лише відповідну частину, або в кожному суспільстві шаблони поведінки у різних його частин різні, в силу чого і виникають самі злочини і покарання.

Далі П.А.Сорокін показує, що в суспільстві існують різні оцінки взаємодій, що підпадають під дію права, в даному випадку - карного права. Саме ці оцінки цікавлять соціологію. Соціальна роль санкцій (покарань і нагород) визначається в «дресируванні» індивідів, привчання їх до виконання належних і рекомендованих моделей поведінки. Нагороди і покарання - різновид бажаних і небажаних наслідків дій, що здійснюються людьми. Індивід завжди уявляє можливі наслідки своїх вчинків, і це заставляє його здійснювати дії або стримуватися від них.

П.Сорокін впевнений, що довге зіткнення з покарально-нагородним тиском змінює відношення до самих суб'єктів соціальної взаємодії. Наприклад, люди спочатку можуть відмовитися від помсти при сильній мотиваційній дії покарання. При неодноразовому повторенні цього утримання воно саме стане звичкою і не потрібно буде ніякого закону і покарання, щоб це утримання продовжувало існувати. Звичка, що сформувалася робить тиск зайвим, дозволено-належна і рекомендована поведінка стане звичною нормою.

В сучасних умовах проведенні правових реформ в Україні теоретична спадщина П. Сорокіна є особливо актуальною, адже саме його соціологічний підхід до оцінки поняття злочину заставляє по новому підійти до його розуміння, чим самим дозволяє нам в майбутньому зробити систему українського правосуддя робити більш ефективною і справедливою.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Кушенко Ірина Вікторівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Проблема формування правової культури стоїть надзвичайно гостро в українському суспільстві та потребує негайного вирішення. Актуальність вивчення проблеми виходить з суті поняття «правова культура». Спираючись на наукові джерела у галузі права (В.Д. Бабкін, М.І. Кошуба, В.А. Котюк, П.Ф. Мартиненко, А.Р. Мащок, Є.В. Назаренко, П.М. Рабінович, В.М. Селіванов, С.А. Тихонова та ін.), правова культура складається з цілого ряду елементів: досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту основних прав і свобод людини і громадянина; ступінь впровадження в практику суспільного та державного життя принципів верховенства права і правового закону; рівень правосвідомості громадян та посадових осіб; досконале як за формою, так і за змістом законодавство; стан законності в суспільстві; ефективність роботи правозастосовчих, зокрема правоохоронних, органів (суду, прокуратури, органів внутрішніх справ та ін.); стан розвитку юридичної науки, ступінь залучення вчених-юристів до розробки проєктів нормативно-правових актів і вдосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю тощо.

Розрізняють правову культуру суспільства в цілому і правову культуру особистості. Виходячи з думок вчених, ці два поняття є взаємозалежними: чим більше освічених у правовому відношенні особистостей є у суспільстві, тим вищою буде правова культура даного суспільства. В свою чергу правова культура особистості, будучи компонентом правової культури суспільства, виражає ступінь і характер розвитку суспільства, так чи інакше забезпечує соціалізацію особистості та правомірну діяльність особи [1].

Дані наукових джерел (А.П. Заяць, В.В. Копейчиков, П.М. Рабінович та ін.) свідчать, що формування правової культури в нашому суспільстві не може

відбуватися у майбутньому стихійно^ саме собою. Воно має бути результатом активної діяльності суспільства, усіх його громадян, кожної особи.

По-перше, на формування правової культури впливає увесь процес правотворчості, процес реалізації та застосування правових норм державними органами України, стан законності та правопорядку, розвиток правовідносин.

По-друге, розкриття рушійних сил правової культури суспільства дозволяє вивести дослідження правової культури на нові рубежі з обліком інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур.

По-третє, головну увагу в процесі формування правової культури суспільства потрібно все ж таки зосередити на формуванні в кожній людині позитивно-правових знань і психологічних механізмів поваги до права в структурі правосвідомості, визначення теоретичної моделі та концепції формування правової культури особи.

Тому в Україні має постійно зростати мотивація активного формування правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин, оскільки без них неможливо втілити в життя поставлену мету - збудувати громадянське суспільство. Правова культура громадян є основою, фундаментом нового суспільства в Україні. Адже громадяни є єдиним чинником, здатним утворювати державу і правопорядок, приводячи в дію Конституцію України і законодавство.

Окрім того, Україна потребує створення протягом найближчого періоду загальної концепції формування правової культури суспільства та прийняття Державної програми формування правової культури громадян шляхом розвитку правової освіти й правового виховання населення. Можливості підвищення правової культури населення в Україні є. Головне нині - рішуче й цілеспрямовано активізувати цю діяльність.

Список використаних джерел:

1. Грищенко А.В. Правовий закон: питання теорії та практики в Україні. Автореферат дисертації на здобуття канд. юрид. наук. - К., 2003. - С. 6.

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ЦЕНЗУРНОГО ВІДОМСТВА У СКЛАДІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА ВЗАЄМОДІЯ ЙОГО З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Щербак Надія Олександрівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ **Грукач Вікторія Олександрівна**, аспірант Переяслав-Хмельницького державного університету імені Г.С.Сковороди

Досвід реформування такого важливого відомства, як цензурне вивчається на основі великого масиву історико-правових джерел. Зокрема, у звітах губернаторів, градоначальників, начальників губернських жандармських управлінь та охоронних відділень, прокурорів, цензорів, попечителів навчальних округів висвітлювались ті проблеми у проведенні внутрішньої політики на місцях, які потрібно було вирішувати центральній владі. Звіти губернаторів і градоначальників складались регулярно впродовж більше ста років і містять в собі велику кількість фактичного матеріалу.

А законодавчими актами, вміщеними в „Полном собрании законов Российской империи», „Своде законов Российской империи», „Собрании узаконений и распоряжений Правительства», нормативно-правовими актами, що зберігаються у фондах Київського цензурного комітету (ф.293), Канцелярії Київського окремого цензора (ф.294), Київського тимчасового комітету у справах преси (ф.295) ЦДІАК України, визначались основні напрямки діяльності цензурних установ в українських губерніях.

Зазначимо, що з 60-х років XIX століття цензура в Російській імперії була підпорядкована міністерству внутрішніх справ, однак щодо українства істотних змін у цензурній політиці уряду не відбулось. Ставлення царизму до українського друкованого слова визначали Валувський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р циркулярні розпорядження, які їх підтверджували. Діяли вони до жовтня 1905 р. Україномовні твори заборонялися цензурою не за їх зміст, а за мову написання. Це гальмувало розвиток науки і культури в

Україні. Ввозити з-за кордону, перш за все з Галичини, українські книжки, газети та журнали заборонялось.

Початок ХХ ст. у Російській імперії був позначений подальшою активізацією діяльності головної цензури країни. 24 червня 1902 року Головне управління у справах друку видало конфіденційний циркуляр № 6441, пункт 3 якого забороняв місцевим періодичним виданням друкувати циркулярні розпорядження урядових установ та вищих сановників без офіційного на те дозволу цих установ або осіб, від яких ці розпорядження виходили. Пункт 7 цього ж розпорядження забороняв місцевій пресі друкувати відомості про заворушення в навчальних закладах та новини з їх внутрішнього життя без попереднього дозволу на те керівництва цих навчальних закладів [1].

Новий конфіденційний циркуляр від 24 січня 1903 року зобов'язував осіб, які займалися цензурою місцевих видань, неухильно виконувати всі попередні розпорядження, а тим, хто цього не виконував, загрожували адміністративні стягнення.

Царська цензура аж до революції 1905-1907 рр. всіляко стримувала появу легальної української преси. На численні прохання про видання українських часописів, хоча б літературних, не кажучи вже про суспільно-політичні, цензура відповідала категоричною відмовою.

Однак під натиском першої російської революції, яка змусила владу піти на поступки - проголосити свободу друку і ліквідувати попередню цензуру, втратили чинність Валувський циркуляр та Емський указ. З'явилася легальна українська преса. З початком Першої світової війни у Російській імперії була введена військова цензура, а постановою Тимчасового уряду, від 27 квітня 1917 р. були ліквідовані Головне управління у справах друку і всі його місцеві органи.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК України) ф. 442, оп. 853, спр. 395, арк. 4.

ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ЗАСАДА СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Братасюк Марія Григорівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри права Київського національного лінгвістичного університету

При неمالій, здавалось би, увазі до проблеми сучасної концепції прав людини, питання методологічних засад її дослідження можна віднести до мало розроблених. Переважна більшість досліджень цієї проблеми ведеться з позицій методології класичної науки, в той час як великий методологічний потенціал постнекласичної науки поки не знайшов свого достатнього використання в нашому правознавстві. М. Цимбалюк з цього приводу слушно зазначає, що: «у юриспруденції донедавна превалювали соціоцентристський та етатистський підходи, в межах яких обґрунтування права здійснювалося за принципом поглинання інтересів особи й громадянина загальносуспільними та державними інтересами» [1, с. 108].

Методологія класичної юриспруденції виключала звернення до будь-яких світоглядних засад і це зумовлювало нежиттєвість, штучність права, його відчуженість від основного його споживача, користувача, реалізатора - людини-особистості. Варто погодитися із В.Бігуном, який підкреслює необхідність дослідження прав людини з позицій певного філософсько-правового світогляду, який прийнято називати типом праворозуміння. Цей автор зазначає, що праворозуміння є визначальним для розуміння концепції та забезпечення прав людини [2]. В легістському чи законницькому праворозумінні прийнято вважати, що права людини, будучи продуктом раціонального мислення, створюються державою, виражаються та гарантуються законом як результатом державно-владної діяльності. Тобто, при такому розумінні прав людини та їх здійсненню основоположні права людини та їх забезпечення опиняються у цілковитій залежності від волі держави. Тобто, права людини - це штучне утворення, що є похідним від закону. Якщо права «надані» державою, то вони нею ж можуть бути і відібрані.

Отже, права людини є тоді, коли є відповідний закон. Поза ним ніякого невідчужуваного права бути не може. Очевидно, що таке знання про права

людини не носять гуманістичного характеру. Державна влада виявляється визначальною стосовно людини. Як бачимо, легізм як специфічний державоцентристський світогляд, негуманістична ідеологія та методологія не може бути засадою сучасної концепції прав людини, оскільки засадничим спрямований на твердження та захист державної волі та інтересу, вивіщення її над людиною та її правами.

На протипагу легізму, юснатуралізм як філософія природного права трактує права людини як явище невід'ємне, невідчужуване від людини, а тому позадержавне. Покликання держави полягає в тому, щоб їх визнати як реально діюче право, позитивувати і зробити все для якомога повнішого їх забезпечення та захисту. За умов легістського праворозуміння концепції держави та закону домінують над концептом прав людини, тоді як у другому - навпаки: людина та її природні права є визначальними стосовно держави та закону.

Достатньо згадати про те, що серед принципів природного права називають такі принципи як: повага до людини, її людської гідності, принцип добра, справедливості, свободи, особливої цінності людського життя, принцип первинності, а, отже, вищості права від закону, правової рівності, спільного блага тощо.

В контексті цього специфічного світогляду людина мислиться закономірно «вмонтованою» в структуру Всесвіту, в контекст Природи, вона не є механічним, штучним утворенням, що підкоряється таким же штучному приписам Левіафана - держави. В контексті природно-правового світогляду мислиться, що, оскільки людина є частиною природи, а в природі все живе має право бути, то вона, як і все інше живе, має природні права: бути, мати, користуватись, реалізувати, захищати себе і всі інші свої права тощо. Без реалізації цих прав людина як повноцінна жива істота, феноменальна істота не

відбувається.

Абсолютності, що пронизує природне право, надає його цінностям і вимогам якості довершеності та незаперечності, вони втрачають відносність і стають виправданими та захищеними перед будь-ким зазіхання від будь-кого, в т.ч. і держави. Життя і свобода, особистість та її гідність, приватна власність та творчість, честь, совість, віра, Бог - це цінності, що не залежать з позицій юснатуралізму від соціальних, політичних, історичних тощо умов, вони ніколи не знецінюються, а тому будь-які правові установлення, що йдуть від держави, повинні звірятися на предмет істинності саме по цих критеріях. Таким чином, в юснатуралістичних концепціях звучить доволі виразно ідея первинності, визначальності природного права стосовно позитивно-державного.

Природно-правова думка дуже посприяла подоланню легістського праворозуміння в контексті західноєвропейських реалій. Великим є внесок представників юснатуралізму в критику тоталітаризму і тоталітарного законодавства, теоретичну розробку та практичне втілення з ліберально-демократичних позицій проблеми прав людини, обґрунтування цінності права, правової держави, абсолютної цінності особистості, її життя тощо.

Використання природно-правового підходу до прав людини дає можливість зробити наступні висновки:

- право в природно-правовій традиції мислиться природним регулятором суспільного життя, на протипагу легістському праворозумінню, в якому воно трактується як штучне, інструментальне, політично-державне явище;

- смисловими характеристиками права виступають такі загальнолюдські цінності як найперше людина, справедливість, свобода, рівність людей у повазі до їх гідності та честі, спільне олаго, людське життя і т.п.;

- з позицій юснатуралізму право виступає засобом людинотворення, утвердження людської гідності, захисту людини та її життя, а не винятково втіленням державної (групової) волі, як у легізмі, - і в цьому проявляється його гуманістичний потенціал;

- через норми і принципи природного права індивідуальна правосвідомість зв'язує людину з космосом, Богом, з універсальними, загальними законами буття, а не лише з державою, як у легістському праворозумінню;

- природно-правовий підхід стверджує невідчужувані права людини на життя, свободу та власність, повагу до людської гідності, честі тощо - вони вважаються такими, що «видані» людині розумом, природою та Богом,

зумовлені її людською природою та сутністю, і з'являються разом із появою людини на світ, а тому оголошені невідчужуваними. В позитивному праві ці права вважаються «виданими» людині державою в тій мірі і в тому порядку, в якому держава вважає за потрібне їх «видати». Держава, якщо вважає за потрібне, може їх і відібрати;

- з позицій природно-правового підходу впливає, що в силу своєї органічності, іманентності буттю людини, природи, життя, здатності відображати фундаментальні зв'язки засад буття загалом, природне право мислиться первинним і визначальним стосовно позитивного права, яке має бути його наслідком тощо.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк М.М. Онтологія правосвідомості: теорія та реальність.[монографія]/ М. Цимбалюк. - К.: Атіка 2008. - 288с.
2. Бігун В. С. До питання про філософію та теорію прав людини : правове людинорозуміння (деякі концептуальні та термінологічні аспекти) / В. С. Бігун // Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2002 р. — Львів, 2003. — С. 5—8. (тези доповіді на VIII регіональній науково-практичній конференції, м. Львів, 13-14.02.2002) - <http://shshp.lshper.org.ua/?sh=f&i=21&d=408>

МОВА ЯК СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНОСТІ, ЩО ПОТРЕБУЄ СПЕЦІАЛЬНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Гороховська Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Мова як основний засіб спілкування та певна ієрархічно організована система знаків і символів є одним із головних елементів суспільного життя. Її функція полягає в тому, щоб особливим способом акумулювати в собі заковану інформацію, служити засобом її збереження, накопичення та передавання. Насправді, будь-які образи, думки, ідеї, почуття впливають на поведінку людини лише в тому випадку, коли набудуть певної матеріальної оболонки, тобто відбудеться поєднання звука з друкованою літерою, графічним зображенням і через подібні матеріальні провідники» досягнуть свідомості [1, с. 327]. Отже, мова є засобом зв'язку людини із суспільством. Таке призначення мови поєднує її специфіку як суспільного явища, так і специфіку суспільних відносин, які складаються у зв'язку із функціонуванням мови.

На відміну від інших соціальних явищ мова виникає одночасно з народженням самого суспільства. Фактично вона є найважливішою ланкою, яка забезпечує зв'язок між людиною та суспільством. Тому мова є такою соціальною реальністю, яка потребує спеціального нормативно-правового регулювання, а саме: лише за допомогою права (перш за все конституційного права) встановлюються не тільки основи використання мови в різних сферах суспільного життя, а й напрямки розвитку мови [2, с. 17]. Динамічність мови як форми суспільної свідомості, її поліфункціональність дають можливість стверджувати, що існують особливі мовні суспільні відносини, які належать до сфери правового впливу.

При правовому регулюванні мовних правовідносин відбувається взаємодія права та мови. Право впливає і на функціональність, і на структуру будь-якої мови, що використовується у суспільстві. Такий вплив обумовлює надання мові певного правового статусу. Вплив права на функціональність мови полягає в тому, що правові норми про мову регулюють відносини, які пов'язані з її функціонуванням у всіх сферах суспільного життя, а значить вказують на функції, які мова виконує в суспільстві. Вплив права на структуру мови полягає в тому, що при функціонуванні мови у різних сферах суспільного життя саме правом визначаються спеціальні вимоги до структури мови, тобто її лексичної, морфологічної та синтаксичної організації.

Мова, у свою чергу, теж впливає на право. Зумовлено це тим, що будь-яка норма права об'єктивується за допомогою мови. При цьому обов'язково враховуються лінгвістичні правила викладу правових норм. Мова, виконуючи комунікативну функцію, забезпечує спілкування між різними суб'єктами права, що й дозволяє праву виконувати функцію регулювання суспільних відносин [2, с. 19].

Важливо також відмітити „комплексність» правового регулювання мови. Мовні правовідносини, будучи загальнорегулятивними правовідносинами, охоплюють досить широке коло суб'єктів, до яких відносяться: людина, національні меншини, держава, державні органи, органи місцевого самоврядування.

Зміст мовних правовідносин являє собою комплекс юридичних прав і обов'язків суб'єктів цих відносин. Реалізація таких прав і обов'язків пов'язана зі спілкуванням суб'єктів мовних правовідносин та безперешкодним проходженням комунікативного процесу. Зокрема, людина в Україні як суб'єкт мовних правовідносин бере участь у комунікативному процесі завдяки реалізації свого суб'єктивного права на вибір мови спілкування з державою та іншими суб'єктами мовних правовідносин. Даному суб'єктивному праву відповідає юридичний обов'язок держави захищати мови народів України. Реалізація цього юридичного обов'язку полягає у встановленні гарантії захисту мов народів, які населяють Україну, що й підтверджується ст. 10 Конституції України [3] та ст.3, ст.4, ст.5 Закону „Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 року [4].

Спілкування суб'єктів правовідносин передбачає наявність певної інформації, передавання якої становить сутність комунікативного процесу. Тому суб'єктивному праву особистості вільно отримувати інформацію будь-яким законним способом відповідає, зокрема, юридичний обов'язок держави публікувати законодавчі акти, які в ній приймаються. При цьому мова опублікованого закону є мовою спілкування держави з громадянином або з іншими суб'єктами мовних правовідносин.

Підсумовуючи зазначимо, що функціонування мови як основного засобу спілкування, її динамічність та поліфункціональність дозволяють виділити суспільні відносини, пов'язані з мовою, які потребують спеціального правового врегулювання. Таким чином, сукупність правових норм, що регулюють мовні правовідносини, є відносно самостійним утворенням у структурі конституційного права як галузі та відповідає, на нашу думку, всім ознакам конституційно-правового інституту.

Список використаних джерел:

1. Момджян К. Х. Введение в социальную философию. - М., 1997. - С. 327.
2. Любимов Н. А. Конституционно-правовой институт языка: проблемы формирования. // Вестник Московского университета. Серия 11: Право. - 2004. - № 2. - С. 17-34.
3. Конституция Украины // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 10.

ВНЕСОК ПРАВНИЧОЇ КОМІСІЇ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У РОЗБУДОВУ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Клименко Оксана Зіновіївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Незважаючи на відсутність власної державності, ... законодавства,
все ж ... мусимо плекати права нашої народності
С. Дністрянський

Становлення ідеї творення «бездержавною» нацією національної держави відбувається лише на етапі формування національної науки, культури та освіти. Відзначаючи 140-у річницю з нагоди заснування Наукового товариства імені Тараса Шевченка - першої інституції, яка тривалий час виконувала функції всеукраїнського багатопрофільного центру, основним завданням якого, відповідно до потреб політичного етапу національного відродження, стало формування української науки, варто наголосити на його вирішальній ролі в історії розвитку вітчизняної правової думки та власне українського права.

У рамках НТШ, дійсними членами кого стало понад 220 найвизначніших українських діячів науки і культури, на зразок європейських Академії наук діяло три наукових секції: історико-філософська, філологічна, математично-природничо-лікарська, в структурі яких утворено низку комісій (археографічна, бібліографічна, етнографічна, правова, статистична та ін.), які збагатили українську науку ґрунтовними дослідженнями. Правнича комісія НТШ функціонувала у складі Історико-філософської секції, яка досліджувала

державно-правовий розвиток України в різні періоди її історії, і стала першим центром розвитку юридичної науки, успішно реалізуючи двоєдине завдання: перше - це осмислення чинного законодавства та використання наданих ним можливостей для зрівняння українського населення під правовим оглядом з іншими народами Австро-Угорської імперії; друге - це розвиток юридичної науки, як складової національного розвитку, завданням якого є створення власної держави з ефективною та розвинutoю правовою системою. Активно працювали в цій комісії дійсні члени НТШ С. Дністрянський, П. Стебельський (професор кримінального права і процесу Львівського університету), К. Левицький (львівський адвокат і депутат австрійського парламенту, а згодом прем'єр-міністр ЗУНР), Є. Олесницький (стрийський адвокат і депутат Галицького крайового сейму) та ін. Членами НТШ децю згодом були й провідні польські вчені-правознавці, наприклад, відомий польський історик права О. Бальцер (з 1926 р.) - професор Львівського університету, член Краківської Академії наук, директор краківського архіву громадських і земських актів у Львові, засновник і голова Польського наукового товариства у Львові; П. Б. Домбковський (з 1935 р.) - відомий польський історик права, дійсний член Польської, Чехословацької та Болгарської академії наук.

Спадщина Правничої комісії має не лише теоретичне, а й практичне значення і залишається актуальною й досі. На сторінках видань комісії друкувались переклади українською мовою та роз'яснення важливих чинних законодавчих актів, що сприяло підвищенню правової культури широких народних мас, формуванню національної і правової свідомості українського народу і мали важливе значення для розвитку юридичної науки загалом.

Перший професійний юридичний науково-теоретичний і практичний

Ж іал «Часопись правнича. Місячник для теорії і практики» започаткований р. (спочатку - щомісяця, від 1891 - щокварталу, і з 1896 - щороку, загалом вийшло 35 номерів [2, с. 249]) членами НТШ - правниками К. Левицьким, А. Горбачевським, Є. Олесницьким, за участю О. Огоновського та С. Федака, мав на меті поширювати і пропагувати правові знання серед населення, в тому числі українських правників в Галичині, Буковині, Угорщині й Україні. У «Слові від видавців», яким починався перший номер, вказувалося, що це - перша спроба наукової сили українських правників як у сфері правознавства, так і в розвитку правничої термінології [4, с. 120]. При цьому зазначалося, що видання повинно і буде видаватися на належному науковому рівні, який воно зберігало і до 1900 р., і після, коли «Часопись правнича» була реорганізована в «Часопись правничу і економічну» (1900-1912, 10 томів у 8 випусках), редактором якої став завідувач кафедри цивільного права Львівського університету професор С. Дністрянський, котрий зазначав, що незважаючи на відсутність власної державності, а отже як такого законодавства, все ж - ... мусимо пізнати наше державно-правне відношене до тих держав, в яких маємо право горожанства, мусимо плекати права нашої народності. [7, с. 120]. Публікації журналу було поділено на такі рубрики: «Практика судова», «Бібліографія», «Наукова хроніка», «Із судейської практики», згодом перейменовано на «Із судової практики», «Замітки літературні». Остання рубрика поділялася на розділи: «Історія і філософія права», «Право економічне», «Право приватне», «Право карне і процес карний». На сторінках журналу вміщені наукові дослідження з історії права, переклади основних законів Австро-Угорської монархії українською мовою, давали рецензії, рекомендації відомих і авторитетних на той час у Галичині юристів - членів історико-філософської секції НТШ (К. Левицький, В. Охримович, В. Старосільський, С. Дністрянський, М. Лозинський, В. Панейко) [8, арк. 25, 30, 45, 58, 67, 75]. Правники-експерти пояснювали останні розробки законопроектів і поправки та коментарі до них Міністерства юстиції Австро-Угорської монархії. Серед найбільш значущих теоретичних і практичних статей відомих правників слід назвати: «Про закон суцюрний в Угорщині» С. Дністрянського (1894); «В справі нашої правничої термінології» (1889); «Новий закон пресовий в Австрії» (1894); «Неповнолітні злочинці в світлі нових напрямків у карному праві» (1899) П. Стебельського та інші. Стаття К. Левицького «Про Руську Правду» стає початком формування української наукової правничої школи та дослідження історії українського права [6, с. 103]. У рубриці «Практика судова» висвітлювалися рішення Трибуналу державного і державної влади в Галичині, найвишого Трибуналу судового, Трибуналу касаційного і Трибуналу адміністративного у публікаціях

Г. Кузьми, К. Левицького, Є. Олесницького, С. Федька. Постійна рубрика «Замітки літературні» друкувала коментарі, рецензії та огляди за розділами «Історія і філософія права», «Право економічне», «Право приватне», «Право карне і процес карний» тощо. У рубриці «Бібліографія» оприлюднювалася інформація про нові правничі видання і короткі анотації до них. Важливе значення мали наукові розвідки, теоретичні та практичні статті відомих правників - депутатів Галицького Крайового Сейму: «Дещо про новий закон громадський для 30 більших міст галицьких і його становище в системі краєвого законодавства громадського» (1889) А. Горбачевського, «Про закон подружний в Угорщині» (1894), «Заручини в австрійських правах» (1899) С. Дністрянського, «В справі нашої правничої термінології» (1889), «Новий закон пресовий в Австрії» (1894).

Члени Наукового товариства ім. Шевченка висвітлювали також проблеми правового регулювання фінансово-кредитних відносин: К. Левицький «Про організацію селянського кредиту в Галичині»; «Значення кредиту і товариств в суспільній економіці», «Українські кредитні і господарські спілки в Галичині», А. Дольницький («Де правда? Спірне питання про галицьку індемнізацію»), С. Дністрянський («Полагаю шкоди з огляду економічного і соціального»), Л. Левицький («Про публічне добро»), О. Веселовський («Про реформу акційних спілок») та ін. Особливої уваги заслуговує стаття К. Левицького «Права руської мови у Львівському університеті» (1901, Т. 3), в якій на прикладі австрійських законів та адміністративних розпоряджень обгрунтовано, що українська мова у Львівському університеті повинна мати рівні права з польською, та статтю Г. Зацерковного «Причинки до правничої термінології» (1902, Т. 4/5), в якій доведена необхідність розвитку української правничої термінології. При журналі С. С. Дністрянський 1901 р. започаткував серію видань «Правничі бібліотека». Загалом, «Часопис правничий» пропагувала правові знання рідною мовою, відображала стан національно-культурного й політичного життя українства, стала першою вдалою спробою об'єднання усієї української правничої спільноти Галичини, Буковини, Наддніпрянщини та Угорщини.

Комісія видавала «Збірник правничої комісії при історично-філософській секції НТШ ім. Шевченка» за редакцією В. Вергановського, де публікувалися наукові розвідки українських правників. У 1893 р. НТШ видало німецько-український словник «висловів правничих і адміністративних», який мав велике значення для формування тогочасної новітньої української юридичної термінології. «Німецько-український правничий словар» К. Левицького став пам'яткою української юриспруденції. Крім того, юристи видавали популярні брошури для народу, у яких пояснювали причини непорозумінь і тлумачили основні моменти цивільного права Австро-Угорської монархії.

Члени правничої комісії НТШ друкувалися у «Правничому вістнику» (1910 [5, с. 19] - органі Товариства Українсько-Руських Правників, яке 1909 р. видало документи українською мовою для вжитку в судах Галичини і Буковини. Велике значення для становлення української державно-правової думки мав і «Бюлетень Союзу Українських Адвокатів» (1927). Як зазначалося у програмі часопису «Життя і право» (1928-1939), «...дослідник науки права не може обійтися без знання того, як переводиться право в. національному устрої життя відносно нації, бо всяке право має примінитися до життя людства, його відносин, потреб і змагань здорового поступу» [3, с. 3].

Отже, члени НТШ взяли участь у створенні багатьох правничих видань, які розповсюджувалися в різних країнах світу, активно підтримували стосунки з науковими колами як Західної України, так і Радянської України, ЧехоСловацької Республіки та інших країн. Метою цих видань, які вдало об'єднали усю українську правничу спільноту і стали платформою для правотворчих процесів, було поширення юридичних знань серед населення, публікування результатів юридичних наукових досліджень, обмінювання думками з важливих юридичних проблем. Крім того, вони не тільки розглядали питання з різних галузей юридичної науки та практики, але й захищали право українського народу на самоідентичність, розвиток власної мови, юридичної термінології і правової системи. Наукова спадщина членів Правничої комісії НТШ є невід'ємною складовою сучасної української юридичної науки, а повноцінне її включення в науковий обіг є вимогою часу, зумовленою, поперше, потребою усвідомлення витоків вітчизняної науки, по-

друге, співзвучністю багатьох проблем, які стоять перед українським народом нині, з проблемами, які йому доводилося вирішувати наприкінці XIX ст.

Список використаних джерел:

1. Андрусяк Т. Правничка періодика Наукового ім.Шевченка // товариства періодика; Історія і сучасність. - Львів, 1995. - С.50-54. Українська
2. Женченко М. І. Роль правничих часописів Галичини кінця XIX початку XX ст.
3. Женченко М. І. Роль правничих часописів Галичини кінця XIX формуванні національної самосвідомості українського народу / М. Я. Жеңенченко // Наукові записки Інституту журналістики - Т. 26. - К., 2007. - С. 249-251.
4. Надрага О. Товариство правників // Ювилейнии альманах Союзу Українських Адвокатів. - Львів, 1934. - С.13-29.
5. Петрів М. Історія української адвокатури в Польщі: Союз українських адвокатів у Львові - 1923-1940 рр. / М. Петрів // Адвокат., - 2002., №4/5. - С. 98-106.
6. Українське правознавство в Україні, країнах Європи та Америки: матеріали до біографії XIX-XX століть / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові; Коміс. біограф. і книгозн. / М. І. Петрів (уклад. і авт. передм.). - Л.: [б. в.], 2001. - 260 с. - 71 -
7. Центральний державний історичний архів, м. Львів, ф. 309, оп. 1, спр. 374. Книга облік членів товариства. 1914. 135 арк.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Янковська Галина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін навчально- наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

У більшості країн світу в основному законі країни - конституції - містяться правові норми, які регулюють використання мов у державі. Такий факт свідчить про те, що врегулювання мовних відносин є одним із важливих напрямків державно-правового регулювання. Україна не складає винятку із такого загального правила, що підтверджується наявними мовними правовими нормами сучасної Конституції України. З цього погляду цікавим видається історичне дослідження розвитку та вдосконалення конституційних норм щодо правового регулювання мовних відносин. Це питання не було предметом окремого дослідження науковців, хоча подекуди його заторкували і філологи, і соціологи, і політологи, і правознавці в дослідженнях історії формування мовної політики в Україні. Йдеться про таких науковців, як Ю. Шемшученко, В. Горбатенко, Ю. Шаповал, Б. Ажнюк, В. Северинюк, Н. Седнева, А. Перетокін, Г. Євсєєва, І. Кресіна, М. Гаврецька, Т. Ковальова тощо. Метою ж нашої статті є здійснення історико-правового дослідження мовно-правових норм конституцій, прийнятих на території України.

Аналіз таких робіт, як «Вольний Союз - Вільна Сплілка» М. Драгоманова, проєкт Конституції України «Основний закон Самостійної України — спілки народу українського» М. Міхновського, Третій універсал Української Центральної ради, Конституція Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 року, Конституція Західноукраїнської Народної Республіки «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» від 13 листопада 1918 року, Конституції Української УРСР 1919, 1929, 1937, 1978 років, дав підстави зробити такі висновки.

1. Історію розвитку закріплення конституційно-правових норм щодо використання мови на території України можна поділити на чотири періоди:

1) правова регламентація мовного питання в проєктах конституцій кінця XIX ст. - початку XX ст. Не у всіх проєктах висвітлено це питання, але у тих, які його заторкували, порушені проблеми: визнання української мови як офіційної, недоторканність мов, рівноправність мов, поширення національної мови більшості населення у сфері освітній (школі) та судовій;

2) правова регламентація мовного питання незалежних державних утворень першої половини XX ст. Варто зазначити, що у перших конституціях «вільної» України питання використання мови не знайшло свого втілення. Це пояснюється тим, що для регулювання мовних питань були прийняті спеціальні мовні закони, у яких і визначався правовий режим української мови як державної, сфера поширення цієї мови та покарання за недотримання цих правових норм. Разом з тим у цей період, а саме у 1935 році, уперше на

конституційному рівні було надано українській мові правовий режим державної в так званій Карпатській Україні;

3) конституційно-правова регламентація мовного питання часів Радянської України. Питання правового режиму української мови не порушується, хоча її поступово розширюється сфера її використання: спочатку судова та освітня сфери, згодом і законодавча. Визнається рівноправність мов національностей та право користування рідною мовою як у приватній, так і в публічній сфері. Уперше визнається рівноправність громадян за мовною ознакою;

4) конституційно-правова регламентація мовного питання незалежної України. У порівнянні з попередніми періодами мовне питання якнайповніше висвітлено в конституції саме цього періоду. Зокрема в ній, по-перше, закріплено правовий режим української мови як державної (ст. 10). По-друге, визначено низку обов'язків держави: забезпечення розвитку і функціонування української мови у всіх сферах суспільства на всій території України покладено на державу (ст. 10); гарантування розвитку, використання та захисту мов національних меншин України (ст. 10); сприяння вивченню мов міжнародного спілкування закріплено за державою (ст. 10); сприяння розвитку мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11); дбання про задоволення мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); гарантування застосування мов в Україні (ст. 10); визначення порядку застосування мов виключно законом (ст. 10, 92). Разом з тим забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов в Автономній Республіці Крим покладено на цю ж республіку (ст. 138). По-третє, вписано низку прав і свобод громадян України, а саме: право на недискримінацію за мовною ознакою (ст. 24); право на навчання рідною мовою для громадян, які належать до національних меншин (ст. 53); право на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства для громадян, які належать до національних меншин (ст. 53). По-четверте, визначено обов'язок деяких посадових осіб володіти державною мовою, а саме: Президентом України (ст. 103), професійними суддями (ст. 127), суддями Конституційного Суду України (ст. 148).

2. Така нібито повнота правового регулювання мовних відносин незалежної України у порівнянні з попередніми конституціями, на жаль, не знімає питання недосконалого формування відповідних правових норм. Зокрема, по-перше, наявне недосконале формулювання правової норми. Так, Конституцією України (ч. 3 ст. 10) передбачено розвиток, використання і захист мов національних меншин України та лише розвиток та функціонування української мови (ч. 2 ст. 10). Тобто захист української мови не передбачено. По-друге, наявні суперечності щодо тлумачення правових норм: у ст. 10 Конституції України передбачено обов'язок держави щодо забезпечення розвитку та функціонування української мови на всій її території, але відповідно до п. 8 ст. 138 Конституції України цього ж нормативно-правового акту забезпечення функціонування і розвитку державної мови в Автономній Республіці Крим належить до відання Автономної Республіки Крим. По-третє, наявне повторення однакових правових норм: щодо розвитку мов національних меншин України у ч. 3 ст. 10 та ст. 11; щодо застосування мов в Україні, яке визначається законом (ч. 5 ст. 10) та законами (п. 4 ст. 92). По-четверте, у ч. 5 ст. 53 для громадян, які належать до національних меншин помилково передбачено взаємовиключні мовні права: або право на навчання рідною мовою, або право на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. На такий висновок нас наштовхує використаний у цій правовій нормі розподільний сполучник «чи»: «Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.» По-п'яте, невмотивованим є обов'язок володіти державною мовою лише трьома категоріями посадовців: президенту, професійним суддям та суддям Конституційного Суду України.

У зв'язку з вищезазначеним бажано внести зміни до Конституції України, зокрема: 1) до ч. 2 ст. 10 Конституції України, сформулювавши цю правову

норму так: «Держава забезпечує всебічний розвиток, функціонування та захист української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.»; 2) до п. 8 ст. 138 Конституції України, сформулювавши цю правову норму так: «8) забезпечення функціонування і розвитку національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;» 3) до ст. 11 Конституції України, сформулювавши її так: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичній свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та

Релігійної самобутності всіх корінних народів України.»; 4) до ч. 5 ст. 53 Конституції України, сформулювавши цю правову норму так: «Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою і на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.»; 5) передбачити обов'язкове володіння державною мовою посадовцями законодавчої, виконавчої та судової влади.

3. Правовий режим української мови на конституційному рівні закріплювався лише у часи незалежних держав. Цей факт свідчить про те, що державна мова в Україні виконує разом з тим державотворчу функцію.

4. Прослідковується поступовий перехід від об'єктного конституційно-правового регулювання мовних питань до суб'єктно-об'єктного. Якщо у перших конституціях увага законодавців акцентувалася на мові як об'єкті правового регулювання, то у наступних більше на суб'єктах мовних відносин, їх правах та обов'язках.

5. Внаслідок появи нових конституцій напрацьовується термінологічний апарат правових режимів мов: офіційна мова - державна мова, національна мова - мова національності, місцева мова - мова більшості населення даної місцевості - мова народів СРСР - мова національних меншин, мова міжнародного спілкування, рідна мова тощо.

Подальше дослідження вбачається в аналізові мовних законів, прийнятих на території України.

СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНА СУБКУЛЬТУРА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Федченко Марія Сергіївна, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Клименко О.К.*

Курс на побудову правової держави та громадянського суспільства, становлення нового, демократичного суспільства в Україні, якій притаманний розвій асоціальних субкультур, передбачає вихід країни із стану криміналізації, підвищення культурного рівня громадян (у тому числі і правової культури), зниження загального рівня злочинності, першочергову боротьбу із найнебезпечнішими проявами злочинності та криміногенним впливом на громадян, одним з яких є надзвичайне поширення норм кримінальної субкультури в суспільстві. Одним із симптомів духовного неблагополуччя нашого суспільства є значний ріст злочинності та проникнення кримінального світогляду і кримінальної субкультури загалом практично в усі прошарки українського соціуму.

Органи внутрішніх справ України що є частиною державної виконавчої влади на сьогодні за своєю організацією та діяльністю не повною мірою відповідають вимогам СОТІЯЛЬНОШОДІТЧИНОЇ економічної та криміногенної ситуації в країні. Нагальною є проблема реформування органів внутрішніх справ України. Необхідність реформування системи МВС узгодження її із суспільними потребами й можливостями держави визначалася з перших років незалежності України й досить широко декларувалася ГЗІ. Було розроблено декілька концепцій реформування які не були реалізовані тому що ці керівні документи не містили чітких положень щодо реалізації згаданих пріоритетних засад у правоохоронній сфері недостатньо відповідали концептуальним

завданням, визначеним у програмних документах проведення адміністративної

реформи корекції правоохоронної політики країни а також не враховувати особливостей поточного стану економіки, Державного управління, розвитку громадянського суспільства. Фахівці констатують, що відсутність ефективних механізмів забезпечення законності, правопорядку, боротьби зі злочинністю, особливо з її організованими формуваннями та корупцією, криміналізація суспільства, діяльність тінювих структур створюють загрозу національній безпеці України [3], тому нагальним є створення необхідних умов уникнення цієї загрози, надання діяльності ОВС динамізму в боротьбі зі злочинністю та забезпеченню належного правопорядку, створенню і закріпленню партнерських стосунків з населенням

Нині розпочато якісно новий етап реформування органів внутрішніх справ Головною метою реформування МВС України має стати вдосконалення системи та структури органів внутрішніх справ критичний перегляд їхніх функцій і повноважень а також упровадження нової ідеології відносин із населенням на засадах пріоритетності прав та інтересів людини [2]. Головне призначення реформування полягає в тому, щоб органи державної влади були націлені насамперед, на створення належних умов для повноцінної реалізації громадянами своїх прав і свобод, закріплених Конституцією України [4].

Сьогодні одним із найважливіших завдань цілеспрямованої державної політики дуже актуальною є систематична боротьба, з будь-якими проявами чи пропагандою елементів кримінальної субкультури. Сучасна кримінальна субкультура, яка притаманна українському суспільству на всіх етапах розвитку, значно швидше трансформується до життєвих реалій, тому її вплив на соціум стає ще небезпечнішим і згубнішим в умовах постійних змін у всіх сферах молодого держави. Загалом, субкультура - це самостійне, відносно цілісне утворення, котре включає в себе низку чітко виражених ознак: специфічний набір ціннісних орієнтацій, норм поведінки, взаємодії та взаємовідносин її суб'єктів [5]. Ціннісні орієнтації носіїв субкультури визначаються цінностями та соціальною практикою суспільства, що інтерпретуються і трансформуються відповідно до характеру субкультури (просоціальна, асоціальна, антисоціальна), виводими, соціально-професійними та іншими специфічними потребами її носіїв. Норми у просоціальних субкультурах в основному не суперечать загальноприйнятим, а доповнюють та трансформують їх. В антисоціальних субкультурах норми протилежні суспільним.

В асоціальних містяться трансформовані та частково антисуспільні норми. В цілому субкультура, виступаючи об'єктом ідентифікації особистості, є одним із способів її уособлення у суспільстві, що визначає вплив на самосвідомість людини [1].

У злочинному середовищі виникає і розвивається особлива асоціальна культура, основою якої є своя мораль, система цінностей, норм поведінки, які не співпадають із загальноприйнятими, в якій сам злочин є морально виправданий. Криміналізуючі функції субкультури визначаються передачею та збереженням традицій окремого соціально-культурного делінквентного середовища, що здатне протистояти соціальним інститутам!

Реформування органів внутрішніх справ України повинно враховувати і той факт, що сьогодні наша держава посідає друге місце в Європі за кількістю засуджених. Тобто, з метою мінімізації впливу кримінальної субкультури на всі сфери суспільного життя необхідно запровадити комплекс заходів правового, психологічного, соціально-педагогічного впливу, спрямованого на виявлення причин та умов, що сприяють розвитку протиправної поведінки, взаємної криміналізації осіб, схильних до асоціальної поведінки, та засуджених, формування у них правомірної поведінки з метою успішної ресоціалізації.

Список використаних джерел

1. Александров, Ю. К. Очерки криминальной субкультуры / Ю. К. Александров. - М.: Права человека, 2001. - 152 с.
2. Безсмертний О. К. Реформування органів внутрішніх справ України: шляхи реалізації // О. К. Безсмертний // Форум права. - 2011. - № 1. - С. 80-82.
3. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Урядовий кур'єр. - 1997. - 6 лютого.
4. Лукашевич В. Г. Розбудова органів внутрішніх справ на засадах чинної Конституції України / В. Г. Лукашевич, І. В. Солов'євич // Державно-правова реформа в Україні : матеріали наук.-практ. конф. - К., 1997. - С. 237-239.
5. Старков О. В. Кримінальна субкультура : спецкурс / О. В. Старков. - М., 2010. - 240 с.

СЕКЦІЯ 4: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

КІБЕРЗЛОЧИНИ В МЕРЕЖІ ШТЕРШТ ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ НЕЗАКОННОЇ ВИГОДИ

Никифорчук Дмитро Йосипович, доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри оперативного-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ Лизогубенко Євген Віталійович, кандидат юридичних наук, викладач кафедри оперативного-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

Із виникненням та популяризацією платних інтернет-сервісів (пошта, веб, хостинг) комп'ютерний андеграунд проявляє підвищений інтерес до отримання доступу в мережу за чужий рахунок, тобто за допомогою крадіжки логіна і пароля іншої людини (або декількох логінів і паролів із різних уражених комп'ютерів) шляхом застосування спеціально розроблених троянських програм.

На початку 1997 року в світі зафіксовано перші випадки створення і поширення троянських програм за допомогою яких вчиняються крадіжки паролів доступу до системи AOL (інтернет-провайдер America Online).

У 1998 році, з подальшим поширенням інтернет-послуг, аналогічні троянські програми з'являються і для інших інтернет-сервісів. Троянські програми даного типу, як і віруси, як правило, створюються особами, у яких немає коштів для оплати інтернет-послуг. По мірі здешевлення інтернет-сервісів зменшується і кількість троянських програм. Проте, досі такі «троянські» програми складають значну частину щоденних «надходжень» до лабораторій антивірусних компаній всього світу.

Злочинці також створюють троянські програми і інших типів, зокрема: програми, за допомогою, яких викрадають реєстраційні дані і ключові файли різних програмних продуктів, що використовують ресурси заражених комп'ютерів в інтересах свого «господаря» і, які крадуть персональну інформацію з мережевих ігор (ігрову віртуальну власність) з метою її несанкціонованого використання або перепродажу тощо.

Як свідчать результати досліджень найбільш небезпечна категорія авторів вірусів є хакери-одинаки або їх групи, які створюють такі шкідливі програми з корисливою метою. Наприклад, створення вірусів чи троянських програм для отримання коду доступу до банківських рахунків; або використовуючи ресурси зараженого комп'ютера несанкціоновано рекламують різні товари чи послуги тощо.

До основних видів кримінального бізнесу в мережі відносяться:

- розподілені мережеві атаки

У літературі окрім назви розподілені мережеві атаки використовується назва DDoS-атака (Distributed Denial of Service), тобто - розподілена відмова в обслуговуванні. Мережеві ресурси (наприклад, веб-сервера) мають обмежені можливості за кількістю запитів, одночасно обслуговуються. Дана кількість обмежена як потужностями сервера, так і шириною каналу, яким він підключений до Інтернету. Якщо кількість запитів перевищує допустиму, то робота з сервером значно сповільнюється або взагалі запити користувачів будуть «проігноровані».

В зв'язку з цим «хакери» ініціюють «сміттєві» запити на ресурси, які піддаються атаці. Кількість таких запитів значно перевищує можливості ресурсу-жертви. За допомогою «зомбі-мережі» організовується масована DDoS-атака на один або декілька інтернет-ресурсів, що призводить до відмови атакованих вузлів мережі. Тому звичайні користувачі не мають можливості отримати доступ до атакованого ресурсу. Як правило атака здійснюється на інтернет-магазини, інтернет-казино, букмекерські контори, інші компанії, бізнес яких безпосередньо залежить від працездатності своїх інтернет-сервісів. Найчастіше розподілені атаки відбуваються або з метою «знищити» бізнес конкурента, або з подальшою вимогою грошової винагороди за припинення атаки;

- створення мереж «зомбі-машин»

З метою функціонування подібних мереж створюються спеціалізовані троянські програми - «боти» (від «robot»), якими централізовано керує так званий «господар». Така троянська програма може упроваджуватися до мільйонів комп'ютерів. Як наслідок, «господар зомбі-мережі» (або «бот- мережі») одержує доступ до ресурсів усіх заражених комп'ютерів і використовує їх у власних інтересах;

- дзвінки на платні телефонні номери або відправлення платних SMS-повідомлень

Особою (групою осіб) створюється і поширюється спеціальна програма, що здійснює несанкціоновані користувачем телефонні дзвінки або відправлення SMS-повідомлень із мобільних телефонів. Заздалегідь або паралельно із зазначеним ті ж особи реєструють компанію, від імені якої укладається договір із місцевим телефонним провайдером про надання платного телефонного сервісу. Провайдер не інформується, що дзвінки будуть здійснюватись без відома користувача. Надалі програма здійснює дзвінки або відправляє Sms а, телефонна компанія виставляє рахунки на номери, з яких надійшли дзвінки, і відраховує зловмисникові обумовлену в контракті суму.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АГЕНТУРНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК РІЗНОВИДУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ ДІЙ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Підюков Петро Павлович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення навчального процесу навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Конюшенко Яна Юріївна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

У наукових здобутках відомих учених С.Г. Гордієнка, В.В. Крутова, Д.Й. Никифорчука, М.А. Погорєцького, І.В. Сервєцького, Л.Д. Удалової, С.М. Стахівського, О.М. Юрченка та інших авторів протягом вже тривалого часу справедливо зверталась увага на те, що як у міжнародно-правовому просторі, так і в національному законодавстві Європейських країн (у тому числі України) застосовується різна термінологія щодо визначення поняття негласної діяльності працівника правоохоронного органу (чи іншого його представника), який здійснює негласне оперативно-розшукове провадження під прикриттям або як вигадана особа.

Так, за законодавством про оперативну-розшукову діяльність Азербайджану (п.16 ст. 10 Закону Азербайджанської республіки від 28.10.1999 р. «Про оперативну-розшукову діяльність») [1], Білорусі (п.13 ст. 11 Закону Республіки Білорусь від 09.07.1999 р. «Про оперативну-розшукову діяльність») [2, с.136], Грузії (п. к ст.7 Закону Грузії від 30.04.1999 р. «Про оперативну-розшукову діяльність») [2 с. 18Г], Молдови (п. р ст. 6 Закону Республіки Молдова від 12.04.1994 р. «Про оперативну-розшукову діяльність» [2, с. 3081, Російської Федерації (п. 12 ст. 6 Федерального Закону РФ від 12.08.1995 р. «Про оперативну-розшукову діяльність») [2, с. 338] та деяких інших країн зазначений різновид оперативно-розшукового заходу іменується «оперативним впровадженням», Казахстану (ч. 2 ст. П1 Закону Республіки Казахстан від 15.09.1994 р. «Про оперативну-розшукову діяльність» [2, с. 224] - «впровадженням співробітників у злочинне середовище».

Ще до прийняття нового КПК України законодавство України про ОРД (п.8 ч.1 ст. 8 ЗУ «Про оперативну-розшукову діяльність») [3] передбачало право оперативно-розшукових підрозділів здійснювати «проникнення в злочину групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо її особистості, а також використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів».

Як ученими, так і практиками вносилися численні пропозиції, по-перше, уніфікувати назву таких дій, здійснюваних по лінії оперативних підрозділів, по-друге - привести її у відповідність до міжнародно-правових норм та

іменувати «конспіративними (зашифрованими) заходами» (чи «таємним розслідуванням») [3, с. 257-258] або «агентурними операціями» [4, с. 139142]), пропонувалося закріпити поняття, а також порядок здійснення агентурних операцій (на підставі подання оперативного підрозділу, погодженого органами прокуратури, за рішенням суду) у кримінально- процесуальному законодавстві, законодавстві про ОРД та ін., враховуючи міжнародний досвід, історичні етапи становлення й розвитку цієї інституції ОРД, увести її в процесуальний режим тощо [4, с. 48].

Загальновідомо., що уперше міжнародно-правове закріплення поняття агентурної операції було здійснено в 1988 році у Конвенції ООН про боротьбу проти наркотичних засобів та психотропних речовин, а згодом - у ст. 23 Конвенції про взаємну допомогу між митними органами Європейського Союзу (1988 р.) та ст. 14 Конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах між державами - членами Європейського Союзу (2000 р.), ст. 19 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах (2001 р.), ст. 20 Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності (ратифікована ЗУ від 04.02.2004 р.), ст. 50 Конвенції ООН проти корупції (ратифікована ЗУ від 18.10.2006 р.). І станом на сьогодні як термінологія, так і практика проведення агентурних операцій відома законодавству багатьох держав-членів Європейського Союзу (Мальти, Португалії, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Чехії, Швейцарії) й широко використовується правоохоронними органами цих країн.

Втім, у новому КПК України (ст. 272) такі дії отримали назву «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації». Аналогічну назву закріплено і в п.8 ч.1 ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» у редакції, що відповідає чинному кримінальному процесуальному законодавству: «Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав надається право: ...8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України» [6, с. 17 (додатку)].

Отже, з огляду на викладене, було б, на наш погляд, доцільним унести відповідні зміни до чинного вітчизняного законодавства, у т.ч. нового КПК і законодавства про ОРД та ін., з приведенням їх норм до міжнародно-правових вимог із досліджуваного питання.

Список використаних джерел:

1. Сборник законодательных актов Азербайджанской Республики. - 1999. - № 11. - Ст. 612.
2. Оперативно-розшукова діяльність та додержання таємниці в країнах СНД : збірник законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / Укладачі : Кириченко О. В., Зубач І. М., Новіков О. В., Білий А. В. - К. : Центр учбової літератури, 2008. - 464 с.
3. Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303 (з подальшими змінами).
4. Сервецький І. В., Лашко В. А. Науково-практичний коментар ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». - 3-тє вид. доп. - К, 2006. - 4000 с.
5. Підлюков П., Конюшенко Я. Роль і місце негласного провадження у кримінально- процесуальному доказуванні // Вісник Академії управління МВС. - 2010. - № 3 (15). - С. 133-143.
6. Підлюков П. П., Конюшенко Я. Ю., Камінська О. В. Організаційно-правові засади проведення агентурних операцій у негласному оперативно-розшуковому провадженні в Україні та за кордоном // Наука і правоохорона. - 2012. - № 1. - С. 47-52.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст) - К. : Паливода А.В., 2012. - 382 с. - (Кодекси України).

Конопельський Віктор Ярославович, кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

Закріплення в ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу (далі - КВК) України «Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань», такого із них, як принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань, обумовлює необхідність створення на правовому рівні відповідних механізмів його реалізації на практиці. Важливе місце при цьому належить науці, яка покликана формувати та обґрунтувати зміст політики у тій чи іншій сфері суспільних відносин, включаючи й

кримінально-виконавчу політику. Зокрема, як свідчить практика, однією з проблем, що потребує вирішення на доктринальному рівні, є неналежна реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України зазначеного принципу.

З огляду цього, вибрана тема даного дослідження є актуальною та такою, що має теоретико-прикладне значення.

Немаловажну роль і місце у змісті політики займають принципи, на яких вона ґрунтується [1, с. 258]. При цьому значна кількість науковців принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань до принципів кримінально-виконавчої політики України не відносить [2, с. 26-27]. Інші вчені (А.Х. Степанюк) взагалі вважають, що цей принцип не можна віднести до галузевих (уданому випадку - до принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань), а також - до принципів однойменної галузі права [3, с. 9т. Не має єдності щодо даної проблематики і серед зарубіжних науковців. Так, А.І. Зубков не бачить різниці між принципами кримінально-виконавчого права і законодавства [4, с. 14].

Досить складу формулу визначення зазначених принципів обрав В.І. Селіверстов, а саме, з одного боку, він вважає, що система принципів кримінально-виконавчого права ґрунтується на Конституції Російської Федерації, оскільки принципи та загальні положення, що визначені в ній, у першу чергу, ті, які визначають права і свободи людини, мають пряму дію, а, з іншого боку, ототожнює принципи зазначеної галузі права і законодавства [5, с. 16-17]. Більш того, в інших наукових виданнях цей вчений не робить ніякої різниці між принципами кримінально-виконавчої політики, права та законодавства [6, с. 32-39]. Не бачить жодних відмінностей між принципами кримінально-виконавчого права та законодавства й О.Л. Гришко [7, с. 27].

На ще одну особливість російського законодавця варто звернути увагу: в КВК визначені принципи кримінально-виконавчого законодавства Російської Федерації (ст. 8), чільне місце серед яких займає принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань [8]. Такий самий підхід застосовано й у КВК Республіки Білорусь. При цьому зазначений принцип має дещо розширену форму - «принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання і інших заходів кримінальної відповідальності» [9].

В Європейських пенітенціарних правилах серед основних принципів (частина I) взагалі відсутній принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань, хоча в інших частинах, зокрема, частина II (п.п. 7.1 - 18,10), ведеться мова про розподіл та розміщення засуджених, які є змістовними елементами даного принципа [10].

Чітко не виділений цей принцип і в Мінімальних стандартних правил поведіння із засудженими, проте і в цьому нормативно-правовому акті є положення, що стосуються та відображають зміст принципа диференціації та індивідуалізації виконання покарань (ч. I «Загальні правила» (п.8 «Поділ на категорії»); ч.2 «Правила, що застосовуються до особливих категорій» (п. 67 «Класифікація та індивідуалізація»); ін.) [11, с. 61-76].

Проведений аналіз сучасних правових джерел, що регулюються порядок і умови відбування покарань в Україні, а також стану відбування у них змістовних елементів принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань, дозволяє констатувати, що це питання як в науці, так і на практиці розроблено недостатньо, а тому потребує окремого дослідження на монографічному рівні.

Список використаних джерел:

18. Степанюк А.Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. доктр. юр. наук / 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А.Х. Степанюк. - Х.: ХНЮА ім.Я Муллоро, 2002. - 393 с.
19. Джужа О.М. Поняття та зміст кримінально-виконавчої політики України // Кримінально-виконавче право України: виконавчі акти / О.М. Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Кольс, В.В. Владиславський. - Івано-Франківськ: А.Х. Степанюк, О.В. Лисосед, за заг. ред. В.В. Голіни. - 2010. - С. 9-12.
20. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX - начала XXI века: Учебник для вузов / Под ред. А.И. Зубкова. - 3-е изд., перераб и доп. - М.: Норма, 2005. - 720 с.
21. Уголовно-исполнительное право: Учеб. для юрид. вузов / Под ред. В.И.

24. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации / общ. ред. И.Л. Трунов; рук. автор. кол-ва О.В. Филимонов. - М.: Эксмо, 2006. - 448 с.
25. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. - М.: Издательство «Омега - Л», 2012. - 91 с.
26. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. - Мн.: Национальный центр информации Республики Беларусь, 2000. - 144 с.
27. Европейські пенітенціарні правила: Рекомендація Ради Європи Я (2006). - Вид. друге. - Донецьк: Донецький Меморіал, 2010. - 32 с.
28. Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими // Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. - К.: Сфера, 2002. - С. 61-76.

КОНСУЛЬТАЦІЯ - ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Лук'янчиков Євген Дмитрович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інститут права та психології Національної академії внутрішніх справ Лук'янчиков Борис Євгенович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

З'ясування багатьох обставин кримінального правопорушення під час досудового провадження та судового розгляду важко уявити без використання для цього спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла, чому приділяли увагу науковці та практики і розглядали їх в широкому та вузькому розумінні.

Всебічний аналіз суб'єктів, видів і форм використання спеціальних знань стороною обвинувачення здійснив Б.В. Романюк [1]. Можливості використання спеціальних знань адвокатом-захисником висвітлюються в академічному курсі криміналістики, що підготовлений авторським колективом Академії адвокатури України [2, с. 49-52].

Еволюція форм використання спеціальних знань в кримінальному провадженні пройшла тривалий шлях поШуків та перетворень. Докладніше зупинимося на питаннях використання спеціальних знань спеціалістом, права та обов'язки якого викладено в ст. 71 КПК України. На відміну від попереднього, чинний КПК України передбачає залучення спеціаліста для вирішення таких задач: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК України); б) для надання консультації з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 УПК України); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів в суді (ч.1 ст. 360 УПК України). Таким чином, використання спеціальних знань у формі консультацій осіб, що володіють спеціальними знаннями у певних галузях знань набуло законодавчого закріплення. В той же час деякі питання отримання консультацій та їх процесуального оформлення, особливо під час досудового провадження, потребують подальшого дослідження та врегулювання. Так, якщо спеціаліст бере участь у слідчій (розшуковій) дії, використання його спеціальних знань здійснюється під контролем та в межах, визначених слідчим. Процес і результати цієї діяльності знаходять відображення в протоколі відповідної процесуальної дії, а отримані відомості можуть бути визнані доказами. Роз'яснення спеціаліста, що сформульовані на основі його спеціальних знань, в суді подаються ім в письмовій формі і визнаються доказами в кримінальному провадженні (ст. 99 КПК України).

Використання спеціальних знань у формі консультації здавна використовується в розслідуванні злочинів. Внаслідок тривалих дискусій сформувалася думка про доцільність таких консультацій в оперативно-розшуковій та кримінально-процесуальній діяльності з виявлення та розкриття кримінальних правопорушень. Обґрунтовується пропозиція про законодавче врегулювання консультативної форми використання спеціальних знань в кримінальному провадженні [3, с.48-55].

Аналіз норм чинного КПК України свідчить про сприйняття законодавцем пропозицій науковців та закріплення консультативної форми використання спеціальних знань в кримінальному провадженні. В той же час в КПК не визначено форм, в яких такі консультації можуть надаватися. Якщо в

ст. 360 КПК мова іде про усні консультації, то в ст. 71 КПК про це не згадується. Під час судового розгляду запитання сторін і відповіді на них спеціаліста знаходять відображення в журналі або в матеріальних носіях повного фіксування судового засідання технічними засобами. Про форму отримання консультації на досудовому розслідуванні КПК не згадує. Якщо консультація надається під час проведення слідчої дії (участь психолога у допиті неповнолітнього), це має знаходити відображення в протоколі. Якщо консультація надається на письмовий запит слідчого, вона має бути в письмовій формі в матеріалах провадження.

Розглядаючи питання про консультації, не можна залишити поза увагою питання про їх співвідношення з «письмовими роз'ясненнями спеціаліста» (ст. 360 КПК України). На жаль, ні сам законодавець ні автори коментаря КПК України не показують їх відмінності [4, с. 206-209, 747-748]. В тлумачному словнику консультацію розглядають як пораду спеціаліста з будь-якого питання, а роз'яснення - це те, що вносить ясність, сприяє розумінню чого-небудь [5, с. 450, 1085]. У будь-якому випадку, це діяльність особи, що володіє спеціальними знаннями по відповіді на запитання, які неможливо з'ясувати в інший спосіб. В такому випадку виникає запитання про доцільність використання одночасно цих двох понять в одній нормі. Консультації тривалий час використовуються в практиці, набули відображення та обґрунтування в спеціальній літературі і не викликають заперечень. У такому випадку вважаємо за можливе виключити із ст. 360 «роз'яснення», залишивши «консультації», зазначивши, що вони можуть бути як усними, так і письмовими в залежності від ситуації та характеру запитань, з яких слід отримати відповіді.

Список використаних джерел:

1. Романюк Б.В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: [навч. посіб.] / Б.В. Романюк. - К.: Видавничий будинок «Аванпост-Прім», 2010.
2. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Боярков та ін. - К.: Юрінком Інтер, 2011.
3. Кергандберг Э. Использование специальных познаний адвокатом в советском уголовном процессе / Э. Кергандберг // Использование специальных знаний в советском уголовном процессе. Труды по правоведению. : ученые записки Лартуского гос. ун-та. - Ларту: Изд-во Ларту. ун-та, 1984. - Вып. 663. - С. 48-55.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Г. Нора, М.С. Шумида. - К.: Юстініан, 2012. - С.206-209, 747-748.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. і голов. ред. В.Т. Бусел]. - К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001.

ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

Александренко Олена Віталіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ Зарубеж Вікторія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

Актуальність в сучасних умовах боротьби зі злочинністю проблеми протидії розслідуванню, потребує вирішення питання про засоби і методи

їальності щодо її попередження, виявлення і своєчасного подолання. Недостатність існуючих правових засобів боротьби з протидією відзначили 89% опитаних судів, 85% слідчих ОВС, 94,3% слідчих прокуратури, 83,2% оперуповноважених. Лише 35,9% суддів реагували на факти протидії, як на перешкоду для цього зазначивши відсутність надійних правових засобів.

Успішне та ефективне подолання протидії можливо лише за умови реалізації комплексу заходів різного характеру (соціальних, правових, кримінологічних, криміналістичних, оперативних та ін.). Серед вказаних основну роль відіграють правові заходи, оскільки зайва концентрація уваги лише на оперативно-тактичних засобах подолання протидії робить процес нейтралізації надзвичайно залежним від здібностей слідчого, оперативного співробітника [1, 164].

Кримінально-процесуальні засоби спрямовані на забезпечення провадження у кримінальних справах, встановлюють правила поведінки і

порядок реалізації учасниками кримінального процесу своїх прав і обов'язків, містять норми, спрямовані на попередження і подолання протидії (заходи забезпечення кримінального провадження; заходи щодо захисту учасників кримінального судочинства тощо). Проте, вказані норми не повною мірою відповідають сучасним потребам практики боротьби зі злочинністю. Базою для розробки і застосування кримінально-процесуальних, тактичних, інших заходів, спрямованих на подолання протидії розслідуванню, виступають положення ст. 2 КПК України.

При цьому слід врахувати, що за сучасного рівня кримінальної кваліфікації злочинців, їх матеріально-технічних можливостей, озброєності новітніми досягненнями науково-технічного прогресу, викрити їх, зібрати достатньо доказів лише традиційними слідчими діями достатньо складно, а інколи й неможливо. Раніше в публікаціях ми зазначали про позитивний зарубіжний досвід у цьому напрямі. Існуючі вже багато років у кримінально-процесуальному законодавстві Франції, Німеччини, Нідерландів, Бельгії, Швейцарії та інших країн Європи «спеціальні» слідчі дії («special investigative activities») довели свою практичну ефективність. У зв'язку з відмінним від звичайних слідчих дій порядком їх проведення, особа, відносно якої вони проводяться, про це та отримані результати повідомляється лише по закінченню слідства, через що протидіяти їх проведенню таких дій не має можливості. Отримана в результаті проведення таких дій інформація визнається доказом.

Чинний КПК України містить раніше невідомі вітчизняному кримінальному процесу негласні слідчі (розшукові) дії (глава 21). „Негласні» означає особливий порядок підготовки, проведення, зберігання і використання отриманих результатів у прихованості до певного часу від осіб, не залучених до їх проведення, зокрема, співробітників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, посадових осіб правоохоронних органів, навіть якщо вони беруть участь в розслідуванні даного кримінального провадження [2, с. 80].

Проте, широкому застосуванню вказаних слідчих дій заважає низка проблемних питань, які стосуються порядку їх проведення та використання результатів. Загальний порядок проведення негласних слідчих дій і порядок проведення деяких з них встановлений міжвідомчою Інструкцією [3]. За змістом закону (ст. 246 КПК), проводити їх може слідчий чи за його дорученням оперативні підрозділи ОВС та інших відомств. Права самостійного проведення вказаних дій прокурором закон не передбачає (ч. 4 ст. 36, ч. 6 ст. 246 КПК). Докладне ознайомлення з нормами глави 21 КПК та вказаною Інструкцією доводить, що ані закон, ані вказаний вище підзаконний нормативний акт не зазначають ні суб'єктів їх проведення, ні осіб, які залучаються до таких дій. Слідчий може лише виступати організатором їх проведення. Безпосередніми ж суб'єктами будуть працівники оперативних підрозділів. Скористатися результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий також не в змозі, оскільки КПК надає це право прокуророві, що, з огляду на наведені вище положення ст.ст. 36, 246 КПК, є незрозумілим. Таке положення видається у корні неправильним, таким, що може завдати слідчому у проведенні розслідування, і потребує вдосконалення. Проблемою також є необхідність розробки тактики проведення вказаних дій для можливості використання отриманих результатів у доказуванні. Звідси, завданнями криміналістики є дослідження та розробка тактики проведення вказаних дій, підготовка за їх результатами конкретних і ефективних рекомендацій для практичних працівників.

Список використаних джерел:

1. Асаенок Б.В. Мери уголовно-правового и уголовно-процессуального реагирования на противодействие подследственного, закрепленные в законодательстве Республики Беларусь // Вестник Академии МВД Республики Беларусь, - 2001. - № 1. - С. 164-165.
2. Колесник, В.А. Проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій та їх учасників // Кримінальне провадження: новітні процесуальні теорії та криміналістичної практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року. - Симферополь: ДІАИП, 2013. - С. 80-82.
3. Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена наказом ППУ МВС СБУ, АПДС, Мінфіну, Мінюсту України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/316/1199/936/1687/5/.

ЩОДО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Козаченко Олександр Іванович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

Особливий інтерес, стосовно статусу осіб, які приймають участь у кримінальному судочинстві, становить Закон України «Про забезпечення безпеки осіб які беруть участь у кримінальному судочинстві», згідно якого участь особи у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті чи розслідуванні злочинів, а також в судовому розгляді кримінальних справ визнається участю особи в кримінальному судочинстві. Особливо важливим у даному питанні є те, що згідно ст.2 цього закону немає ніякого значення, у якій формі особа брала участь у кримінальному судочинстві, або сприяла йому [1].

Враховуючи сказане, можна зробити висновок, що громадяни які залучалися до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть виступати виключно в ролі учасників кримінального судочинства (ч. 3 ст. 239 проекту КПК). Але виникає питання: де в проекті КПК закріплені правовий статус осіб при виконанні цих дій?

У свою чергу, правове закріплення статусу осіб, які приймають участь у кримінальному судочинстві, ми знаходимо і в ст. ст. 19, 20, 22, 53, 87 КПК України, де про коло таких суб'єктів говориться - «особи, які беруть участь у справі». Проаналізувавши наведені вище статті КПК України, М.М. Михеєнко дійшов висновку, що до числа цих осіб не входять лише державні органи і службові особи, які ведуть процес [2, с.67]. Звідси слідує, що громадяни, які в будь-якій формі беруть участь у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті чи розслідуванні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ, є суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин [3, с.67].

Крім цього, згідно Закону України «Про відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» суб'єктами кримінально-процесуальних відносин будуть і ті громадяни, яким завдано шкоду оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи, або таке рішення було скасовано [4].

Так, стосовно такої категорії громадян в Законі України «Про міліцію» говориться наступне: по-перше, діяльність міліції будується на принципі взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням (ст.3); по-друге, сприяти міліції зобов'язані громадські об'єднання, трудові колективи і громадяни (ч.1 ст.6); по-третє, примусове залучення громадян до співробітництва з міліцією забороняється; по-четверте, міліція має право для виконання покладених на неї завдань залучати громадян за їх згодою до співробітництва у порядку, встановленому законами, що регулюють профілактичну та оперативно-розшукову діяльність(ч.2 ст.6) і т.д.[5].

У свою чергу, положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначають це наступним чином: по-перше, сказано, що оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципі взаємодії з населенням (ст.4); по-друге, під захистом держави перебуває особа, яка залучається до виконання завдань ОРД (ч.1 ст.13); по-третє, зберігати таємницю, що стала їм відома, зобов'язані особи, які залучаються до виконання завдань ОРД (ч.3 ст.11); по-четверте, оперативні підрозділи мають право мати гласних і негласних позаштатних працівників (п.12 ч.1 ст.8); по-п'яте, оперативні підрозділи мають право встановлювати конфіденційне співробітництво з особами на засадах добровільності (п.13 ч.1 ст.8); по-шосте, до злочинної групи здійсненої проникнення особа, яка співпрацює з оперативним підрозділом, із збереженням таємниці стосовно достовірних даних щодо її особистості (п.8 ч.1 ст.8); по-сьоме, забезпечується безпека осіб, які надають допомогу і сприяють ОРД, осіб, які беруть участь у

кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів (п.6 ч.1 ст.7); по-восьме, під час здійснення ОРД не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб (ч.5 ст.9); по-дев'яте, одержати письмове пояснення від оперативних підрозділів з приводу обмеження своїх прав і свобод мають право громадяни та інші особи (ч.9 ст.9); по-десяте, оперативні підрозділи мають право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу (п.1. ч.1 ст.8) і т.д. [6].

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» стосовно такої категорії громадян зазначає так: по-перше, йдеться про виконання нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання (ч.1 ст. 13); по-друге, для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи ОВС мають право залучати до співробітництва учасників організованих злочинних угруповань (ст.14); по-третє, при розгляді гарантій прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, вживаються такі поняття як громадяни, фізичні особи (ст.22) і т.д. [7].

Згідно Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві» право на забезпечення безпеки має особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь чи сприяла у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів, а також члени сімей та близькі родичі такої особи (ч. 1 ст.2) [8].

У Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дзнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» вживається лише одне поняття - «громадянин» [4].

Таке саме поняття вжито і в Законі України «Про звернення громадян»

До даного питання залишається лише додати, що в Конституції України, КК України і в КПК України ми можемо зустріти лише такі поняття як «особа», «людина», «громадянин» і «населення», а, як відомо, ці закони складають правову основу правоохоронної діяльності, відповідно, обов'язково мають бути враховані і в проекті Кримінально-процесуального кодексу України, який наданий Міністерством юстиції України.

Список використаних джерел:

1. Грохольський В.Л. Система принципів ОРД: Дис... канд. юрид. наук: Україна. МВС. - Одеса, 1999. - 196 с.
2. Михеєнко М.М. та ін. Кримінальний процес України: Підручник / М.М. Михеєнко, В.Т. Нур, В.П. Шибіко. - К.: Либідь, 1992. - 431 с.
3. Ищенко А.В. Биологический сыск / Опыт этико-исторического исследования библии в оперативно-розыскном аспекте / Конкурсная работа. - К.: КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского,
4. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дзнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» // Голос України. - 1995р. - 17 січня.
5. Закон України «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - №4, - Ст. 20.
6. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України, - 1992. - №22. - Ст.303.
7. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» // Відомості Верховної Ради України. - 1993. — №35. - Ст. 358.
8. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві» // Відомості Верховної Ради України. -1993, - №35, - Ст.358.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Корчовий Микола Михайлович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри оперативної-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

В Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3) [1]. Проте, значної шкоди цій цінності завдає злочинність, боротьба з якою продовжує залишатися досить серйозною проблемою. Офіційна статистика свідчить про те, що незважаючи

на певне зниження злочинності в останні роки, її рівень продовжує залишатися досить високим.

Так, за 5 місяців 2011 року до органів внутрішніх справ надійшло 1322,7 тис. заяв та повідомлень про злочини, що на 10,0 % більше У порівнянні з аналогічним періодом минулого року. По 1269,0 тис. заявах і повідомленнях про злочини (+10,8 %) прийнято рішення у порядку ст.ст. 97, 430 КПК України. За умови збільшення кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про злочини прогнозовано зростає кількість зареєстрованих злочинів - +2,5 %, у тому числі тяжких та особливо тяжких - + 0,7 %. Із 215,3 тис. зареєстрованих злочинів 50,8% (109,3 тис.) складають крадіжки. Зростання кількості крадіжок (+5,7 % або на 5,9 тис.) вплинуло на збільшення скоєних тяжких та особливо тяжких злочинів (ч.3 ст.185 КК України - крадіжка з проникненням у житло відноситься до категорії тяжких злочинів).

Зареєстровано 1075 умисних вбивств (+8,4 % або +83). В той же час зменшилась кількість зареєстрованих умисних тяжких тілесних ушкоджень - 1411 (-7,6%), у т.ч. що спричинили смерть потерпілого -346 (-10,1%), а також розбоїв - 1536 (-12,7%), грабжів - 8144 (-12,9%), хуліганств - 3737 (-6,1%), незаконних заволодінь транспортними засобами - 1479 (-1,3%), шахрайств - 10079 (-5,1%), фактів торгівлі людьми - 107 (-28,7%)[2].

Корінна якісна зміна злочинності, перетворення її в професійну й організовану ставить перед правоохоронною практикою і наукою завдання розробки і реалізації нових підходів до боротьби зі злочинністю, адекватних її новому характеру змісту і причинам [3,6; 4,4].

Однією з найгостріших проблем сучасної науки і практики оперативно-розшукової діяльності, особливо кримінального процесу є розробка нового проекту Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПК). Він вводить якісно нову систему правових засобів захисту людини, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечує швидке, повне і неупереджене розслідування кримінальних справ.

Значний теоретичний і практичний інтерес у цьому плані становить перелік випадків, в яких правоохоронні органи мають право здійснювати неслідчі дії, при цьому передбачено, що вони можуть здійснюватися при розслідуваннях тільки тяжких та особливо тяжких злочинів і тільки за рішенням суду.

У проєкті нового Кримінально-процесуального кодексу України значно розширено арсенал слідчих дій завдяки запровадженню категорії негласних слідчих (розшукових) дій, які по суті є оперативно-розшуковими заходами. Врегулювання на рівні процесуального закону проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як використання конфіденційного співробітництва, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, контроль за вчиненням злочину, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, річчю або місцем, установлення місцеперебування радіоелектронного засобу, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж із допомогою технічних засобів та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем, аудіо-, відеоконтроль особи забезпечуватимуть додаткові гарантії дотримання прав сторін кримінального розслідування. Надання слідчому права на проведення таких негласних слідчих дій сприятиме вирішенню одвічної проблеми професійних відносин слідчих та оперативних співробітників, яка існує в рамках чинного кримінального провадження.

На нашу думку, будь-яке реформування кримінального процесу, в якому завжди є елементи державного примусу, що здатні істотно обмежувати права людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховною і Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Вікар, 1997. - 61 с.
2. За статистичними даними МВС України.
3. Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія .- К.: вид-во Семенко Сергія, 2004. - 310 с.
4. Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О. Спрошене досудове провадження в Україні: історія, сучасність перспективи: Навчальний посібник .- К.: Семенко Сергія,

ЧИ ПОТРІБНА «ПОДВИІНА» ТЕРМІНОЛОГІЯ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Катеринчук Катерина Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Після набрання Кримінальним кодексом України чинності у 2001 році серед науковців виникли певні протиріччя, щодо термінології. Навіть на даний час, все ж таки залишається нез'ясованим використання термінів «катування» та «тортури». Науковці, журналісти, законодавці та інші використовують «подвійний» термін, тобто і катування, і тортури. При цьому використовують їх щодо дій, які зазначені в статті 127 (катування) КК України. Перед прийняттям КК України, Конституція України встановила заборону катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поведженню чи покаранню (ст. 28). Отже, положення Конституції та КК України розставили всі крапки над «і», але законодавець та науковці застосовують обидва терміни. Термін «катування» в своїх роботах використовували: Н.О. Антонюк, В.В. Кончаковська, Д.Г. Михайленко, Т.І. Слущка, Т.В. Рудник, О.Г. Панчак, О.О. Житний, Ю.О. Поліщук та інші. В інших роботах та законодавчих актах використовується термін «тортури». Так, Кримінально - виконавчий кодекс України в статті 1 визначає мету і завдання кримінально-виконавчого законодавства України: «запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню із засудженими». Денисова О.В. досліджуючи об'єктивні ознаки ст. 127 КК України оперує також цим терміном.

На думку Шишкіної Е.В., вживання в науковому обігу двох термінів «катування» і «тортури» без дефініційного їх розмежування викликає нечіткість у національному правозастосовному регулюванні. ... українські науковці породили зазначену проблему, ввівши в науковий мовний обіг обидва терміни без їхнього змістового розмежування. За принципом мовної адекватності, з юридико-філософсько-лінгвістичної точки зору для позначення власне негативного явища доцільно вживати термін «катування» з огляду на широту його розуміння, а для позначення засобу реалізації цього явища можна вживати термін «тортури» [1, с. 172 -173].

Ми не погоджуємося з даною думкою розмежування цих термінів та їх визначення, відповідно до якого «катування» - це правове явище, а «тортури» - засіб спричинення болю або страждань.

По-перше, Шишкіна Е. В досліджує сам термін різними мовами (англійською, латинською та французькою), співставляє їх як назву та змістовно їх не розмежує.

По-друге, автор використовує юридико-філософсько-лінгвістичний метод дослідження. Юридична термінологія української мови виділяє один з методів формальної логіки, - який складає методологічну основу юридико- лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів [2]. Тому використання невідомого (юридико-філософсько-лінгвістичного) методу для розмежування тотожних (синонімічних) понять, на нашу думку, є не правильним. Крім того, автор конкретизує, що термін катування - це етномовний термін. При дослідженні даного питання, ми жодного разу не зустрічали етномовних термінів чи словників.

По-третє, при наявності понять в текстах нормативно-правових актів, які мають неоднозначне розуміння і застосування в різних галузях права, використовувати положення Конституції України та чинних нормативно- правових актів різних галузей права, в яких вживаються терміни, що підлягають тлумаченню [2]. Наявність синоніму «тортури» спричиняє труднощі неоднозначного тлумачення зазначених термінів, тому пропонуємо внести зміни до статті 1 КВК України, замінивши термін «тортури» на «катування».

Список використаних джерел:

1. Шишкіна Е.В. Концепція заборони неналежного поведження з людиною та її еволюція в діяльності Ради Європи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 / Е.В. Шишкіна. - Київ, 2009. - 24 с..

2. Чульїда Л.І. Юридико - лінгвістичне тлумачення текстів нормативно - правових актів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Л.І. Чульїда. - Київ, 2003. - 21 с.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ БОРОТБИ З МАНІПУЛЮВАННЯМ ПСИХІКОЮ ЛЮДИНИ

Киренко Сергій Георгійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Вторгнення в психіку людини завжди становить особливу небезпеку не тільки безпосередньо для потерпілого, а й для інших осіб, оскільки не тільки спричиняє значну шкоду нормальному психічному стану людини, створює загрозу настання різноманітних психічних розладів та захворювань (а в ряді випадків призводить і до так званих «психосоматичних хвороб», коли на ґрунті психічних аномалій страждає і фізичне здоров'я людини), а й здатне штовхнути її на шлях порушення закону. У цьому ракурсі важливо приділити увагу такому небезпечному явищу як маніпулювання психікою людини (психічне маніпулювання) під яким розуміється приховане управління особою - схилення особи до бажаної поведінки, коли вона діє у потрібному для ініціатора впливу напрямі, сприймаючи свої вчинки як результат власного волевиявлення. Сумний досвід, зокрема, різноманітних тоталітарних сект та терористичних організацій минулого та сучасності (таких як «Народний храм», «Велике Біле братство», «Церква сайєнтології», «Аль-Каїда» та ін.), для яких характерне широке використання з боку керівництва відверто кримінальних за змістом заходів психічного впливу щодо своїх послідовників, які викликають деформацію свідомості останніх та перетворення їх на слухняних виконавців своєї волі (тобто там маніпулювання психікою людей досягає найвищого рівня), яскраво підтверджує необхідність всебічної боротьби з цим вкрай небезпечним явищем. При цьому важливою проблемою є відсутність адекватної кримінально-правової бази протидії суспільно небезпечним спробам маніпулювання психікою людини.

На жаль, чинне кримінальне законодавство України не приділяє належної уваги цьому важливому питанню. Аналізуючи КК України, можна побачити, що злочинний вплив на психіку людини головним чином пов'язується у ньому з різноманітними погрозами (ст.ст. 129, 152, 153, 186, , 189 та ін.), тобто мова так чи інакше йде про залякування, адресатами якого є безпосередньо потерпілий, а також (як, наприклад, у ст. 147 КК України) інші особи, яких таким чином змушують бути поведінки. Також КК України в ряді випадків вказує на обман або зловживання довірою як способи вчинення окремих злочинів (наприклад, ст. 190 КК України). Проте, по-перше, специфікою психічного маніпулювання є якраз відсутність будь-яких погроз як способів схилення до певної поведінки, а, по-друге, обманом чи зловживанням довірою це явище не вичерпується (вони взагалі можуть бути відсутні). Для психічного маніпулювання характерне втручання не тільки у свідомість, а й у підсвідомість людини (що, на жаль, як правило, знаходиться поза сферою посиленої уваги кримінального законодавства). Прикладом маніпулятивного впливу на свідомість людини може бути наступний: особа прагне помститись своєму сусідові, який поїхав на відпочинок, за певну ситуацію в минулому (наприклад, той не дав гроші у борг). З цією метою така особа нібито випадково (день народження знайомого чи інше свято) потрапляє до кампанії, де, як їй відомо, знаходяться люди, які вчиняють квартирні крадіжки (при цьому вона з ними особисто не знайома). Під час перебування там, особа, у розмові за столом на різні теми, як приклад неухважного ставлення до майна, розповідає про квартиру заможного сусіда (який зараз відсутній), де дуже багато цінностей, але погана сигналізація, яку можна легко вимкнути. Зрозуміло, що така інформація навряд чи пройде поза увагою відповідних крадів. В результаті, скориставшись нею, вони обікрали квартиру сусіда. Виникає питання: як кваліфікувати дії фактичного ініціатора крадіжки? Співучасті у крадіжці тут немає, адже ніякої змови чи підбурювання не було: просто розмова «про життя» за столом між незнайомими людьми, ніхто нікого не до чого не закликав і ні про що не домовлявся (а співучасть, як відомо, передбачає наявність спільної мети, яка усвідомлюється співучасниками). Виходить, що відповідна особа, яка схилила інших до крадіжки (тобто, змусила інших діяти у потрібному для себе напрямі, хоча вони рішення приймали нібито самостійно) опиняється недосяжною для закону, адже немає адекватної вчиненому норми. До методів маніпулятивного впливу на

підсвідомість людини, які застосовуються саме зі злочинними, «кримінальними» (а не з будь-якими іншими) цілями, відносяться: гіпноз; навіювання (передача інформації з впровадженням закладених в ній ідей без будь-якої критичної оцінки та логічної переробки того, що пропонується); нейролінгвістичне програмування, яке базується на використанні слів, образів, інтонації та ін. моментів з метою встановлення тісного контакту з іншою людиною на несвідомому рівні і спрямування її мислення та поведінки у потрібному напрямі; технічні методи управління поведінкою, мисленням та почуттями людини (нижчепорогове аудіовізуальне збудження, електрошок, ультразвук, інфразвук, надвисокочастотне (НВЧ) чи торсійне випромінювання); зомбовання (форсована обробка підсвідомості людини, завдяки якій вона губить спрямовуючий контакт зі своїм минулим і програмується на безумовне, притому неусвідомлене підкорення наказам свого «господаря»). В цілому, використання методів психічного маніпулювання переслідує цілі пригнічення волі людини, зниження критичності її мислення, приведення в залежність від маніпулятора (при цьому введення інформації у підсвідомість саме по собі містить реальну загрозу для людини, адже саме підсвідомість керує вегетативною нервовою системою, гормональною системою, харчуванням, сексуальною активністю та ін.). Таким чином, необхідні наступні заходи кримінально-правового характеру: встановлення кримінальної відповідальності за сам факт застосування до іншої особи методів психічного маніпулювання (кримінального гіпнозу, навіювання та ін.); у якості кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину повинні фігурувати схиляння особи до вчинення суспільно небезпечного діяння, застосування методів психічного маніпулювання щодо неповнолітнього, двох або більше осіб, вчинене з використанням технічних засобів, організованою групою, злочинною організацією, а також спричинення відповідними діями тяжких наслідків (смерть або самогубство потерпілого, завдання тяжкої шкоди здоров'ю та ін.).

ДО ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ТА ЇХ ПРИПИНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

Гусева Катерина Анатоліївна, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший викладач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

Варто зауважити, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України [1] не містить норм старого КПК [2], передбачених ст.ст.: 23, ч. 1, 231, стосовно обов'язкового виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, та внесення цими суб'єктами кримінального судочинства у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. Цей факт дає підстави стверджувати, що із сучасного процесу кримінального провадження необґрунтовано вилучено його завдання щодо загальної профілактики злочинів.

У той же час утішно відзначити, що новим кримінальним процесуальним законодавством України вперше за часів радянського й пострадянського періоду існування української держави створено правові передумови і передбачено абсолютно новий дійовий процесуально-правовий інструментарій для здійснення під час досудового слідства запобігання злочинам та їх припинення*. Ідеться, зокрема, про перелік конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, підстави й механізми їх проведення, які або прямо націлені на припинення злочинів у кримінальному провадженні, або їх проведення за своїми потенційними пізнавальними й процесуальними можливостями в значній мірі мають попереджувальну спрямованість.

При цьому законодавче закріплення вказаної спрямованості отримало особливого виразу в статті 250-й чинного КПК, де говориться, що у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженими з прокурором, або прокурора.

Із усього арсеналу негласних слідчих (розшукових) дій найбільшу попереджувальну спрямованість мають:

Контроль за вчиненням злочину. У ч. 1 ст. 271 КК [3] України зазначається, що цей контроль може здійснюватися, зокрема, у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, і проводиться в формах: контрольованої поставки; контрольованої та оперативної закупки; спеціального слідчого експерименту; імітування обстановки злочину. Зауважимо, що в даному випадку маються на увазі підстави, інформація щодо яких є виключно предметом вивчення, оцінки й прийняття процесуального рішення в рамках кримінального провадження.

Отже очевидно, що в приведеній нормі КПК ідеться про контроль за вчиненням злочину на ранній стадії його вчинення, тобто коли він ще є незакінченим (стадія готування), або на будь якому етапі вчинення продовжуваного злочину**. І саме запобігання йому, або припинення є головною метою проведення контролю за розвитком його події з відповідним документуванням у кримінальному провадженні фактично вчинених певною особою (особами) злочинних дій і притягненням винних до відповідальності.

У контексті вищесказаного слід зауважити, що частина 2 згаданої вище статті КПК застерігає суб'єктів досудового слідства від проведення контролю за вчиненням злочину і не розкриває їх сутності. Але ці поняття цілком тотожні відповідним поняттям, що напрацьовані теорією і практикою проведення заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності, і тому вони можуть бути визначені саме на цій основі.

Також чинний КПК не містить понятя зазначених форм контролю за вчиненням злочину і не розкриває їх сутності. Але ці поняття цілком тотожні відповідним поняттям, що напрацьовані теорією і практикою проведення заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності, і тому вони можуть бути визначені саме на цій основі.

Контрольована закупка. Вона полягає у виявленні й фіксуванні в установленому порядку підготовлених або вчинюваних злочинів, пов'язаних з незаконними діями у сфері обігу товарів, предметів, речовин та надання послуг, шляхом спланованого гласного (відкритого) придбання слідчим чи працівником уповноваженого оперативного підрозділу цих товарів, предметів, речовин та послуг у осіб, які обґрунтовано підозрюються в зазначених злочинах, з наступним оголошенням даним особам про дійсний (контрольований) стан закупки, та з метою документування виявлених таким чином злочинних дій, запобігання їм чи їх припинення в кримінальному провадженні, а також притягнення винних до відповідальності.

Оперативна закупка. На відміну від попередньої негласної слідчої (розшукової) дії, оперативна закупка полягає в негласному (таємному) придбанні особами, яким доручено здійснити цю закупку, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товарів, предметів та речовин, заборонених або обмежених для обігу, а також речей, які є засобом, знаряддям або предметом вчинення злочину тощо, з метою виявлення й документування таким чином фактично вчинених злочинних дій, запобігання їм чи їх припинення в кримінальному провадженні, а також притягнення винних до відповідальності.

Спеціальний слідчий експеримент. Маючи таке ж призначення, як і попередні форми контролю за вчиненням злочину, суть спеціального слідчого експерименту полягає в штучному створенні під час кримінального провадження обстановки максимально наближеної до реальності (створенні нової обстановки, доцільній зміні існуючих елементів тощо), для наступної перевірки в цих умовах (найбільш відповідних щодо здійснення злочинних намірів) спрямованості й підтвердження протизаконної діяльності особи, у якій углядаються наявні ознаки підготовки чи здійснення окремих етапів продовжуваного тяжкого або особливо тяжкого злочину, спостереженні за цією діяльністю з метою її документування, а також, виходячи з розвитку події, своєчасного запобігання злочину на стадії його готування або припинення, у тому числі на стадії замаху на нього.

Окрім охарактеризованих вище негласних слідчих (розшукових) дій, що розраховані на безпосередній дійовий вплив під час кримінального провадження на об'єкти запобігання злочинам чи їх припинення, КПК України передбачає ряд інших таких дій, але спрямованих на таємне

виявлення й фіксацію фактичних даних щодо підготовлюваного або вчинюваного злочину, з наступним запобіганням йому або припиненням його та притягненням винної особи (осіб) до відповідальності.

Отже розглянуті вище законодавчі новели (кримінально-процесуальні норми) справді носять революційний характер і мають неабияке значення не тільки в цілому для реформування кримінального провадження в Україні, але й для становлення та розвитку в межах цієї системи функції слідчого попередження злочинів (запобігання злочинам і їх припинення).

Проте треба зауважити, що підстави для реалізації цієї функції не завжди, а скоріше рідко мають суто кримінально-процесуальні витоки. Таке може мати місце лише тоді, коли слідчий безпосередньо в ході досудового слідства отримає інформацію про проведення підозрюваною чи обвинуваченою особою готування чи здійснення продовжуваного злочину. У більшій же мірі відповідні вихідні матеріали (фактичні дані) здобуваються ще в процесі оперативно-розшукової діяльності і саме вони, за умов надходження до слідчого й об'єктивної їх правової оцінки, використовуються в установленому законом порядку як підстави для початку кримінального провадження та одночасного проведення негласних слідчих (розшукових) дій попереджувальної спрямованості.

* - Доречно нагадати, що ст. 1 чинного Кримінального кодексу України запобігання злочинам віднесено до кола основних його завдань.

** - Згідно ч. 2 ст. 32 чинного КК України, продовжуваним злочиним визнається такий злочин, який складається з двох або більше тожотних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. / Голос України від 19.05.2012 / N 90-91 /.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. / Відомості Верховної Ради УРСР, 12.01.1961, N 2, ст. 15.
3. Кримінальний кодекс України - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 25-26, ст. 131

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГОЛОВНИХ СУБ'ЄКТІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Топчій Василь Васильович, кандидат юридичних наук, докторант Національної академії внутрішніх справ

В сучасних умовах оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ, і в першу чергу її негласні форми, набуває найбільшу значимість у виконанні державного обов'язку - боротьби зі злочинністю. Однак реалізація матеріалів, здобутих в ході ОРД, в кінцевому результаті повинна здійснюватися в кримінально-процесуальному режимі, що, природно, вимагає ефективної взаємодії оперативних підрозділів та слідчих, перш за все органів внутрішніх справ, як основних суб'єктів розкриття і розслідування незаконних заволодінь автотранспортними засобами. Разом з тим результати наукових досліджень і практика здійснення взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і слідчих в різні періоди їхнього співробітництва наочно свідчить про наявність слабкої ефективності цієї взаємодії.

У числі основних причин слабкої взаємодії згаданих суб'єктів розкриття і розслідування злочину: відмінності в критеріях оцінки діяльності різних служб; недоліки у професійній підготовці слідчих і оперативних працівників; надмірне навантаження взаємодіючих; недостатня організуюча роль керівників органів внутрішніх справ; боязнь зближення ОРД і слідчої діяльності.

Аналіз слідчо-оперативної практики взаємодії дозволяє виділити наступні етапи: 1-отримання повідомлення про злочин; 2-спільне вивчення матеріалів; 3-огляд місця події; планування спільної роботи; 4-проведення первинних слідчих дій; 5-етап (момент) встановлення злочинця; 6-період обрання запобіжного заходу; 7-період початкового пред'явлення обвинувачення; 8-слідчі дії після пред'явлення обвинувачення; 9-період остаточного пред'явлення обвинувачення; 10-закінчення слідства.

Під ефективністю взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ на досудових стадіях слід розуміти рівень оптимальності організаційних зв'язків, що забезпечує найбільш активну та результативну діяльність.

Зазначений показник ефективності буде проявлятися через узгоджену або спільну діяльність суб'єктів взаємодії. Враховуючи, що суб'єктів взаємодії може бачити декілька, ефективність взаємодії, таким чином, на якому з етапів

буде являти собою інтегрований показник, межі якого будуть залежати від дій кожного з взаємодіючих.

Практика показує, що ефективність взаємодії оперативних підрозділів і слідчого на досудових стадіях не може бути достовірно оцінена без урахування зацікавленості у взаємодії - під якою слід розуміти практичний інтерес до ділової співпраці суб'єктів взаємодії, що є основною причиною, що спонукає їх до спільних або узгоджених дій на кожному з етапів розкриття і розслідування незаконних завододнів автотранспортними засобами.

Також слід зазначити, що зацікавленість у взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і слідчих на досудових стадіях кримінального процесу є рівновеликими по мірі на різних етапах розкриття і розслідування злочину та у різних суб'єктів взаємодії. Крім цього, вона деколи носить однобокий характер - коли взаємодія вигідно лише для задоволення вузько корпоративних інтересів представників тієї чи іншої служби.

Найбільш проблемними для спільної чи погодженої роботи співробітників оперативних підрозділів та слідчих є етапи: 3 - огляд місця події; 4 - планування спільної роботи; 6 - момент встановлення злочинця; 7 - період обрання запобіжного заходу; 10 - період остаточного пред'явлення звинувачення.

Зазначені обставини мають бути враховані керівниками органів внутрішніх справ, а також керівниками оперативних та слідчих підрозділів, які являються відповідальними за належне забезпечення взаємодії.

Для підвищення рівня ефективності взаємодії керівникам необхідно:

- По-перше, забезпечити дієвий контроль за діяльністю співробітників тих підрозділів, які мають більш низьку зацікавленість у взаємодії на кожному з етапів розкриття і розслідування незаконних завододнів автотранспортними засобами злочинців;

- По-друге, вживати заходів до нейтралізації вузько корпоративних зацікавленості, яка, по суті, є однобокою зацікавленістю, спрямованою на одержання допомоги в інтересах своєї служби за рахунок інтересів інших;

- По-третє, в процесі повсякденного виховного впливу на взаємодіючих формувати у них психологічну готовність до взаємодії, що сприятиме скороченню конфліктів між ними;

- По-четверте, постійно працювати над вдосконаленням як статичної, так і динамічної структур взаємодії;

- По-п'яте, підвищувати рівень професійної підготовки та забезпеченість взаємодіючих оперативно-технічними засобами і транспортом.

Крім цього, існуючі нині обмеження для введення в процес доказування матеріалів, здобутих в ході проведення оперативно-розшукової діяльності, надмірні.

Пропонується вважати допустимим використання як доказів відомостей про факти, отриманих в ході ОРД, якщо можуть бути дотримані наступні умови:

- 1) зазначені відомості можуть бути перевірені відповідно до вимог КПК України;

- 2) якщо їх використання не призведе до розшифровки штатного негласного співробітника або особи, яка надає сприяння оперативному працівнику на конфіденційній основі.

Отже, якщо відомості мають ознаки, значимими для з'ясування обставин злочину і можуть бути перевірені шляхом проведення тих чи інших слідчих дій, і при цьому не буде розшифрований негласний співробітник або особа, яка надає оперативному підрозділу сприяння на конфіденційній основі, то спосіб їх отримання не повинен з'ясуватися.

Реалізація оперативних матеріалів з порушенням кримінальної справи передбачає ознайомлення слідчого з наступними видами інформації:

- З доказової інформацією, що свідчить про наявність законних приводів і підстав для порушення кримінальної справи;

- З орієнтує інформацією, що дозволяє слідчому в рамках своїх повноважень визначити напрям слідства, тобто перелік, послідовність і інтенсивність невідкладних слідчих дій;

- З допоміжною інформацією, що дозволяє при проведенні слідчих дій виключити розшифровку перед зацікавленими особами негласних джерел інформації та особистості негласного співробітника або особи, яка надає сприяння на конфіденційній основі.

ПРО ДЕЯКІ ПОМИЛКИ, ЩОДОПУСКАЮТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Гура Олександр Анатолійович, старший помічник першого заступника Генерального прокурора України

Незважаючи на професійну майстерність багатьох слідчих, є випадки, коли неналежним чином організовано процес розкриття злочину за «гарячими» слідами та не забезпечено своєчасного виїзду на місце події слідчих оперативних груп в установих виконання покарань. Відтак, нерідко слідчий розпочинає огляд несвоєчасно, а подекуди ця слідча дія взагалі не проводиться. Іноді слідчі недооцінюють значення огляду місця події.

Огляди не є результативними внаслідок наявності недоліків при проведенні слідчих дій на початковому етапі розслідування (виявлені сліди погано фіксуються або взагалі не фіксуються та не вилучаються; у протоколи не досить докладно описуються обстановка та об'єкти огляду; не проводиться фотографування не додаються схеми до протоколу; у деяких випадках безпідставно звужуються межі огляду).

Як засвідчив аналіз кримінальних справ, у багатьох протоколах огляду місця події відсутні схеми та фото таблиці, тобто не всі описані в протоколі огляду місця події сліди, інші речові докази фотографують та вилучають. Це ускладнює процес закріплення слідів і речових доказів, а також уявлення про місце їх розташування стосовно певних предметів або об'єктів. Унаслідок таких помилок при проведенні трасо логічної експертизи важко скласти точне уявлення про механізм проведеного злочину; використання знарядь, інструментів тощо.

■ Поширеним недоліком під час проведення огляду місця події немає запису про присутність кінолога при проведенні слідчої дії. Ще одним із поширених недоліків є недостатня оцінка виявлених слідів і речових доказів і, як наслідок, поверхневий їх огляд. Окрім того, в більшості випадків у протоколах огляду місця події немає запису про присутність кінолога при проведенні даної слідчої дії [1].

Одним із недоліків розслідування є те, що у багатьох справах не складаються узгоджені плани слідчих дій та оперативно-розшукових заходів або складаються несвоєчасно. У процесі розслідування ці плани мірою встановлення нових обставин справи або отримання нових даних не конкретизуються. У деяких випадках спостерігається безпідставне призупинення розслідування у справі. Вжиття заходів щодо усунення вказаних недоліків сприятиме активізації розслідування та розкриттю злочинів.

Однією з причин недоліків розслідування є низька ефективність слідчих дій на початковому етапі [2].

Підсумовуючи зазначене, варто зазначити, що основними помилками в цій діяльності є наступні:

- неналежна організація роботи щодо реагування на заяви і повідомлення про вчинений злочин;
- неправильна кваліфікація дій злочинців;
- зволікання в отримання інформації у потерпілих; та ін.

Список використаних джерел:

1. Сучасні проблеми криміналістики: навч. посіб. / О.В. Геселев, І.І. Присяжнюк, А.Я. Соколова, Г.В. Щербакова. - К.: Національна академія прокуратури України, Кіровоград: МПП «Антураж А», 2012. - 424 с.
2. Щербакова Г.В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян: дис... канд. юрид. наук / Г.В. Щербакова. - К., 2006. - 200 с.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Колб Сергій Олександрович, юрист приватного підприємства (м. Луцьк)

Узагальнення різноманітних доктринальних джерел дало можливість вивести наступне визначення оперативної розшукової політики України в умовах виконання покарань (далі - УВП) у контексті предмета даного дослідження, а саме: „Це відповідний напрямок правотворчої діяльності держави і правозастосувальної діяльності оперативних підрозділів УВП щодо

вироблення та застосуванню оперативно-розшукових заходів щодо протидії злочинам з боку осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, та забезпечення права всіх учасників кримінально-виконавчої діяльності на особисту безпеку». При цьому слід зауважити та погодитися з рядом фахівців з означеної тематики (Є.А. Дідоренко, А.С. Кириченко, Б.Г. Розовський) з тим, що є два аспекти проведення оперативно-розшукової діяльності (ОРД) у цьому напрямку, а саме: правовий (на практиці він представляє собою правове регулювання цієї діяльності та безпосереднє застосування правових норм у процесі її здійснення) і процесуально-виховний (організація і тактика здійснення гласних і негласних ОРЗ і застосування оперативних та оперативно-технічних засобів) [124]. Поряд з цим, заслуговує на увагу й інший підхід, автором якого є Д.И. Никифорчук, а саме: введення в новому КПК України інституту негласних слідчих (розшукових) дій дозволить вирішити низку проблемних питань, що нині існують у чинному законодавстві та практиці правоохоронної діяльності, зокрема, зближить ОРД та кримінальний процес [2, с. 4]. Це, у свою чергу, обумовлює основні особливості що характерні для сучасної оперативно-розшукової політики України в УВП та які пов'язані із забезпеченням права учасників кримінально-виховної діяльності на особисту безпеку, а саме:

а) регламентація загальних питань ОРД, що здійснюється відкритими нормативно-правовими актами, основними із яких є Закон України „Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 104 КВК України „Оперативно-розшукова діяльність в колоніях»;

б) чітке визначення суб'єктів ОРД в УВП (працівники оперативних підрозділів) та їх компетенції;

в) регламентація законом переліку оперативно-розшукових заходів;

г) залучення громадськості та окремих осіб до надання сприяння оперативним підрозділам УВП;

г) вимоги суворого дотримання законності в діяльності суб'єктів ОРД в УВП (ст. 19 Конституції України, ст. 5 КВК України, ст. 4 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність», т. ін.);

д) обмеження конституційних прав засуджених у процесі здійснення ОРД тільки на підставі закону та в установленому порядку [3].

Як у свій час Ф. Лист визначив кримінально-правову політику в якості самостійної гілки науки кримінального права [4, с. 7], так і в сьогоденні особливості оперативно-розшукової політики в УВП слід, як видається, віднести до предмета дослідження теорії ОРД, яка поряд з іншими питаннями має вивчати і оперативно-розшукову політику, яка реалізується окремим визначеним у законі правоохоронним органом. При такому підході реалізація оперативно-розшукової політики в УВП матиме суттєвий вплив на теорію ОРД, а на окремих стадіях може мати вирішальне значення для визначення певних напрямів подальшого розвитку оперативно-розшукової науки у сфері забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права учасників кримінально-виконавчої діяльності на особисту безпеку в УВП. Так, зміни оперативно-розшукової політики, що привели до прийняття законодавства про ОРД, у тому числі ст. 104 КВК України „Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», вивели теорію оперативної роботи за межі виключно секретної категорії та легалізували появу нового розділу у вітчизняній науці - теорії ОРД в УВП [5].

Список використаних джерел:

1. Дідоренко Е.А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве / Дідоренко Е.А., Кириченко А.С., Розовський Б.Г. - Луганськ: РИО ЛДВЛ, 2000. - 187 с.

2. Негласні слідчі (розшукові) дії: [Курс лекцій] / Д.И. Никифорчук, С.І. Николаюк, О.І. Козаченко та ін. // За заг. ред. Д.И. Никифорчука. - К. : НАВС, 2012. - 138 с.

3. Сліпченко В.І. Перспективи реформування оперативно-розшукової діяльності (в контексті розробки нового КПК України) / Сліпченко В.І. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cstp-iguvd.ua/dl20108.html>.

4. Лист Ф. Задачи уголовной политики. Преступления как социально-патологическое явление / Лист Ф. - М.: ИНФРА - М, 2004. - 188 с.

5. Богатирьов І. Г. Діяльність оперативних підрозділів установ виконання покарань щодо виявлення осіб, схильних до вчинення злочину / Богатирьов І. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. - 2006. - № 4(30). - С. 275-281.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Дідюк Ірина Леонідівна, старший викладач кафедри правознавства Кіровоградського інституту імені Святого Миколая Міжрегіональної академії управління персоналом

Дослідивши особливості інституту домашнього арешту Сполучених Штатів Америки, встановлено, що кримінально-процесуальне законодавство країни передбачає застосування домашнього арешту не як запобіжного заходу, а як міри кримінального покарання відносно засудженого у відповідності зі Зводом законів США 1976 року, а також окремих правових актів штатів.

Відповідно до законодавства США, домашній арешт не застосовується до суспільно-небезпечної особи, причому така особа повинна бути не небезпечною, в першу чергу, для членів своєї родини; до осіб, які вчинили тяжкі злочини [1].

Що ж стосується його застосування, то даний запобіжний захід проводиться на підставі згоди особи, відносно якої він застосовується, та закріплення даного рішення відповідною угодою та порядком обмежень; висновку поліції про ступінь небезпечності особи; місія проживання, наявність телефону й розуміння членів сім'ї особливостей домашнього арешту та їх співпраця з службовцями, які здійснюють контроль за даним заходом [2, С. 61].

Законодавством США також передбачається, що в процесі домашнього арешту обвинувачений не може мати вдома алкоголь, наркотики, зброю, користуватися телефонним зв'язком та Інтернетом лише в омеженні часові рамки [3].

Враховуючи вищевикладене, практику застосування норм домашнього арешту США варто закріпити і в кримінально-процесуальному законодавстві України. Наприклад, така норма домашнього арешту, як позбавлення підозрюваного (обвинуваченого) певних благ, повинна виражатися в забороні зберігати за місцем проживання зброю, вживати алкоголь та наркотичні засоби, бути обмеженим у здійсненні телефонних дзвінків і відвідуванні Інтернет сторінок (часові рамки, спілкування з певною категорією осіб за допомогою телефону, Інтернету).

Також в українському кримінально-процесуальному законодавстві доцільно передбачати зобов'язання здійснювати перевірку можливості та доцільності застосування домашнього арешту. На нашу думку, таку перевірку повинні проводити працівники, які супроводжують конкретне кримінальне провадження (дільничні інспектори міліції або оперативні співробітники за дорученням слідчого), після чого складати висновок про можливість та доцільність застосування домашнього арешту, а також встановлення можливості застосування певних обмежень, й затвердження його у слідчого, в провадженні якого знаходиться кримінальне провадження.

- Список використаних джерел:*
1. Home confinement // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: URL: <http://www.bop.gov>.
  2. Овчинников Ю. Г. Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе: Дисс... канд. юрид. наук. - Омск, 2006. - 209 с.
  3. Пилипенко В. П. Електронний моніторинг дозволить заощадити на триманні під вартою а в перспективі - і на тюрмах / В. П. Пилипенко // Закон і Бізнес. - 2012. - № 11 (1050). - 7-16 березня.

ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Кубарева Ольга Володимирівна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Вирішення проблем протидії кримінальним правопорушенням під час виборів потребує визначення конкретних дій на законодавчому рівні та використання правоохоронними органами усього арсеналу повноважень, наданих їм законодавством. Виконання цієї роботи покладено на правоохоронні органи. Крім того, виявлення ознак кримінальних порушень,

пов'язаних із реалізацією виборчого права, здійснюють учасники виборчого процесу, передусім члени виборчих комісій, офіційні спостерігачі, представники кандидатів у виборні посади, представники комітету виборців та інші.

Успішне виконання цих завдань практично неможливе без співпраці та обміну інформацією між іншими службами та підрозділами органів внутрішніх справ, а також суб'єктами виборчого права. Потреба у взаємодії, на нашу думку, покликана не тільки необхідністю встановлення та викриття осіб, які вчинили ці злочини, а також важлива для запобігання неправильного підрахунку результатів виборів. Загальним питанням, принципам, завданням, формам, видам, етапам, психологічним аспектам взаємодії слідчого із співробітниками оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів, приділялась увага у наукових працях А. Н. Балашова, О. а. Бауліна, Р. С. Белкіна, М. К. Гурського А. Я. кубинського, Л. М. Карнеєва, О. М. Ларіна, Г. А. Матусовського, С. В. Слинька, В. М. Тертишника

Реалізація принципу взаємодії в розслідуванні кримінальних правопорушень, у тому числі злочинів, пов'язаних із реалізацією виборчих прав протягом багатьох років залишається гострою проблемою. У практичному плані без взаємодії важко уявити діяльність слідчого під час виявлення та розслідування злочинів.

Взаємодія слідчого з співробітниками оперативних підрозділів здійснюється переважно на стадії досудового розслідування, проте вона можлива й до відкриття кримінального провадження.

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, багато в чому залежить від координації та чіткої взаємодії слідчого із органами дізнання. Взаємодія означає процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [[2, 553].

Аналіз кримінальних проваджень про злочини, пов'язані із реалізацією виборчого права, дозволяє виділити наступні види взаємодії: слідчого з співробітниками оперативних підрозділів в роботі з конкретного кримінального провадження, що є найбільш поширеним видом взаємодії; слідчого із керівником органу розслідування (така взаємодія полягає у наданні доручень та вказівок слідчому з конкретних питань); слідчого зі спеціалістами (це стосується підготовки та збору матеріалів для експертного дослідження, проведенні окремих слідчих дій з участю фахівців, дослідженні речових доказів тощо); слідчого з окремими представниками кандидатів, політичних партій (блоків); слідчого із виборчими комісіями.

Отримати повну інформацію про злочинну подію на початковому етапі розслідування шляхом проведення слідчих (розшукових) дій в багатьох випадках важко, а іноді неможливо. Тому слідчий потребує одержання будь-якої іншої орієнтовної інформації, яку можливо отримати в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

М.В. Салтевський пропонує інтерпретувати взаємодію як: погоджену діяльність двох і більше суб'єктів, які різними методами та засобами здійснюють розкриття та розслідування злочинів; організаційно-тактичний прийом одержання нового знання, отримати яке окремо кожному суб'єкту взаємодії не завжди вдається; організаційно-розпорядницьку діяльність, засновану на взаємній довірі сторін, об'єднаних єдиним завданням [3, 441]-

Хоч би в якій формі здійснювалась взаємодія слідчого з органами дізнання, вона повинна відповідати двом необхідним вимогам: чітке розмежування функцій взаємодії; взаємна погодженість рішень і дій слідчого та співробітників органу дізнання [4,43].

Проведене нами дослідження показало, що в розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері реалізації виборчого права оперативно-розшукові дані використовуються на всіх його етапах, а взаємодія здійснюється у різних формах.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить про те, що в більшості випадків оперативно-розшукові заходи, що їх доручає слідчий у справах про злочини, пов'язані із реалізацією виборчого права, були спрямовані на: виявлення нових епізодів злочинної діяльності (89% вивчених кримінальних справа); встановлення інших можливих співучасників, свідків

протиправних дій, предметів, документів, що мають значення для встановлення істини (94%); виявлення інших можливих співучасників, свідків, предметів, документів, що мають значення у справі (34%); одержання даних про причетність членів виборчих комісій до злочинних дій (31%).

Виходячи із викладеного, в практичній діяльності з розслідування злочинів, пов'язаних із реалізацією виборчого права, доцільно виділити три основних блоки взаємодіючих суб'єктів:

- 1) правоохоронні органи (МВС, прокуратуру, суди);
- 2) центральну, територіальну та окружну, дільничну виборчі комісії; 3) інші державні та недержавні підприємства, установи та організації.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіційний текст). - К.: ПАЛІВОДА А. В., 2012. - 382 с. - (Кодекс України)
2. Следственные действия, криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / Под ред. В.А. Образцова. - М.: Юристъ, 1999. - 501 с.
3. Саттевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник - К: Кондор, 2008.
4. Гнивоваров В.В., Щербіна Л.І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: Монографія. - Х.: Право, 2006. - 176 с.

ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Куценко Дмитро Володимирович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки та внутрішніх військ Національної академії внутрішніх справ

Із набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України у національне кримінальне судочинство було запроваджено багато актуальних новел. Однією з яких є впровадження у кримінальний процес норм, що регламентують суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці.

Важливим є те, що при поведінні із інформацією, що становить державну таємницю відповідними нормативно-правовими актами України передбачені певні гарантії щодо її не розголошення. До них можна віднести:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- технічний та криптографічний захисти секретної інформації;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- наявність відповідальності (у т.ч. і кримінальної) за незаконне поведіння з інформацією, що становить державну таємницю тощо.

Цілком зрозуміло, що діяльність органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, щодо роботи із таємними відомостями законодавчо регламентована на належному рівні, а доступ до цієї інформації отримують тільки ті особи, які мають відповідний допуск, і така необхідність викликана виконанням ними своїх функціональних обов'язків.

Але під час кримінального провадження, яке містить державну таємницю у сферу кримінальних процесуальних відносин потрапляють особи, професійна діяльність яких безпосередньо не пов'язана із роботою з таємними відомостями (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст тощо). Що у свою чергу може викликати певні труднощі у дотриманні балансу між інтересом таких осіб у доступі до таємної інформації (у зв'язку із повноцінною реалізацією своїх прав та свобод у кримінальному провадженні) та збереженням відомостей, що становлять державну таємницю.

До 21 листопада 2012 року Кримінально-процесуальним кодексом такі відносини не були регламентовані зовсім, що у свою чергу ускладнювало процес кримінального провадження та ставило під загрозу інтереси країни щодо збереження державної таємниці.

Гарантіям охорони державної таємниці у новому Кримінальному процесуальному кодексі України приділено значно більшої уваги. Так,

здійснення кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю у новому КПК регламентовано главою 40, де передбачені особливості проведення відповідних експертиз а також можливість та умови участі в такому провадженні суб'єктів кримінального процесу тощо.

Частиною 2 ст. 517 КПК закріплено положення, відповідно до якого «процесуальні рішення не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю». Відповідно до ст.110 КПК процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Судове рішення приймається у формі ухвали або вироку, а рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Також процесуальним рішенням є обвинувальний акт, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Тобто можна зробити висновок, що перелічені процесуальні акти (ухвала вироку, постанова, обвинувальний акт), окрім вимог Щодо змісту (110, 291, 369, 371-374 КПК) також повинні відповідати ще одній вимозі, а саме не містити відомостей, що становлять державну таємницю.

Доречно також сказати, що на нашу думку, процесуальні рішення, які не отримали свого матеріального закріплення у вигляді відповідного процесуального документу важко вважати рішеннями остаточними і такими, що мають юридичну силу. Тобто не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю не «процесуальні рішення», а «процесуальні документи», якими ці рішення закріплюються.

Слід також звернути увагу на норму, закріплену у ч.7 ст.517 КПК, відповідно до якої «здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці».

Вважаємо, що положення ч.ч.3,4,7 ст.517 КПК та ст.45 КПК не обмежують, а вже порушують права учасників кримінального провадження, адже протирічать ст.59 Конституції України якою передбачено право кожного на вільний вибір свого захисника, яким може бути особа, що є фахівцем у галузі права і за законом (нажаль такого закону ще не прийнято) має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи (див. Рішення Конституційного Суду N 13-рп/2000 від 16.11.00). А відповідно до ст.64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених самою Конституцією.

Тобто гостре питання щодо вільного вибору захисника набуває ще більшої актуальності у кримінальних провадженнях, які містять відомості, що становлять державну таємницю, адже обмежене коло захисників (якими можуть бути тільки адвокати (ст.45 КПК)) звужується ще більше і лише до тих адвокатів, які мають допуск до державної таємниці.

Отже, з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу Україна зробила великий крок вперед до сучасних стандартів кримінального судочинства та адаптувала кримінально процесуальне законодавство до вимог сьогодення. Хоча, нажаль, у цьому законодавстві ще існують певні суперечності, що потребують відповідного законодавчого вирішення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 №4652¹ // Голос України. - 2012. - 19 травня (№ 90-91). - С. 9-56.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

Дідик Сергій Євгенович, кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Незважаючи на значний розвиток законодавства та наявність напрацювань в сфері кримінально-правової охорони правосуддя, залишається дискусійним ряд теоретичних питань. Зокрема, питання визначення об'єкту злочинів проти правосуддя, відповідальність за які регламентується розділом ХУШ чинного Кримінального Кодексу України (далі КК України). Це пов'язано з відсутністю на сьогоднішній день на законодавчому рівні

визначення поняття «правосуддя» і в теорії права не існує єдиного підходу до його розуміння.

До прийняття КК України 1960 р. під поняттям «правосуддя» в кримінальному праві розуміли судову діяльність щодо розгляду та вирішення справ. З появою в зазначеному кодексі розділу, що передбачав відповідальність за злочини проти правосуддя, поняття «правосуддя» в кримінальному праві набуває більш широкого значення. Кримінально-правові норми, що були включені в цей розділ, захищали не лише інтереси власне судової діяльності, але й охороняли законну діяльність посадових осіб і громадян, що сприяють здійсненню правосуддя. Таким чином, термін «правосуддя» набув більш широкого значення - кримінально-правового. У зв'язку з цим виникають дискусії: чи є таке розширене тлумачення поняття «правосуддя» доречним чи не суперечить воно законодавству? Також виникає ряд проблем при визначенні об'єкту злочинів проти правосуддя.

Законодавець, приймаючи КК України 2001 р., перейнявши тенденції КК України 1960 р., об'єднав зазначені норми за ознакою родового об'єкта у окремому розділі XVIII «Злочини проти правосуддя». У вказаному розділі передбачається відповідальність не лише за злочини власне проти правосуддя, а також відповідальність за злочини, що вчинюються особами, які сприяють здійсненню правосуддя. Це зумовлює існування у юридичній літературі двох підходів до визначення поняття «правосуддя». Перший - традиційний: під правосуддям розуміють правозастосовчу діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ з метою охорони прав та свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави.

Другий підхід щодо розуміння правосуддя є ширшим і на думку деяких науковців таким, що відповідає сучасним віхам розуміння правосуддя. Приблизно такого підходу під правосуддям розуміють не лише діяльність судових органів, а й діяльність органів, що сприяють здійсненню правосуддя, зокрема, органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та органів, які видають виконанням судових рішень, вироків і призначених покарань.

Вчені, розглядаючи родовий об'єкт злочинів проти правосуддя, наголошують, що під ним об'єднано всі злочини, які посягають на діяльність самого суду при здійсненні ним правосуддя, всіх органів, які сприяють шляхом судочинства здійсненню судом його функцій, а також органів, які забезпечують виконання рішення, вироку і призначеного ним покарання. Однак доречно зазначає О.О. Кваша, що наведені аргументи не є підставою для судження про рівнозначність змісту понять «правоохоронні органи» і «органи правосуддя». При визначенні об'єкта злочинів проти правосуддя слід виходити з того, що правосуддя здійснюють виключно суди, а правоохоронні органи, які не є органами правосуддя, сприяють його об'єктивному і законному здійсненню.

Законодавець, формуючи розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» КК України керувався тим, що справедливість та законність здійснення правосуддя напряму залежить від належної діяльності не лише судових органів, а й органів та осіб, які сприяють здійсненню судом правосуддя і забезпечують виконання його рішень - органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, та органів, які відповідають за виконання судових рішень, вироків і призначених покарань, експертів, перекладачів та ін. Тому норми вказаного розділу охороняють діяльність не тільки судів, але й зазначених органів та осіб, без діяльності яких виконання судом функцій правосуддя було б ускладнене або й неможливе.

На нашу думку, підхід науковців, які розуміють правосуддя в процесуальному (вузькому) і кримінально-правовому (широкому) значеннях недостатньо обґрунтованим. Недоречним є розширене розуміння правосуддя лише на підставі об'єднання у кримінальному законодавстві в одному розділі норм, що встановлюють відповідальність за злочини, що вчинюються органами правосуддя та особами, які сприяють його здійсненню. Поняття «правосуддя» повинно мати одне значення, як в конституційному, так і в кримінальному, цивільному, адміністративному та інших галузях права.

На підставі наведеної аргументації¹ на нашу думку, родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є встановлений законодавством та поставлений під охорону нормами кримінального законодавства порядок відносин у

суспільстві, що забезпечує нормальну діяльність правосуддя, органів та осіб, що сприяють його належному здійсненню.

Вважаємо, що відповідно до розуміння правосуддя та родового об'єкта злочинів проти правосуддя буде логічним у чинному КК України розділ XVII «Злочини проти правосуддя» назвати «Злочини проти правосуддя та порядку діяльності, що сприяє його здійсненню». Таке формулювання назви вказаного розділу дозволить уникнути суперечностей щодо визначення поняття «правосуддя», а відповідно суперечностей відносно визначення поняття «родового об'єкта злочинів проти правосуддя». Також сприятиме однозначному розумінню цих понять та відобразатиме більш точно характер злочинів, відповідальність за які передбачена зазначеним розділом КК України.

ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) СЛІДЧИМ, ЯК НОВИЗНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Глушко Анатолій Петрович, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Найбільш визначним досягненням у системі розбудови кримінальної юстиції, стало прийняття та впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України (КПК України). Втілюючи визначальні гуманістичні ідеї, світові та європейські демократичні цінності у сфері забезпечення основних прав та свобод людини і громадянина, а також сучасний досвід правоохоронної діяльності провідних демократичних країн, новий Кримінальний процесуальний кодекс України пропонує більш ефективну виважену модель виявлення кримінальних правопорушень та проведення досудового розслідування.

Найбільш революційним кроком законодавця стало впровадження у систему досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій, що, по суті, є оперативними заходами, спрямованими на отримання відомостей про підготовлені та вчинені злочини з метою їх невідкладного припинення й розкриття. Негласна слідча (розшукова) дія є частиною процесуальної діяльності слідчого та безпосереднім способом вирішення завдань доказування. Основним функціональним призначенням негласних слідчих (розшукових) дій в оновленій системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінально-процесуальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил та засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність.

Дослідженню проблем співвідношення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у виявленні, попередженні, припиненні та розкритті злочинів присвячено низку праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених проте, враховуючи останні зміни у законодавстві, що визначають порядок ведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, та існуючі законотвірчі ініціативи й тенденції, проблеми використання у досудовому розслідуванні можливостей оперативно-розшукової діяльності потребують нових наукових досліджень з метою пошуку і прогнозування шляхів їх вирішення.

Окремі дії щодо «легалізації» оперативно-розшукової діяльності починає законодавець здійснювати у 2001 році, коли до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року внесено норми, які встановлювали вимоги про документування результатів окремих оперативно-розшукових заходів з метою використання їх у доказуванні в кримінальних справах. Водночас відповідні зміни було внесено до ч. 2 ст. 65 кримінально-процесуального закону, до джерел доказів у кримінальних справах додано протоколи з відповідними додатками, складені за результатами оперативно-розшукових заходів. Наступним кроком стало введення до Кримінально-процесуального кодексу України статей 187,

187-1, які регламентували порядок провадження слідчих дій стосовно накладення арешту на телеграфно-поштово кореспонденцію та із зняття інформації з каналів телеграфно-поштового зв'язку. Незважаючи на те, що ці норми

викликали бурхливу критику з боку науковців та певне нерозуміння практичних працівників, ефективність використання у розкритті та розслідуванні злочинів інформації, здобутої негласним шляхом, є безсумнівною, оскільки загальна кількість кримінальних справ, під час доказування в яких використовувалися результати оперативно-розшукових заходів, рік у рік зростає. З огляду на це можна зробити припущення, що ініціатива законодавця стосовно надання органам досудового розслідування правомочностей з володіння широким інструментарієм, який знаходиться у розпорядженні оперативно-розшукових підрозділів, ще пройде свою апробацію часом і підтвердить доцільність використання у розкритті та розслідуванні злочинів негласних дій, що провадяться у тому числі із використанням спеціальних технічних засобів фіксації інформації.

Практика розширення переліку слідчих дій за рахунок оперативно-розшукових заходів не нова, вона застосовується у низці кримінально-процесуальних законів зарубіжних країн. Наприклад, у Німеччині кримінально-процесуальна і оперативно-розшукова діяльність, у їх загальному розумінні, не розмежовані. Усі гласні і негласні дії уповноважених законом суб'єктів правоохоронної діяльності здійснюються з метою виявлення та розкриття злочинів. Розслідування злочинів у США і Великобританії передбачає використання негласних способів отримання інформації, якими є контроль телекомунікацій, усних розмов, візуальне спостереження, використання конфіденційного співробітництва тощо. Аналіз більшості нормативних актів іноземних держав у сфері правового регулювання досудового розслідування злочинів вказує на те, що використання прихованих методів здобуття інформації про злочини і осіб, які їх вчинили, давно не вважається таким, що характеризує рівень демократії в країні.

Значення проведення негласних слідчих дій полягає у тому, що у кримінальному провадженні не завжди можна отримати доказову інформацію за допомогою слідчих дій.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України (затверджений Законом України від 13 квітня 2012 р).
2. П.П. Антонечко. Місце оперативно-розшукової інформації одержаної технічними засобами, у системі доказів з кримінальної справи / Теорія оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів. - За гол. ред. проф. В.Л. Регульського. - Львів, 2000.
3. Основы оперативно-розыскной деятельности. Ч.1. Учебное пособие. Под ред. проф. Э.В. Видеяской. - Луганськ: РИО ЛАВД, 2006.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1961. - № 2.
6. Скулиць Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально - процесуальним законодавством України // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2012р.
7. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. / А.В. Молдован. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 352 с..
8. Погорєцький М.А. Використання матеріалів оперативного розшукової діяльності у кримінальному процесі республік Латвії та Молдови / М.А. Погорєцький // Вісник прокуратури. -

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Тарасенко Олександр Сергійович, науковий співробітник Центру спеціальної та фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

Регулювання відносин у сфері державних закупівель здійснюється відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 року. Згідно п. 1 ст. 12 даного закону [1], передбачено декілька варіантів проведення процедури закупівель, а саме: відкриті торги; двоступеневі торги; запит цінових пропозицій; попередня кваліфікація учасників; закупівля в одного учасника; електронний реверсний аукціон. Також відмітимо, що проведення відповідних торгів детально регламентується вказаним Законом [1]

Поряд з цим, в зв'язку з відсутністю чіткого контролю за процедурою торгів, у процесі проведення державних закупівель виняється значна частина посадових зловживань, які в свою чергу зашкоджують економічним інтересам держави.

З наведеного можна констатувати, що перед оперативними підрозділами стоять повсякденні завдання з протидії злочинам даної категорії.

Виходячи з того, що схеми вчинення злочинів в даній сфері досить різноманітні, на нашу думку, доцільно розглянути найпоширеніший спосіб їх вчинення. Зокрема при здійсненні процедури закупівель та укладенні договору підряду за результатами торгів (тендеру) з динамічною ціною. В першу чергу при наданні тендерної документації учасники тендеру, з метою отримання переваги занижують вартість виконання робіт чи надання послуг, що і надає їм значну перевагу, проте вже при виконанні самих зобов'язань по тендеру ціна значно відрізняється від зазначеної в первинній документації. При цьому дуже часто ціна фактично виконаних робіт значно перевищує договірну вартість. Проте в такому випадку навіть замовник вже не може вплинути на зростання витрат на виконання робіт чи надання послуг.

Досить поширеною схемою є також порушення процедури при наданні документації конкурсних торгів. Наведена схема можлива лише в разі злочинної змови розпорядника коштів та учасника торгів, оскільки вона полягає в тому, що під час подачі документації в них робляться незначні помилки, які виправляються під час проведення торгів, при цьому в документації можуть змінитися відомості з метою отримання переваг на торгах.

Також одним із розповсюджених способів вчинення злочинів, пов'язаних з державними закупівлями є ситуація при якій посадова особа установи-розпорядника коштів вступаючи в злочинну змову із зацікавленою особою ще до оголошення предмету закупівлі складають перелік вимог, що підходить лише декільком чи, навіть, тільки одній організації, підприємству. Цим самим кількість учасників тендерних закупівель значно зменшується, що й надає можливість отримати переваги під час торгів.

Виходячи з наведених способів вчинення кримінальних правопорушень в сфері державних закупівель та з метою усунення умов їх вчинення, нами пропонується внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, які регламентують порядок проведення тендерних закупівель, а саме: встановити обмеження щодо коливання цін при укладанні договорів з динамічною ціною; заборонити внесення змін до тендерної документації після того як всі матеріали прийняті; під час проведення торгів, до їх проведення залучати представників правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Про здійснення державних закупівель : Закону України від 1 червня 2010 року. - Голос України від 30.06.2010 — №118.

ОСОБЛИВОСТІ СТРОКУ В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Солдатський Вадим Володимирович, асистент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

20 листопада 2012 року набрав чинності Кримінальний процесуальний кодекс України, автори якого стверджують, що його основна ціль - впровадити європейські цінності та принципи до української системи кримінальної юстиції, де нарізним каменем будуть права людини [1]. Новий КПК проголосив у ст. 2 своїми завданнями: «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду» [1]. Звичайно, порівняно з «Радянським» кодексом, новий документ містить ряд значних змін, що трансформують систему кримінального провадження.

Це, відповідно, означає докорінні зміни в кримінальному судочинстві, що в свою чергу піднімає ряд не вирішених старих та нових питань. Відмітимо, питання порушення строків (умисних затягувань кримінального процесу - думка С.В.) тривалості кримінальних проваджень далеко не нові, разом з тим, вони залишаються актуальними, оскільки тягнуть за собою порушення як загальних правил судочинства, так і прав та законних інтересів громадян в цілому.

Саме тому, на наш погляд, одним із досягнень нового КПК мало б стати суттєве підвищення оперативності кримінального провадження. У Кодекс закладено велику кількість норм та інститутів, які сприятимуть дотриманню

максимально стислого строку від початку досудового розслідування до прийняття кінцевого рішення [2].

Слід зазначити, що дотримання процесуальних строків в кримінальному судочинстві складає невід'ємну частину права людини на справедливий судовий розгляд, передбачений основоположним нормативно-правовим актом Ради Європи в галузі прав людини – Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, яка підлягає виконанню Україною з моменту її ратифікації. Так, частина 1 статті 6 Конвенції, що згідно частини 1 статті 9 Конституції України є складовою частиною національного законодавства України, встановлює: «Кожен... при пред'явленні йому будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і публічний розгляд справи в розумний термін незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону» [3].

Виходячи з прецедентної практики рішень Європейського Суду слід врахувати, що сфера реалізації вказаного права людини, а, відповідно, й предмет механізму нормативно-правового регулювання забезпечення розумних термінів кримінального судочинства, не обмежуються судовими стадіями кримінального процесу. Вони поширюють свою дію також на стадії порушення кримінальної справи (дослідного провадження, офіційного початку кримінального переслідування) і досудового розслідування. Отже, враховуючи це, варто вказане положення розглядати як окремі принципи кримінального судочинства [4, с. 367].

Отже, як ми вже досліджували вище, кримінальний процес, як і будь-яка інша діяльність, теж характеризується тривалістю в часі. Разом з тим, надмірна тривалість провадження у кримінальній справі негативно впливає на реалізацію прав та законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин. Таким чином вкрай потрібно як обмежити тривалість процесу кримінального провадження у часі, так і надати реальні часові можливості для використання прав та виконання обов'язків учасниками кримінального судочинства.

Одним із ефективних засобів регулювання його темпоральних параметрів є принцип процесуальної економії. Незважаючи на те, що вказаний принцип забезпечує раціональний підхід до побудови та здійснення кримінального судочинства з метою швидкого й повного розкриття злочинів, викриття винних і притягнення їх до відповідальності з мінімальними затратами не лише часу, але й сил і засобів учасників кримінально-процесуальної діяльності (з одночасним забезпеченням правильного застосування кримінально-процесуального законодавства), все ж, як слушно зазначає П. Рабінович, будь-яка економія, зводиться до економії часу [5, с. 60].

Принцип процесуальної економії впливає на раціональне використання часу у кримінальному процесі та простежується через низку норм, що регулюють кримінально-процесуальні відносини. Таким чином, загальна мета зміни процедури судового розгляду за новим КПК України – мінімізація строків судового розгляду за умови забезпечення прав всіх учасників кримінального провадження.

Можна без перебільшення стверджувати, що норма про дотримання органами державної влади розумних строків кримінального процесу вистраждана людством шляхом відстоювання своїх прав, честі та гідності особи, залученої до процесуальних правовідносин з органами влади. У своєму історичному розвитку вказана вимога-принцип цілком довела суспільну та особисту цінність, а, отже в наш час однозначно оцінюється провідними демократичними та правовими державами як суттєва гарантія ефективної забезпечення свободи та особистої безпеки людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013 р., / № 9-10, стор. 474, стаття 88.
2. Верланов С., Процюк О. Новий Кримінальний процесуальний кодекс: назустрич більш цивілізованому підходу? / С.Верланов, О.Процюк // Юридична газета, № 05 (347) від 29 січня 2013 року.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція Міжнародний документ від 04.11.1950 // Офіційний вісник України від 16.04.1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270
4. Костін М. Забезпечення розумних строків судочинства у кримінально-процесуальному законодавстві України / М.Костін // Вісник Львів. Ун-ту. - Серія юрид. 2011. - Вип. 33 - С. 366-374.
5. Рабінович П. М. Своечасність в правовому регулюванні / П.М.Рабінович // Радянське право. - 1988. - № 11. - С.60-64.

СЕКЦІЯ 5: КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Сало Олег Михайлович, начальник Управління МВС України в Івано-Франківській області, генерал-майор міліції

Зміни в кримінальній юстиції які розпочаті з прийняття Кримінального процесуального кодексу України Г11 призвели до низки проблем які виникають під час протидії кримінальним правопорушенням. Одним з яких є особливості застосування негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Так відповідно до ст 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках якщо відомості про злочин та особу яка його вчинила неможливо отримати в інший спосіб Я також виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів Г11 Тобто з наведеного слідує то негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися лише після відкритого кримінального провадження Г11 То стосується проведення даних дій то він передбачений нормами КПК України, а також міжвідомчою інструкцією Г21

Поряд з цим законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], передбачено, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину тощо. В свою чергу здійснення оперативно-розшукових заходів в даній ситуації можливе лише в межах оперативно-розшукової справи. З наведеного слідує, що оперативно-розшукові заходи здійснюються до відкриття кримінального провадження.

Поряд з наведеним, з аналізу прав оперативних підрозділів щодо виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, нами встановлено, що законодавець визначаючи права оперативних співробітників щодо проведення оперативно-розшукових заходів здійснив посилання на норми КПК України. Тим самим фактично створив проблеми у розумінні відмінностей негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, а також порядку їх застосування. Наприклад, п. 8 ст. 8 закону [3] передбачає виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст 272 КПК України яка в свою чергу передбачає проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу. Тобто, з наведеного прикладу, можна зробити висновок, що оперативно-розшуковий захід виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації може проводитися на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора. Але ж яке відношення слідчий чи прокурор має до здійснення оперативно-розшукової діяльності загалом, оскільки кримінальне провадження ще не відкрито та процесуальні дії не проводяться.

Виходячи з наведених положень, вважаємо за необхідне закріпити на законодавчому рівні чітке розмежування порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, з урахування пропозицій практичних працівників та провідних науковців.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – №20-91. Від 19.05.2012.
2. Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»: Наказ ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрація Держприкордонслужби України, Мінфін України Мінюст України № 114/1042/316/1199/936/1687/57 від 16 лист. 2012 року.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ// Голос України. — 1992. — № 56.

ПРОФІЛАКТИКА КОРИСЛИВИХ ТА КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Раєцька Людмила Василівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Корисливі та корисливо-насильницькі злочини представляють підвищену суспільну небезпеку, оскільки заподіюють шкоду власності та (або) життю або здоров'ю особи. В Україні за останні два місяці із загальної кількості 198357 кримінальних правопорушень 102413 (або 51,6%) - це злочини проти власності громадян. Із них: розбоїв - 644 проти 626 за аналогічний період минулого року, грабежів - 4705 проти 3140; шахрайств - 19708 проти 4490; крадіжок - 65885 проти 41256. Ці показники не враховують латентність злочинів даного виду. Кримінологічна ситуація свідчить про необхідність проведення цілеспрямованої профілактичної роботи з урахуванням специфічних причин та умов, що сприяють вчиненню корисливих та корисливо-насильницьких злочинів.

Корислива злочинність - це сукупність злочинів, що посягають на сферу економіки кримінально караних діянь та осіб, обумовлених усвідомленим прагненням останніх до отримання безоплатної протиправної майнової вигоди (користі) Г11

Корисливонасильницькі злочини це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння які характеризуються корисливою мотивацією і насильницьким способом їх вчинення Г21

Загальні причини корисливої й корисливо-насильницької злочинності містяться у протиріччях суспільного розвитку у вкрай несприятливих тенденціях в економіці й насамперед у чинність реально існуючих кризових явищ у недоліках соціально-духовної сфери у прорахунках у виховній роботі, у формально-бюрократичному відношенні до людей

Безпосередніми ж причинами крадіжок грабежів розбоїв, шахрайств і вимагань виступають наступні явища негативної властивості

Формування корисливо-паразитичної мотивації в сім'ейно-побутовому середовищі за місцем роботи навчання поширення й впровадження психології ризику накопичення користюлобства деформація дозвоільно побутових інтересів потреб звичок що виражається в прагненні до пияцтва наркотикам азартним іграм і деградація особистості на цій основі споживцько-егоїстична атмосфера як і атмосфера насильства взагалі

низький рівень культури свідомості моральності осіб що вчиняють корисливі й корисливонасильницькі злочини

До умов що сприяють здійсненню цих діянь належать:

слабка технічна захищеність жител і сховитт відсутність контролю за сторонніми особами в будинках відпочинку, санаторіях пансіонатах готелях гуртожитках у дворах будинків недоліки боротьби зі збутом викраденого майна наявність у злочинців різної зброї безтурботне відношення громадян до зберігання свого майна вкитимне поводження потерпілих що проявляють корист жадібність що характерно при шахрайстві або що перебували в стані алкогольного сп'яніння вступ у випадкові зв'язки що полегшують крадіжки пограбування

Серед умов що сприяють здійсненню розглянутих злочинів окремо варто виділити низьке їхнє розкриття Зниження розкриття викликає збільшення числа злочинів проти особистого майна громадян, а збільшення числа цих злочинів знижує розкриття

Кримінологічні дослідження особистості засуджених дозволяють дійти висновку про те що більшості з них властиві загальні риси наявність у злочинців грабіжників розбійників шахраїв і здирників егоїстичного корисливо-споживчого прагнення до паразитичного існування за рахунок злочинного вилучення особистої власності громадян

стійка деформація свідомості нігілістичне відношення до законів перекручення суспільних принципів і моральних правил життя некритична й завищена оцінка своєї особистості укорінення пороків пияцтво, уживання наркотиків, захоплення азартними іграми, випадкові полові зв'язки.

Одним із факторів вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти приватної власності виступає поведінка самої жертви злочину, яка обумовлена: особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним з неадекватними діями в звичайній ситуації; недбалим ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності і збереження майна; небажанням повідомити правоохоронним органам про злочинні дії, які вже мали місце стосовно нього; легковажним відношенням до збереження свого майна; участю у незаконній угоді; провокуючою поведінкою.

Науковці пропонують такі заходи, щоб не стати жертвою корисливо-насильницьких злочинів:

1) проведення профілактичної роботи з потенційними жертвами злочинів з урахуванням демографічних, фізичних та соціально-рольових та соціально-психологічних властивостей особи;

2) здійснення віктимологічної профілактики, що включає в себе навчання потерпілих засобам нейтралізації конфліктів у сфері соціально-економічних та сімейно-побутових відносин, створення у свідомості людей стереотипу ненасильницького вирішення конфліктної ситуації, прийняття спеціальних заходів щодо потерпілих з підвищеним рівнем віктимості;

3) створення реабілітаційних центрів допомоги особам, що постраждали внаслідок заповідання їм фізичної, моральної або майнової шкоди;

4) впровадження спеціальних комплексних програм заходів щодо організації фізичної та психологічної безпеки жертви, інформування про передбачені законом заходи самооборони;

5) оперативне реагування суб'єктів профілактики на заяви, скарги на сімейно-побутові конфлікти, негайний захист об'єктів майнової шкоди;

6) з метою захисту громадян від злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням житла, ввести в системі держкомунгосподарства облік поодиноких та літніх наймачів і власників житла;

7) здійснювати систематичне контролювання найбільш кримінально-вражених місць, де відносно часто вчинюються насильницькі злочини проти життя і здоров'я, честі і гідності особи, а також корисливі посягання з урахуванням часу їх вчинення та інших криміногенних факторів (відсутність світла в нічний час, транспорту, не облаштованість парків, скверів тощо);

8) створення «зворотного зв'язку» правоохоронних органів і населення: організація «телефонів довіри», «гарячої лінії» з метою отримання інформації від громадян про різноманітні правопорушення та конфліктні ситуації;

9) вихід у ефір регулярних телепередач, радіопрограм, рубрик газет, де роз'яснюються ті чи інші засоби захисту від нападу злочинців, правила поведінки в екстремальних ситуаціях;

10) врахування віктимогенних факторів та створення спеціальних карт із зазначенням найбільш криміногенних районів і доведення їх до відома громадськості;

11) розширення масштабів розповсюдження заходів охоронної сигналізації в приміщеннях, де знаходиться майно громадян, обладнання сигналізацією автостоянок та гаражів;

12) забезпечення можливості використання законотруду громадянами засобів індивідуального захисту (газових балонів, пістолетів);

13) вжиття різноманітних заходів щодо припинення криміногенного впливу щидивств та професійних злочинців на неповнолітніх та молодь;

ре

14) вивчення та аналіз практики реагування на правопорушення, які вчиняються на сімейно-побутовому ґрунті і з часом можуть перерости в злочини корисливо-насильницького характеру.

Оцінюючи реальні умови життя нашого суспільства, соціальні, політичні та інші орієнтири, обов'язки держави в особі уповноважених органів перед громадянами профілактика злочинності являє собою «писану декларацію», умов якої більшість не дотримуються, не кажучи про те, що ніхто не буде нести за це відповідальність. В усіх сферах життя державні програми «на поліпшення» повинні мати чіткий механізм реалізації, дяти на хоча б на 70 % щоб серед вищеперерахованих детермінантів злочинності ми бачили не глобальні проблеми, а малозначні проблеми. Тоді профілактика злочинності буде не ідеєю, а справжнім процесом. Ніяке законодавче врегулювання, збільшення міри покарання в овіній мірі не подолують проблеми злочинності, без поліпшення всіх сфер суспільного розвитку.

Треба зазначити, що поки існує політична нестабільність, відсутність чітких орієнтирів для суспільства кожен з нас має брати обов'язкову активну участь в профілактиці злочинності. Це ніби від загального до конкретного, від конкретного до загального. Кожна людина є повноправним членом суспільства, а вклад кожного з нас може принести стільки користі, але наш менталітет здебільшого відповідає виразу «моя хата з краю, я нічого не знаю». Треба звернути увагу на віктимологічну профілактику злочинності, коли держава не може забезпечити нам безпеку від злочинних посягань ми в змозі зменшити ризик стати жертвою.

Отже, безпосередньою метою профілактики корисливих і корисливо-насильницьких злочинів є не тільки зменшення злочинності, а й зміцнення соціальної та політичної стабільності у державі, зростання довіри інститутів громадянського суспільства до органів державної влади, підвищення рівня захищеності громадян від злочинних посягань, розширення та поглиблення діалогу між суспільством і владою, зміцнення позитивного іміджу України у світі та її інвестиційної привабливості.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: підручник для студентів вузів, які навчаються за спеціальністю 021100 «Ориєнтування» / під пріт Г. Д. Данешніа. З с язп Непеліа і доп. ІІІ • • ЛІІІІІІ ІІІІІІІ 2005
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. • «Укр. енцикл.», 1998

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Семенов Віктор Васильович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Якщо виділити основні аспекти використання у кримінальному провадженні даних, одержаних у результаті застосування науково-технічних засобів, то до них можна віднести: криміналістичний (ідентифікація, діагностика, висунення і побудова версій, планування розслідування, моделювання); кримінально-процесуальний (доказування у конкретному кримінальному провадженні), оперативнорозшукувий; кримінологічний. Ці напрями є взаємопов'язаними один з другим, що пояснюється головною метою діяльності суб'єктів їх використання: швидким, повним, об'єктивним розслідуванням злочинів. Застосування таких даних з тактичною метою безпосередньо пов'язане з плануванням розслідування в цілому, плануванням окремих слідчих дій, з процесом висунення і побудови версій. Тобто йдеться про окремі аспекти використання таких даних, що об'єднують певні види напрямів у межах єдиної сфери їхнього застосування у процесі розслідування злочинів.

Вважаємо доцільним розглянути в першу чергу криміналістичний аспект.

Криміналістична ідентифікація полягає у встановленні тотожності шляхом взаємного зіставлення об'єкта та його відображення. Об'єкти, отримані в результаті застосування науково-технічних засобів, виступають як ідентифікуючі і можуть бути складовою того фактичного матеріалу, на підставі якого слідчий, експерт, суд або інші суб'єкти ідентифікації зможуть вирішити питання наявності або відсутності тотожності. Окремо зауважимо, що в цій діяльності можуть бути використані дані, отримані в результаті використання як науково-технічних засобів фіксації, так і засобів пошуку та експертного дослідження [1 с. 57].

Іншим напрямом, безпосередньо взаємопов'язаним з зазначеними криміналістичним і кримінально-процесуальним аспектами, є діагностика. Інтерес до цього напрямку викликаний досить суперечливим комплексом поглядів на можливість і місце в кримінально-процесуальній діяльності діагностики емоційної напруги особи за допомогою науково-технічного засобу, що дає змогу виявити і досліджувати її - поліграфа. Світова практика визначає що дані, отримані в результаті його застосування, можуть стати доказами у кримінальному провадженні, проте це питання досі залишається дискусійним, відкритим, хоча принципова можливість розглядати ці дані як докази не повинна відкидатися як абсолютно нереальна, ненаукова або абсурдна.

Одним із напрямів використання даних, отриманих у результаті застосування науково-технічних засобів у процесі розслідування злочинів, виступає застосування даних для моделювання та реконструкції з метою можливого відображення з їхньою допомогою окремих об'єктів, предметів, процесів. Використання даних з метою моделювання має на меті одержати в результаті вивчення моделі нову інформацію. Здобуту модель за певними умовами можна розглядати як джерело інформації і використовувати як доказ у кримінальному провадженні.

Результати застосування не всіх науково-технічних засобів можуть бути залучені у процес моделювання. Передусім це залежить від самого виду використовуваного науково-технічного засобу. Виходячи з природи моделювання, такими науково-технічними засобами є засоби фіксації, і серед них сучасні - стереофотографії, відеозапису, голографії, 3D-сканування, дають змогу створювати кольорові тривимірні «моделі» відображення певних явищ і предметів.

Моделювання характеризується: по-перше, об'єктивністю і науковістю (засноване на положеннях математики, логіки, теорії інформації, кібернетики та криміналістики); по-друге, простотою, надійністю та ефективністю; по- третє, безпечністю (у кримінальних провадженнях по вбивствах, пожежах, злочинних порушеннях на транспорті виникає потреба моделювання явищ, спричинених стріляниною, вибухами, горінням). Четвертою важливою рисою моделювання є його відповідність принципам етичності, п'ятою рисою - відповідність принципу законності.

У межах криміналістичного аспекту, використання даних, одержаних у результаті застосування науково-технічних засобів у кримінальному провадженні можливе і для висунення та побудови версій.

Як відомо, версія є різновидом особливого роду умовиводу - гіпотези. Слідча версія, тобто припущення слідчого стосовно ще не встановлених юридично значущих обставин досліджуваної події, являє собою максімально широке узагальнення наявних свідчень і фактів, яке пов'язує їх єдиним поясненням і спрямоване на повне розкриття злочину, викриття винних і реабілітацію невинних у його вчиненні [2, с. 5].

Виходячи з самого розуміння даних, отриманих у результаті застосування науково-технічних засобів у кримінальному провадженні, вони виступають як відомості про факти і можуть бути використані як відповідні джерела інформації. Зважаючи на технічну і правову природу цих даних, слухним буде твердження, що такі дані можуть бути покладені в основу процесу висунення версій у конкретному кримінальному провадженні шляхом залучення їх до формування фактичної бази окремої версії.

У межах криміналістичного аспекту використання таких даних слід виділити можливість використати їх для планування досудового слідства в цілому. В цьому випадку планування виступає як елемент слідчої тактики, як тактичний прийом, що відноситься до тактичних прийомів, заснованих на науковій організації праці [3, с. 341].

Аналіз значення даних, одержаних у процесі планування розслідування, підтверджує положення відповідно до якого, виступаючи у вигляді «вихідних» даних для планування, вони визначають як зміст планування досудового розслідування в цілому, так і планування окремих слідчих дій.

За допомогою цих даних можна визначити: мету розслідування і мету здійснення окремої слідчої дії; етапи розслідування і окремо визначені дії на кожному етапі; засоби і умови, необхідні для цих дій; місце і строки виконання запланованих дій; склад учасників і визначення їхньої ролі; порядок фіксації отриманих результатів; процесуальні рішення; тактичні прийоми, які будуть використані (під час планування слідчих дій).

Аналіз правових засад, науково-теоретичних положень та практика використання даних, отриманих у результаті застосування науково-технічних засобів у процесі розслідування злочинів, зокрема наведені характеристики таких напрямів, як використання для ідентифікації, з діагностичною метою, для моделювання, з метою побудови і висунення версій, для планування досудового розслідування свідчить про необхідність їх використання в доказуванні у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В.Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І.Бояров [та ін.]. - К.: Юрінком Інтер, 2011. - 504 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕННЯ .. ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ АБО ТКАНИН ЛЮДИНИ, УЧИНЕНОГО У СПІВУЧАСТІ

Вознюк Андрій Андрійович, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

Протидія організованій злочинності залишається одним із пріоритетних напрямів правоохоронної діяльності. В сучасних умовах цей вид злочинності постійно видозмінюється, удосконалює свої форми та методи діяльності. Організовані злочинні об'єднання прагнуть контролювати найбільш прибуткові сфери законної та протиправної діяльності, які дозволяють отримати найбільші доходи. Серед них можна виокремити порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК України). Особливо кваліфікуючими ознаками цього злочину є вчинення його за попередньою змовою групою осіб та участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю (ч. 5). Таким чином, законодавець, по суті, урівняв відповідальність за вчинення злочину в різних формах співучасті: за попередньою змовою групою осіб та

Зіанснаціональною злочинною організацією. Така конструкція згаданої статті Особливої частини КК України викликає певні критичні зауваження.

По-перше, виникають закономірні питання: яким чином кваліфікувати порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини організованою групою? чому серед особливо кваліфікуючих ознак такого діяння не згадується ця форма співучасті. Очевидно, що у цьому разі злочин, передбачений ст. 143 КК України, слід кваліфікувати як діяння вчинене групою осіб за попередньою змовою, оскільки серед його кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак відсутнє «вчинення злочину організованою групою».

Водночас така позиція законодавця вважається не зовсім правильною, оскільки форми співучасті, закріплені у ст. 28 КК України, а також статтях Особливої частини КК України, розміщені за ступенем суспільної небезпеки: від найменш до найбільш небезпечних. Якщо кваліфікуюча ознака певного злочину передбачає одну форму співучасті (наприклад вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою), то наступна особливо кваліфікуюча ознака повинна передбачати вчинення його у більш небезпечній на один ступінь формі співучасті (тобто організованою групою).

Відтак, оскільки ст. 143 КК України передбачає вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією, то доцільно було б закріпити і вчинення його організованою групою.

По-друге, упушенням законодавця, на наш погляд, є розміщення в одній частині статті (ч. 5 ст. 143 КК України) різних за ступенем суспільної небезпеки форм співучасті (групи осіб за попередньою змовою та злочинної організації).

По-третє, незрозуміло, як кваліфікувати вчинення цього злочину злочинною організацією і чи доцільно виокремлювати цю форму співучасті серед особливо кваліфікуючих його ознак? Оскільки ч. 5 ст. 143 КК передбачає участь лише у транснаціональних організаціях, які займаються злочинною діяльністю, передбаченою ч. 1, 2, 3 чи 4 ст. 143 КК, то вчинення цього злочину злочинною організацією, що не є транснаціональною, не охоплюється цією кваліфікуючою ознакою. У такому разі можливі два варіанти кваліфікації злочину:

перший - лише за ч. 5 ст. 143 КК як вчинення його за попередньою змовою групою осіб, однак така позиція не в повній мірі відповідає ступеню суспільної небезпеки вчиненого злочину і нівелює різницю між вчиненням злочину, передбаченого ст. 143, групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією;

другий - за сукупністю злочинів, передбачених ч. 5 ст. 143 КК (як вчинення його за попередньою змовою групою осіб) та ст. 255 КК.

На підставі вищевикладеного пропонуємо ч. 5 ст. 143 КК вкласти в такий редакції:

«5. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті вчинені за попередньою змовою групою осіб».

Крім того, ст. 143 КК необхідно доповнити ч. 6 такого змісту:

«6. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені організованою групою».

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДОКУМЕНТУВАННЯ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Костюк Володимир Леонідович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів громадської безпеки та внутрішніх військ Національної академії внутрішніх справ

Ефективним засобом запобігання груповим правопорушенням є демонстративне використання фото, відео та інших технічних засобів документування правопорушень.

При проведенні оперативного спостереження поліція США, ФРН, Франції, Японії та багатьох інших зарубіжних країн в останні роки активно використовує можливості стаціонарного телевізійного контролю за районами, прилеглими до об'єкта масового заходу, і внутрішніми приміщеннями. Поліцейські фахівці вважають за доцільне за допомогою телевізійних камер, фотоапаратури фіксувати конфліктні ситуації на масовому заході і вжити заходи щодо їх запобігання.

Наприклад, у ФРН саме зйомки кожного випадку групових правопорушень на масових заходах, а потім вивчення фото - і відеоматеріалів допомогли встановити потенційних заколотників правопорушень. Обробка даних дала змогу поліції з'ясувати факт, що в країні існує група людей, переважно молодь, яка постійно провокує зіткнення з поліцією.

На масових заходах поліцейські наряди часто використовують переносні телевізійні камери, оптичну техніку (бінокли, підзорні труби для прихованого спостереження), що дає можливість здійснювати гнучке і маневрене спостереження за окремими особами або групами учасників і глядачів. [1].

ре:

Ефективними можливостями оперативного спостереження володіють тактичні групи поліції, що працюють в цивільному одязі і знаходяться безпосередньо в масі глядачів чи учасників масового заходу. У цьому випадку велике значення набуває використання закамурфльованих мініатюрних радіопередавачів або засобів радіо сигнального зв'язку, а також фотоапаратури.

Під час проведення спортивних змагань виникають додаткові проблеми, пов'язані з тим, що прибулі на матч глядачі часто вже за кілька годин до початку гри заповнюють площі та ресторани міста. Тому організатори заходів пропонують гостям культурну програму для вболівальників для того, щоб вони могли скоротити час очікування. При вході на стадіон проводиться вилучення заборонених предметів, а також недопущення на стадіон осіб, що перебувають у стані сп'яніння і агресивно налаштованих вболівальників.

Оперативне спостереження всередині об'єкта масового заходу, як правило, проводиться нарядями поліції, які розташовуються на верхніх рядах трибун стадіону або за останніми рядами залу для глядачів. Тут за кожним поліцейським або окремим нарядом закріплюється певний сектор спостереження або певна група глядачів, вболівальників або учасників масового заходу.

Патрульні наряди, які здійснюють оперативне спостереження, постійно обмінюються інформацією з представниками адміністрації об'єкта масового заходу, службовцями, касирами і бідетерами, рознощиками прохолодних напоїв і морозива і т.д. З цими категоріями осіб проходяться відповідні інструктування, під час якого навчаються спеціальним прийомам візуального спостереження з метою виявлення підбурювачів чи осіб, що підбурюють до скоєння правопорушень. [2]

Ефективним попереджувальним засобом є також демонстративна зйомка розвитку подій у зоні потенційно небезпечного скоєння групових

порушень громадського порядку. Виявлених правопорушників і провокаторів необхідно видалити з натовпу. Знешкодження хуліганів повинно проводитися послідовно, оперативно, з використанням достатніх сил.

Необхідно відмітити, що саме розміщення засобів спостереження на вулицях населених пунктів, особливо у місцях потенційно небезпечних для скоєння групових порушень громадського порядку, вже превентивно діє на правопорушників. Так у Варшаві раціональне розміщення відеокамер дозволило контролювати 70,0 % місць учинення правопорушень (у Києві - до 30 %, а в обласних центрах - менше 25 %). У деяких випадках одна телекамера контролює територію, для якої знадобилося б 2-3 парних ліпших нарядів поліції. Це дозволило вивільнити частину патрульно-постових нарядів поліції, а також виставляти наряди поліції в тих місцях, де відсутня система візуального моніторингу громадського порядку, що, у свою чергу, дозволило взяти під контроль практично всі вулиці м. Варшави. [3, с. 138]

Досить поширеною мірою покарання стає домашній арешт з електронним моніторингом, що є ефективним засобом попередження рецидиву правопорушень особами, які були організаторами чи активними учасниками групових порушень громадського порядку. Ця міра дає змогу запобігти повторній організації даних правопорушень.

Отже використання технічних засобів документування правопорушень дає можливість ефективного здійснення профілактики правопорушень, а у разі їх скоєння - оперативного реагування та швидкого припинення протиправних дій.

Список використаних джерел:
1. Результати моніторингу «TWINNING TACIS 2007» Україна UA/07/PSCA/IN/10.

2. Аналітичний огляд організаційних аспектів діяльності поліції зарубіжних країн у сфері охорони громадського порядку та безпеки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://42827.ncbint00.webhosting-test.net/?p=246>

3. Інтерактивні методи навчання. Навчальний посібник/За аг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха.- Щецин: Вид-во WSAP, 2011. 194 с.

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖУВАНОГО ПИТАННЯ

Бондар Сергій Володимирович, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи, здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Перехід від жорсткої централізованої моделі управління до вільних ринкових відносин, що відбувається в нашій країні протягом останніх двох десятиліть, істотно змінив економічну та правову систему суспільства.

Бурхливий розвиток зовнішньоекономічних відносин, національного валютного ринку і визнання пріоритету норм міжнародного права сприяє більш повній інтеграції України у світове економічне та правове середовище, зумовлюють необхідність розвитку міжнародної взаємодії органів досудового розслідування та судових органів України із правоохоронними органами зарубіжних країн, з метою забезпеченні захисту законних прав та інтересів особистості суспільства та держави що в свою чергу призвело до негативних тенденцій. Найбільш небезпечною серед них є криміналізація суспільства та економічного життя держави, до їх проявів відноситься зростання економічної злочинності, у тому числі в банківській сфері, перш за все, фінансових шахрайств у сфері банківської діяльності, та інтернаціоналізація цього напрямку злочинної діяльності.

Злочини у сфері фінансової і банківської діяльності представляють серйозну загрозу економічній безпеці держави. Вони завдають значних збитків громадянам, комерційним структурам, руйнують фінансову систему, сприяють різкому розшаруванню суспільства, що неминуче призводить до соціальної напруженості та уповільненню реформ.

Для нормального функціонування економіки необхідна надійна, стабільна і розвинена банківська система, при якій банки будуть здійснювати платежі, вчасно надавати своїм клієнтам кредити, послуги по операціям з

Іншими паперами тощо. Банківська система України складається з Національного банку України та комерційних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень закону України «Про банки і банківську діяльність» [1]. Станом на 01 вересня 2013 року в Україні

нараховується 180 комерційних банків, активи яких складають 1 212 228 млн. грн.[2].

Одночасно, із збільшенням кількості комерційних банків, виник ряд не існуючих раніше проблем. Розслідування злочинів в банківській сфері є достатньо важкою справою, перш за все тому, що дана категорія Правопорушень відноситься до так званої «білокомерцевої» злочинності. Подібні делікти вчиняються професійно підготовленими особами з достатньо високим інтелектом та професійними знаннями, які мають у своєму розпорядженні необхідні засоби і можливості для реалізації своїх злочинних намірів. Трудність вирішення зазначених проблем визначається також і тим, що на теперішній час в Україні досить не накопичений достатній досвід, у тому числі зарубіжний, та неналагоджена чітка система розслідування злочинів у сфері банківської діяльності.

Нині відсутні методики розслідування вказаних злочинів, наявність кваліфікованих кадрів, підготовлених належним чином. Розслідування цієї категорії злочинів потребує знання економічної теорії, фінансового права, бухгалтерського обліку, банківського права, нових видів судових експертиз. Складність виявлення і розслідування злочинів зазначеного типу полягає також в тому, що у ряді випадків банки перешкоджають проведенню розслідуванню у кримінальному провадженні, побоюючись за свою репутацію на фінансовому ринку.

Важлива роль у справі боротьби із злочинністю в досліджуваній сфері відводиться криміналістиці, яка бере участь в реалізації задач шляхом надання своїх засобів і методів правоохоронним органам, що беруть участь у виявленні і розслідуванні злочинів в банківській сфері.

Успішне вирішення задач по оптимізації практики боротьби із злочинністю в банківській сфері неможливе без серйозного вдосконалення, розробки і підвищення ефективності упровадження новітніх криміналістичних засобів і методів, наукоємких технологій і інших досягнень науково-технічного прогресу, а також узагальнення передового слідчого, оперативного-розшукового і судово-експертного досвіду, що розробляються на цій базі.

Банківська система держави, яка пов'язана із накопиченням, розподілом і використанням державних і особистих коштів, є однією з найбільш привабливих як для окремих злочинців, так і для організованих злочинних груп. В зазначеній системі сьогодні вчинюється значна кількість різного роду фінансових афер, найчастіше в процесі здійснення банківських операцій. При цьому широко використовуються міжнародні грошові розрахункові системи.

Високі темпи криміналізації банківської системи викликають особливе занепокоєння правоохоронних органів. Так, упродовж 2012 року у цій сфері співробітниками Державної служби боротьби з економічною злочинністю викрито 3300 злочинів (у 2011 році - 3294), у тому числі безпосередньо у банках - 1531 злочин. Кожен шостий викритий злочин (всього 724) - зі збитками понад 100 тис. грн. (у 2011 році - 675). Виявлено 137 злочинів зі збитками понад 1 млн. грн. (у 2011 році - 81).

За відкритими кримінальними провадженнями сума збитків складає близько 200 млн. грн. (у 2011 - 89,6 млн. грн.), з яких на цей час забезпечено відшкодування 262,7 млн. грн. (у 2011 - 71,2 млн. грн.) [3]. За висновками фахівців Національного банку України, майже кожен третій український банк на сьогодні є проблемним. Банківська система перетворилася на центральну ланку технологічного ланцюга з відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом.

Необхідною передумовою ефективного захисту сфери банківської діяльності від корисливих посягань є більш детальне виявлення і вивчення обставин та умов, які сприяють вчиненню злочинів. Лише на основі цих знань можна розробляти цілеспрямовані заходи щодо стримування криміналізації фінансово-кредитної системи, усунення криміногенних факторів, удосконалення правових механізмів з питань «відмивання» фіктивно утворених грошових коштів, прогнозувати появу нових способів вчинення злочинів, установити та визначити роль їх учасників, а також зібрати необхідні доказидля притягнення вказаних осіб до кримінальної відповідальності.

Отже, злочини, що вчинюються у сфері банківської діяльності - одні з найбільш небезпечних і найбільш прихованих економічних злочинів, оскільки їх негативний вплив відображається не тільки на діяльності самого банку, але й на багатьох інших суб'єктах економічної та фінансової системи держави в

цілому. Для ефективного розслідування цих злочинів правоохоронним органам необхідно мати інформаційну модель банківських злочинів. На фоні відсутності збалансованої кримінальної політики держави в області економічної злочинності у фінансово - господарській системі проходять криміногенні процеси, які здатні підірвати економічні основи держави та зруйнувати її фінансову систему.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]; Закон України від 07.12.2000 р. // Відомості Верховної Ради України, - 2001; - № 5-6. - Ст.30. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]; - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publ/ish/Article?art_id=36807
3. Горік міліція викрила 3,5 тис. злочинів у банківській сфері [Електронний ресурс]; - Режим доступу: <http://rights.unian.net/ukr/detail/3481>

СЕКЦІЯ 6: ЦИВІЛІСТИКА У КОНТЕКСТІ ПРАВОВИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ (НА ПРИКЛАДІ ДОГОВОРУ БУКСИРУВАННЯ)

Лебідь Валерій Іванович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Договори перевезення є одним із важливих різновидів цивільно-правових договорів, який має суттєве значення для господарської діяльності. У сучасних умовах господарювання не тільки виробництво певного товару, а й його доставка (у встановлений строк, із збереженням якості товару тощо) є важливими для учасників цивільних правовідносин, оскільки від цього напряму залежать обсяги реалізації та кінцеві прибутки.

Договір буксирування можна розглядати як різновид договору перевезення (при буксируванні вантажу) або як самостійний договір (при буксируванні судна на певну відстань, протягом певного часу чи для виконання маневру без наявності умови про доставку об'єкта буксирування і видачу його одержувачу).

Базовими нормативно-правовими актами які регулюють зобов'язальні правовідносини щодо буксирування, є Цивільний кодекс України (далі - ЦК) [1], Кодекс торговельного мореплавства України (далі - КТМ) [2], Статут внутрішнього водного транспорту СРСР (далі - Статут) [3].

З урахуванням вказаних нормативно-правових актів договір буксирування можна визначити як договір за яким власник одного судна зобов'язується за винагороду відбуксирувати інше судно чи плаваючий об'єкт на певну відстань або буксирувати його протягом певного часу, чи для виконання маневру.

Залежно від різновиду буксирування даний договір може бути укладено у різних формах. За ст.229 КТМ договір портового буксирування може бути укладено в усній формі. В усіх інших випадках передбачається дотримання письмової форми договору буксирування. Наприклад, за ст.128 Статуту при наданні плоту чи судна до буксирування його володітель зобов'язаний надати пароплавству накладну, а паропластво зобов'язане видати квитанцію, за ст. 233 КТМ договір міжпортового буксирування укладається у письмовій формі.

Виходячи з існуючих технічних можливостей договір буксирування може укладатись і шляхом листування, зокрема електронного. Але як свідчить судова практика [4] у такому випадку важливим є дотримання загальних засад цивільного законодавства України щодо укладення договору: направлення пропозиції (оферта) та прийняття такої пропозиції (акцепт) - ст.638 ЦК, а також інших норм законодавства України. Так, ст.11 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року [5] передбачає, що електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження авторів повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу. Вказана норма повністю кореспондується з ч.1 ст.640 ЦК за якою договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

Якщо попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу не визначено порядок підтвердження факту одержання електронного документа, таке підтвердження може бути здійснено в будь-якому порядку автоматизованим чи іншим способом в електронній формі або у формі документа на папері. Зазначене підтвердження повинно містити дані про факт і час одержання електронного документа та про відправника цього підтвердження.

У разі ненадходження до автора підтвердження про факт одержання цього електронного документа вважається, що електронний документ не одержано адресатом і оферти не надходило.

Беручи до уваги вказані норми законодавства щодо електронні документи та електронний документообіг апеляційна інстанція вірно визначила відсутність факту укладення договору буксирування, що потрібно враховувати у практичній діяльності при укладенні та виконанні договорів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, - ст.356.
2. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 47. - стаття 349
3. Статут внутрішнього водного транспорту СРСР від 15 жовтня 1955 року // [Електронний ресурс] <http://zakon4.rada.gov.ua>.
4. Наприклад, див.: Постанову Одеського апеляційного господарського суду від 28 вересня 2010 р. *Справа № 22/51-10-1765* // [Електронний ресурс] http://www.hcasoft.com.ua/index.php?option=com_content/view=article&id=80413&menu=8079
5. Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. - №36. -

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Нескороджена Лариса Леонідівна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Одним з основних прав людини є право власності. В усіх демократичних країнах світу право власності є першим правом, яке захищається державою після природних прав людини (право на життя, на охорону здоров'я тощо). Необхідно погодитися з Л. Тарасенком, що нерідко це право потрібно не захищати, а сприяти реалізації, оскільки низька правова обізнаність громадян зумовлює незнання багатьох аспектів реалізації права власності, наприклад, спадкоємці не володіють інформацією про порядок прийняття спадщини, власники земельних ділянок не знають, як правильно укласти договір оренди, громадяни не знають, як узаконити самочинно збудовані будівлі та споруди тощо [1]. Існує й інша сторона, коли шляхом відмивання коштів, отриманих внаслідок вчинення злочину, не добросовісні громадяни України надбавають своє майно, збагачуються за рахунок інших.

Право власності не виділене у Європейській конвенції про захист прав та основних свобод людини, як окреме речове право людини, разом з тим стаття 1 Першого протоколу передбачила: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів.»

Беручи до уваги ст.1. Першого протоколу Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини перед Україною стоїть два завдання:

1) Забезпечити громадянам України безперешкодно реалізовувати своє майно,

2) Створити умови щодо неможливості набуття майна злочинним шляхом.

Для вирішення першого завдання необхідно, перш за все, здійснювати заходи щодо правового виховання населення в сфері реалізації права власності, утвердження в свідомості населення, що володіння певним майном не є фактично правом власності на нього, адже це право повинно підтверджуватися документально. При цьому «справжніх власників», варто виховувати ще з шкільних років, шляхом введення спеціального курсу «Право власності», як наприклад, це зробили для учнів дев'ятих класів українських шкіл, а саме з метою боротьби з податковою неграмотністю ввели вивчення спеціалізованого курсу «Основи податкових знань», ініціатором якого виступило Міністерство доходів і зборів України [2].

Щодо вирішення другого завдання, то варто звернутися до досвіду інших держав. Так, 17 травня 2013 року в Інституті законодавства Верховної Ради відбувся круглий стіл на тему «Реалізація європейських стандартів у законодавстві та законодавчій діяльності України», де був обговорений досвід

Нідерландів у сфері боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом [3]. Суть полягає в тому, що якщо людина не може обгрунтовано пояснити державі, звідки в неї з'явилися кошти на дорогий будинок, розкішну машину чи яхту, таке майно та кошти конфіскуються на користь держави. Ця система боротьби зі злочинністю, звичайно, потребує значного фінансування, а результати не є миттєвими. Такий досвід мали Нідерланди: спочатку розміри конфіскації становили лише декілька мільйонів на рік, але поступово ця сума збільшувалась. На даний момент щороку на користь держави конфіскується майже 50 мільйонів євро на рік. Проте влада Нідерландів не збирається зупинятися на досягнутому, їхня наступна мета - показник в 100 мільйонів євро на рік, адже справжні обороти грошей, здобутих незаконним шляхом, ймовірно, становлять 2 мільярди євро на рік. Однак найбільше отримується майно внаслідок корупційних схем. В різних державах з даним явищем борються по-різному. Так, прикладом комплексної боротьби з корупцією є антикорупційна стратегія Нідерландів, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи, як:

- постійна звітність та гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків - покарання за корупційні дії;
- щорічно міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції;
- розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють;
- створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви;
- основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба, наприклад, пенсійного і соціального обслуговування;
- у всіх організаціях, зокрема у міністерствах, є служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їх навмисних чи випадкових порушень діючих правил і відповідних наслідків таких порушень [4, с. 158].

В Україні відповідно до ст. 13 Закону України від 16.12.1993 № 3723-ХП «Про державну службу» особа, яка претендує на зайняття посади державного службовця третьої - сьомої категорій, передбачених ст. 25 зазначеного Закону, подає за місцем майбутньої служби довідку органу державної податкової служби про подану декларацію про майновий стан і доходи (податкової декларації). У декларації про майновий стан і доходи (податкової декларації) зазначаються відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, в тому числі за кордоном, а також у додатку до податкової декларації зазначаються відомості стосовно членів сім'ї. Крім того, відповідно до ст. 12 Закону України від 07.04.2011 № 3206[^] «Про засади запобігання і протидії корупції» особи, зазначені у п. 1, підпункті «а» п. 2 ч. 1 ст. 4 цього Закону (а саме особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в п.1 ч. 1 ст. 4 зазначеного Закону, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету), зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік. Разом з тим, в Україні ще не вироблений дієвий механізм перевірки наявності майна, про яке згадується в декларації, та реального майна, яким володіє громадянин. Варто взяти до уваги досвід Нідерландів та прийняти Закон України відповідно до якого, в разі неможливості громадянством України обгрунтовано пояснити походження майна, таке майно та кошти конфісковують на користь держави.

- Список використаних джерел:*
1. Тарасенко Л. Реалізація чи захист права власності: де проблем більше? // Центр Громадської адвокатури. - 2011. - 19 квітня. - <http://www.cga-m.ua/index.php?itemid=1100>.
  2. У боротьбі за податкову грамотність влада введе у школах новий предмет // Кореспондент 1. Бш. - 2013. - 19 вересня. - <http://ua.korrespondent.net/business/taxes/1605098-u-borotbi-za-podatkovu-gramotmstv-vlada-u-shkolah-noviy-predmet>
  3. Алев А. Нам пропонують конфіскувати майно, якщо власник, не пояснить джерело його придбання // Голос України. - 2013. - 21 травня. - №92 (5592)...
  4. Прохоренко О.Я. Протидія корупційним проявам в системі державної служби України (організаційно-правовий аспект) : дис. ... кандидата наук з держ. упр. : 25.00.03 / Прохоренко Олексій Якимович. - К., 2004. - 206 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Лов'як Олег Орестович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу Національна академія внутрішніх справ

Виходячи з того, що корпоративне право пов'язане з матеріальним правом певного суб'єкта, можна стверджувати, що матеріальна частина корпоративного права - право на отримання прибутку (дивідендів) - може і повинно успадковуватися.

Має свої особливості і процедура отримання спадщини у вигляді корпоративних прав. Частиною першою ст. 1268 ЦК встановлено, що спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти.

Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто (частини 1 та 2 ст. 1269 ЦК). Водночас, прийняття спадщини — це не обов'язок спадкоємця, а його право. Так, згідно з ч. 1 ст. 1273 ЦК спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу. Заява про відмову від прийняття спадщини подається до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини.

Нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, та склад спадкового майна. Спадкоємці за законом, які позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання до спадкоємства, можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину (ст. 68 Закону України «Про нотаріат»).

Слід зауважити, що відповідно до ст.99 Податкового кодексу України грошові зобов'язання фізичної особи у разі її смерті або оголошення судом померлою виконуються її спадкоємцями, які прийняли спадщину (крім держави), в межах вартості майна, що успадковується, та пропорційно частці у спадщині на дату її відкриття. Претензії спадкоємцям пред'являються контролюючими органами в порядку, встановленому цивільним законодавством України для пред'явлення претензій кредиторами спадкодавця.

Після закінчення строку прийняття спадщини грошові зобов'язання та/або податковий борг спадкодавця стають грошовими зобов'язаннями та/або податковим боргом спадкоємців. Протягом строку прийняття спадщини на грошові зобов'язання та/або податковий борг спадкодавців пеня не нараховується. У разі переходу спадщини до держави грошові зобов'язання померлої фізичної особи припиняються.

Ще однією особливістю спадкування корпоративних прав є можливість набуття статусу учасника товариства.

Статтею 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» регулюється порядок реєстрації змін до установчих документів юридичної особи. Відповідно до ч. 1 ст. 48 цього Закону у разі смерті фізичної особи - підприємця третя особа, зокрема спадкоємець або відповідний державний орган, може подати державному реєстратору особисто (надіслати поштовим відправленням) нотаріально засвідчену копію свідоцтва про смерть фізичної особи або довідку органу реєстрації актів цивільного стану про смерть фізичної особи.

Державний реєстратор у разі отримання повідомлення про смерть фізичної особи - підприємця та в разі, якщо третя особа, зокрема спадкоємець або відповідний орган виконавчої влади, протягом двох місяців з дня отримання такого повідомлення не подає нотаріально засвідчену копію свідоцтва про смерть фізичної особи або довідку органу державної реєстрації актів цивільного стану про смерть фізичної особи, зобов'язаний надіслати запит до відповідного органу реєстрації актів цивільного стану для отримання документа про підтвердження факту смерті фізичної особи - підприємця відповідно до законодавства України.

Після вчинення всіх вищезазначених дій спадкоємець набуває статусу учасника товариства, який має право здійснювати всі належні йому корпоративні права, зокрема, брати участь у загальних зборах та голосувати, отримувати прибуток (дивіденди) від діяльності товариства тощо.

Остаточна крапка в питанні можливості і доцільності спадкування саме корпоративних прав ще не встановлена. Одним із шляхів удосконалення спадкування корпоративних прав може бути спадковий договір. Він ще не набув великого поширення, однак досить суттєво може вирішити проблеми зі спадкуванням корпоративних прав у майбутньому. Головна перевага спадкового договору в порівнянні із заповітом полягає в тому, що ним не враховуються правові норми спадкування. Фактично, спадковий договір — це специфічний договір відчуження, що виводить визначене ним майно зі спадкової маси. Тому спадкоємці чи інші особи мають можливість не отримати, а придбати корпоративні права після смерті відчужувача за договором (власника цих прав). Для того, аби придбати права, набувач має виконати визначені спадковим договором дії майнового чи немайнового характеру^[1].

Список використаних джерел:

1. Березна І. Спадкування корпоративних прав / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.icasof1.com.ua/index.php/component/ica/7href=0&view=text&base=1&id=371983&menu=506070> - з екрану.

КОНФЛІКТ СВІТОГЛЯДІВ: ПРАВОДИТИНИ НА ТРАДИЦІЙНУ СІМ'Ю ЧИ ГОМОСЕСУАЛЬНЕ БАТЬКІВСТВО

Плахотнюк Наталія Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Останнім часом у різних державах світу помітно поживався тиск гомосексуальної ідеології на суспільну думку та ведеться активна кампанія узаконення гомосексуальних «шлюбів». Нідерланди стали першою країною світу, яка у 2000 році дозволила одностатеві шлюби. Відповідний закон, прийнятий голландським парламентом, дозволив одностатевим парам одружуватися, розлучатися і всиновлювати дітей. Ще починаючи з 1998 року бельгійський парламент надав окремі права одностатевим парам. Вони могли реєструватися у місцевого клерка і формально спільно володіти будинком. Через п'ять років у 2003 році парламент Бельгії легалізував одностатеві шлюби, надавши гомосексуальним парам такі ж додаткові права і права спадкування як і гетеросексуальним.

У 2005 році однакові права для пар будь-якої статі затвердив окремим законом парламент Іспанії. Закон спровокував масові протести в Мадриді і різку критику, з боку офіційних осіб Ватикану та Католицької конференції іспанських єпископів. Після того, як закон вступив в силу, Конституційний суд країни скасував рішення двох муніципальних судів, які відмовилися видати дозволи на шлюбо одностатевим парам. Одностатеві пари в Канаді отримали більшість правових переваг для шлюбу ще у 1999 році, а у 2005 року парламент прийняв спеціальний закон.

Парламент Південної Африки легалізував одностатеві шлюби у листопаді 2006 року, через рік після того як вищий суд країни ухвалив

Рішення, що попередній закон про шлюби порушує гарантії Конституції Південної Африки про рівні права. З січня 2009 року одностатеві пари в Норвегії офіційно мають право вступати у шлюб, всиновлювати дітей і здійснювати штучне запліднення. У квітні 2009 року парламент Швеції проголосував переважно більшістю за легалізацію одностатевих шлюбів. Втім ще з 1995 року гомосексуальні пари в Швеції мали право реєструвати «цивільні союзи».

У червні 2010 року Португалія стала восьмою країною, яка дозволила одностатеві шлюби. А у 2010 році подібний закон прийняла Ісландія. Після того, як новий закон набув чинності наприкінці червня 2010 року, прем'єр-міністр країни Йоханна Сігурдартоттір і її давній партнер Йоніна Леосдоттір стали одними з перших людей країни, які офіційно вступили в одностатевий шлюб.

У липні 2010 року Аргентина стала першою країною в Латинській Америці, яка дозволила одностатеві шлюби. Незважаючи на енергійну протидію з боку католицької церкви та евангельських протестантських церков закон схвалили обидві палати парламенту. У 2012 році список країн, де дозволені гомосексуальні шлюби, поповнила Данія, а 12 лютого 2013 року - Франція. Наступним до вищезазначених країн приєднався Уругвай. В той же час у Мексиці і США одностатеві шлюби дозволені в окремих регіонах. 13 з 26 штатів Бразилії також визнали одностатеві союзи, однак парламенту ще необхідно розробити відповідне законодавство.

Великобританія стала 15-ою країною у світі, яка узаконила одностатеві шлюби. Закон набирає чинності влітку 2014 року і дозволяє гомосексуальним парам укладати цивільний шлюб в Англії та Уельсі, а також проводити релігійні церемонії, якщо це дозволяє віросповідання.

Підтримуючи Закони про одностатеві шлюби, його прихильники керуються тим, що шлюб має бути соціальним інститутом, відкритим для всіх. Звідси й назва, зокрема законопроекту Франції — *Marriage pour tous* («Шлюб для всіх»).

Патріарх Московський і всієї Русі Кирил вбачає у визнанні одностатевих союзів симптом Апокаліпсиса: «В останній час ми стикаємось з великими спокусами, коли в ряді країн вибір на користь гріха затверджується і виправдовується законом, а ті, хто, вчиняючи по совісті, бореться з такими нав'язаними меншістю законами, піддаються репресіям. Це досить небезпечний апокаліптичний симптом, і ми повинні зробити все для того, щоб на просторах Святої Русі гріх ніколи не затверджувався законом держави, тому що це означає, що народ стає на шлях самознищення».

На його думку, сьогодні колосальні сили направлені на те, «щоб переконати всіх нас в тому, що єдиною цінністю являється свобода вибору, і ніхто не має права посягати на цю цінність, навіть коли людина вибирає зло, навіть коли людина вибирає соціально небезпечну поведінку, - якщо тільки не порушуються норми закону». Однак, переконаний патріарх Кирил, «ми знаємо, що ніякий, навіть самий досконалий, закон не зможе викоринити злочинність, корупцію, зло, конфронтацію, - їх зможе викоринити лише людина, яка зробила вільний вибір на користь добра».

Президент Росії Володимир Путін незадоволений тим, що деякі західні країни пішли шляхом урівнювання традиційних та одностатевих союзів, які, на його думку, можна урівняти з вірою в диявола. «Ми бачимо, як ряд євроатлантичних країн фактично пішли шляхом відмови від свого коріння, в тому числі і від християнських цінностей, які складають основу західної цивілізації. Заперечуються моральні засади та будь-яка традиційна ідентичність - національна, культурна, релігійна чи навіть правова. Проводиться політика, яка ставить на один рівень багатодітну сім'ю та одностатеве партнерство, віру у Бога та віру у сатану», - вважає глава держави. Путін впевнений, що це «прямий шлях до деградації та примітивізації, глибокої демографічної та моральної кризи».

Основна загроза, яку породжують одностатеві шлюби - це фактична руйнація інституту біологічної спорідненості, інституту роду, що є важливим для батьків і дітей; глобальний перегляд питання про шлюб і дітонародження.

У Росії, немов у відповідь на законодавчі новели волелюбних французів, прийнято 29.06.2013" р. Федеральний закон «Про внесення змін до статті 5 Федерального закону «Про захист дітей від інформації, що заподіює шкоду їх здоров'ю та розвитку» та окремі законодавчі акти Російської Федерації з метою захисту дітей від інформації, що пропагандує заперечення традиційних сімейних цінностей». Цим законом вносяться зміни до деяких законодавчих актів Російської Федерації, якими встановлюються правові підстави та визначаються заходи адміністративної відповідальності за пропаганду серед неповнолітніх нетрадиційних сексуальних відносин з метою захисту дітей від інформації, що спричиняє шкоду їх здоров'ю та розвитку. Так, в пункті 4 частини 2 статті 5 цього Закону перелік інформації, що спричиняє шкоду здоров'ю та (чи) розвитку дітей, доповнений інформацією, що пропагандує нетрадиційні сексуальні відносини.

В пункті 1 статті 14 Федерального закону «Про основні гарантії прав дитини в Російській Федерації» перелік заходів щодо захисту дітей від шкідливих для їх здоров'я та морального розвитку інформації, пропаганди та агітації, віднесених до обов'язків органів державної влади Російської

Федерації, доповнений обов'язком приймати заходи щодо захисту дітей від інформації, що пропагандує нетрадиційні сексуальні відносини.

Така позиція Росії є виправданою, адже саме діти — найбільш уразливі й беззахисні представники нашого суспільства, які потребують особливого захисту і, перш за все, з боку держави.

Однією із основних функцій держави є охорона дитинства, сім'ї, батьківства, та материнства (стаття 51 Конституції України). Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу (стаття 52 Основного закону). Вищевказані положення закладені не лише в Конституції України, а й гарантуються актами міжнародного законодавства, зокрема, Конвенцією про права дитини та чинним законодавством України.

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього (ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства»). Однак, незважаючи на зазначені принципи та засади демократичного суспільства, в Україні спостерігається стрімка тенденція порушення прав дітей. Це обумовлено прогалинами, що містяться в законодавчих актах, якими регулюються правовідносини щодо становлення інституту сім'ї, дитинства, батьківства та материнства. Так, зокрема, останнім часом в Україні зустрічаються непоодинокі випадки усиновлення українських дітей іноземцями з нетрадиційною сексуальною орієнтацією та особами, які перебувають в одностатевих шлюбах. Діяльність держави, за якої дозволяється в такий спосіб усиновлювати дітей, не лише не відповідає релігійним, традиційним та моральним засадам українського суспільства, а й призводить до попирання їх прав, оскільки порушуються природне середовище виховання та становлення дитини. Наслідком таких дій є психічний розлад дитини, що тягне за собою антисоціальні процеси в суспільстві. Тому з метою забезпечення реалізації конституційного права дітей на утримання та виховання в умовах природного середовища з метою забезпечення їх фізичного, духовного, інтелектуального, культурного та соціального розвитку є нагальна потреба врегулювати вказані правовідносини, шляхом заборони усиновлення українських дітей особами, які перебувають у одностатевих шлюбах. У зв'язку з цим пропонується доповнити Сімейний кодекс України новою статтею 125-1 та доповнити зміст статті 212 положеннями, які регламентуватимуть неможливість усиновлення та визнання батьківства українських дітей, особами, які є іноземцями чи особами без громадянства і перебувають в одностатевих шлюбах.

Внесення відповідних змін до Сімейного кодексу України та Закону України «Про охорону дитинства» усуне існуючі в ньому прогалини, що забезпечуватиме реалізацію конституційних гарантій українських дітей та належне виконання державою її функцій щодо охорони дитинства.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В ЗАКОНОДАВСТВІ ОКРЕМИХ КРАЇН СВІТУ

Ієвіня Ольга Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Незважаючи на свою консервативність, сімейне законодавство протягом останнього століття все ж такі зазнало істотних змін. Одним з напрямків такого реформування стало запровадження правового регулювання репродуктивних технологій, зокрема - сурогатного материнства.

В Україні сурогатне материнство як метод репродуктивної технології застосовується вже більше 10 років. Порівняно з деякими іншими країнами це досить нетривалий період.

Вперше визначення «сурогатної матері» було запропоновано у доповіді Ради Європи у 1989 році. Сурогатна мати визначалась як жінка, яка виношує і народжує дитину для іншої особи, що перед заплідненням дала згоду на передачу дитини після народження цій особі [1, 273]. Принциповим моментом у даному визначенні є те, що згода передавати дитину особі (особам), які вирішили скористатись її послугами, надається сурогатній матерію до запліднення. Якщо звернутися до досвіду зарубіжних країн, то підхід до

визначення сурогатного материнства в зарубіжному законодавстві є неоднозначним.

Так, наприклад, законодавство Великобританії визначає сурогатне материнство як процес виношування дитини жінкою, яка уклала договір з подружжям, які не можуть мати або ж виносити дитину. Сурогатна матір визначається як жінка яка виношує плід і народжує дитину іншої особи (осіб) і яка погодилась передати дитину після народження цим особам. За законодавством Австралії сурогатне материнство розглядається як договір, відповідно до якого жінка (сурогатна мати) погоджується виносити і народити дитину для іншої людини/людей (майбутніх батьків), які отримають дитину після її народження. Причому слід зазначити, що в Австралії склалося негативне ставлення до комерційного сурогатного материнства.

В Нью-Йорку сурогатне материнство визначається як договір (усний чи письмовий), між жінкою яка погодилась на інсемінацію та виношування дитини, зачатої з використанням генетичного матеріалу чоловіка, який не є її чоловіком, і жінкою, яка погодилась усиновити чи удочерити дитину народжену таким способом. А сама сурогатна мати визначається як жінка, що добровільно погодилась виносити дитину та передати її, відповідно до умов договору, іншій стороні. За законодавством штату Міннесота сурогатна мати - це жінка, яка виношує дитину для інших батьків. Ю.В.Коренга звертає увагу на те, що в американській літературі до сурогатного материнства найчастіше відноситься і практика запліднення яйцеклітина самої сурогатної матері, яка дає згоду на запліднення своєї яйцеклітини спермою чоловіка-замовника (яка вводиться в її тіло за допомогою медичного втручання), виносити зачату дитину та передати її батькам. Отже, оскільки запліднення яйцеклітини відбувається всередині сурогатної матері, то імплантація ембріона не проводиться [2]. Таким чином, можна зробити висновок, що законодавство США допускає як традиційне, так і гестаційне сурогатне материнство.

Закон Республіки Казахстан від 16 червня 2004 року «Про репродуктивні права людини, та гарантії їх виконання» встановлює, що сурогатне материнство - це виношування і народження дитини, включно з випадками передчасних пологів, за договором між сурогатною матір'ю і потенційними батьками за матеріальну винагороду, або без неї, а сурогатна мати - це жінка що виношує плід після введення донорського ембріона [3, 26].

Що є неоднозначним, це зауваження Л.Ф.Курило, що сурогатне материнство не слід змішувати з ситуацією, коли жінка за домовленістю з подружньою парою згодна передати (а скоріше за все - продати) їм свою новонароджену дитину («подібний «спосіб репродукції» все частіше зустрічається в країнах Латинської Америки, США, Таїланді, Індії тощо) [4, с.

Список використаних джерел:

1. Council of Europe. Ad hoc committee of experts on bioethics report on human artificial procreation. Strasbourg, 1989. Новая иллюстрированная энциклопедия. - Кн. 17. - М.: Большая Российская Энциклопедия, 2003.
2. Коренга Ю. В. Анализ основных понятий сурогатного материнства / Ю. В. Коренга // Часопис Академії адвокатури України. - 2012, - №2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-2/12kyvpsm.pdf>
3. Леженін В.П. Проблемы договорных отношений, связанные с сурогатным материнством // Актуальные проблемы гражданского права, гражданского и арбитражного процесса; в 2 ч. 4.1. Гражданское право: материалы науч. конф. Воронеж, 15-16 марта 2002 г. / под ред. Е.И. Носыревой, Т.Н. Сафронюк. - Воронеж: Издательство Воронежского госуд. Ун-та, 2002. - С. 384.
4. Курило Л.Ф. Право родиться // Биотика: принципы, правила, проблемы / Отв. ред. и сост. Б.Г. Юдин. М.: Эдиториал УРСС, Ш998.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Можаровська Наталя Олегівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Створення сприятливого інноваційного клімату в країні припускає функціонування відповідного господарсько-правового механізму (складної системи - системи з різноманітними зв'язками) розвитку інноваційної діяльності, що регулює що регулює достатню велику кількість господарських

відносин. Множинність відносин з приводу інноваційної діяльності, які закономірно утворюються в інноваційно-орієнтованій економіці, ініціює безперервний процес пошуку важелів їх координації з метою утворення інституційно-ефективної системи підвищення конкурентоспроможності національної економіки, оскільки з позиції системного підходу входження окремих елементів та компонентів до складної системи можливе за умов максимально можливої взаємної відповідності. Проте залишаються недостатньо дослідженими питання змісту та зв'язків між складовими вищезгаданого господарсько-правового механізму розвитку інноваційної діяльності в інноваційно-орієнтованій економіці.

Зрозуміло, що в основі господарсько-правового механізму розвитку інноваційної діяльності мають бути покладені економічні інтереси, можливості привласнення, ступінь узгодженості відповідних інтересів. За визначенням Л.І.Абалкіна, проявом усвідомлених потреб, що визначають напрям дій суб'єктів, є їхні інтереси: і інтереси, в основі яких лежить потреба споживання, і інтереси, в основі яких лежить потреба діяльності.

У сучасних умовах глобалізації економіки зі стрімким збільшенням обсягів міжнародної торгівлі різко зросла вигода від використання таких об'єктів інтелектуальної власності, як товарні знаки, фірмові найменування, промислові зразки та інші засоби індивідуалізації товарів і послуг. Найвисті зареєстрованих знаків є суттєвою перевагою будь-якої компанії у ділових переговорах, а вартість «розкручених» торгових марок сягає сотень мільйонів доларів США.

Отже, об'єкти інтелектуальної власності здатні і вининні приносити підприємству прибутки. Доходом від використання інтелектуальної власності є різниця за певний проміжок часу між грошовими надходженнями і грошовими виплатами, яку отримують правовласники за надане право використання об'єктів інтелектуальної власності. Але потрібно знати, що інтелектуальна власність здатна приносити підприємству дохід тільки за умови закріплення права на неї, не допускаючи загальнодоступності його використання. Гарантією одержання певних доходів можуть слугувати конкретні переваги, які одержує підприємство за рахунок використання нематеріальних активів. Проте, важливо пам'ятати, що з точки зору правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності підприємство має можливість використовувати лише ті об'єкти, які знаходяться у його розпорядженні. Досвід показує, що часто нематеріальні об'єкти не є власністю підприємства, а взяті в лізинг, орендовані або ж є позиковими активами. Інтелектуальна власність - одна з найважливіших категорій інноваційного менеджменту, що визначає сукупність принципів, методів і форм управління інноваційними процесами. Для України одним із складних завдань активізації інноваційної діяльності є трансформація науково-технологічних розробок в інноваційний товарний продукт, тобто проблема комерціалізації науково-технічної сфери та вибору найприйнятніших способів капіталізації інтелектуального потенціалу. Основний організаційно-економічний механізм вирішення цієї проблеми полягає у створенні спеціалізованих підприємницьких науково-технічних фірм, заснованих власниками інтелектуальної продукції.

Існує пряма залежність стану національної економіки від її інтелектуального потенціалу, ступінь використання якого, темпи та масштаби росту визначають рівень економічного розвитку суспільства, правовий і соціальний статус країни у світовому співтоваристві. При визначенні місця певної держави у світовій спільноті першочерговою є її здатність використовувати сучасні технології для інтенсивного економічного зростання.

Аналізуючи розвиток економіки провідних країн світу, можна стверджувати, що виробництво все більше базується не на переробці природної сировини та ресурсів, а на використанні результатів інтелектуальної діяльності та нових ідей. Свідченням цього є зростаюча частка нематеріальних активів у фондах підприємств, що суттєво підвищує їхню ринкову вартість.

Отже, можна дійти до висновку, що поряд із розробленням інноваційної моделі управління освітою, наукою і виробництвом, застосуванням програмних методів в управлінні інноваційною діяльністю, вдосконаленням змістовної і формальної складової господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності, тобто забезпеченням некомерційної інноваційної діяльності, важливу роль відіграє правове забезпечення комерційної

інноваційної діяльності, договірні відносини договори у сфері інтелектуальної власності, їх правове регулювання та розвитку договірних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Абдуллин, А.И. Интеллектуальное право: правовая охрана интеллектуальной собственности : Учебное пособие / А. И. Абдуллин. М.; Статут, 2001. - 796 с.
2. Красовська А., Бернадська І. Сучасні тенденції економічного розвитку і охорона прав інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. - 2002. - №2-3. - С. 27-29. - С. 28
3. Федулова Л. Нова роль інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. - 2008. - №4.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ

Немченко Сергій Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Аналіз існуючих наукових досліджень та чинного вітчизняного законодавства дає змогу зробити висновок, що юридична природа договору на користь третьої особи сьогодні є найменш вивченою у цивілістичній науці. Крім того, актуальність порушеної теми підкреслюється ще й тим, що роль договорів на користь третіх осіб у зв'язку із розвитком ринкових відносин дедалі більше зростає, що беззаперечно зумовлює необхідність у їх науковому дослідженні.

Відповідно до ст. 511 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора. Слід зазначити, що таким зобов'язанням, яке може породжувати права третіх осіб щодо боржника, є зобов'язання, яке виникає безпосередньо з договору на користь третьої особи.

Так, згідно зі ст. 636 ЦК України ^договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі. Крім зазначеної договірної конструкції треті особи можуть брати участь і в інших конструкціях зобов'язальних відносин, а саме: виконання на користь третьої особи, покладення виконання на третю особу, виконання замість боржника третьою особою (порука) тощо.

В юридичній літературі договір на користь третьої особи розуміють як такий, за яким право вимагати виконання виникає у особи, яка не брала участі в договорі ні прямо (як контрагент), ні опосередковано (через представника) [1. с. 99]. Вперше такий договір був закріплений ще в Цивільному кодексі УРСР 1922 р. Таким чином, юридична конструкція договору на користь третьої особи полягає у тому, що за цим договором зобов'язана сторона (боржник) повинна вчинити дію не на користь другої сторони (кредитора), а на користь третьої особи, яка не бере участі в укладенні договору. На користь третьої особи можна «виговорити» право, яким ця особа може скористатись чи відмовитись від нього, але не можна без її згоди покласти на неї цивільно-правовий обов'язок [2, с. 163].

Відповідно до ст. 636 ЦК України особливисть правового регулювання договорів на користь третіх осіб полягає у такому:

1. Виконання договору на користь третьої особи може вимагати як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої передбачено виконання, якщо інше не встановлено договором або законом чи не випливає із суті договору.

2. З моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розривати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. Якщо третя особа відмовилася від права, наданого їй на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої особи, може сама скористатися цим правом, якщо інше не випливає із суті договору.

Крім загальної правової норми (ст. 636) Цивільним кодексом України передбачена також можливість укладання й окремих договорів на користь третьої особи, зокрема договору банківського вкладу (ст. 1063), договору довгичного утримання (догляду) (ст. 746), договору страхування (ст. 985) та деяких інших. При визначенні поняття договору на користь третьої особи (ч. 1 ст. 636 ЦК України) законодавець, насамперед, акцентував увагу на поведінці

зобов'язаної сторони договору, оскільки лише ч. 2 цієї правової норми, диспозитивний характер якої можна тлумачити неоднозначно, вказує на виникнення права вимоги у третьої особи, на користь якої укладено договір.

Таким чином, можна зробити висновок, що юридична природа договору на користь третьої особи визначається як через поведінку зобов'язаної сторони, так і через юридичний механізм забезпечення такої поведінки з боку інших суб'єктів договору. Порівнюючи договори на користь третіх осіб із договорами про виконання третім особам, бачимо, що конструкція договорів на користь третіх осіб відмежовується не стільки за поведінкою зобов'язаної сторони, скільки за юридичним механізмом забезпечення такої поведінки з боку суб'єктів договору. Відповідно до ч. 2 ст. 636 ЦК України виконання договору на користь третьої особи може вимагати як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої передбачено виконання, якщо інше не встановлено договором або законом чи не випливає із суті договору. Зміст цієї правової норми, виходячи з її диспозитивного характеру, можна тлумачити неоднозначно, оскільки у випадках, встановлених договором чи законом, як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої укладено договір, може й не володіти правом вимагати виконання договору з огляду на те, що вислів «якщо інше не встановлено договором або законом, чи не випливає із суті договору» стосується як права вимоги сторони за договором, так і права вимоги третьої особи. Якщо третій особі на підставі договору не буде надано право вимагати виконання договору на свою користь, що є основною ознакою, яка виділяє договори на користь третіх осіб із-поміж інших правових конструкцій, то в такому разі договір не буде вважатися договором на користь третьої особи. У такому випадку відсутність права вимоги у третьої особи свідчить про укладення договору про виконання третьої особи.

Таким чином, незважаючи на те, що ЦК України у ч. 1 ст. 636 дав визначення поняття договору на користь третьої особи, з огляду на зміст ч. 2 цієї статті воно є таким, яке не відображає його основної ознаки, а саме, виникнення самостійного права вимоги у третьої особи. З огляду на зазначене можна зробити висновок, що диспозитивний характер ч. 2 ст. 636 ЦК України деякою мірою нівелює юридичну природу досліджуваного договору.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок про наявність проблем, які свідчать про недосконалість правового регулювання окремих питань конструкції договорів на користь третіх осіб, в результаті чого певною мірою нівелюється їх юридична суть.

Список використаних джерел:

1. Ковалевская Н. С. Договор в пользу третьего лица // Вестник ЛГУ. - 1984. - № 5. - С. 99-102.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2-х т/ За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.) Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. - К.: Юриком Інтер, 2005. - Т. II. - 1088 с.
3. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. - Кн. I: Общ. положения. - 4-е изд., изм. и доп. - М.: Статут, 2001. - 842 с.
4. Захаров Ю., Фогельсон Ю. Право требования кредитора в договорах в пользу третьего лица // Хозяйство и право. - 2001. - № 10. - С. 104-113.
5. Васильева В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг. Монографія. - Івано-Франківськ: ВДВ ЦТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006. - 346 с.
6. Трибанов В. П. Интерес в гражданском праве // <http://download.peMi.ru/libr/Books/Right/>.
7. Бутовский А. Н. Договоры в пользу третьих лиц // Журнал министерства юстиции. - 1910. - № 10. - С. 1-33.
8. Ландкоф С. Н. Лекції з основ цивільного права. Науково-методичний кабінет заочної економічної освіти при Київському інституті народного господарства. - Київ, 1948.
9. Єдиний державний реєстр судових рішень // www.restry.gov.ua.
10. Діба І. Договір на користь третіх осіб // Юридичний вісник України. - 2006. - № 36. - С. 8.
11. Вільнянський С. І. Радянське цивільне право. Ч. 1. - Харків: Видавництво Харківського університету, 1966.

УСУНЕННЯ ВІД ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ

Залізник Віталій Анатолійович, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Правовий статус спадкоємців характеризується такими правами: можуть давати згоду на прийняття спадщини особи, які пропустили строк для прийняття спадщини (ст. 1272 ч. 2 ЦК України); можуть давати згоду на включення до свідоцтва про право на спадщину спадкоємців за законом, які позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність

підстав для закликання їх до спадкування (ст. 68 Закону України «Про нотаріат»); на прирощення в передбачених законом випадках належних їм часток (утому числі й за рахунок відмови інших спадкоємців на їх користь) – та в деяких випадках на спадкування частини майна, що залишилася не охоплена заповітом (ст. 1245, 1260 ЦК України); на ознайомлення зі змістом заповіту та зі спадковою справою; на ознайомлення зі складом спадщини; участю у визначенні конкретної частки спадщини, а за окремим бажанням й у відокремленні і виділенні в натурі належної спадкоємцю частки (а. 1278 ЦК України); можуть захищати безпосередньо або через представника свої права на спадщину та конкретну її частку в суді; відповідати по боргах спадкодавця в межах дійсної вартості успадкованого ними майна (ст. 1281, 1282 ЦК України); вимагати від виконавця заповіту відповідний звіт (ст. 1290 ЦК України); при наявності підстав звертатись до суду із заявою про визнання іншого або інших спадкоємців негідними (ст. 1224 ЦК); на видачу свідоцтва про право на спадщину (ст. 1296 ЦК України), в передбачені законом строки (ст. 1298 ЦК України); право спадкоємців змінювати розмір часток при спадкуванні за законом (ст. 1267).

Право на спадкування виникає у день відкриття спадщини. Право на спадкування мають особи, визначені у заповіті. Право на спадкування мають особи, які мають спадкувати за законом Уї (ст. 1222). Право на спадкування мають особи, які мають спадкувати обов'язкову частку у спадщині + до обов'язкової частки у спадщині зараховується вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку (ст. 1741).

При здійсненні своїх прав особа може діяти як особисто, так і через свого представника. Деякі дії можуть здійснюватись уповноваженою особою лише особисто, наприклад, складання заповіту (ст. 1223 ЦК). У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадку або відмови від його ухвалення спадкоємцями по заповіту, а також у разі випадку, коли частина спадщини, не охоплена заповітом, право на спадкування згідно із законом отримують осіб, визначених у ст.ст. 1261-1265 ЦК.

Для набуття статусу спадкоємця від особи вимагається ще й добропорядна поведінка. У зв'язку з цим ст. 1224 ЦК передбачає перелік обставин, за наявності яких право на спадкування у певних осіб не виникає, тобто вони усуваються від права на спадкування як за заповітом, так і за законом та називаються негідними спадкоємцями. До моменту прийняття спадщини або до видачі свідоцтва «негідним» спадкоємцям закон не порушується, бо це здійснюється на етапі видачі свідоцтва. Для визнання особи «негідним» спадкоємцем необхідно рішення суду за заявою зацікавлених спадкоємців. Справи розглядаються у порядку позовного провадження.

Усунення від права на спадкування відображено у правилі абз. 2 ч. 3 ст. 1224 ЦК стосується особи, яка зобов'язана була утримувати спадкодавця згідно з нормами СК. Факт ухилення особи від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця встановлюється судом за заявою заінтересованої особи (інших спадкоємців або територіальної громади). При цьому слід враховувати поведінку особи, розуміння нею свого обов'язку щодо надання допомоги, її необхідність для існування спадкодавця, наявність можливості для цього та свідомого невиконання такою особою встановленого законом обов'язку. Непред'явлення спадкодавцем, який мав право на утримання, позову про стягнення аліментів до особи, яка претендує на спадщину, не є достатньою підставою для відмови в позові про усунення від права на спадкування. Правило ч. 5 ст. 1224 ЦК стосується всіх спадкоємців за законом, зокрема й тих, які відповідно до СК не були зобов'язані утримувати спадкодавця.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.: Офіційний текст. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 464 с.;
2. Заїка Ю.О. Спадкування за законом за новим ЦК України // Вісник прокуратури. - 2003. - №7. - С. 15-17.
3. Васильченко В.В. Римське спадкове право на тлі права сучасного. — 4. заїка Ю.О. Усунення від спадщини за проектом нового ЦК України // Вісник НАВСУ. - 2000. - №4. - С.24-28.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В РЕЖИМІ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Шевченко Любов Василівна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

У певні періоди розвитку людства виникають гострі соціальні, техногенні суперечності між природою та суспільством. Це зумовлює політичні, етнічні та воєнні конфлікти, стихійні лиха, великомасштабні промислові аварії тощо. Такі екстремальні ситуації загрожують життю й здоров'ю людей, створюють умови для знищення значних матеріальних і духовних цінностей. Все це може обумовити дестабілізацію та руйнування соціальної системи, а тому потребує негайного проведення неординарних заходів, у тому числі правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних тощо. Екстремальні (надзвичайні) ситуації становлять сукупність небезпечних для суспільства чинників, які створюють загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави й потребують для свого врегулювання спеціалізованого нормативного впливу.

Питання попередження і своєчасного припинення гострих соціальних конфліктів, ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф на сьогодні є дуже важливим. У зв'язку з тим, що зазначені негативні фактори породжують соціальну напругу в суспільстві, яка спровокована соціальними процесами (масові заворушення, міжнаціональні конфлікти, блокади окремих місцевостей), або стихійними лихами, техногенними та екологічними факторами. Причому як перші причини, так і другі вимагають прийняття додаткових заходів для забезпечення громадської безпеки, встановлення більш суворох санкцій за порушення встановленого порядку.

Таким чином, незвичайна, нестандартна обстановка, що складається в результаті надзвичайних ситуацій, впливає на характер суспільних відносин, вимагає зміни форм і методів публічного адміністрування в екстремальних умовах і, як наслідок, встановлення спеціального режиму життєдіяльності.

Режим надзвичайної ситуації встановлюється при виникненні надзвичайної ситуації та під час ліквідації її наслідків за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем, тимчасово встановлюється режим надзвичайної ситуації.

На думку В. Б. Рушайла, режим надзвичайної ситуації - це спеціальний правовий режим, що включає необхідність застосування особливих заходів, які за жорстокістю та обсягом правообмежень значно поступаються заходам, що використовуються при режимі надзвичайного стану. Тобто, про режим надзвичайної ситуації можна говорити тоді, коли існують певні обмеження і заборони, але надзвичайний стан не оголошено [1, с.109].

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012 року під надзвичайною ситуацією розуміється обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [2].

Підставами для тимчасового введення в межах конкретної території режиму надзвичайної ситуації є:

1) на регіональному рівні - виникнення надзвичайної ситуації, що класифікується як регіонального рівня за наявності однієї з таких умов:

надзвичайна ситуація поширилася на територію двох чи більше районів (міст обласного значення) Автономної Республіки Крим, областей, а для її ліквідації необхідно матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують 1 відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів;

надзвичайна ситуація призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок неї постраждало від 50 до 100 осіб, або було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на більш як 3 доби, а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати,

збитки від надзвичайної ситуації перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати,

2) на місцевому рівні - виникнення надзвичайної ситуації, що класифікується як місцевого рівня за наявності однієї з таких умов:

надзвичайна ситуація поширилася за межі території потенційно небезпечною об'єкта, загрожує довкіллу, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідно матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечною об'єкта,

надзвичайна ситуація призвела до загибелі від 1 до 2 осіб або внаслідок неї постраждало від 20 до 50 осіб, або було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на більш як 3 доби, а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

збитки від надзвичайної ситуації перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

У режимі надзвичайної ситуації органи управління єдиної системи цивільного захисту:

- визначають межі території, на якій виникла надзвичайна ситуація;
- організовують захист населення і територій в умовах надзвичайної ситуації;

- організовують роботи з локалізації або ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, залучають необхідні сили і засоби;

- здійснюють безперервний контроль за розвитком надзвичайної ситуації, становим на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;

- оперативно доповідають вищим органам управління про розвиток надзвичайної ситуації, заходи, які виконуються, та оповіщають населення.

Треба відзначити, що Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [3] регулює діяльність окремих органів публічного управління в умовах надзвичайного стану, в умовах воєнного стану діє Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4], а закону України, яким повинно бути урегульовано порядок введення та діяльність публічних органів управління в умовах режиму надзвичайної ситуації взагалі немає. Лише Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» регулює діяльність за надзвичайних ситуацій, що сталися в наслідок негативних змін в навколишньому природному середовищі. Але цим законом не охоплюються всі види надзвичайних ситуацій, тобто, цей нормативно-правовий акт має вузькопрофільну направленість і не виправляє існуючої ситуації. Це підтверджується і Державним класифікатором надзвичайних ситуацій, затвердженим наказом Держстандарту України від 19 листопада 2001 р. N 552, в якому здійснено поділ надзвичайних ситуацій на: надзвичайні ситуації техногенного характеру; природного характеру; соціально-політичного характеру; воєнного характеру[5].

Різні нормативно-правові акти містять поняття «надзвичайна ситуація», які по суті не відрізняються. Так, під надзвичайною ситуацією розуміється порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Разом з тим, Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» закріплює правову категорію «надзвичайна екологічна ситуація», під якою розуміється надзвичайна ситуація, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави [6].

У змісті наведених вище визначень надзвичайної ситуації екологічний фактор не є домінуючим. Вони (визначення) розраховані на висвітлення специфічних аспектів ситуацій, які урегульовані відповідними нормативними актами і визнаються надзвичайними за різними обставинами і не завжди

пов'язані з негативним впливом техногенних і природних чинників на екологічні умови життєдіяльності людини.

Деякі з надзвичайних ситуацій природного походження, особливо ті, що носять нетривалий характер (наприклад, ураган, тайфун, землетрус та ін.), як правило, пов'язані не стільки з екологічними, скільки з економічними наслідками. Що стосується інфекційної захворюваності людей, сільськогосподарських тварин, масового ураження сільськогосподарських рослин, то визначення заходів щодо їх ліквідації є сферою регулювання санітарно-епідеміологічного, а не екологічного законодавства.

На нашу думку, така розпорошеність у рамках законів однієї галузі законодавства визначень одного й того ж самого поняття навряд чи виправдана з точки зору досягнення єдності у правовому регулюванні відповідних суспільних відносин і свідчить про внутрішньогалузеву законодавчу непорядкованість у вирішенні споріднених питань.

Тому, для ефективного функціонування публічних органів управління, що діють у режимі надзвичайної ситуації та впорядкованості нормативноправового регулювання цієї галузі доцільно було б, на наш погляд, прийняти Закон України «Про правовий режим надзвичайної ситуації».

Список використаних джерел:

1. Рушайло В. Б. Адміністративно-правові режими / Рушайло В. Б. - М. : Шит - М, 2000. - 264 с.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 // Відомості Верховної Ради України від 30.08.2013 — 2013 р., / № 34-35 /, стор. 1802, стаття 458
3. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України: станом на 16 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 23. - Ст. 176
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1647-III // Офіційний вісник України. - 2000. - № 17. - Ст. 691
5. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій: Київ Держстандарт України 2002.
6. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України: станом на 13 липня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 42. - Ст. 348.

ЧИННЕ СІМЕЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УСИНОВЛЮВАЧІВ

Косенко Ніна Петрівна, помічник-консультант Народного депутата України на постійній основі

Усиновлення, як складний юридичний факт породжує ряд правових наслідків. З одного боку, з моменту усиновлення виникають взаємні особисті немайнові та майнові права та обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому - між її дітьми, онуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням. З іншого боку, з моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням. У зв'язку з чим вважається, що усиновлення - одночасно і правоутворюючий і правоприпиняючий юридичний факт [1, 216].

Основним правовим наслідком усиновлення є те, що усиновлені та їх нащадки по відношенню до усиновлювачів та їх родичів, а усиновлювачі та їх родичі по відношенню до усиновлених та їхніх нащадків повністю пріврівнені в особистих і майнових правах й обов'язках до родичів за походженням. Таким чином, права усиновлювачів і усиновлених та батьків і дітей за походженням, нічим не відрізняються - це права і обов'язки, які передбачені законом для батьків по відношенню до їх кровних дітей [2 с.181]. На підтвердження такого висновку можна привести і міркування В.Шахматова та Б.Хаскельберга, які зазначають, що з актом усиновлення закон пов'язує правові наслідки, виникнення сімейних правовідносин, за своїм змістом тотожних правовідносинам, що виникають на підставі факту родинності; акт усиновлення породжує правові наслідки не тільки у сфері відносин, що регулюються сімейним правом, але і іншими галузями, впершу чергу цивільного [3, с.247; 272].

Відповідно до ч.3-4 ст.232 СК України, усиновлення надає усиновлювачеві права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини [4]. Отже, усиновлення тягне за собою такі ж юридичні наслідки, які наступають внаслідок народження дитини, оскільки усиновлена дитина пріврівнюється до

рідної. Усиновлення може створювати цілу систему сімейно-правових відносин: між усиновлювачами і усиновленими виникають права та обов'язки, рівні тим, які існують між батьками і дітьми; усиновлена дитина до родичів усиновлювача набуває прав і обов'язків, які існують між кровними родичами; при народженні дітей у усиновленої дитини, між цими дітьми і усиновлювачем і його родичами, виникає правовий зв'язок, рівний правам і обов'язкам при кровноспорідненому зв'язку. Отже, здійснений акт усиновлення, наділяє усиновлювачів правами та покладає на них обов'язки. До прав усиновлювачів віднесено: право на таємницю усиновлення, тобто особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення; право на приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновлена, тобто усиновлювач має право приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особам, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття. Усиновлювач має право приховувати від дитини факт її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам; право бути записаним матір'ю (батьком) дитини. Тобто особа, яка подала заяву про усиновлення, може виявити бажання бути записаною у книзі реєстрації народжень матір'ю, батьком дитини або повнолітньої особи. Якщо усиновлюється дитина, яка досягла 7 років, необхідна її згода, крім випадків, якщо вона проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками; право на зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини, тобто особа, яка подала заяву про усиновлення, може змінити відомості про місце народження та дату народження дитини (дата народження може бути змінена не більш як на шість місяців). У рішення про усиновлення суд змінює відомості про місце народження та дату народження, якщо це відповідає її інтересам; право на зміну прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена, тобто якщо усиновлювачами є одночасно жінка та чоловік, і якщо вони записуються батьками дитини, відповідно змінюються прізвище та по батькові дитини.

За заявою усиновлювачів може бути змінено ім'я дитини. Для такої зміни потрібна згода дитини. Така згода не вимагається, якщо дитина живе в сім'ї усиновлювача та звикла до нового імені. Якщо усиновлювач записується батьком дитини, відповідно змінюється по батькові дитини. Якщо усиновлюється повнолітня особа, її прізвище, ім'я та по батькові можуть бути змінені у зв'язку з усиновленням за заявою усиновлювача та усиновленої особи. Обов'язками усиновлювачів вважаються:

виховувати дитину;
піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;
захищати права та інтереси дитини; управляти майном дитини; надавати матеріальної та моральної підтримки (допомоги), сплачувати аліменти на їхнє утримання; приймати участь у додаткових витратах по утриманню дітей; інші обов'язки передбачені законом.

Як уже зазначалося вище, факт усиновлення породжує між усиновлювачем та усиновленим такі ж права та обов'язки, які виникають між батьками і дітьми за походженням, тому в разі їх невиконання до усиновлювачів можуть бути застосовані санкції передбачені законом, а саме, за наявності підстав, визначених ст. 164 СК України, вони можуть бути позбавлені батьківських прав. У випадках позбавлення усиновлювача батьківських прав настають наслідки, визначені законом (ст. 166 СК України). У разі смерті усиновлювача, позбавленого батьківських прав, дитина одержує право на спадкування на загальних підставах. Якщо ж відпали підстави, які слугували прийняттю рішення про позбавлення батьківських прав, усиновлювач може бути поновлений в батьківських правах відповідно до положень, закріплених ст. 169 Сімейного кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Рясенцев В.А. Советское семейное право. - М.: Юрид. лит. - 1982. - 256 с.
2. Маслов В.Ф., Подопригора З.А., Пушкин А.А. Действующее законодательство о браке и семье. - Харьков, - Вища школа. - 1974. - 200 с.
3. Шахматов В.П., Хаскедьберг Б.Л. Новый кодекс о браке и семье. - Томск. - 1980. - Изд. во Томск.ун-та, - 317 с.
4. Сімейний кодекс України. - К. - Велес. - 2008. - 64 с.

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА РОЛЬ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРУ

Пономарьова Тетяна Сергіївна, старший викладач кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Вчені-цивілісти, досліджуючи роль нотаріального посвідчення при укладанні договору, зазначають наступне. Якщо правочин вчиняється за участі нотаріуса, він отримує більше твердості і дає більше гарантії його відповідності законам, а тому і права, які витікають з правочину, отримують більш прочне буття. [1, с. 185]. Дії нотаріусів по перевірці законності угоди та реальності намірів її сторін складають перший рівень механізму стабілізації відносин з приводу нерухомості (другий рівень - це безпосередньо визнання цієї форми державою за допомогою реєстрації правочину) [2, с. 33]. А за допомогою дій нотаріуса досягається можливість додержання вимог закону про належність суб'єктного складу правочину, його змісту, вільного волевиявлення, дійсної мети й наміру сторін, унеможлиблюється заміна чистин правочину іншим текстом тощо. [3, с. 165].

З цих позицій витікає, що нотаріальне посвідчення договору відіграє роль додаткового підтвердження прав та обов'язків сторін, підтвердження реального існування договірних відносин. Окрім цього, Д.І. Мейер схилин вважати нотаріально посвідчений договір таким, проти якого не може бути заявлений сумнів у достовірності [1, с. 185]. На нашу думку, впевненість у достовірності - це так само один з видів підтвердження, але в даному випадку підтвердження не лише існування прав та обов'язків, а й того документа, яким таке існування оформлене. Важливо не плутати підтвердження достовірності договору як документу з підтвердженням дійсності договору як правовідношення. У даному разі, нотаріальне посвідчення підтверджує лише перший випадок.

Схожий погляд на це має також Р.Саватьє, який зазначає, що частіш за все участь нотаріуса корисна лише для того, щоб довести наявність договору, тоді як останній є консенсуальним і вступає в силу на підставі угоди сторін. Документ, який нотаріус складає в якості такого підтвердження, не є формальним договором, це лише письмове підтвердження. У цьому випадку акт складання документа не слід змішувати з юридичною дією. [4, с. 223]. Це дуже важливе, але, в той же час, досить дискусійне твердження. Дискусійність, в першу чергу, полягає в тому, що Саватьє відносить себе до групи вчених, які не розглядають нотаріальне посвідчення договору особливим видом письмової форми останнього, а також в тому, що науковець вважає нотаріальне посвідчення лише актом складання письмового підтвердження наявності договору, і в жодному разі не юридичною дією [4, с. 223], тобто актом підтвердження того, що договірні відносини вже виникли внаслідок укладання договору. І якщо щодо реального змісту останнього твердження можна сперечатися, то основний сенс позиції Р. Саватьє, на нашу думку, зводиться до наступного: наявність чи відсутність нотаріального посвідчення договору реально не може вплинути на ті права і обов'язки, які сторони готові на себе взяти.

В цілому, вважаємо, що нотаріальне посвідчення договору - це все лише засіб підтвердження. Підтвердження самого правовідношення або документу, яким воно засвідчується. Виходить навіть складна конструкція: підтвердження того, що в свою чергу також підтверджує певну річ, факт тощо. Зрозумілим є те, що певні приклади цивільних правовідносин мають підвищену цінність і для сторін, і для суспільства в цілому, тому їх існування потрібно засвідчувати певним чином, але ставити саму наявність таких відносин від існування факту посвідчення виявляється недоречним.

І якщо дискусію щодо значення нотаріального посвідчення договору і впливу цього факту на виникнення договірних зобов'язань зараз ми можемо вести на теоретичному рівні, то на практичному реально постає питання, як у

цьому разі визначити момент виникнення цих зобов'язань. Проблема на практиці з'явилась через протиріччя між нормами Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Відповідно до ч.ч. 1 та 10 п. 25 цієї Інструкції, у реєстр для реєстрації нотаріальних дій вноситься запис про вже вчинену нотаріальну дію. Проте в ч. 12 п. 25 Інструкції вказано, що нотаріальна дія вважається вчиненою з моменту її реєстрації в реєстрі нотаріальних дій. [5, с. 94]. Дійсно, в даному разі обидві норми протирічать одна одній, що призводить до складнощів визначення моменту виникнення договірних відносин за умови, що сама дія і її відображення (реєстрація) у реєстрі будуть не співпадати у часі. Задля вирішення цієї колізії, приєднуємося до пропозиції С. О. Бородовського замінити в інструкції слова «вже вчинену нотаріальну дію» словами «вчинену нотаріальну дію» [5, с. 94].

Таким чином питання визначення моменту виникнення договірних зобов'язань при укладенні договору, який потребує нотаріального посвідчення, вимагає подальшого дослідження та узгодження.

Список використаних джерел:

1. Мейер Д.И. Русское гражданское право (в 2 ч.), по исправленному и дополненному 8-му изд., 1902. Изд. 2-е, испр. - М., 2000. - 831с.
2. Пуриков М.О. Система правочинів, що підлягають державній реєстрації: дис. ... кандидата юр. наук : 12.00.03 / Пуриков М.О. - Х., 2011. - 223 с.
3. Боюк Т.В. Зміст і форма правочину в цивільному праві: дис. ... кандидата юр. наук : 12.00.03 / Боюк Т.В. - Х., 2011. - 207с.
4. Саватьє Р. Теория обязательств. Юридический и экономический очерк. - М.: Прогресс. - 1972. - 440с.
5. Бородовський С.О. Укладення, зміна та розірвання договору в цивільному праві України: дис. ... кандидата юр. наук : 12.00.03 / Бородовський С.О. - Х., 2005. - 206 с.

ОКРЕМИЙ ПОГЛЯД НА РОЛЬ ЧОЛОВІКА У СУЧАСНІЙ СІМ'І

Лов'як Світлана Сергіївна, старший науковий співробітник відділу

Жанізації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ
Жуковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ *Лов'як О.О.*

У сфері сучасного сімейного життя, мабуть, довкола ніякого питання не вирувало стільки суперечливих думок, як щодо ролі чоловіка в подружжі. Одна з крайностей представляє домінуючого чоловіка, який сам приймає всі рішення і лише повідомляє дружину, що треба робити. Він не терпить запитань від дружини і дітей і переконаний: це його обов'язок керувати всіма найважливішими рішеннями стосовно сімейного життя, дружина ж повинна «займатися дітьми».

Інша крайність «більш сучасна» з підходом до чоловіка - «не розраховуй на мене» і очікуванням, що дружина утримуватиме сім'ю. Він прийматиме всі найважливіші рішення. Він же в той час виконує роль домашнього джерела спортивних новин і, звісно, підтримує свої м'язи у формі за допомогою регулярних занять у місцевому тренажерному залі, щоб жінка могла «пишатися ним».

Загалом у психологічному розумінні існує три основних види подружніх ролей: традиційні, [товариські](#), партнерські.

1. Традиційні ролі припускають з боку дружини:

- народження і виховання дітей, створення і підтримка домашнього затишку, обслуговування сім'ї, віддане підпорядкування власних інтересів інтересам чоловіка, пристосованість до залежності, терпимість до обмеження сфери діяльності.

З боку чоловіка:

- відданість матері своїх дітей, [економічна безпека](#) і захист сім'ї, підтримка сімейної влади та контролю, прийняття основних рішень, емоційна подяка дружині за ухвалення пристосованості до залежності, забезпечення аліментів при розлученні.

2. Товариські ролі вимагають від дружини:

- збереження зовнішньої привабливості, забезпечення моральної підтримки і сексуального задоволення чоловіка, підтримки корисних для чоловіка соціальних контактів, живого і цікавого Духовного спілкування з чоловіком і гостями, забезпечення різноманітності життя та усунення нудьги.

Від чоловіка:

- захоплення дружиною, лицарського ставлення до неї, наявність романтичної любові і ніжності, забезпечення засобів для нарядів, розваг, соціальних контактів, проведення дозвілля з дружиною.

3. Ролі партнерів вимагають і від чоловіка, і від дружини:

- економічного внеску в сім'ю згідно із заробітком, спільної відповідальності за дітей, участі в домашній роботі, розподіл правової відповідальності.

Десь між цими уявленнями знаходиться золота середина, коли чоловік відповідальний, надійний, здійснює керівництво, але не прагне домінувати, чоловік, щиро відданий своїй дружині, і сім'ї. Саме це я маю на увазі, коли говорю про свого чоловіка як люблячого главу сім'ї.

Для деякого слова «люблячий» і «керівник» не поєднують. І люди тоді не можуть уявити собі, щоб ці два поняття співіснували. Керівника уявляють авторитетним диктатором із залізною рукою, а любов асоціюється з безвольністю і слабкістю. Однак у благополучній сім'ї чоловік не підпадає під жоден із цих стереотипів. З одного боку, він не відкидає свої почуття, може виявляти як біль, так і радість, співчуття і заохочення. Він здатний спілкуватися зі своєю дружиною на рівні почуттів.

З іншого боку, він сильний і надійний, має почуття відповідальності за добробут дружини і своєї сім'ї. Він не втікає, коли ситуація стає важкою, а шукає виходу для всієї родини. Він, без сумніву, керівник, але не керує відособлено. Він усвідомлює, що найефективніші керівники є слугами, а не диктаторами. Він цінує партнерство зі своєю дружиною, він завжди готовий бути поруч, але не бажає домінувати над нею.

Традиційні ролі батька і чоловіка залишалися незмінними протягом багатьох поколінь. В даний час стереотип чоловіка, а, отже, і батька зазнає серйозні зміни. Звідси ідеал батька може бути дуже суперечливим, включати в себе полярні якості.

Раніше батько був втіленням влади та інструментальної ефективності, зараз від чоловіків чекають ласки і ніжності, м'якої і активної турботи про дітей. Основна рольова позиція чоловіка як чоловіка полягає в тому, щоб бути досить професійно підготовленим для забезпечення себе, дружини, дітей та інших членів сім'ї, якщо вони є.

Чоловік сьогодні більшою мірою, ніж раніше, несе відповідальність за подружній комфорт. Духовне спілкування між подружжям, творче і різноманітне спілкування між подружжям, сприяє гармонійному розвитку особистості обох партнерів. Чоловік приймає найактивнішу участь в господарсько-побутовій діяльності сім'ї і нарівні з дружиною, іншими членами сім'ї виконує весь обсяг домашньої роботи. Як батько він несе відповідальність за виховання дітей. Йому необхідно володіти навичками психологічного та педагогічного впливу, бути високоморальним, компетентним, наполегливим і демократичним. Всі ці позиції тісно пов'язані між собою і впливають на розвиток дитини (прямо і опосередковано).

Таким чином, батько в сім'ї дає певний зразок поведінки, є джерелом впевненості і авторитету, є уособленням дисципліни і порядку. На думку фахівців, батько представляє дитині світ, створений людською працею, закон і порядок, дисципліну, подорожі та пригоди. Дитині весь час, на всіх етапах розвитку, необхідний батько, проте особливо він починає потребувати батьківської любові після п'яти років. У ранньому віці глибше виявляється зв'язок дитини з матір'ю, а потім, вже в дошкільному віці, все більшого значення набуває батько. Діти, які виховали без батька, мають вищий рівень тривожності і частіше спостерігається невротизація характеру. Хлопчики з неповних сімей важче налагоджують контакти з однолітками, їм важче дається засвоєння чоловічих ролей і відповідного стилю поведінки, вони частіше за інших гіпертрофують, проявляють агресивність і грубість.

Учені доводять наявність у дітей потреби у батькові протягом усього життя. Дитина, позбавлена батьківського авторитету, може вирости недисциплінованою, асоціальною особистістю, агресивно налаштованою відносно дорослих і дітей.

Отже, вивчення батьківства як феномена сучасної повноцінної сім'ї є важливою проблемою, тому що роль батька у формуванні особистості дитини настільки ж важлива, як і роль матері.

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЌЗДУ ЗА КОРДОН ДЛЯ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Волківська Тетяна Федорівна, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Діти-сироти ті діти, позбавлені батьківського піклування, відносяться до однієї з найбільш уразливих категорій громадян нашої держави.

Законодавство встановлює, що незалежно від того, де така дитина перебуває на утриманні та вихованні, державні соціальні стандарти для дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлюються, на рівні, не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку. Отже, за таких стандартів і потреби дитини можуть забезпечуватись лише на самому мінімальному рівні. У цьому контексті прагнення громадян розвинених сторін надати допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, забезпечити їм можливість відпочинку та лікування (оздоровлення) є, безумовно, гідним вчинком, що надає таким дітям іноді єдиний шанс відвідати інші країни та отримати необхідне лікування, сприяє покращенню соціальної адаптації таких дітей. Недарма Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 4 вересня 2008 року, розкриваючи поняття дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, у першу чергу називає дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування.

При підготовці документів для індивідуальної закордонної подорожі з дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, слід також звернути увагу на положення п. 6 Постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57 «Про затвердження правил перетинання державного кордону громадянами України».

Що стосується оздоровлення та відпочинку груп дітей за кордоном, загальні положення містяться у Законі України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 4 вересня 2008 року №375-ІІІ а також Постанові Кабінету Міністрів України від 21 12 2005 року №1251 «Про затвердження Порядку організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення».

Порядок регламентує виїзд організованої групи (дві і більше дитини) дітей віком від 6 до 18 років (далі - група дітей) за кордон на відпочинок та оздоровлення за попередньо визначеними та затвердженими маршрутом і програмою перебування. Прямо зазначається, що Порядок не поширюється на виїзд дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення з батьками (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями), у туристичну подорож та з іншою метою (участь у міжнародних заходах, освітніх, культурних, спортивних програмах тощо).

Оформлення виїзду групи дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення проводиться за наявності у кожної дитини проїзного документа, що видається в установленому порядку органом внутрішніх справ за місцем проживання дитини. Оформлення і видача проїзного документа на дитину здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 31.03.1995 року № 231 «Про затвердження Правил оформлення і видачі паспортів громадянина України для виїзду за кордон і проїзних документів дитини, їх тимчасового затримання та вилучення».

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИЩО ЗАХИЩАЮТЬ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА/ В СІМ'І

Беспаль Ольга Леонідівна, викладач кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. «право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи покаранню». [1]. Таким чином, кожна дитина (як і доросла людина) має право на вищезазначені права, однак, питання застосування насильства до дітей сягає своїм корінням ще сиву давнину, коли фізичний вплив на дітей був нормою життя. Так, «тривалий час проблема жорстокого поводження з дітьми в сім'ї та поза нею вважалася прерогативою ustalених звичаїв та традицій сімейного виховання і залишалася поза сферою правового регулювання. Однак сучасне цивілізоване суспільство категорично заперечує припустимість жорстокого поводження з дітьми, різних форм насильства по відношенню до дітей як з боку батьків та інших членів сім'ї, так і з боку сторонніх осіб, які беруть участь у вихованні дитини або турбуються про неї (вихователів, вчителів, тренерів, викладачів, лікарів тощо)» [2, с.4]. Тому, вкрай важливим є питання забезпечення, гарантії та захисту дітей від насильницьких посягань в сімейно- побутовій сфері нормами міжнародного і вітчизняного права.

Міжнародно-правові акти мають великий вплив на політику, яка буде реалізовуватись як на міжнародному, так і на національному рівні. Таким чином, необхідно провести аналіз міжнародно-правових актів, які так чи інакше містять норми, що запобігають застосування насильства до дітей. Зокрема, це акти, які забороняють піддавати катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню, до яких окрім Міжнародного пакту про громадянські та політичні права відноситься й Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 5) [3].

Варто також зазначити, що Міжнародний пакт про громадянські та політичні права містить норму (ст. 24), яка передбачає, що «кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави» [1].

У 1959 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалює Декларацію прав дитини, яка покликана безпосередньо захищати дітей від насильства та порушення їх прав, передбачивши 10 принципів, серед них: «принцип 8 - дитина повинна за всіх обставин бути серед тих, хто першим отримує захист і допомогу; принцип 9 - дитина повинна бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації» [4]. Разом з тим, необхідно зазначити, що дана Декларація носить рекомендаційний характер, що в свою чергу негативно впливає на стан забезпечення та дотримання державами-учасницями основних прав і свобод дітей.

Наступним міжнародним актом, який потребує особливої уваги, є [Конвенція про права дитини](#) 1989 р. «Конвенція відіграє принципово важливу роль у викоринюванні насильства по відношенню до дітей. Низка її положень прямо спрямована на протидію жорстокому поведженню з дитиною та їх захист від всіх форм насильства» [2, с.15]. Зокрема, це ст. 19, в якій зазначається, що «держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження ... з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину»; ст. 37 Конвенції передбачає обов'язок всіх держав-учасниць забезпечити, щоб «жодна дитина не піддавалася катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання»; ст. 39 вказує на обов'язок держав-учасниць вживати «всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування,

експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження...» [5].

Таким чином, зважаючи на ту кількість міжнародно-правових актів, які покликані захищати дітей від насильства в сім'ї, все це має свідчити про достатню правову базу для захисту дітей. Однак, необхідно констатувати, що дане негативне явище продовжує поширюватися не лише в Україні, а й інших зарубіжних державах, про що може свідчити значна кількість публікацій (в т.ч. ЮНІСЕФ) щодо розробки рекомендацій із запобігання сімейному насильству та жорстокому поводженню з дітьми. Також проблема полягає в тому, що відсутній механізм реалізації прав дітей на захист від насильства, немає певних вмінь та навичок у спеціалістів, які мають опікуватись дітьми тощо. Отже, можна зробити висновок, що проблема є нагальною і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:
1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.raaa.gov.ua/laws/show/995_043.

2. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практики його застосування. / Ахтирська Н. М., Кочеміровська О. О., Христова І. О. та ін. - К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. - 124 с.

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Декларація прав дитини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_384.

5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

ПРАВО НА ПРАЦЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ

Лінік Євгенія Павлівна, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Щороку в Україні просять притулку сотні людей, котрі змушені рятуючись покидати свої країни, де їх життя загрожує небезпека, і шукати кращої долі на чужині. Кожен з них сподівається на краще життя, проте не кожному вдається досягнути своєї мети.

За даними представництва Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні (УВКБ ООН), у 2012 році із заявами про надання статусу біженця звернулось 1860 осіб, заяви ще 407 осіб отримали відмову у оформленні документів для розгляду по суті, та лише 63 особи отримали статус біженця в Україні (36 Афганістан, 6 Азербайджан, 5 Ірак, 4 Сомалі, 2/5 Сирія, 1, Білорусія 1 Киргизстан, 1 Росія) [1] та можливість розпочати своє життя по новому. Проте далеко не всі здатні пристосуватись у новій країні і отримати роботу, а отже і засоби до існування.

Питання працевлаштування біженців нове для українського бізнесу, і за часту співробітники відділів кадрів відмовляють у прийнятті на роботу вже після того, як особа продемонструють посвідчення біженця замість паспорту громадянина України. В основному це пов'язано з незнанням процедури працевлаштування біженців, яка нічим не відрізняється від працевлаштування громадян України та не має нічого спільного з працевлаштуванням іноземця.

Розглянемо це питання детальніше.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання працевлаштування біженців в Україні та закріплюють їх право на працю є Конституція України (ст. 26), Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (ст. 15), а також ратифікована ВРУ Конвенція 1951 р. про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців 1967 р.

Згідно положень Наказу «Про порядок видачі, поновлення та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства» (п. 13), роботодавці мають право наймати іноземців, які проживають на території України, а також інших іноземців без отримання дозволу на працевлаштування іноземців у випадках, передбачених міжнародними угодами, чинність яких узгоджена Верховною Радою України.

Слід зазначити, що у ст. 17 згаданої вище Конвенції зазначено, що «договірні держави надаватимуть біженцям, які законно проживають на їхній

території, найсприятливіше правове становище у відношенні їх права на оплачуване працевлаштування, таке ж, яким користуються громадяни іноземних держав за таких самих обставин».

Таким чином, при влаштуванні на роботу особи, що набула статусу біженця не слід отримувати додаткового дозволу на використання їх наймані праці (на відміну від працевлаштування іноземців), достатньо того, що особа надає своє посвідчення біженця, ідентифікаційний код платника податків та трудову книжку. При цьому єдиною відмінністю від працевлаштування громадян України є те, що визнаний біженець замість національного паспорта громадянина України надає інший документ - своє посвідчення біженця.

Наймання на роботу осіб, що мають статус біженців не несе за собою жодних ризиків, через їх легальний статус. Разом з тим, сучасне українське законодавство не передбачає й будь-яких додаткових переваг на користь наймання біженця, роботодавці також не зобов'язані наймати біженців. Згідно Національної програми інтеграції осіб, яким наданий притулок в Україні, в українське суспільство до 2020 р. лише планується до 2014 року вивчити питання створення програми з підтримки роботодавців, які працевлаштовуюватимуть біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в Україні. Тому залишається сподіватись, що ситуація зміниться на краще.

Водночас Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), якому доручено захищати біженців та знаходити шляхи вирішення їх проблем в усьому світі, в Білорусі, Молдові та Україні реалізує Проєкт місцевої інтеграції, фінансований ЄС. Зокрема, він спрямований на допомогу біженцям у працевлаштуванні. За відсутності належної урядової системи УВКБ ООН та його партнери матимуть змогу запропонувати підтримку потенційного роботодавця біженців. Таким чином, УВКБ ООН та його партнери виступатимуть в ролі посередника між біженцями, яких буде працевлаштовано, та потенційним роботодавцем, коригуючи можливості проєкту відповідно до конкретних потреб обох сторін з метою сприяння оплачуваному працевлаштуванню біженця. В Україні проєкт реалізується в Києві, Одесі та Харкові. Деякі можливі сфери співробітництва - це, наприклад, додаткові курси національної мови для тих біженців, які подали заяву на роботу, якщо їх рівень знання мови вважається недостатнім. УВКБ ООН та його партнери володіють інформацією щодо професійних навичок та кваліфікацій кандидатів і можуть відповідно проконсультувати потенційних роботодавців. Ця інформація надається за запитом. УВКБ ООН та його партнери можуть також надати всі необхідні витяги із законодавства та розглянути можливість додаткової професійної підготовки біженця за запитом роботодавця. Додатково УВКБ ООН завжди відкрите для пошуку інноваційних шляхів співробітництва [2, с.43].

Список використаних джерел:

1. Статистичні дані по кількості шукачів притулку в Україні за 2012 рік [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://liber.org.ua/uk/reSivsi/StatSics>
2. Пупек В.Ванно. Працевлаштування біженця : користь для роботодавця // Праця і закон. - 2012 р. - № 7(151). - С.41-43

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСІБ, ОБМЕЖЕНИХ У ^ДІЄЗДАТНОСТІ

Коваленко Інна Анатоліївна, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Необхідним засобом забезпечення законності і здійснення охорони правопорядку від будь-яких посягань, є юридична відповідальність за порушення визначених законом меж допустимої поведінки. Одним із засобів захисту порушеного суб'єктивного права чи інтересу особи є притягнення винних у цьому порушенні осіб до відповідальності, і оскільки мова йде про цивільні права фізичних та юридичних осіб, йдеться саме про цивільно-правову відповідальність.

Дослідженню проблем цивільно-правової відповідальності приділялось достатньо уваги такими фахівцями в галузі цивільного права, як Г.Матвеев, В.Луць, Д.Боброва, О.Підпригора Є.Харитонов, Н.Саніахметова, Н.Кузнецова О.Дзера, А.Довгерт, В.Щербина, І.Бірюков, С.Донцов, В.Глянцев, О.Красавчиков, М.Малеїна та б. ін.

Цивільна дієздатність є невід'ємною категорією, яка зумовлює можливість суб'єкта бути повноцінним учасником будь-якого цивільно- правового зобов'язання (як договірною, так і недоговірною), і визначається як здатність фізичної особи своїми діями набувати собі цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати собі цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність в разі їх невиконання [1, с.46].

За загальним правилом, цивільна дієздатність фізичної особи припиняється її смертю. Однак, законом встановлено, що за життя фізичної особи, її дієздатність, у певних випадках, може бути обмежена. Під обмеженням дієздатності слід розуміти заборону громадянину самостійно укладати правочини, пов'язані з розпорядженням майном, одержувати заробітну плату, пенсію або інші види доходів [2, с.20].

Виходячи із положень цивільного, цивільного процесуального законодавства України, обмежити фізичну особу в цивільній дієздатності можна лише за рішенням суду за наявності підстав, визначених ст.36 ЦК України. В якості таких підстав передбачено: наявність у особи психічного розладу, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами і як наслідок такого зловживання - скрутне матеріальне становище сім'ї, а також інших осіб, яких така особа за законом зобов'язана утримувати (ст. 36 ЦК України) [3].

Прийняття судом рішення про обмеження дієздатності тягне за собою певні правові наслідки. Обмеження дієздатності полягає у забороні фізичній особі, цивільна дієздатність якої обмежена самостійно здійснювати правочини по розпорядженню майном, самостійно отримувати заробітну плату, пенсію, стипендію, інші види доходів та розпоряджатися ними. Тобто обмеження дієздатності фізичної особи спрямовується лише на здатність укладати правочини, і жодним чином не впливає на її здатність відповідати за завдану іншим особам шкоду. Такий висновок дозволяє зробити ч.5 ст.37 ЦК України, де зазначено, що особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно відповідає за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, завдану нею іншій особі. У зв'язку з цим ми погоджуємося з тими науковцями, які стверджують, що обмеження дієздатності фізичної особи спрямоване лише на здатність укладати правочини, проте ніяким чином не впливає на її деліктоздатність [4, с. 198].

Тому обмежено дієздатні особи несуть відповідальність за завдану шкоду на рівні з іншими суб'єктами (учасниками) цивільно-правових відносин. Це закріплено ст. 1185 ЦК України, яка наголошує, що шкода, завдана фізичною особою, цивільна дієздатність, якої обмежена відшкодовується нею на загальних підставах. Такими загальними підставами, буде вчинення обмежено дієздатною особою цивільного правопорушення (делікту), внаслідок чого має місце завдання шкоди іншій особі. Притягуючи обмежено дієздатну особу до цивільно-правової відповідальності, беруться до уваги і інші елементи правопорушення, а саме протиправність поведінки заподіювача шкоди, причинний зв'язок між завданою шкодою та поведінкою фізичної особи, дієздатність якої обмежена та її вина.

Відповідаючи за шкоду, завдану іншим особам, обмежено дієздатний громадянин несе відповідальність за власну протиправну поведінку, за ті дії, які не можуть контролюватися з боку піклувальника, і не є сферою його впливу. Своїх правових обов'язків піклувальник не порушує, і тому не виступає суб'єктом даного деліктного зобов'язання.

Таким чином, наявність рішення суду про обмеження дієздатності фізичної особи, не звільняє її від відповідальності за шкоду, завдану третім особам. Вона виступає самостійним суб'єктом відшкодування шкоди і несе відповідальність на загальних підставах. Піклувальник обмежено дієздатної особи до відповідальності не притягується.

Аналіз змісту ст.1185 ЦК дозволив сформулювати наступні висновки: обмежити в цивільній дієздатності можна як повнолітніх осіб, так і неповнолітніх віком від 14 до 18 років, якщо вони працюють і зловживають спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами; у разі завдання шкоди фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, суд не враховує чи шкоду завдано у стані алкогольного сп'яніння, чи ні: у будь-якому випадку мають місце наслідки, передбачені ст. 1185 ЦК; якщо особа, цивільна

дієздатність якої обмежена, завдала шкоду спільно з іншими особами (дієздатними, обмежено дієздатними), то вони спільно несуть перед потерпілим солідарну відповідальність за правилами ст. 1190 ЦК.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Коментар. - Вид. друге зі змінами і допов. - Х. - 2010. - 1100 с.
2. Цивільне право України: Навч. посіб. // За заг. ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К. - Істина. - 2004. - 224 с.
3. Цивільний кодекс України. - К. - 2012. - Видавець ПАЛИВОДА А.В. - 380 с.
4. Цивільне право України (Су. запитаннях і відповідях): Навчальний посібник: Практикум / За ред. В.К. Матвійчука, І.С. Тімуш. - К. - ВНЗ «Національна академія управління». - 2013. - 348 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КОНДОМІНІУМІВ

Орищенко Вікторія Вікторівна, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Лебідь В.І.*

В розвинених країнах існує декілька видів міських житлових будинків. Основними з них є приватні багатоквартирні орендні будинки, приватні односімейні будинки, кондомініуми, багатоквартирні орендні будинки, відомче житло, муніципальні багатоквартирні будинки з приватизованими квартирами.

Квартирна власність у Німеччині була створена в 1951 році для боротьби з нестачею житла після Другою світовою війни. Мова йшла про те, щоб зробити можливим як можна ширшим колам населення шлях до «власних стін», не витрачаючи великі кошти для набуття ділянок під забудову.

Правові відносини квартирної власності врегульовані законом про власність на квартири. На сьогодні в Німеччині існує понад 3,5 мільйонів власних квартир особливо у великих містах.

В Україні аналогом кондомініумів виступають об'єднання співвласників багатоквартирних будинків.

Право власності на квартиру в багатоквартирному будинку - це у німецькому праві форма приватної власності на окрему квартиру. Вона засновується через внесення у земельну книгу, і кожна квартира отримує при заснуванні власний лист у земельній книзі і може як інше нерухоме майно бути продана, подарована або обтяжена. Від права власності на квартиру відрізняється право власності на жилі приміщення [1].

Цивільний устав Німеччини, на відміну від Цивільного кодексу України (який не виділяє з режимів володіння, користування та розпорядження майном, яке знаходиться в спільній власності, поняття «управління» таким майном), містить спеціальні статті з титулами «Спільне управління» (§ 744) та «Управління та використання за рішенням більшості» (§ 745), які регулюють відносини стосовно управління майном, що знаходиться у спільній дольовій власності кількох осіб. При цьому в статті 744 підкреслюється, що управління спільним майном належить до спільного вирішення учасників такої спільної власності на це майно [2; с. 104].

Всі власники квартир багатоквартирного будинку на земельній ділянці утворюють відповідно §10 абз. 1 Закону про право власності на квартири об'єднання власників квартир у багатоквартирному будинку. Для цього об'єднання діють норми §741 та інші Цивільного кодексу Німеччини. При цьому необхідно прийняти до уваги, що об'єднання власників квартир в жодному разі не може розпуститися, воно є необхідним об'єднанням.

Члени об'єднання зобов'язані ставитися один до одного з повагою і тільки спільно можуть управляти спільною власністю [1].

Спільна власність на земельну ділянку в Німеччині може бути обмеженою угодою співвласників, за якою кожен буде мати право отримати у власність левну квартиру (приміщення) у збудованому на земельній ділянці будинку. При цьому місця паркування автомобілів, згідно з Законом, можуть розглядатися як відокремлені приміщення, якщо їх відокремлено довгостроковою манкірвоюкою.

Індивідуальне право власності без права на спільну дольову власність, до якої воно належить, не може бути відчужене або обмежене. Між співвласниками може бути досягнуто угода про те, що для відчуження приватної власності кожного з них треба буде отримувати дозвіл від інших співвласників.

Цікавим є положення про те, що жоден із співвласників не має права вимагати ліквідації Об'єднання співвласників. Це правило застосовується навіть за умов наявності суттєвих підстав для ліквідації. Члени такого Об'єднання мають обов'язок не лише особисто виконувати його статут, але й вимагати цього від членів своєї родини [3; с.52].

Важливим нормативно-правовим актом є Федеральний Закон «Про право власності на житлове приміщення та про право тривалого користування житловою площею» від 15 травня 1952 року. Згідно зазначеного Закону, до спільної власності віднесено земельну ділянку, а також частини, устаткування та обладнання будівель, що не знаходиться в приватній власності або у власності третіх осіб. Цікавим є те, що власник земельної ділянки може закріпити право власності на окремі частини земельної ділянки за власниками окремих квартир у будинку, який було побудовано на такій земельній ділянці. Співтовариство співвласників утворюється відповідно до ст.10 зазначеного Закону, при цьому ліквідувати його неможливо навіть за умов наявності серйозних підстав для цього. Управління здійснюється домовласниками безпосередньо (Загальні збори) або через сформовані ними спеціальні органи (Управляючі). Кожен домовласник має один голос, незалежно від обсягу та переліку власності. Функції, права та обов'язки управляючого прописані в Законі та угоді домовласників.

1. <http://Grundstuckseigentum> // *Список використаних джерел:*
bgb.jura.uni_hamburg.de/av/wohnungseigentum.htm
2. Цивільне укладення Німеччини. Пер. з нім. М.: Волтерс Клувер, 2004. с. 224
3. Порівняльне дослідження міжнародного досвіду нормативного врегулювання організації та діяльності кондомініумів// Громадянська мережа ОПОРА. Керівник групи експертів: Бойко Тетяна. - 2009. - с.90.

СЕКЦІЯ 7: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

ИТАННЯ ПРО РОЗРАХУНКИ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ЮВАННЯ УКРАЇНИ ЗА ІНКАСОВИМИ ДОРУЧЕННЯМИ

Петрина Володимир Нестерович, кандидат юридичних наук, професор кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

На законодавчому рівні регулюванню розрахунків за інкасовими дорученнями присвячено параграф 4 глави 71 Цивільного кодексу України (надалі - «ЦКУ»), який називається «Розрахунки за інкасовими дорученнями». Згідно зі статтею 1099 ЦКУ «випадки застосування та порядок здійснення розрахунків за інкасовими дорученнями встановлюються законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту» [1]. Серед нормативно-правових актів Національного банку України (надалі - «НБУ») норми, направлені на регулювання розрахунків в національній валюті України за інкасовими дорученнями, містяться в Інструкції про безготівкові розрахунки затвердженій Постановою Національного банку України від 21 січня 2004 р. N 22 (надалі - «Інструкція»).

Згідно зі статтею 1099 ЦКУ «у разі розрахунків за інкасовими дорученнями (за інкасо) банк (банк-емітент) за дорученням клієнта здійснює за рахунок клієнта дії щодо одержання від платника платежу та (або) акцепту платежу» [1], із чого з очевидністю випливає, що суб'єкти господарювання України в процесі здійснення господарської діяльності можуть здійснювати між собою розрахунки за інкасовими дорученнями.

В той же час, коли ми звертаємось до Інструкції, то бачимо, що вона містить правила використання інкасових доручень (розпоряджень) тільки для здійснення розрахункових операцій, пов'язаних з виконання банками заходів щодо арешту коштів на рахунках клієнтів (глава 10 Інструкції) та списанням банками коштів з рахунків платників податків/суб'єктів господарювання (глава 12 Інструкції), де стягувачами виступають державні органи (відповідно державний виконавець та відповідний орган державної податкової служби). Що ж стосується правил виконання такого виду платіжних інструментів як інкасове доручення для здійснення розрахункових операцій суб'єктів господарювання України між собою, то в Інструкції, так само як і в інших нормативно-правових актах Національного банку України, вони відсутні. Що, безумовно, є колізєю між нормами ЦКУ та правилами нормативно-правових актів НБУ, зокрема Інструкції.

Ще одна суперечність між нормативно-правовими актами України, направленими на регулювання розрахунків за інкасовими дорученнями, полягає в тому, що ЦКУ ототожнює поняття «інкасові доручення» та поняття «інкасо», в той час, як Інструкція ці поняття розмежовує.

Так, в частині 1 статті 1088 ЦКУ, яка називається «Види безготівкових розрахунків», зазначається, що «при здійсненні безготівкових розрахунків допускаються розрахунки із застосуванням платіжних доручень, акредитивів, розрахункових чеків (чеків), розрахунки за інкасо, а також інші розрахунки, передбачені законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту» [1]. Надалі, в ЦКУ розкритий суті кожного з вищезазначених видів розрахунків присвячено окремий параграф. Такому виду розрахунків, як розрахунки за інкасо, присвячено Параграф 4 глави 71 ЦКУ, який називається «Розрахунки за інкасовими дорученнями». Одна із статей цього параграфу, а саме стаття 1099 «Загальні положення про розрахунки за інкасовими дорученнями» зазначає, що «у разі розрахунків за інкасовими дорученнями (за інкасо) банк (банк-емітент) за дорученням клієнта здійснює за рахунок клієнта дії щодо одержання від платника платежу та (або) акцепту платежу» [1]. З наведених уривків тексту ЦКУ очевидно, що в ньому ототожнюються такі поняття як «інкасові доручення» та «інкасо», а від цього і такі поняття як «розрахунки за інкасовими дорученнями» та «розрахунки за інкасо».

В той же час Інструкція (пункт 1.4) чітко відмежовує поняття інкасового доручення (розпорядження), як окремого розрахункового документа, форма

якого визначена в Додатку 24 до Інструкції, від поняття інкасування (інкасо), як банківської операції, даючи наступні визначення цих понять:

«інкасове доручення (розпорядження) - розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача;

інкасування (інкасо) - здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових та/чи супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та/чи супровідних документів на інших умовах» [2].

Не дивлячись на те, що ГКУ має вищу юридичну силу, комерційні банки керуються не його нормами, а правилами НБУ, посилаючись на статтю 51 Закону України «Про банки і банківську діяльність», яка зазначає, що «банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України» [3].

Узгодження зазначених вище норм Цивільного кодексу України та правил Національного банку України, безумовно, буде сприяти подальшому удосконаленню правового регулювання порядку розрахунків між суб'єктами господарювання України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Постанова Національного банку України від 21 січня 2004 N.22 «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті»: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z037-04>.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність»: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Гелич Юлія Олександрівна, кандидат юридичних наук, професор кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Гелич Алла Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права і процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

Комерційні банки значною мірою відрізняються від інших суб'єктів господарювання України. Відмінність полягає не тільки у особливому «обслуговуючому» статусі порівняно з іншими учасниками господарських відносин. Реалізуючи передбачені Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. [1] функції, комерційні банки здійснюють операції і надають послуги невизначеній кількості підприємств, органам державної влади і місцевого самоврядування, широким верствам населення. Тобто комерційні банки впливають на всі аспекти господарського життя людини, суспільства і держави.

У зв'язку з досить високим рівнем ризиковості банківської діяльності комерційні банки є об'єктами посиленої контрольно-наглядової діяльності Національного банку України (далі - НБУ). Цей чинник також суттєво відрізняє комерційні банки від інших суб'єктів господарювання. Так, зокрема, комерційні банки зобов'язані дотримуватися порядку реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, погодження набуття або збільшення істотної участі в банку, погодження призначення та визначення професійної придатності та ділової репутації керівників банку, видачі банківської ліцензії, вимоги щодо початку нового виду діяльності або надання нового виду фінансових послуг тощо [2].

Комерційні банки мають дотримуватися також вимог стосовно регулятивного капіталу банку, що повинен включати: основний і додатковий капітал [1]. НБУ установлює порядок визначення регулятивного капіталу банку та такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками: нормативи капіталу, ліквідності, кредитного ризику, інвестування [5].

Діяльність комерційних банків піддається ризику ліквідності - ризику недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат. У зв'язку з цим комерційні банки постійно управляють ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань [5]. При цьому у своїй діяльності комерційні банки враховують Методику розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, яка розроблена відповідно до вимог Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [10].

Комерційні банки дотримуються вимог НБУ щодо формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат. НБУ використовує нормативи обов'язкового резервування як один із монетарних інструментів для регулювання обсягів грошової маси в обігу та управління грошово-кредитним ринком. За залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у НБУ, Національний банк України нараховує проценти в установленому ним порядку за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів [7].

Під час здійснення поточних операцій комерційні банки орієнтуються на визначенні НБУ порядок відображення в бухгалтерському обліку типових кредитних операцій (надання (отримання) кредитів, здійснення факторингових операцій, операцій репо, урахування векселів) та вкладних (депозитних) операцій, що оцінюються за амортизованою собівартістю, гарантії, авалів та формування і використання резервів під кредитні ризики [3]; порядок і вимоги щодо здійснення касових операцій у національній та іноземній валюті [4].

У господарську діяльність комерційного банку впроваджуються правила обміну захищеними електронними документами з НБУ через мережу Інтернет, які розроблені згідно із Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про електронний цифровий підпис» та «Про електронні документи та електронний документообіг» [8].

Комерційні банки забезпечують зберігання та захист інформації, яка містить банківську таємницю відповідно до вимог статті 1076 Цивільного кодексу України, статей 60-62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про захист персональних даних», інших нормативно-правових актів [9].

При порушенні банківського законодавства комерційний банк може понести юридичну відповідальність: особливий режим контролю за діяльністю банків, застосування заходів впливу, фінансових санкцій за порушення банківського законодавства та нормативно-правових актів НБУ [6] тощо.

Таким чином, комерційні банки як суб'єкти господарської діяльності відрізняються від інших суб'єктів господарювання високим рівнем регулювання їх діяльності з боку НБУ, що суттєво впливає на їх господарсько-правовий статус.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 5-6. - Ст. 30.
2. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 08 вересня 2011 р. № 3067 // Офіційний вісник України. - 2011. - № 84. - Ст. 3092.
3. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України: Постанова Національного банку від 27 грудня 2007 р. № 481 // Офіційний вісник України. - 2008. - № 6. - Ст. 156.
4. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні: Постанова Національного банку України від 01 червня 2011 р. № 174 // Офіційний вісник України. - 2011. - № 51. - Ст. 2046.
5. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 28 серпня 2001 р. № 368 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 40. - Ст. 1813.
6. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: Постанова Національного банку України від 17 серпня 2012 р. № 346 // Офіційний вісник України. - 2012. - № 72. - Ст. 2906.
7. Про затвердження Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні: Постанова Національного банку України від 16 березня 2006 р. № 91 // Офіційний вісник України. - 2006. - № 13. - Ст. 908.
8. Про затвердження Правил електронної взаємодії між респондентами та Національним банком України: Постанова Національного банку України від 11 липня 2012 р. № 290 // Офіційний вісник України. - 2012. - № 73. - Ст. 2944.

9. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці: Постанова Національного банку України від 14 липня 2006 р. № 267 // Офіційний вісник України. - 2006. - № 32. - Ст. 2330.

10. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 02 червня 2009 р. № 315. [Електронний ресурс] - Режим доступу до код.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА ЯК ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Кравчук Олексій Олегович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «КПІ»

До основних принципів управління державною власністю належать верховенство права, законність, відкритість та прозорість, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, відповідальність, безперервність, забезпечення єдності державної політики, ефективність та цільове використання. Найважливіше значення серед цих принципів мають принципи ефективності та цільового використання державного майна.

Говорячи про публічний характер державної власності, і з огляду на сутнісні особливості держави як власника, що завжди управляє державною власністю не безпосередньо, а через відповідних уповноважених представників - державні органи і посадових осіб, слід перш за все зупинитися на такому важливому принципі управління державною власністю як принцип ефективності. Цей принцип не передбачений ні Законом України «Про Кабінет Міністрів України», ні Законом «Про центральні органи виконавчої влади» в числі принципів організації та діяльності цих органів. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» епізодично врегульовує питання ефективності такого управління. В основному, в цьому та інших законах іде мова про контроль за ефективним використанням державного майна, та повноваження різних суб'єктів щодо його здійснення. Зобов'язуючих норм щодо ефективного управління та використання майна державної власності а також конкретних вимог щодо ефективності використання такого майна законодавство не містить. Постановою від 19.06.2007 р. № 832 Кабміном затверджено Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності, що містять також і порядок їх застосування. Однак, цей документ стосується питань управління об'єктами державної власності лише з боку деяких суб'єктів управління.

Отже доцільно передбачити на рівні закону обов'язки всіх суб'єктів управлінських відносин у сфері державної власності щодо ефективного та цільового використання державного майна. За неефективне та нецільове використання майна державної власності має бути передбачена юридична відповідальність.

Принцип ефективності управління державною власністю полягає в тому, що при забезпечення виконання завдань і функцій держави державне майно повинно використовуватися таким чином, щоб досягнути максимального задоволення суспільних потреб при мінімальних його витратах. Ефективність державного управління в усіх його сферах прямо залежить від ефективності управління державною власністю у відповідних сферах.

Оскільки принцип ефективності передбачає відплатне користування державним майном недержавними суб'єктами, доцільно в законодавстві передбачити заборону передачі державного майна в позиčku (безоплатне користування) недержавним суб'єктам.

Одним із проявів поточного контролю за ефективністю використання державного майна є погодження з уповноваженим органом управління правочинів (угод) на суму, що перевищує визначений для підприємства розмір (вбачається за необхідне провадити таке погодження для всіх державних підприємств, установ, організацій).

Наступним важливим принципом управління державною власністю - є принцип цільового його використання. У порівнянні з принципом ефективності, який хоча і не визначений у законі, але може бути сформульований на основі непрямих норм (зокрема норм щодо контролю за ефективністю), норми щодо цільового використання державного майна в

Законі «Про управління об'єктами державної власності» відсутні взагалі. Якщо наприклад Бюджетний кодекс України установлює принципи цільового використання бюджетних коштів, відповідно до якого оновлені кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями, то щодо державного майна цілі його використання як правило спеціально не встановлюються. При цьому, поняття „цільове використання» на практиці вживається не лише щодо бюджетних коштів, але і щодо державного майна. Тому принцип цільового використання державного майна, закріпленого за підприємством, організацією, установою на праві господарського відання (оперативного управління), доцільно закріпити в законодавстві, передбачивши, що ці суб'єкти, їх органи управління, працівники мають забезпечувати використання майна відповідно до цілей, визначених в законодавстві, рішеннях уповноважених органів управління, а також в установчих документах тих підприємств (організацій, установ).

Найперша і найбільш загальна ціль, що впливає із публічного призначення державної власності - це використання її з метою задоволення суспільних потреб. Саме для забезпечення цільового використання державного майна здійснюється розподіл цього майна за суб'єктами управління, його закріплення за підприємствами, організаціями, установами. Визначити цілі використання державного майна, таким чином, можна, дослідивши цілі та завдання органу управління, на який покладено здійснення управлінських функцій щодо державної власності у відповідній галузі чи сфері, зміст установчих документів та інших рішень, що містять норми щодо цілей та завдань підприємства, організації, установи, за якими відповідне майно закріплене. Необхідним також є приділення належної уваги питанням використання державного майна при затвердженні статутів (положень) державних підприємств, установ, організацій. Визначаючи цілі та завдання їх діяльності, доцільно передбачати в статуті виключно цільове використання об'єктів права державної власності, закріплених за підприємством, організацією, установою.

РОЗРОБКА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАДУПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Матвєєв Петро Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Під господарсько-правовим забезпеченням інноваційної діяльності ми розуміємо сукупність правових актів, що регулюють відносини, які виникають між суб'єктами господарювання з приводу виникнення, здійснення, розвитку інноваційної діяльності та управління нею.

Діюче господарсько-правове забезпечення інноваційної діяльності містить низку недоліків (проблем господарсько-правове забезпечення), які можна поділити на три групи:

- 1) відсутність концептуальної моделі управління для наступного господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності;
- 2) проблеми змістовної складової господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності;
- 3) проблеми складової господарсько-правового забезпечення управління інноваціями, яка формалізується.

Необхідність розробки концептуальної моделі управління для наступного господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності викликається відсутністю такої моделі у явному вигляді, що і обумовлює прийняття локально відокремлених законодавчих актів, які не пов'язані на одну ціль, норми яких не погоджені між собою.

Проблеми змістовної складової господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності пов'язані з визначенням концептуальних засад управління інноваційним розвитком. Визначивши такого роду концептуальні засади, тобто відповівши на питання «що» необхідно врегулювати потрібно відповісти на питання «як», як розробити відповідні правові акти. Йтиметься про змістовну складову господарсько-правового забезпечення управління

інноваціями і складову, яка формалізується. Таким чином йдеться про принципово новий підхід до розробки господарсько-правових актів.

Проблеми вдосконалення законодавчої діяльності - підвищення ефективності, якості її результатів (законодавчих актів) відносяться до рангу складних, а отже таких, що не можуть бути вирішені безпосередньо практиками і потребують застосування науки, наукових підходів для свого розв'язання.

Аналіз свідчить, що законодавчий процес, як до речі, і будь-який інший нормотворчий, не врегульовано саме з позицій процесу підготовки проєктів правового акта. У Регламенті Верховної Ради України містяться визначення процесів обговорення, прийняття, підписання прийнятого закону. Однак процедури, за якими має готуватися сам проєкт - практично не визначені. Проблеми у відсутності нормативно врегульованої ефективної технології розроблення законопроєктів. І це є головною причиною недостатньої якості кінцевого результату законодавчого (нормотворчого) процесу - законів та ін. актів.

На сьогоднішній день діє низка нормативно-правових актів, що регулюють нормотворчу діяльність. Це Конституція України, Закони України та постанови Верховної Ради України. В той же час можна стверджувати, що зазначений масив нормативних актів не забезпечує потрібної якості законопроєктів. Оскільки традиційний підхід до їх підготовки, з позицій якого проєкт законодавчого акта розглядається як утвір «мистецтва», а точніше, правового ремісництва: загальні фрази, що можуть відноситися до будь-якого об'єкту правового регулювання, переписування з інших аналогічних джерел права, найчастіше з російських і т.д. Звідси і його декларативність, шаблонність у написанні правових документів, неповнота, невизначеність регламенту тих параметрів, які є суттєвими тощо. Вирішення цієї проблеми потребує наукових зусиль.

На актуальність і важливість вдосконалення законодавчої діяльності вказують відомі політики і вчені. Такі, як: І.Ф. Курас; В.М. Литвин; В.К. Мамутов; В.Я. Тацій та ін. У виступах яких наголошується на: а) важливості дослідження законодавчої діяльності саме з використанням наукових засад; б) доцільності комплексних досліджень цієї діяльності. Тобто, законодавча діяльність має досліджуватися комплексно, з позицій не лише юриспруденції, а й соціології, політології та інших наук соціогуманітарного циклу. Підкреслювався також творчий характер законодавчої діяльності.

Так, академік І.Ф. Курас наголошував, що усі життєві процеси та об'єктивні умови, за яких вони відбуваються, набутий суспільний досвід у різних сферах діяльності людей, економічний, політичний, соціально-культурний стан розвитку країни з його позитивами і негативами повинні бути ретельно вивчені і проаналізовані представниками різних галузей соціогуманітарної науки, що має закладати науковий фундамент законотворчості. Без цього вона не зможе досягти відповідного рівня, принести бажану користь суспільству, стати інструментом досягнення прогресу, а навпаки, буде дефектною і неефективною, погано або навіть негативно впливати на суспільні процеси і поведінку людей, неадекватно або із запізненням відображати суспільні ситуації і тенденції розвитку економічної, політичної і соціальної сфер, що призведе до створення необґрунтованих, таких, що не відповідають своєму призначенню, законодавчих актів.

Виходячи з вищезазначених проблем, можна окреслити основні методологічні напрями у подоланні проблем правотворчої діяльності, а отже і у формуванні господарсько-правового забезпечення інноваційної діяльності.

Одним з цих напрямів є, на наш погляд, залучення потужної системної методології, засобів моделювання для вдосконалення правового регулювання інноваційної діяльності. Адже якість технології підготовки господарсько-правових актів, нормативної моделі законотворчої діяльності в інноваційній сфері в значній мірі залежить від якості теоретико-методологічних засад цієї моделі.

Першим етапом застосування системної методології має бути аналіз об'єкту дослідження, виявлення і систематизація факторів (чинників), які

можуть суттєво впливати на якість управління інноваційною діяльністю. Дисертацією проведено відповідне дослідження.

Другим етапом визначено перехід до оргпроекування, розробка організаційних моделей діяльності управління інноваційною діяльністю.

Список використаних джерел:
1. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3713-01>.

2. Курас І.Ф. Роль соціогуманітарних наук у законотворчому процесі України. У кн.: Спільна сесія Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, Академії правових наук України та Інституту законодавства Верховної Ради України з питань розвитку правової системи та наукового забезпечення законотворчого процесу. Київ.: Парламентське видавництво. 2005. С. 17- 21

3. Гацій В.Я. Проблеми наукового забезпечення законотворчості в умовах становлення національної правової системи України. У кн.: Спільна сесія Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, Академії правових наук України та Інституту законодавства Верховної Ради України з питань розвитку правової системи та наукового забезпечення законотворчого процесу. Київ.: Парламентське видавництво. 2005. С. 21- 27

4. Хозяїнское право : учебник. / В.К.Мамутов, Г.Д.Знаменский, К.С.Хахулин и др.; под ред. Мамутова В.К. - К. : Юринком Интер, 2002. - 912 с - С. 184

Кптієвич Пяклп Скатпгякпчич кандидат юридичних наук доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Становлення ринкової економіки в Україні призвело до виникнення великої кількості Господарських товариств та активної розвитку корпоративних правовідносин. Формування нових суспільних відносин спричинило появу корпоративних конфліктів. В більшості випадків основними причинами таких конфліктів є недосконалість правового механізму забезпечення прав суб'єктів корпоративних відносин та відсутність належної правової культури в сфері корпоративного управління.

Варто зауважити, що з'ясування правової природи корпоративних конфліктів та шляхів їх подолання було і залишається актуальним серед вчених. Зокрема розв'язанням проблем корпоративних конфліктів присвятили свої праці Алексєєв Г.В. Беліков О.О., Ю. Берлач, Бобришев А.Д., Боханов Е.Н., Васильчак С.В., Грайворонський А.В., Жорнокуй А.Ю., В. Крутов, Іорґачова М. І., Кирдякін А.А. та інші. Проте, не зважаючи на актуальність питання, з'ясування правової природи корпоративних конфліктів залишається недостатньо дослідженим.

Серед науковців існують різні думки щодо визначення поняття корпоративного конфлікту, особливо щодо розмежування цього поняття з поняттям «конфлікт інтересів».

На думку Бобрищева А.Д. та Боханова Е.Н. корпоративний конфлікт можна визначити як розбіжності (суперечки) між акціонерами (інвесторами) і менеджерами у зв'язку з порушенням прав акціонерів, які приводять або можуть привести до позовів стосовно товариства, що контролює акціонери або керівників щодо рішень, які приймаються ними, дострокового припинення повноважень органів управління, істотної зміни у складі акціонерів.[1, с. 187]

Відомий дослідник Г.В. Алексєєв зазначає, що поняття «корпоративний конфлікт» необхідно відрізнити від поняття «конфлікт інтересів». [1, с. 186]

Жорнокуй А.Ю. відзначає, що на відміну від корпоративного конфлікту термін «конфлікт інтересів» означає не ситуацію корпоративного конфлікту, а ситуацію, що має високу вірогідність виникнення корпоративного конфлікту

Узагальнюючи думки згаданих вчених, корпоративні конфлікти можна визначити як конфлікти, які виникають між учасниками корпоративних відносин, безпосередньо пов'язани з корпоративними інтересами та такі, що спричиняють негативні наслідки, як для самого підприємства, так і для його учасників або створює реальну загрозу їх настання.

Виникнення і розвиток корпоративних конфліктів зумовлені чотирма групами факторів і причин: об'єктивних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних і особистісних. Перші дві групи, на думку Данилової Е.І., носять об'єктивний характер, третя і четверта - суб'єктивний [3, с. 66].

Розуміння об'єктивно-суб'єктивного характеру причин корпоративних конфліктів у процесі управління акціонерним товариством досить корисне для їх попередження, для вироблення оптимальних стратегій поведінки акціонерів

під час типових конфліктів. До об'єктивних причин їх виникнення можна віднести, головним чином, ті обставини соціальної взаємодії акціонерів, які призвели до зіткнення інтересів, думок тощо.

Суб'єктивні причини корпоративних конфліктів, в основному, пов'язані з індивідуальними психологічними особливостями опонентів, котрі обирають саме конфліктний, а не якийсь інший спосіб вирішення об'єктивного протиріччя. У такому разі акціонер не йде на компромісне вирішення проблеми, не намагається обговорити і разом з опонентом взаємовигідно усунути це протиріччя, а обирає стратегію протидії.

На нашшу думку, причини, за яких акціонер обирає конфлікт, у контексті вищесказаного носять суб'єктивний характер.

Визначаючи правову природу корпоративних конфліктів, необхідно також звернути увагу на суб'єктивний склад сторін корпоративного конфлікту, зокрема в акціонерних товариствах.

Мажоритарні акціонери налаштовані на довготривалу перспективу розвитку компанії і мінімальні ризики. Якщо їм доведеться вибирати між виплатою дивідендів і капіталізацією прибутку, вони, як правило, віддадуть перевагу капіталізації прибутку, оскільки це сприяє стійкості і стратегічним планам розвитку компанії. Інтереси міноритарних акціонерів лежать в іншій площині. їм важлива короткострокова перспектива - отримання доходу від своєї участі в компанії вже зараз. Тому головний інтерес міноритаріїв (виплата дивідендів) переважатиме над капіталізацією прибутку.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що причинами виникнення корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах є різні об'єктивні та суб'єктивні фактори взаємовідносин акціонерів між собою та акціонерним товариством. В цьому зв'язку, затвердження на загальних зборах акціонерів положень про органи управління акціонерним товариством може сприяти зменшенню кількості корпоративних конфліктів внаслідок врегулювання в даних документах ситуацій, які можуть призвести до виникнення корпоративних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Алексеев Г.В. Корпоративные конфликты: причины их возникновения и способы преодоления // Г. В. Алексеев, А. Д. Бобрышев, Е. Н. Боханова. - М.: Едиториал, 2002. - С. 187.
2. Жорнокуй Ю. «Конфлікт інтересів» та «корпоративний конфлікт»: спільні та відмінні ознаки // Г. Остодарське право. - № 11. - С. 45.
3. Дандлова Е.І. Дослідження причин виникнення корпоративних конфліктів. - К. : НУХТ, 2010. - № 31 - С. 66.

РОЛЬ І МІСЦЕ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Грущенко Олена Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Створення техніко-економічних передумов для крупно масштабного вдосконалення виробництва і його реструктуризації потребує солідних інвестиційних ресурсів. У зв'язку з цим та з метою досягнення економічного росту в економічній політиці держава повинен бути чітко сформульовані напрямки щодо інвестиційної політики. Можливо він має стати пріоритетним.

Підкреслимо, що найважливішим компонентом сукупних видатків, які плануються, є інвестиції. Рівень інвестицій складає суттєвий вплив на обсяг національного доходу суспільства; від його динаміки залежить безліч макропропорцій в національній економіці. Інвестиції в масштабах країни визначають процес розширеного відтворення. Будівництво нових підприємств, житлових будинків, прокладення доріг, отже, і створення нових робочих місць залежить від процесів інвестування, чи реального капіталотворення.

Визначимо основні фактори від яких залежать інвестиції, що плануються: очікувана норма доходів від інвестицій, рівень процентної ставки, зміни в технологіях і інноваціях, рівень оподаткування, темпи інфляційного знецінення грошей та інші.

Джерелами надходжень в економіку України можуть бути:

- внутрішні інвестиції, які в свою чергу, можна розподілити на державні (за рахунок бюджетних субсидій і кредитів з державних цільових фондів) та приватні (не можуть бути власні засоби підприємств, приватний

капітал, банківські кредити, залучення ресурсів через фінансовий ринок - векселі, облигації і термінові зобов'язання підприємств);

- зовнішні інвестиції можна очікувати в такому вигляді: від інвестицій держав і міжнародних економічних організацій (технічна та економічна допомога інших держав, міжнародні кредити, кредити і допомога міжнародних економічних організацій), а також у вигляді приватних вливань (інвестиції приватних осіб і компаній, кредити іноземних банків і фінансових установ уряду України, кредити іноземних банків і фінансових установ підприємствам України).

У всіх країнах світу національні підприємства в переважній більшості випадків є високоєфективними тільки тоді, коли працюють у складі міжнародних технологічних комплексів (організаційно вони можуть бути оформлені у будь-який спосіб). Виходячи з цього, інвестиційна політика українського уряду повинна бути спрямована на стимулювання створення ефективних національних підприємств у складі міжнародних технологічних комплексів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» // ВВРУ - 1991 - №47
2. Закон України «Про захист іноземних інвестицій» // ВВРУ - 1991 - №46.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» // ВВРУ - 2002 - №36.
4. Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» 2003 №73 // ВВРУ -

5. **Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: програма економічних реформ на 2010-2014 роки.** [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/doc/Programa-Report-USAIB-1.pdf>

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ В КАПІТАЛЬНОМУ БУДІВНИЦТВІ ЖИТЛА НА ОСНОВІ ФОНДУ ФІНАНСУВАННЯ БУДІВНИЦТВА

Загорняк Наталя Борисівна, член Союзу юристів України, кандидат економічних наук, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін нявчяльно-няукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Ефективність механізму інвестування житлового будівництва на основі фонду фінансування будівництва (надалі - ФФБ) залишається об'єктом підвищеної уваги вчених, юристів-практиків та суспільства. За умов відсутності заощаджень привабливість такого способу набуття житла у власність як для фізичних, так і для юридичних осіб зумовлена можливістю поетапного вкладення грошових коштів й залучення кредитних ресурсів, а вітчизняний будівельний бізнес при цьому отримує механізм доступу до необхідних джерел фінансування. Однак непоодинокі випадки порушення прав осіб, які, добросовісно вклавши гроші, у визначені договором строки не отримали новозбудованих квартир, фактично ставлять під загрозу вирішення в Україні житлової проблеми та прогрес інвестиційних процесів, в якому капітальне будівництво житла відіграє не останню роль. Цьому сприяє об'єктивно існуючий конфлікт інтересів довірительів, управителя ФФБ і забудовника за умов нечіткого визначення законодавцем цивільно-правового статусу ФФБ.

Механізм цивільно-правового регулювання має адекватно реагувати на будь-які життєві фактичні обставини, що можливі у сфері капітального будівництва житла, щоб його засоби у будь-якому разі забезпечували належну реалізацію правових можливостей суб'єктів відносин, а у разі необхідності - захист їх прав та законних інтересів від порушень. В механізмі правового регулювання законним інтересам відводиться особлива роль, оскільки вони одночасно є потужним правовим засобом, формою буття інтересів в правовому просторі держави, формою правової активності та її джерелом.

Регульована Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» [1] система фінансово-кредитних механізмів забезпечує лише надання інвестору послуги, яка передбачає встановлений договором про участь в ФФБ процес організації та фінансування спорудження об'єкту будівництва на основі ФФБ, з наступною державною реєстрацією за довірительами ФФБ права власності на інвестовані ними квартири або приміщення соціально-добутового призначення в об'єкті будівництва у встановлений строк. Зрозуміло, що без виконання на

підставі договору будівельного підряду всього комплексу будівельних робіт для забезпечення закінчення будівництва об'єкту, отримання у власність інвестованого житла не є можливим [2]. Носіями законних інтересів у сфері капітального будівництва житла за кошти фізичних та юридичних осіб, метою яких є набуття інвесторами житла у власність, є інвестор як довірителі ФФБ, управитель ФФБ, забудовник, підрядник, іпотекодержатель, банк та страховик. Участь фізичних та юридичних осіб у зазначеній системі у ролі довіритель та залучення їх коштів в управління з метою фінансування будівництва житла, яке в подальшому ними передбачається використати для задоволення як особистих побутових, так і підприємницьких потреб, не позбавляє виникаючих при цьому суспільних відносин інвестиційного характеру з урахуванням положень ст.ст. 1,2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [3].

Інвестиційні правовідносини у капітальному будівництві житла на основі ФФБ слід розглядати не як просту сукупність правовідносин, а як цілісне єдине явище, всі складові якого пов'язані між собою загальною метою, спрямованістю на досягнення відповідного результату. При тому, що інвестор і учасники інвестиційної діяльності є зацікавленими в організації, прогресі, ефективному та результативному завершенні інвестиційного процесу, цим відносинам притаманний специфічний конфлікт інтересів, підставами для якого є розбіжність для різних груп як об'єктів інтересів, так і строків реалізації інтересів, а також відсутність у інвестора потенційної можливості прискорювати реалізацію власного законного інтересу в односторонньому порядку. Специфічними рисами цієї діяльності є те, що об'єкт інтересів інвестора у капітальному будівництві житла містить майнову, вартісну та часову складові; реалізація інтересів інвестора опосередковано діями інших осіб; матеріальний об'єкт інтересів інвестора на стадії його вираження та конкретизації відсутній.

Інвестиційне правовідношення у житловому будівництві на основі ФФБ є складним багатостороннім інвестиційним зобов'язальним правовідношенням, в якому крім інвестора, управителя ФФБ, замовника будівництва (збудовника) ключову роль відіграє й підрядник. При цьому не все правовідношення є організаційним та координаційним, в ньому важливу функцію виконують майнові права та обов'язки, пов'язані з безпосереднім виконанням будівельних робіт підрядником та оплатою цих робіт. Доцільно здійснити системний поділ прав та обов'язків, виокремивши умовно наступні три групи прав та обов'язків: організаційні, координаційні та безпосередньо пов'язані з обов'язком щодо виконання будівельних робіт; при цьому наявність між замовником (збудовником) та інвестором організаційних прав та обов'язків вказує на те, що між ними також існує організаційне відношення. Порушення майнових інтересів інвесторів, гальмування розвитку інвестиційних та кредитних відносин в капітальному будівництві житла, спричинені відсутністю в законодавстві норм, які б визначали зміст зобов'язальних відносин між інвесторами та забудовником, зумовлюють згальну потребу їх правового врегулювання.

Список використаних джерел

1. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19 червня 2003 року // Офіційний вісник України.-2003.- №30(08.08.2003).-Ст.1525.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України.-2003.- №11(28.03.2003).-Ст.461.
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради. - 1991. - №47. - Ст.646.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ІСТОТНИХ УМОВ ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ

Тищенко Юлія Вікторівна, кандидат юридичних наук доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Як правило, виділяють істотні, звичайні і випадкові умови договору. Дана класифікація є важливою, оскільки впливає на визнання договору укладеним або неукладеним, і відповідно, на наявність між сторонами взаємних прав та обов'язків.

Згідно з частиною другою статті 180 Господарського кодексу України, будь-який господарський договір, договір поставки зокрема, вважається

укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. Умови договору є істотними, якщо вони визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода.

Відповідно до частини третьої статті 180 ГКУ, при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Отже, договір поставки буде вважатися укладеним, якщо сторони у відповідному порядку та формі досягнуть згоди щодо предмету, ціни та строку дії договору.

Частина четверта статті 180 ГКУ визначає, що умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції, а також вимоги до їх якості. У разі погодження цих умов, вважається, що вимога визначення предмету договору додержана.

Інформація щодо загальної кількості товарів, що підлягають поставці, їх часткове співвідношення (асортимент, сортимент, номенклатура) за сортами, групами, підгрупами, марками, типами, розмірами може бути визначена за згодою сторін у спеціальному документі - специфікації, яка є невід'ємною частиною договору.

Можливість визначення предмету договору в специфікації є доцільною з практичної точки зору і впливає зі строкового характеру договору поставки. Так, договір поставки укладається між сторонами, які погоджують його основні умови, і який діє, як правило, протягом одного року. Проте, виходячи із специфіки господарської діяльності суб'єктів, що його укладають, асортимент, сортимент, кількість товару, який є предметом договору поставки може змінюватися протягом строку дії договору.

Якість товарів, що є предметом договору, повинна бути засвідчена належним товаросупровідним документом і має відповідати умовам договору, вимогам щодо якості, передбаченим стандартам, технічним умовам, іншій технічній документації та законодавству або зразкам (еталонам), якщо сторони не визначають у договорі більш високі вимоги до якості товарів. Відповідно до роз'яснення Вишого арбітражного суду України від 12 листопада 1993 р., № 01-6/1205, встановлювати в договорі менші високі вимоги щодо якості продукції, ніж це передбачено законодавством не можна.

До наступної істотної умови договору поставки законодавство відносить строки і порядок поставки.

Договір поставки може бути укладений на один рік, на строк більше одного року (довгостроковий договір) або на інший строк, визначений угодою сторін. Якщо в договорі строк його дії не визначений, він вважається укладеним на один рік.

Виходячи з даного положення частини першої статті 267 ГКУ, навіть якщо сторонами в договорі не буде визначено строк його дії, то цей договір буде містити істотну умову щодо строку його дії (один рік), ґрунтуючись на відповідній нормі Господарського кодексу України. Проте, на нашу думку, з метою уникнення майбутніх суперечок між сторонами щодо дійсності договору, що умову слід чітко передбачити в його тексті.

Щодо строків поставки товару, то вони встановлюються сторонами в договорі з урахуванням необхідності ритмічного та безперебійного постачання товарів споживачам, якщо інше не передбачено законодавством.

Проте, виникає питання - чи буде умова щодо строків поставки товару істотною в договорі поставки? Повертаючись до частини другої статті 180 ГКУ, умови договору є істотними, якщо вони визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода. Прямої вказівки про те, що строк поставки це істотна умова, частина друга статті 267 ГКУ не містить. Також ця норма не містить обов'язковості визначення такої умови в договорі поставки, а є, на нашу думку, лише рекомендацією щодо забезпечення ритмічного та безперебійного постачання товарів.

Ще однією істотною умовою договору поставки є ціна.

Ціна на товар зазначається в самому договорі поставки, а також може бути зазначена, як і предмет договору, в специфікації, що є невід'ємною його частиною.

Якщо договір поставки є національним - ціна зазначається в гривнях. Ціни у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) можуть визначатися за згодою сторін в іноземній валюті.

Якщо сторони між собою не погодили ціну договору і вона не може бути визначена виходячи з його умов, то, відповідно до частини четвертої статті 632 Цивільного кодексу України, ціна визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору. Право проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість належить, відповідно до пункту п'ятого частини 1 статті 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» торговельно-промислової палати. Але дана процедура визначення ціни можлива лише за наявності взаємної згоди між сторонами щодо дійсності договору. Якщо одна зі сторін буде наполягати на тому, що договір неукладений, у зв'язку з відсутністю істотної умови щодо його ціни, то її вимоги будуть цілком виправданими (п. 2.6 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 року № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними»). З метою уникнення непорозумінь і додаткових моральних та фінансових витрат ціну товару слід зазначати в самому договорі або у специфікації.

Отже, правильна кваліфікація істотних умов договору поставки впливає на визнання договору укладеним чи неукладеним в майбутньому.

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Михайлюк Галина Олегівна, кандидат юридичних наук, консультант відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України

Законодавство України про інтелектуальну власність знаходиться в процесі становлення, яке відбувається одночасно з розвитком державності та формуванням правової держави

Правові засади розвитку творчої діяльності людини і охорони її результатів закладені в Конституції України, яка у частині 1 статті 54 проголосила свободу літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

На міжнародному рівні забезпечення прав на об'єкти права інтелектуальної власності здійснюється відповідно до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [1] ухваленою Світовою організацією торгівлі на підставі Рішення Ради 94/800/ЕС [2]. Угода містить значну кількість норм, що стосуються засобів охорони прав інтелектуальної власності, які впроваджуються в практику всіма державами-членами СОТ, в тому числі й Україною з 2008 року.

Крім того, як зазначено Планом дій «Україна - ЄС», прийнятим у лютому 2005 року, Україна має «забезпечити рівень захисту аналогічний до існуючого в Співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав» відповідно до положень Угоди про партнерство і співробітництво (стаття 50) [3]. Зокрема, це має бути здійснено шляхом приєднання України до багатосторонніх конвенцій про права на інтелектуальну власність, забезпечення застосування законодавства щодо торговельних марок і географічних позначень, ефективного впровадження санкцій при порушенні прав на інтелектуальну власність та забезпечення належного доступу до перегляду судових справ тощо.

В одній з останніх ініціатив ЄС - Директиві Європейського Парламенту та Ради 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності зазначено, що «всі держави-члени мають застосовувати ефективні, переконливі, пропорційні заходи і покарання до осіб, пов'язаних зі створенням та поширенням контрафактної та піратської продукції з метою забезпечення необхідного рівня захисту права власників в ЄС» [4].

Система забезпечення захисту права інтелектуальної власності в Україні має розрізнений та неузгоджений характер через інколи суперечливий між собою зміст правових норм, що містять чинні закони України про інтелектуальну власність

Необхідно наголосити, що навіть питання класифікації об'єктів права інтелектуальної власності на які МЯР поширюватись захист прав на лежить до дискусійних, оскільки, в умовах сьогодення, відсутній уніфікований підхід до об'єднання об'єктів права інтелектуальної власності у групи, за певними критеріями.

За Стокгольмською Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 року [5] до об'єктів права інтелектуальної власності належать: літературні, художні твори та наукові праці; виконавча діяльність артистів, фонограми і телерадіопередачі; винаходи у всіх галузях суспільної діяльності людини; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, комерційні найменування та позначення. Передбачено також права, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції (стаття 2) тощо [6, С. 326].

Вельми цікавим є той факт, що поняття «об'єкти права інтелектуальної власності», на законодавчому рівні закріплено відразу в декількох правових актах: в Цивільному кодексі України (стаття 420), у новій редакції Митного Кодексу України 2012 року, а саме у статті 4, пункті 46 [7] та Наказі Міністерства культури і туризму України «Про затвердження Методичних рекомендацій з обліку нематеріальних активів кінотовиробництва» від 2 квітня 2008 року № 353/0/16-08 [8] (Загальні положення, пункт 1.2). Важливо наголосити, що зазначені дефініції не ідентичні за своїм змістом. З цих підстав, вважаємо, що існування різних класифікацій об'єктів права інтелектуальної власності у декількох нормативно-правових актах, зміст яких вже визначений в інших законах є недоцільним.

Зобов'язання України з приведення законів у сфері інтелектуальної власності до стандартів ЄС призводить до домінуючої ролі права ЄС у розвитку національного законодавства і гармонізації права інтелектуальної власності в межах європейського регіону [9, С. 3].

Переважаюча більшість законодавчих актів у сфері права інтелектуальної власності формувалася більше ніж десятиліття тому, в зв'язку з цим, чинне законодавство України без сумнівів потребує оновлення та доопрацювання

Від створення дієвої системи забезпечення прав на об'єкти права інтелектуальної власності залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України її модернізації та підвищення конкурентоспроможності у світовій соціально-економічній системі.

Список використаних джерел:

1. Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 року - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/981_018
2. Council Decision 94/800/EC (of 22 December 1994) concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994) - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994D0800:EN:HTML>
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012
4. Directive 2004/48/EC on the enforcement of intellectual property rights - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/iprenforcement/directive/index_en.htm
5. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 року - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_169
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: „Укр. енцикл.“, 1998.
7. Митний кодекс України: Кодекс України від 13 березня 2012 року - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/4495-17>
8. Про затвердження Методичних рекомендацій з обліку нематеріальних активів кінотовиробництва; Наказ Міністерства культури і туризму України від 2 квітня 2008 року № 353/0/16-08 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/35301608>

©

СЕКЦІЯ 8: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС

Квітка Яніна Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

Високоякісна, ефективна діяльність органів, служб та підрозділів внутрішніх справ щодо охорони, захисту і забезпечення прав свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин, неможлива без професійного, компетентного особового складу правоохоронної системи нашої держави.

Стан забезпечення ОВС кваліфікованими кадрами залежить від якісного професійного відбору, їх належної підготовки та адаптації молодих співробітників до умов службової діяльності.

На наш погляд, важливим ланцюгом в цій системі є рівень психолого-педагогічного забезпечення роботи з молодими співробітниками під час їх професійної адаптації, в якій, на жаль, існує багато недоліків.

Практика свідчить, що проблеми адаптації виникають не тільки через прорахунки на попередніх етапах кадрової роботи (під час профорієнтаційної роботи, профдобору, зарахування до навчальних закладів та протягом навчально-виховного процесу), але в значній мірі в недостатньому професіоналізмі керівників ОВС у роботі з особовим складом.

Саме ця проблема є однією з причин плінності кадрів, звільнення молодих працівників, особливо на перших роках служби.

Розглядаючи професійну адаптацію випускників факультетів закладів як комплексне та системне явище, вдалося виявити низку факторів, які негативно впливають на цей процес:

- недосконалість професійно-психологічного підбору та розподілу по основних видах професійної діяльності (слідство, розшук та ін.) з урахуванням індивідуально-психологічних рис кандидатів;
- недостатній рівень розвитку або відсутність професійної направленості особистості молодого спеціаліста;
- погане уявлення про зміст та умови проходження служби в ОВС;
- внутрішні труднощі адаптації, обумовлені особистісними якостями молодих співробітників (недостатність практичних та спеціальних знань, невідповідність);
- зовнішні труднощі адаптації, тобто пов'язані з незадоволенням організацією, плануванням та забезпеченням адаптаційного [1 с.44-45].

Професійна та соціально-організаційна адаптація молодих фахівців органів внутрішніх справ - це система заходів спрямованих на закріплення на службі через їх професійне становище формування у них відповідних професійних здібностей, установок та потреб до активної творчої праці, моральної позиції, оволодіння професійною майстерністю.

Для того, щоб заходи адаптаційного періоду молодих співробітників ОВС були більш ефективними, на наш погляд, необхідно спрямувати їх на те щоб:

- активізувати діяльність всіх осіб, що приймають участь у роботі з молодими співробітниками, ті якості, від яких у найбільшій мірі залежить успішність адаптації;
- розвивати власну активність молодих співробітників, ті якості їхньої особистості, від яких у найбільшій мірі залежить успішність адаптації;
- надавати роботі з молодими співробітниками системний, комплексний характер;
- сформувати систему найбільш ефективних методів і психотехнологій, спрямованих на прискорення адаптаційних процесів;
- спеціалізувати методики роботи з молодими співробітниками по видах і етапах адаптації, з урахуванням індивідуальних труднощів адаптаційного періоду.

Весь комплекс організаційних і виховних заходів у підрозділах ОВС з молодими співробітниками має бути спрямований на формування у них

соціально значимих ціннісних орієнтацій та необхідних морально-ділових якостей, для успішного виконання посадових обов'язків.

Для цього необхідно створити сприятливі умови для служби молодих співробітників, щоб кожен з них відчув, що потрапив у колектив, який вмє турбуватися про своїх членів та одночасно вимагати сумлінного виконання своїх обов'язків. І саме в цій площині важливим фактором є активізація діяльності всіх осіб, які беруть участь у роботі з молодими спеціалістами в період їх професійної адаптації.

Для вирішення цього питання вважаємо доцільним:

- а) вирішувати питання про призначення наставників, з огляду на їх психологічну сумісність з молодими спеціалістами, психолого-педагогічну підготовленість, у першу чергу - уміння налагоджувати психологічний контакт із підшефними, педагогічний такт, товариськість і культуру;
- б) підвищувати рівень психологічної і педагогічної підготовки всіх осіб, що беруть участь у роботі з молодими спеціалістами;
- в) здійснювати всіма суб'єктами процесу адаптації вивчення сутності і змісту процесу адаптації, специфіки етапів його протікання;
- г) покращити підготовку всіх осіб, що працюють з молодими спеціалістами в період їхньої адаптації, шляхом розвитку їхніх комунікативних здібностей як ведучого компонента педагогічної майстерності

З метою удосконалення системи керування процесом адаптації молодих співробітників у підрозділах також вважаємо доцільним створити координаційний орган по роботі з молодими співробітниками, куди б входили всі суспільні формування, що приймають участь у роботі з ними. Таким координаційним органом може стати рада наставників підрозділу. З усіх питань роботи з молодими спеціалістами рада приймає колегіальні рішення.

Професійне становлення фахівця в системі ОВС є складним і багатоплановим процесом. Адже досягти високого рівня професіоналізму можливо тільки через професійний розвиток.

Таким чином, тільки цілеспрямоване комплексне застосування всіх форм і методів психолого-педагогічного забезпечення може полегшити і прискорити адаптацію молодого співробітника в колективах ОВС.

Вважаємо, що заходи по підвищенню ефективності роботи з професійної адаптації молодих співробітників до умов службової діяльності мають набути статусу стратегічних напрямків кадрової політики МВС України. Для цього необхідно проведення відповідних наукових розробок, які б дозволили удосконалити систему форм і методів адаптації молодих спеціалістів ОВС.

Список використаних джерел:

1. Програма проведення «Круглого столу» «Актуальні проблеми формування надійності кадрів оперативних служб в навчальному процесі НАВСУ» (психолого-педагогічний аспект) Київ

Лупало, П.Я. Кондратьєв, П.П. Підюков та ін.; Заг. Ред. Проф. Я.Ю. Кондратьєва. К.: НАВСУ, 2004. -

3. Міжнародна доцїейська енциклопедія: у 10 т. В.В.Коваленко, Ю.І.Римаренко, В.Я.Гаши, Ю.С.Шемшученко, С.Ф.Константинов та інші - К.: Атіка, 2011. 4. П. Адміністративно-правове забезпечення доцїейської діяльності. - 1120 с.

4. Наказ МВС України від 09.02.2011. № 28 «Про затвердження Положення про організацію наставництва в органах внутрішніх справ України».

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДО ДІЙ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Бойко-Бузиль Юлія Юрївна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та педагогїки навчально-наукового інституту права та психологїї Національної академії внутрішніх справ **Бузиль Микола Васильович**, страшний інспектор з військово-мобілізаційної роботи відділу організації служби Національної академії внутрішніх справ

Питання щодо виникнення масових заворушень є досить актуальними і важливими для України, особливо сьогодні, коли відбуваються значні перетворення у соціально-політичному, економічному житті суспільства. Останнім часом саме через масові заворушення перед працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ постало багато проблем правового, організаційного й соціально-психологічного характеру.

В основному Законі України викладено, що «громадяни України мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації» [1]. Відповідно, працівники органів внутрішніх справ України повинні бути підготовлені до охорони та забезпечення громадського порядку під час масових заходів. Відомо, що масові заходи - це організована, санкціонована (або несанкціонована) форма активних дій великих груп людей в громадських місцях з метою виявлення їх волі, захисту своїх прав та свобод, законних інтересів, задоволення потреб в економічній, політичній, соціально-культурній, інших матеріальних і духовних сферах [2]. Виділяють шість основних груп масових заходів: громадсько-політичні, спортивні, культурно-масові релігійні, спеціальні, змішані.

Необхідно констатувати, що успіх і ефективність дій працівників органів внутрішніх справ України значною мірою залежать від їхньої психологічної підготовки, що включає виховання почуття обов'язку, відповідальності; забезпечення системою знань і уявлень про особливості та умови діяльності, їх вимоги до особистості; формування умінь і навичок виконання службових обов'язків; розвитку емоційно-вольової стійкості, здатності до ефективного саморегуляції при ускладненні ситуації; формування вміння реально оцінювати рівень своєї підготовленості до виконання професійних завдань, прогнозувати результати діяльності, коригувати свої вчинки[3].

Психологічна підготовка до дій під час масових заходів повинна здійснюється через наступні етапи:

- відбір працівників до дій під час масових заходів за наступними критеріями: знання нормативно-правової бази та фізична підготовка;
- психологічне забезпечення адаптації до дій під час масових заходів з використанням інтерактивних технологій навчання;
- формування психологічної готовності до дій під час масових заходів, що включає залучення до тактико-спеціальних навчань з метою удосконалення знань, умінь та навичок практичного відпрацювання дій особового складу при виникненні групових порушень громадського порядку та масових безпорядків;
- психологічне супроводження особистості працівника, що залучається до охорони громадського порядку під час масових заходів;
- психологічна реабілітація співробітників після їх участі в діях, пов'язаних з професійним ризиком і небезпекою.

Принагідно, психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ України до дій під час масових заходів має на меті розвинути наявний психологічний потенціал у ширій спектр професійно значущих знань, умінь та навичок, що стане однією з важливих ланок реформування правоохоронної системи України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), - 1996, - № 30.
2. Поліщук В.Г. Правове забезпечення прав та свобод громадян при проведенні масових заходів // Вісник Запорізького юридичного інституту. - 1999. - №1. - С.130-139.
3. Юридична психологія: підручник / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казмирєнко Л.І. та ін.: заг. ред. Л.І. Казмирєнко, Є.М. Моїсєєва. - Вид. 2-е, доопр. та доп. - К.: КНІ, 2008. - 352 с.

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Бажанюк Валентина Станіславівна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ **Банас Олена Антонівна**, кандидат психологічних наук, слідчий Дарницького РВСС м. Києва

Креативне мислення складає найважливішу умову досягнення особистістю високого рівня професіоналізму. Тому цілком логічним є звернення психологів до когнітивної сфери особистості (Г. Балл, П. Бандурка, М. Костицький С. Максименко, В. Моляко, В. Москалець, Н. Пов'якель, М. Савчин, М. Смульсон, Ю. Швалб та ін.).

В галузі правознавчих спеціалізацій накопичений певний досвід удосконалення процесу підготовки юристів (В. Васильєв, О. Тихоміров, О. Шмоткін), психологічного аналізу юридичної діяльності (В. Андросюк,

В. Васильєв, М. Єнікєв, Ю. Занєк Л. Казміренко, В. Медведєв, В. Сєнєв, Ю. Чуфаровський, В. Шєпєтько, Г. Юхновець), дослїдженє конкретних питань процесу реалїзацї правничої дїяльностї (Н. Андрєєва, В. Васильєв, Н. Мамонтова, А. Ратїнов, Г. Шїханцов). Однак в процесї пїдготовки юристїв виникає запит на новї психолого-педагогїчні технологїї, якї допоможуть у пїдготовцї сучасного спецїалїста правознавця.

Мета нашої програми полягала у розробленнї, впровадженнї та верифїкацїї ефектївностї розробленої психолого-педагогїчної технологїї формування креативного мислення у майбутніх фахївцїв юридичного профїлю, у створеннї мотивацїйно-розвивального та інформацїйно збагаченого освїтнього середовища, застосуваннї креативних методїв навчання, в актуалїзацїї здїбностї здїйснювати пошук альтернатив у розв'язаннї проблемних ситуацїї.

Програма формування креативного мислення у майбутніх юристїв складається з 6 етапїв, кожний з яких має свої особливостї, цїлї та завдання.

Основним завданням першого етапу було впровадження методологїчного пїдходу (особистїсно-орїєнтованого та стратегїального) до формування креативного мислення у майбутніх юристїв. На другому етапї ми створювали мотивацїйно-розвивальне середовище для формування креативного мислення. На третьому етапї основним завданням було створення інформацїйно збагаченого освїтнього середовища в процесї навчання студентїв юридичного профїлю, що передбачало: формування вмїнь щодо налагодження наукових контактїв з провідними університетами та інститутами, органїзацїю майстер-класїв для запозичення інтелектуального та креативного досвїду у провідних вчених, органїзацїю спецїальних тренїнгових занятїв зї студентами для розвитку навичок соцїальної компетенцїї, збагачення предметної та соцїальної інформацїї в сферї правознавства, використання можливостей розвитку інтересїв, захоплень, хобї для інтелектуального розвитку особистостї. На четвертому етапї проводився тренїнг креативного мислення для майбутніх юристїв з використанням стратегїального пїдходу. На основї такої методологїї дослїджували вибудовували метастратегїї нових ідей в правознавствї, розробляли гїпотетичнї ідей щодо нових їх рїшень (макростратегїї), вчилися переводити розроблену новизну в зручну практичну інформацїю (у виглядї мїкростратегїї). На п'ятому етапї розроблялися креативнї методи навчання вмїнню здїйснювати пошук розв'язання проблемних ситуацїї в правознавствї. На шостому заключному етапї проводилося навчання викладачїв правових дисциплїн з метою збагачення освїтніх дисциплїн креативними формами навчання.

Стратегїальний пїдхїд має широке використання у розвиваючїй системї навчання, де особливий акцент робиться на систематизацїї та узагальненнї понять, розробленнї конкретних крокїв розв'язання проблемної ситуацїї. Розумїння глобальностї та видїв типїв стратегїї за принципом роботи і активне прикладне використання в юридичну практику дає широкї можливостї їх впровадження в практику проведення тренїнгу креативного мислення.

Креативне мислення представляє собою поєднання особливостей сприймання, яке здїйснюється новим способом, здїбность знаходити новї зв'язки та ствївїдношення, виникнення нових ідей та поєднань, схильность здїйснювати та впїзнавати новизну, дїяльность розуму, трансформацїя досвїду в нову органїзацїю. У результатї запровадження тренїнгу креативного мислення майбутнї юристи навчилися органїзовувати та моделювати свою дїяльность, намїчати ведучї та поточнї цїлї та завдання, шукати оригїнальнї шляхи їх вирїшення, вибирати оптимальнї шляхи при наявностї альтернативи, здїйснювати та аргументувати вибїр, передбачати його наслїдки, дїяти самостїйно, порївнювати отриманї результати з груповими досягненнями, об'єктивно оцїнювати процес і результат проєктування. Тренїнг креативного мислення з використанням методу проєктїв з його динамїчностю, раптовостю виникнення проблем, запитом на активну розмову дїяльность, за умов роботи в нерегуламентованому середовищї, дозволяє формувати значимї для майбутнього юриста особливї якостї розуму.

Представлена психологїчна технологїя дає можливость формувати деякї особистїснї якостї. Особливо це помітно в групових процесах, що стосуються вмїнь працювати в колективї, брати на себе відповідальность за прийняте рїшення, аналізувати результати дїяльностї, отримати унікальний пїзнавальний досвїд.

В цілому, реалізований у дослідженні особистісно-орієнтований та стратегіальний підхід істотно вплинув на процес формування креативного мислення майбутніх юристів та сприяв досягненню високих успіхів у розв'язанні проблемних ситуацій в сфері права.

КАТЕГОРІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ЇЇ СУТНІСТЬ

Бойко-Бузиль Юлія Юріївна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Бойко Андрій Юрійович, страшний офіцер Державної прикордонної служби України

Рівень правової культури суспільства визначає неминучість та вектор шляху правого реформування держави й детермінується правовою свідомістю кожного її громадянина, що і обумовило необхідність виокремлення такої особливої категорії як правосвідомість та розкриття її змісту.

Правосвідомість є сукупністю уявлень та почуттів, поглядів та емоцій, оцінок та установок, що відображають відношення людей до діючого права [1].

Саме існування правових явищ пов'язане з волею та свідомістю людей. Вимоги суспільного життя не можуть бути виражені в якості юридичних вимог доти, доки не будуть усвідомлені людиною та не стануть керівництвом до дій, зокрема правослухняної поведінки.

Основою правосвідомості є інтерналізація особистістю тих соціальних цінностей, які забезпечуються правом. Правосвідомість особистості формується в процесі соціалізації через систематичний розвиток в особистості позитивних правових орієнтацій, формування престижу права в системі її соціальних цінностей [2].

Правосвідомість визначається правовими принципами суспільства, практикою правозастосування, реальними умовами життєдіяльності людей, моральним досвідом та традиціями суспільства, системою розповсюджених оціночних відношень до правозначимих явищ. Найбільш стійкі нормативно-ціннісні позиції особистості утворюють сферу її право значимих установок - викликають стереотипну готовність до певних дій в правозначимих ситуаціях.

Виокремлюють правосвідомість суспільну (як сферу суспільної свідомості, що визначається правовою ідеологією та детермінує спрямованість правотворчості й механізми праворегуляції), масову (як розуміння права значних за об'ємом сукупностей людей), корпоративну (як уявлення представників різних професій, соціальних груп та прошарків), групову (як стихійне розуміння превенції права, що залежить від групових та колективних інтересів) та індивідуальну (як власне розуміння особистістю закону та необхідності й форм прояву законослухняної поведінки).

Структурно правосвідомість поділяється на: знання змісту, цілей та задач правових приписів, суб'єктивне відношення до правових норм, готовність керуватися правовими нормами.

Структура правосвідомості традиційно включає в себе наступні блоки:

- правова ідеологія (відношення суспільства до права в цілому - правове середовище особистості): правові доктрини та поняття, принципи, рівні юридичної науки в цілому;

- правова психологія (емоційна оцінка суспільством та окремими людьми правових явищ): почуття, настрої, переживання, психологічна ідентифікація з правом;

- індивідуальні знання про право (рівень знань кожної окремої особистості): рівень вченого-правника, неспеціаліста;

- особистісні цінності індивіда (власний досвід і система переконань, використовуючи які людина оцінює правові явища);

- вольовий потенціал індивіда (власний досвід і система переконань, використовуючи які людина приймає рішення, що детермінують правомірність або неправомірність її поведінки).

Виділяють декілька рівнів правосвідомості.

Перший рівень, а саме рівень буденної правосвідомості характерний значній частині суспільства, формується в результаті повсякденного досвіду та містить знання загальних принципів права, які переплітаються з моральними уявленнями. Буденна правосвідомість складається в процесі виховання, під впливом державної пропаганди та ідеологічної політики, тобто це відношення до права, оцінка правових норм на рівні побутової логіки, відповідності її принципам моральності та справедливості.

Другий рівень - професійна правосвідомість, що формується в ході спеціальної підготовки, в процесі безпосереднього здійснення практичної юридичної діяльності. Суб'єкти цього рівня правосвідомості володіють спеціалізованими та деталізованими знаннями діючого законодавства, уміннями та навичками його застосування.

Третій рівень правосвідомості - це наукова, теоретична правосвідомість, яке характерне для дослідників, наукових співробітників, які розробляють питання правого регулювання суспільних відносин.

Правосвідомість виконує наступні функції: пізнавальну, оціночну та регулятивну, тобто правосвідомість проявляється в знаннях, поглядах, в уявленнях особистості про те, що є правомірним та неправомірним, виражається у відношенні до права, законності, а також в установках та поведінці [3].

Отже, правові реформи, які відбуваються в сьогоденні, обумовлюють необхідність тлумачення правосвідомості як категорії юридичної психології та юридичної науки зокрема.

Список використаної джерел:

1. Алексеева Л.В. Юридическая психология: учебное пособие. / Л.В. Алексеева, - М.: Проспект, 2010. - 312 с.
2. Ахмедшин Р.Л. Юридическая психология : курс лекций / Р.Л. Ахмедшин. - Томск: Эдъ Контекст, 2011. - 228 с.
3. Еникеев М.И. Юридическая психология. / М.И. Еникеев. - М.: НОРМА, 2003. - 256 с.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ

Остафійчук Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Луцка Галина Михайлівна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Концепцією організації підготовки магістрів в Україні, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 10.02.2010 р. №99, виходячи з високої динаміки сучасного ринку праці, необхідності орієнтації магістрів на його конкретні сегменти та з метою максимально ефективного використання науково-педагогічного потенціалу вищих навчальних закладів пропонується здійснення підготовки магістрів за спеціальностями та освітніми програмами [1]. Слід також мати на увазі що у 2011 році з метою: введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців; забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин; сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 N 1341 була затверджена Національна рамка кваліфікацій [2]. Згідно з Концепцією Національна рамка кваліфікацій може визначати можливі кваліфікації для магістрів певного напрямку підготовки, а вищі навчальні заклади обиратимуть одну чи дві з них для своїх магістерських програм.

При цьому освітні програми підготовки магістрів можуть бути поділені на: дослідницькі, що передбачають поглиблення досліджень в одній з наукових галузей; професійні, що передбачають розвиток професійних та формування управлінських компетенцій у певній галузі професійної діяльності; та кар'єрні, що передбачають вдосконалення (просування) здобутих теоретичних знань і практичного досвіду для кар'єрного зростання та підготовки до здійснення управлінської діяльності. Відповідно до класифікації

програм можуть існувати дипломи професійного, дослідницького та кар'єрного магістра [1].

Існує дуже багато пропозицій щодо шляхів удосконалення навчання і методики викладання у вищій школі, а саме в магістратурі. Такі пропозиції висловлюються роботодавцями, науковцями, педагогами, а також студентами.

Так, нами було проведене анонімне опитування студентів-юристів магістратури щодо їхнього бачення шляхів покращання підготовки магістрів. Узагальнивши отримані результати, можна зазначити такі основні пропозиції студентів:

- 1- Зменшити розрив теорії і практики при вивченні правових дисциплін;
- 2- Зменшити кількість навчальних дисциплін;
- 3- Включати до навчальних планів підготовки фахівців навчальні дисципліни, які студенти зможуть обирати самостійно;
- 4- Більш широко застосувати інноваційні методи навчання;
- 5- Заохочувати студентів, які поєднують навчання із роботою за спеціальністю.
- 6- Підвищити рівень викладання деяких викладачів.

При вивченні правових дисциплін важливим є не тільки засвоєння теорії, а й використання набутих знань на практиці. Досить часто студенти при наявності теоретичних знань не можуть застосувати їх на практиці. Тому зменшення розриву теорії і практики є дуже важливим фактором, який допоможе студентам при працевлаштуванні і в процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Часто в магістратурі викладається дуже велика кількість навчальних дисциплін, багато з яких практично повністю повторюють навчальні дисципліни, які уже вивчалися студентами у процесі здобуття ними освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, тому студенти вважають недоцільним їх повторне теоретичне вивчення. Такі навчальні дисципліни можна замінити на спецкурси, які допоможуть студентам краще орієнтуватися в актуальних питаннях правозастосування і напрацювати вміння у вирішенні практичних проблем майбутньої професійної діяльності.

Студенти магістратури - це той прошарок студентської молоді, який уже має диплом про вищу освіту. Вступаючи до магістратури для здобуття вищого освітньо-кваліфікаційного рівня, він прагне удосконалити свої знання, а також реалізувати їх на практиці.

На думку студентів магістратури, імперативні методи навчання є недоцільними, їх потрібно зацікавити і пояснити необхідність і доцільність вивчення певного матеріалу. Також студенти часто розчаровуються у викладачах, які подають на заняттях уже відомий більшості аудиторії матеріал чи використовують застарілу інформацію. Викладач повинен бути завжди краще ознайомлений з правовою ситуацією і повідомляти на своїх заняттях тільки точну і вірну інформацію, йому потрібно завжди контролювати оновлення законодавчої бази, щоб не попадати у ситуації, коли студенти коригують інформацію, яку він подає.

Отже, навчання у магістратурі має свою специфіку і тому висуває особливі вимоги як до формування навчальних програм, так і до методів викладання та до особистості викладача.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2010 р. №99 «Про затвердження Концепції організації підготовки магістрів в Україні».
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. N 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікації».

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ В КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Рева Олена Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Цивілізоване ставлення до власних прав і свобод, усвідомлення тези про те, що «моя свобода закінчується там, де починається свобода інших людей», почуття відповідальності за надані суспільством права і свободи

виступають одними з центральних морально-правових компонентів в структурі правової психології особистості [1].

Сучасна філософська антропология висуває ряд нових підходів до тлумачення поняття «свобода». Зокрема, це відмова від абсолютизації понять свободи і необхідності, персоніфікація та індивідуалізація свободи, а також розгляд структури свободи, необхідності та діалектики їх структурних взаємодій. Традиційно свобода визначається як свідомий вибір людиною (суб'єктом) варіанту або лінії своєї поведінки в даній ситуації відповідно не тільки до змісту зовнішніх обставин, але й стану свого духовного світу. Подруге, свобода - це здатність людини «вийти» за межі реальної ситуації, спроектувати іншу ситуацію та інший свій внутрішній стан, а також організувати практичну діяльність по досягненню цього іншого. В історії людської думки це поняття пройшло тривалу еволюцію - від заперечливого «свобода від...» до позитивного «свобода для ...». Філософія свободи людини була предметом роздумів І.Канта і Г.Гегеля, А.Шопенгауера і Ф.Ницше, Ж.-П. Сартра і К.Ясперса, М.Бердяєва і В.Соловйова. Свобода розглядалась у співвідношенні із необхідністю, зі сваволею й анархією, із рівністю та справедливістю.

Розкриттю змісту особистісної свободи перешкоджають застарілі та вузькі трактовки категорії «свободи». Зокрема, відома за трудами Спінози, Г.Гегеля, Ф.Енгельса інтерпретація свободи як пізної, усвідомленої необхідності. Пізнання необхідності - важлива, але не єдина сторона свободи. Діючі особистості необхідні знання не тільки про закономірності, які обов'язково виконуються, але й про можливі варіанти розвитку подій. Врахування цих варіантів дозволяє спланувати та виконати дію, яка допоможе реалізувати найбільш бажане і, тим самим, посправжньому проявити свою свободу. Отже, усі знання - лише передумова вільної дії.

Також характерною є трактовка свободи як свободи вибору. При цьому мається на увазі як зовнішня свобода (надання людини можливості вибору), так і внутрішня особистісна (здатність людини здійснити цей вибір). Багато філософів звертають увагу на те, що справжня свобода не тотожна і не зводиться до свободи вибору, а вибір є тільки моментом свободи.

Так, за Г.А.Балом, свобода - це сукупність зовнішніх та внутрішніх (якщо мова іде про психологічну свободу) умов, що сприяють гармонійному розгортанню і прояву різнобічних можливостей людини. Ф. Ніцше, Е. Фромм, І. Л'їн, Г. Балл розглядають два аспекти свободи. Виокремлюється зовнішня, «негативна» свобода, або свобода «від», а також внутрішня, «позитивна», - свобода «для». Зовнішня свобода - це свобода, надана індивіду середовищем, вона виявляється у відсутності зовнішніх обмежень, а внутрішня - це свобода, використана ним самим при визначенні особистої позиції, здійсненні вибору, вчинку. Предметом психологічного вивчення стає саме внутрішня (психологічна, особистісна) свобода людини. Г Балл розглядає поняття внутрішньої й особистісної свободи як синоніми. О. Дергачова в емпіричних дослідженнях вивчає внутрішню свободу через феномени «особистісної автономії», С. Мадді - через «життєстійкість», Д. Леонтьєв - «особистісного потенціалу», С. Нартова-Бочавер - «психологічної суверенності», Е. Десі, Р. Райан - «внутрішнього локусу каузальності».

Психологічні визначення свободи досить різноманітні. Вона розуміється як властивість суб'єкта, що полягає в його здатності до «самоспричинення» і самодетермінації; як рівень буття, що характеризується можливістю «бути суб'єктом і не бути об'єктом»; як особливий акт покладання особистістю себе як причини змін у світі; як специфічна форма активності, що характеризується усвідомленістю, ціннісним опосередкуванням та містить «можливість ініціації, зміни або припинення суб'єктом своєї діяльності у будь-якій точці її перебігу»; як усвідомлення, переживання та змінення людиною меж простору своїх віртуальних можливостей [2]. У більшості наведених визначень свобода постає як певна функціональна характеристика, оскільки визначає загальний принцип, або механізм функціонування психічної активності людини, а не її змістові (сміслові) особливості. Цей механізм полягає у самодетермінації, тобто свідомому, рефлексивному визначенні до регулюванні суб'єктом змісту, напрямку і процесу особистої активності (поведінки, діяльності, життєдіяльності) на підставі внутрішніх мотиваційних, цільових та ціннісно-

смислових чинників при опосередкованому впливі зовнішніх факторів, внаслідок чого активність є відносно незалежною від них. Таке розуміння свободи є найширшим, оскільки вона тут розглядається як невід'ємна властивість «онтологічного» суб'єкта, його базова антропологічна характеристика. На думку Ж.- П. Сартра, в цьому сенсі свобода існує в кожній людині, причому існує завжди, і людина «приречена бути вільною». Отже, свобода постає потенційною і водночас актуальною здатністю людського суб'єкта не тільки відображати світ і відповідати на його впливи, а й творити його, бути автором, виступати причиною змін у ньому та в собі.

Важливим для вивчення особистісної свободи є визнання того факту, що в реальному процесі життєдіяльності не кожна пересічна людина може виявляти, її як свою здатність або функцію. Має місце певне протиріччя між свободою «як сутнісною здатністю буття індивіда» та її проявом у «конкретному індивідуальному бутті».

Тим самим, як зазначає Д. Леонт'єв, свобода властива тільки людині, але не кожній. Люди можуть бути внутрішньо невільними, коли не розуміють діючих на них зовнішніх і внутрішніх сил, мають нерозвинені сенсожиттєві орієнтації та виявляють нерішучість, нездатність побороти несприятливі обставини, вийти із ситуації, втрутитися, в якості активної діючої сили в те, що з ними відбувається.

А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, І. Ялом та інші пов'язують свободу з позитивним образом людини та розглядають її як важливу умову повноцінного функціонування особистості. Людина, яка має свободу, відкрита світу, довіряє собі й упевнена в собі, усвідомлює та реалізує свої можливості, приймає самостійні та відповідальні рішення, здійснює свідомі вибори в рамках існуючих норм і правил. Досягнення саме такого рівня особистісного розвитку людини буде створювати базис її правомірної поведінки та забезпечувати надійні взаємовідносини особистості з правовою системою, що виключають її неправомірну поведінку та обумовлюють правильне вирішення нею правових питань.

Список використаних джерел

1. Юридична психологія: підручник / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.: заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. - Вид. 2-е, доопр. та доп. - К.: КНТ, 2008. - 352 с.

2. Шведьдіна О. Проблема волі та особистісна свобода в юнацькому віці // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. - 2011. - №3. - Ст. 167 - 172.

ОСОБИСТІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРАВознавців ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІДІЯЛЬНОСТІ

Ніколенко Дмитро Олександрович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Психологічне вивчення трудової діяльності дозволяє не тільки обґрунтувати шляхи, методи і засоби удосконалення діяльності, але також досліджувати фундаментальні явища психіки (формування суб'єкта праці, розвитку здібностей, становлення особистості професіонала і т.п.).

Сукупність якостей та властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки, функціональних резервів організму до безпосереднього здійснення найбільш доцільних, актуальних, безпомилкових та обґрунтованих дій, додержання правових та етичних стандартів в діяльності визначає професійну надійність фахівця. Рівень пізнавальної активності, сформованість пізнавальних потреб та спрямованість їх змісту є провідним критерієм професіоналізму правознавця.

Особливого значення проблема пізнавальної діяльності людини її рівень, якість, структура та форми прояву, закономірності і механізми реалізації набуває в процесі юридичної діяльності та підготовки правознавців. Складна інтелектуальна трудова діяльність правознавців відрізняється цілим рядом специфічних особливостей і висуває перед ними різномірний комплекс вимог. Успішне вирішення основних професійних задач по створенню, забезпеченню і захисту прав, свобод і законних інтересів громадян нерозривно пов'язане з комплексним та систематичним вдосконаленням рівня і якості

пізнавальної активності правознавців, систематичним підвищенням їх інтелектуального потенціалу.

Спостережливість, як властивість людини, виявляється в умінні розрізняти характерні, суттєві, в тому числі малопомітні ознаки предметів, явищ та їх відношень, виступає якісним показником рівня мисленнєвої діяльності. Спостережливість органічно поєднана з процесом спостереження, є результатом цього процесу але не тотожна йому.

Розкриття природи спостережливості дає змогу по новому розглядати взаємовідношення різних рівнів психічного відображення при утворенні оптимальної моделі теоретичної та практичної діяльності, через глибокі знання суті ознак предметів, явищ та їх відносини, уміння диференціювати, розрізняти властивості і якості об'єктів, що пізнаються, уявляти, розуміти і прогнозувати їх динаміку.

В спостережливості пізнавальні процеси проявляються специфічно як здібність розрізнення оточуючої дійсності, що спостерігається, очікуванні об'єктів, явищ і їх наслідків, як відомих по минулому досвіду або у створених в уяві образах. В залежності від рівня та модальності психічного відображення можна виділити види спостережливості людини: сенсорно-перцептивний, образний та понятійно-мисленнєвий.

Тісний зв'язок з пізнавальною діяльністю людини не вичерпує психологічного змісту спостережливості. Спостережливість інтегрує собою прояв індивідуально-типологічних властивостей особистості в різних видах діяльності: перцептивній, мнемічній, мисленнєвій, імажитивній і т.п. Психологічні особливості спостережливості органічно поєднані з потребами, цілями, мотивами особистості. Особливим чином спостережливість залежить від спрямованості особистості, інтенсивності і стійкості якостей індивіда.

Динамічний підхід до вивчення особистіших характеристик спостережливості правознавців орієнтований на дослідження закономірностей постійного «руху» самої особистості у просторі власних якостей, власного віку, мінливості соціальних і правових норм, на вивчення якісних змін в особистості, прогресивних або регресивних форм і тенденцій розвитку, причин трансформації особистості. Спостережливість як властивість особистості правознавця передбачає активну роль самої особистості в процесі свого розвитку шляхом визначення місця тих чи інших подій у власному і суспільному житті, у визначенні їх суб'єктивної цінності, в закріпленні у своїй поведінці сталих її складових, змін у духовному і душевному житті.

Отже, спостережливість як особистісна властивість юриста-правознавця проявляється в особливій організації його пізнавальної діяльності і характеризується розумінням відображення дійсності на найвищому рівні її адекватності. Атрибутом спостережливості виступає активне ставлення суб'єкта пізнання до оточуючої дійсності і до самого себе у формі діалогу спрямованого на безперервну актуалізацію інформації.

Уміння організувати і проводити спостереження, само по собі, ще не гарантує людині досягнення поставленої мети.

Спостережливість проявляється на різних рівнях відображення дійсності, як органічна складова пізнавальних процесів і особистісна властивість правознавця і виступає інтеграційним компонентом.

Спостережливість, як психічна властивість (К.К. Платонов), є провідною складовою таких інтелектуальних якостей особистості як: допитливість, сприйнятливість, кмітливості, проникливості, відповідальності, тямлющості та ін.

Найвищого розвитку спостережливість набуває у мовленнєвій діяльності. Сміслова (понятійна) спостережливість забезпечує особистості найвищий рівень адекватності відображення дійсності та ефективності її соціалізації.

В структурі спостережливості виокремлюють систему знань, сенсорно-перцептивних, мнемічних, розумових та креативних дій, спеціальних умінь та навичок (особливі способи сприймання, розрізнення, порівняння, орієнтації розуміння, підбору, відбору суттєво значущої інформації).

Розуміння психологічних механізмів, структури, багаторівневої організації спостережливості відповідає запитам практичної діяльності правознавців. Формування спостережливості у правознавців як професійно-

значущої властивості особистості потребує подальшого вивчення цього феномену із залученням практичних наробок і теоретичних узагальнень.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ТА КОРОТКОЧАСНОЇ ПАМ'ЯТІ СТУДЕНТІВ - ПСИХОЛОГІВ ПІД ВПЛИВОМ ДОЗОВАНОГО ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ

Лук'яненко Ірина Анатоліївна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Збереження і зміцнення здоров'я студентів в даний час перетворюється в значущий фактор соціальної, культурної та економічної політики держави. В сучасних умовах розвитку технічного прогресу, коли більшість населення перебуває в умовах гіподинамії, фізичне виховання як елемент здорового способу життя студентської молоді стає важливою складовою розвитку суспільства [1, 2, 4]. Вивчення психофізіологічних особливостей динамічних властивостей нервової системи [3] та короткочасної пам'яті у студентів під дією фізичного навантаження та енергетичних напоїв є актуальним, оскільки в наш час паралельно з розвитком гіподинамії серед молоді, зростає рівень вживання енергетичних напоїв, що з одного боку мотивується необхідністю підтримання оптимального рівня працездатності, а з іншого - є результатом нав'язливої реклами та модними тенденціями.

Проведені нами емпіричні дослідження впливу фізичного навантаження та енергетичних напоїв на динамічні показники нервової системи та короткочасну пам'ять виявили різноспрямовані зміни цих показників. Так, під впливом дозованого фізичного навантаження продуктивність уваги збільшилась, а її точність - зменшилась; зменшилась середня кількість сенсо- моторних реакцій і середня швидкість кожної реакції; зорова короткочасна пам'ять на геометричні фігури збільшилась, але дещо погіршилась слухова короткочасна пам'ять. Самооцінка параметрів психофізіологічного стану не виявила помітних змін самопочуття, активності та настрою у зв'язку з дозованим фізичним навантаженням. За даними спеціально розробленого опитувальника виявилось, що досліджувані, які вважають себе спортсменами відмічають краще самопочуття на парі після занять фізичного виховання, ніж нетреновані досліджувані.

Після вживання енергетичних напоїв помітно зменшилась середня кількість сенсо-моторних реакцій і середня швидкість кожної реакції; істотно збільшилась продуктивність уваги та зменшилась її точність; збільшилась зорова короткочасна пам'ять, але дещо зменшилась слухова. Найбільшою мірою підвищилась самооцінка параметрів психофізіологічного стану, що відобразилось на позитивних змінах самопочуття, активності та настрою.

Таким чином, можна зробити висновок, що дозоване фізичне навантаження під час занять фізичного виховання, що передувє іншим заняттям студентів по іншим дисциплінам, не погіршує психофізіологічні показники студентів і не заважає подальшому навчанню у цей день. Що стосується впливу енергетичних напоїв на психофізіологічні показники студентів, то вивчення цього питання потребує додаткових досліджень, оскільки ми одержали різноспрямовані зміни показників і можемо стверджувати лише те, що найбільшою мірою енергетичні напої впливають на суб'єктивні показники самопочуття, активності та настрою.

Список використаних джерел:

1. Бараненко В.А., Рапопорт Л.А. Здоровье и физическая культура студента. - М.: Альфа - М, 2003. - 41 с.
2. Радьш И.В., Юсупов Р.А. Качество жизни и здоровье студенческой молодежи. - Вестник Российского университета дружбы народов, 2005. - № 2. - С.32 - 38.
3. Агаджанян Н.А., Радьш И.В. Качество и образ жизни студенческой молодежи. - Экология человека, 2009. - № 5. - С.5 - 8.
4. Белова Н.И. Парадоксы здорового образа жизни учащейся молодежи. - Социологические исследования, 2008. - № 4. - С. 84 - 86.

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Кондрюкова Вікторія Вікторівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Вирішення найактуальнішої на даний час проблеми розбудови незалежної української демократичної правової держави неможливо без врівноваження соціально-психологічних чинників. В умовах економічної і соціальної нестабільності, жорсткої конкуренції, зміни механізму господарювання, переходу на самофінансування все більше осіб стикаються з необхідністю зміни професії, підприємства чи трудового колективу. На перший погляд, ця обставина повинна бути позитивною для керівників, які підшукують досвідчених спеціалістів для роботи. Але реалії сьогодення свідчать, що навіть ретельно відібрані за допомогою фахівців-психологів спеціалісти через нетривалий час можуть залишити колектив. Причиною таких випадків дуже часто стає відсутність або погана організація процесу професійної адаптації.

У деяких керівників існує хибна думка, що досвідчений спеціаліст, який має достатньо розвинуті професійні та особистісні якості, зможе самостійно адаптуватися у будь-якій організації. Існують й інші керівники, які вважають, що високої зарплатні, яку вони готові платити працівнику, достатньо, щоб він сам міцно тримався за роботу і намагався самостійно пристосуватися до неї. Але досвід практичної роботи автора статті свідчить:

По-перше, далеко не завжди мотивація людини спрямована тільки на отримання високих прибутків. Опитування 100 респондентів, які мали бажання працювати в банківській сфері на посадах менеджера, помічника керівника, операціоніста, охоронника, дали змогу нам розподілити найбільш значимі сторони обрання місця роботи і провідні мотиви наступним чином (за кількістю обрання):

- 1) можливість реалізувати свої можливості та набути досвід практичної роботи;
- 2) можливість професійного росту;
- 3) можливість працювати у хорошому колективі;
- 4) отримання соціального захисту;
- 5) гідна зарплата;
- 6) свобода і самостійність у роботі.

Такий розподіл свідчить, що розрахунок тих керівників, які вважають, що розмір заробітної плати зможе замінити адаптацію, не виправдовується.

По-друге, деякі працівники дійсно залишаються працювати у колективі, навіть за умов відсутності процесу адаптації. Але такі випадки не завжди будуть свідчити про відповідність очікувань людини та професійних реалій. Іноді людини край потрібні гроші, і вона згодна заради цього стерпіти будь-які неприємності. Питання постає в іншому: чи можна покластися на такого працівника і коли може закінчитися його витривалість?

Будь-який керівник повинен розуміти, що ображений працівник - це «міна уповільненої дії». К.В. Харський у своїй книзі «Благонадійність і доляльність персоналу» зазначив, що більш половини працівників, приблизно 53 %, зізнаються, що здійснювали крадіжки на робочому місці, а сума причиненого збитку приблизно складає 400 доларів [1]. У цих умовах не складно підрахувати збитки керівника, що не зважає за потрібне здійснити якісну адаптацію кожного працівника на новому місці роботи.

Адаптованість науковцями [1, 2, 3] розглядається як здатність до адаптації, що передбачає такі психологічні та психофізіологічні особистісні якості, які дозволяють оволодівати професійною діяльністю з найменшими затратами часу і сил, налаштованість на виконання професійних обов'язків, чутливість до колективних цілей, здатність до входження в систему професійних, соціальних та міжособистісних взаємин.

Якщо ми говоримо про професійну адаптацію, то це - багатомірний процес, який включає в себе: пристосування працівника до умов праці й колективу, змісту праці, соціального середовища; пізнання норм та традицій, прийнятих на підприємстві; оволодіння професійними навичками та вміннями;

формування деяких професійно-важливих якостей особистості; розвиток стійкого, позитивного відношення працівника до своєї професії.

Адаптація працівника до підприємства може бути активною, коли він впливає на колективні норми, цінності, форми взаємодії тощо для того, щоб змінити їх та пристосувати до своїх потреб, та пасивно, коли прагнення впливати на середовище немає.

З метою поліпшення процесу адаптації нових працівників до умов праці керівникам підприємств будь-якої власності доречно запланувати та провести систему заходів, які, зокрема, передбачають закріплення одного з працівників відділу кадрів відповідальним за проведення процесу адаптації нових працівників; складення та затвердження типового плану проведення певних адаптаційних заходів; складення списків досвідчених працівників, які за своїми професійними та особистісними якостями можуть здійснювати наставницьку діяльність; проведення психологічної підготовки наставників до наставницької діяльності; залучення психолога до проведення консультативної роботи з питань покращання проведення процесу адаптації та з метою проведення ролевих ігор, направлених на згуртованість колективу тощо.

Список використаних джерел

1. Благонадежность и лояльность персонала / К.В. Харський. - СПб. : Питер, 2003. - С. 3841.
2. Базарова Т.Ю., Еремина Б.Л. Управление персоналом / Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. - М.: Академия, 2008. - 224 с.
3. Кибанов А.Я. Основы управления персоналом: Учебник / А.Я. Кибанов. - М.: ИНФРА-М, 2005. - С. 29-45.

ВИЩА ОСВІТА В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ ТА ШВЕЙЦАРІЇ

Остафійчук Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Жолковська Крістіна Костянтинівна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Вищу освіту в США зазвичай отримують протягом 4 років навчання в коледжі чи університеті. У 2009 році в США діяло 4352 вищих навчальних заклади. У 2008 36 % випускників ВНЗ пройшли навчання по 4 - річній програмі (бакалаврат) і 57 % - по 6- ти річній (бакалаврат + магістратура).

У 2001 у ВНЗ США навчалось 515 000 іноземних студентів з 17500000 в цілому, з яких 60 % - з Азії. В американській розмовній мові всі ВНЗ зазвичай називаються коледжами (англ. college), навіть якщо вони університети.

Всі програми навчання в державних і приватних ВНЗ проходять акредитацію у відповідних громадських акредитаційних радах (програми магістратури та докторантури - кожна спеціальність окремо). Існують також коледжі та університети, які не пройшли акредитацію, наприклад: так звані Млини дипломів, де дипломи просто продають усім бажаючим; деякі Біблійні коледжі та інші релігійні організації, програми яких не є академічними.

ВНЗ США можна розділити на три типи, які як правило сильно відрізняються один від одного, головним чином за кількістю студентів. Одна з головних відмінностей - наявність науково-дослідних програм і програми аспірантури, яка відрізняє коледж від університету. Коледж - це вищий навчальний заклад, який займається, в основному, навчанням студентів, а наукова робота, якщо і є, залишається на другому плані. Переважна більшість чотирирічних коледжів - маленькі (менше 2 000 студентів) і приватні, хоча останнім часом почали з'являтися коледжі штатів, створені для талановитих студентів штату.

Університети діляться на два типи: приватні університети та університети штатів, фінансовані владою конкретних штатів. Університети штатів часто дуже великі і як правило дешо поступаються в престижі приватним. їх головна мета - навчати студентів зі свого штату, і тому для студентів з інших штатів і конкурс і плата за навчання зазвичай більше. У багатьох університетах штатів великі групи, мало уваги викладачів до студентів і бюрократія. Проте, студенти, навіть з інших штатів і країн,

збираються в кращі університети штатів (Вірджинський, Мічиганський, Каліфорнійський університет в Берклі).

До числа приватних університетів належать найвідоміші американські ВНЗ, такі як Гарвард, Єль, Принстон, Стенфорд, MIT і «Калтех». Велика частина їх - середньої величини, хоча є і дуже маленькі (Каліфорнійський технологічний інститут) і дуже великі (Університет Південної Каліфорнії).

Місцеві коледжі зобов'язані за законом надавати освіту будь-якому жителю місцевості, але вступ в американські чотирирічні ВНЗ - часто тривалий і складний процес. Заява про прийом - це довга анкета, на якій вступник записує не лише свої оцінки в школі і на стандартних іспитах, а й свої інтереси, досягнення та нагороди позашкільної програми, а також один або декілька творів на задані теми. Крім того учень зобов'язаний подати рекомендації від учителів і, в деяких ВНЗ, проїти інтерв'ю з випускником - волонтером.

Оскільки стандарти в різних школах дуже різні, оцінки зазвичай мало говорять про підготовленість учнів. Тому їх обов'язково результати стандартних іспитів. Зазвичай абітурієнти повинні скласти один з двох загальних іспитів - SAT Reasoning Test або АСТ, а в деяких випадках - один або кілька іспитів SAT Subject Tests, які перевіряють знання з певних предметів.

ВНЗ часто звертають увагу на позапрограмні досягнення абітурієнтів: у спорті, мистецтві, громадській роботі, і приймають тих, хто особливо проявив ініціативу і тих, хто, додасть яскравості і різноманітності в життя ВНЗ.

Вчительські рекомендації дуже важливі, оскільки вони допомагають судити і про талант, і про старанність, і про інші якості студента. Твори допомагають відібрати найоригінальніших і винахідливих школярів, а інтерв'ю часто показують, наскільки характер школяра підходить до характеру ВНЗ. Багато школярів вступають у кілька ВНЗ. Щоб зменшити кількість паперів або мережевих форм багато ВНЗ приймають Стандартну заяву (англ. Common Application).

У найбільших університетах абітурієнт зазвичай повинен надходити на певний факультет, але у велику частину ВНЗ він вступає до ВНЗ взагалі. Навіть там, де потрібно вступати на факультет, є способи перейти з факультету на факультет. В інших ВНЗ студент повинен вирішити, в чому спеціалізуватися, наприклад першого, а іноді другого курсу. Іноді на додаток до основної спеціальності (major) можна додати одну або більше додаткових (minor) спеціальностей, іноді можна вибрати дві або навіть три основних спеціальності.

Відвідування кожного курсу дає певну кількість кредитів, які мають певне число годин роботи на тиждень над цим курсом. Студент може вибирати курси, але він повинен заробити більше мінімуму і менше максимуму кредитів і виконати вимоги ВНЗ за спеціальністю або спеціальностями. Вимоги можуть бути конкретні («векторний аналіз») або загальні («9 кредитів гуманітарних наук») і можуть бути виконані в будь-який час до отримання диплома.

Нища освіта в Швейцарії відрізняє прикладний характер: більшість викладачів і майже половина студентів беруть участь у дослідницькій роботі. Держава виділяє на науку близько 2,6 % від ВВП, що вище середнього рівня. На освіту спрямовується 5,2 % ВВП. Для порівняння - в Росії трохи менше 3%, в Китаї - 3%, Німеччині - 4,5 %, Англії та США - 5,5 %. При цьому держава успішно стимулює участь у розвитку науки приватного сектора. Така політика держави привела до того, що маленька Швейцарія стала світовим лідером у наукових дослідженнях нарівні з таким гігантом, як США. Наукові центри, що працюють в області вивчення космосу, атомної енергії, нанотехнологій, і розташовані в Швейцарії, відомі в усьому світі. Секрет такої ефективності державної політики простий: Швейцарія не пішла шляхом комерціалізації освіти. Залишивши вартість навчання у своїх ВНЗ на мінімальному рівні, країна створила всі умови для того, щоб талановита молодь з усього світу згащувала науковий потенціал Швейцарії. У навчання кожного студента в Швейцарії вкладаються кошти, які набагато перевищують середній рівень (21000 доларів проти 14000). За цим параметром Швейцарія і США - безумовні лідери.

При цьому якщо в США частка витрат громадян при навчанні у ВНЗ становить більше 60%, у Великобританії - 65 %, в Канаді - понад 40 %, а в Росії близько 35 %, то в Швейцарії - 0. Швейцарські ВНЗ сьогодні одні з

найдешевших у світі не тільки для своїх власних громадян, а й для іноземних студентів. Якість та вартість навчання у ВНЗ Швейцарії приваблює сюди все більше студентів з інших країн.

Список використаних джерел

1. <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/themen/15.htmT>
2. <http://www.ides.ch/dyn/15421.php>
3. <http://www.universitieshandbook.com/>
4. http://ru.wikipedia.org/wiki/Образование_в_США

ДО ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ТА .. ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛІКУВАННЯ ПСИХІЧНО ХВОРИХ В УКРАЇНІ

Власенко Софія Борисівна, кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Відповідно до статті 30 Цивільного кодексу України, цивільну дієздатність має фізична особа що усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними, набувати для себе цивільних прав і самостійно їх реалізувати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність за невиконання. Об'єм цивільної дієздатності фізичної особи визначається Цивільним кодексом України і може бути обмежений виключно у випадках і у порядку, що встановлений законом [3, стаття 30].

Єдиною підставою для визнання фізичної особи недієздатною є наявність у неї хронічного стійкого психічного розладу, внаслідок якого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Фізична особа оголошується недієздатною лише на підставі судового рішення [3, стаття 39].

Тяжкий психічний розлад - це розлад психічної діяльності (затмарення свідомості, порушення сприймання, мислення, волі, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан та поведінку [1].

Закон України «Про психіатричну допомогу» передбачає презумпцію психічного здоров'я. Психіатрична допомога в Україні надається з урахуванням принципів законності, гуманності, дотримання прав людини та громадянина, добровільності, доступності та необхідності та достатності заходів лікування з мінімальними соціально-правовими обмеженнями [1, стаття 4]. Слід зазначити, що в окремих випадках особа може бути госпіталізована до лікувального закладу у примусовому порядку. Підставою для цього є вчинення чи вияв реальних намірів вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи для оточуючих або неспроможність самостійно задовольнити свої основні життєві потреби [1, стаття 14]. Особа, що була госпіталізована у примусовому порядку, або її законний представник має право подати судове клопотання щодо припинення госпіталізації.

Тяжкі психічні розлади є підставою для подання в суд матеріалів для звільнення засуджених від подальшого відбування покарання. Відповідно до наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18.01.2000 №3/6 [2] до таких захворювань належать:

1. Шизофренічні психози безперервні (проста, гебефренна, кататонічна, параноїдна форми) та нападopodobні прогресивні форми з несприятливим перебігом.

2. Маніакально-депресивний психоз циркулярного типу з маніакальними та депресивними фазами, що часто змінюються, із змішаним психотичним станом, безперервним перебігом захворювання.

3. Психотичні порушення внаслідок органічного враження головного мозку: усі форми синильної деменції, атеросклеротичне слабоумство, Корсаковський психоз (алкогольний, сифілітичний, травматичний), органічне слабоумство.

4. Затяжні реактивні психози з прогресивним перебігом із залученням соматичної ланки, що набувають характеру хронічного психічного захворювання.

5. Хронічні психози різної етіології.

6. Розлади особистості (психопатії): патологічний розвиток особистості з параноїальним або параноїдним маревоутвореннями на відповідній конституційній основі (параноїальна психопатія) на ґрунті інших типологічних варіантів психопатій.

Такі особи потребують лікування у медичному закладі, при відмові від лікування до них застосовуються примусові заходи медичного характеру.

Лікування психічних розладів передбачає не лише медикаментозний а й психотерапевтичний та соціально-реабілітаційний вплив. В досвіді роботи реабілітаційного центру Київської обласної психіатричної лікарні № 1 (смт Глеваха, Київ. обл.) психотерапевтична та соціально-реабілітаційна допомога хворим надається в індивідуальному, груповому та колективному порядку. Групи для занять формуються сумісно психологом, реабілітологом та лікарем-психіатром. Працюють з хворими «першого психотичного епізоду», тобто такими у яких захворювання виявлене вперше і немає яскраво вираженого дефекту особистості, за відповідно складеною та затвердженою програмою. Групові заняття передбачають невелику наповнюваність груп (до 10-12 осіб). До таких занять належать: формування комунікативних навичок, танцювально-рухова терапія, тілесно-орієнтована терапія, музикотерапія, психоаналітичні групи, арттерапія, соціально-комунікативний тренінг, бодіфлекс, антистресовий тренінг.

При роботі з психічно хворими не використовують фруструючі впливи та гіпноз.

До колективних форм реабілітаційної роботи відносяться: кіноклуб, художня самодіяльність, караок, дискотека, школа соціального працівника.

Хворі, які знаходяться на примусовому лікуванні, учасі у групових та колективних заняттях не беруть. За призначенням лікаря-психіатра їм надається індивідуальна психотерапевтична допомога.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 №1489 - III.
  2. Наказ державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18.01.2000 №3/6.
- Цивільний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КОРСУ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ-ЮРИСТІВ

Василенко Марина Миколаївна, викладач кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Формування правової держави та громадянського суспільства висуває підвищені вимоги до випускників вищих закладів освіти, зокрема до юридичних ВНЗ. Перед представниками юридичних спеціальностей постають нові, раніше невідомі соціально-психологічні проблеми, що значно ускладнюють їх професійну діяльність.

На сьогодні в Україні спостерігається тенденція незадоволеності якістю підготовки фахівців цієї спеціальності. Оцінки фахового рівня юристів останнім часом знижуються і не відповідають тим, які були раніше. Тому, важливою задачею для нас є вивчення особливостей особистісно-розвивального середовища майбутніх спеціалістів-юристів. Центральним питанням вищої школи повинно бути гармонійний розвиток студента як особистості та як професіонала.

Дослідження свідчать, що причиною низького рівня засвоєння знань першокурсниками іноді постає не слабка шкільна підготовка, а не сформованість готовності до навчання, проблеми з адаптацією до навчання у ВНЗ. Виходячи з особливої значущості професії юриста в суспільстві, можна стверджувати, що провідного значення у формуванні особистості набувають соціально-психологічні чинники. Тому, наукове обґрунтування особливостей соціально-психологічної адаптації до навчання у ВНЗ та сприяння ефективній

адаптації студентів-юристів, залишається важливим науково-практичним завданням ВНЗ.

Вивченню адаптації студентів на початкових етапах навчання у ВНЗ у психологічній літературі присвячена значна кількість праць, зокрема, Т. Алексеевої, Ю. Боханкової, Н. Герасимової, В. Демченка, О. Кузнецової, Л. Литвинової, В. Скрипник, І. Соколовой та ін.; педагогічні аспекти адаптації студентів розглядаються в працях С. Гури, В. Сорочинської, В. Штифурак та ін. Разом з тим аналіз літератури дозволяє зробити висновок щодо недостатньої розробленості педагогічних моделей адаптації, визначення її основних чинників.

Успішність процесу адаптації залежить від психологічних властивостей особистості, від рівня її розвитку, що визначається оптимальними рівнем особистісної регуляції діяльності та поведінки. До критеріїв адаптованості відносять інтеграцію особистості, знаходження власного місця в соціальній і професійній структурі, загальний рівень здоров'я, здатність розвиватися у відповідності зі своїм потенціалом життєдіяльності, суб'єктивне почуття самоповаги.

В результаті проведеного нами психодіагностичного дослідження студентів-правознавців першого курсу ННШП НАВС, спрямованого на вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації, ми отримали наступні дані.

Першокурсники виділяють наступні адаптаційні проблеми:

- різниця в формі та методах навчання в школі та в інституті (незвична, нова система навчання) - 58%
- особливості організації робочого часу (довгі пари, малі перерви) -
- великий обсяг інформації та велике навантаження - 65%
- невміння працювати з літературою, відсутність навиків самостійної праці - 43%
- відсутність цікавості до обраної професії - 18%
- велика дистанція між студентом та викладачами, керівництвом - 30%.

Отже, проведене нами дослідження показало, що процес адаптації студентів першого курсу є складним, багатоаспектним та динамічним процесом. Це можна пояснити труднощами, з якими студент зіштовхується з першого дня. Усі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них об'єктивно неминучі, інші носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою, вадами виховання в родині і школі. Для успішної адаптації студентів-першокурсників першочерговим є вирішення таких завдань:

1) підвищення рівня інформованості студентів - про умови проживання, про навчальні предмети, професорсько-викладацький склад, студентські організації, психологічну службу ВНЗ;

2) створення сприятливих соціально-психологічних умов - формування колективу, налагодження спілкування у групі, відносин між студентам та викладачами;

3) допомога студентам в оволодінні навчальними навичками, плануванні часу, самоорганізації.

Тому, формування професійно значущих якостей особистості майбутніх юристів має здійснюватися в належних умовах, де створені такі обставини, що процес адаптації буде проходити успішно, а здібності будуть розкриватися максимально.

Список використаних джерел:

1. Васильев В.Л. Юридическая психология. Учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / В. Л. Васильев. - 4. изд., доп. и перераб. - СПб. и др. : Питер, 2001. - 634 с.
2. Гришанов Л.К., Туркал В.Д. Социологические проблемы адаптации студентов младших курсов // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе: Сб. научных трудов. - Кишинев, 1990. - с.3-17.
3. Налчаджян А. А. Личность. Групповая социализация и психическая адаптация / А. А. Налчаджян; АН АрмССР, Ин-т философии и права. - Ереван : Изд-во АН АрмССР, 1985. - 263с.
4. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. /Отв. ред. М. В. Буланова-Топоркова - Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. - 544 с.
5. Фень О. Диагностика психологичних проблем першокурсників // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти: Зб. наукових статей. - Луцьк: Ред.-вид. Від. «Вежа» Волин. держ. ун. ім. Лесі Українки, 1999. - С. 28-37.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ШВЕРСИГЕТУ

Добровольська Наталія Анатоліївна, здобувач Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького *Науковий керівник*: кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Бажанюк В.С.*

Соціально-економічні зміни в системі освіти у сучасних умовах розвитку українського суспільства, спонукають до впровадження нових підходів щодо розвитку обдарованих педагогів, які зможуть успішно оволодівати новими психолого-педагогічними технологіями та активно впроваджувати їх в практичну діяльність викладача в університеті. В психологічній літературі досить динамічно вивчаються педагогічні здібності, обдарованість та творчість: М. Амінов, В.Бажанюк, Ф. Гоноболін, М. Дьяченко, М. Кабардов, Л. Кандибович, В.Клименко, В. Крутецький, Н. Кузьміна, Н. Левітов, А. Маркова, В. Моляко, Т.Остафійчук, Є. Рогов, А. Щербаков та ін. Однак однією з актуальних є проблема розвитку педагогічної обдарованості викладачів фізичного виховання.

Як свідчить практика та досвід навчання викладачів фізичного виховання закладів освіти на курсах підвищення кваліфікації, більшість педагогів потребує актуалізації розвитку потенційної обдарованості. Оскільки сама практика ставить проблеми творчого характеру і удосконалення навчальних програм, розвиток обдарованості педагогів, організація консультативної роботи з батьками студентів.

Результати теоретичного аналізу та отримані нами дані в процесі емпіричних досліджень доводять, що :

1. Обдарованість як генетично та соціально обумовлена індивідуально психологічна відмінність характеризується такими ознаками як максимальне пристосування до світу, оточення, знаходження рішення у всіх випадках, коли створюються нові, непередбачені проблеми, що вимагають саме творчого

¹д²д³. т-г ■

2. Педагогічна обдарованість виступає як інтегративна властивість особистості вчителя, як критерій якісного становлення особистості педагога, що веде до породження нових, оригінальних педагогічних ідей

3. Спортивну обдарованість особистості розглядають як поєднання задатків особистості, що сприяють максимальному розвитку її рухових, фізичних і психічних здібностей для високих досягнень у спорті. В структуру спортивної обдарованості входять фізичні задатки до певного виду спорту; здоров'я (фізична витривалість, сильна нервова система); сенсорно-перцептивні здібності (великий діапазон можливостей органів чуття; швидкість сенсорних процесів; просторово-часова рухова координація); наполегливість у досягненні високих результатів у спорті; гнучка моторна координація; високі адаптивні можливості у ситуації невизначеності.

4. Системний аналіз при вивченні особливостей розвитку педагогічної обдарованості у майбутніх вчителів фізвиховання дозволяє суттєво поглибити і розширити осмислення сутності системи, її структури, організації, цілей і завдань функціонування, закономірностей розвитку, визначити оптимальні шляхи та методи розвитку осіб з високими спортивними здібностями.

5.. Дослідження довели, що в структурі педагогічних здібностей талановитих викладачів повинен бути високий і складний рівень розвитку проєктувальних і конструктивних умінь, які дають можливість регулювати процес діяльності, включати в діяльність, знаходити привабливими різні види діяльності, узагальнювати результати, вміння мотивувати, акцентувати увагу і направляти діяльність та спеціальні здібності до предмету.

6. Для конструювання системи занять з фізичного виховання по певній темі або розділі фітнесу та аеробіки є необхідним вибір певної психолого-технологічної структури з відповідним змістовним наповненням (послідовна структура, блокова структура, різнорідні концепти, однорідна діяльність, групова робота, ситуативна структура, індивідуальні програми). Це дає можливість вміло конструювати заняття, враховуючи при цьому індивідуальні варіації фізичного розвитку кожного студента та створення власних програм досягнення ними фізичної досконалості.

7. Вагомим доповненням до методичного інструментарію викладача фізичного виховання при конструюванні та проектуванні навчальних занять є використання психолого-технологічної карти, яка включає бази даних з наборами навчальних цілей, критеріїв оцінки їх досягнення, форм, методів, способів, прийомів навчання, зразків індивідуальних програм і способів їх складання, особливості використання інших технологічних і інформаційних засобів навчання.

8. В структурі особистості педагогічно обдарованих вчителів відмічається високий і складний рівень розвитку проєктувальних і конструктивних умінь (регулювати процес діяльності, включати в діяльність, знаходити привабливими різні види діяльності, узагальнювати результати, вміння мотивувати, акцентувати увагу і направляти діяльність), що дає можливість здійснювати викладання на високому рівні.

9. Для засвоєння інтелектуального та когнітивного досвіду обдарованим педагогам фізичного виховання необхідне сприйняття визначного педагогічного досвіду інших, розуміння власних сильних та слабких сторін професійної діяльності, вміння використання набутого прогресивного досвіду на практиці.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробленні тренінгу сприйняття інтелектуального та когнітивного досвіду для педагогів фізичного виховання.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ І РЕАЛІЇ УКРАЇНИ

Чернушенко Дмитро Антонович, ад'юнкт кафедри філософії та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ *Вовк В.М.*

Захист та дотримання прав людини в сфері надання психіатричних послуг є лакмусовим папірцем ефективності здійснення соціальних, політичних і демократичних перетворень в нашій країні. Тому ця сфера перебуває під постійним контролем як міжнародної спільноти так і громадянського суспільства. Захист прав вразливих верств населення відображає не тільки юридичний, правовий простір існування людини в сучасному суспільстві, але й висвітлює проблеми ефективності державного управління, рівня надання медичних послуг та стану моральної свідомості і людяності.

Сутність універсальної концепції прав людини може бути окреслена наступним чином - визнання людської гідності і прав людини найвищими абсолютними цінностями; визнання прав людини такими, що не можуть бути відчужені через політику держави; визнання рівності людей в гідності та правах; визнання усєї системи громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини; визнання цінностей демократії та правосуддя; забезпечення системи міжнародної та внутрішньодержавної системи захисту прав людини. [1, с. 60]

Загальна декларація прав людини (1948 р.) є документом, в якому надані найбільш авторитетне визначення міжнародних норм в сфері прав людини. Міжнародний білль про права людини - це неофіційна назва набору міжнародних документів, котрий складається із Загальної декларації прав людини (1948 р.); Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966) [2]; Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, який був прийнятий Генеральною Асамблеєю 16 грудня 1966 року і вступив в силу 3 січня 1976 року [3] та Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про цивільні та політичні права (1966р.) [4]. До базових документів також відносять: Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські політичні права, що стосується скасування смертної кари [5], Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання [6].

Незважаючи на ратифікацію Міжнародного білля про права людини в Радянському Союзі грубо порушувались права людини в тому числі і за

допомогою «каральної психіатрії». Використання психіатрії як механізму переслідування інакомислячих, нерідко використовували для позбавлення від політичних опонентів та проведення заборонених нормами міжнародного права експериментів над психічно хворими пацієнтами. Навіть сьогодні, після того, як Радянський Союз перестав існувати, трапляються випадки застосування психіатрії в політично вмотивованих справах.

Правозахисна організація Amnesty International у своєму річному звіті (був оприлюднений 12 жовтня 2011 року) назвала «тривожною» тенденцію зміни ситуації з правами людини в Україні. Головним чином, занепокоєння міжнародної організації викликають переслідування українських правозахисників правоохоронними органами. Контроль над використанням «каральної психіатрії» знаходиться під пильним контролем суспільства - правозахисних організацій, ЗМІ, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Подібним випадкам надається належна оцінка як в середині суспільства, так і в міжнародному середовищі.

Можна визначити наступні причини, котрі впливають на незадовільний рівень забезпечення державою прав людини в галузі охорони психічного здоров'я: недостатня сформованість державою системи органів та організацій, котрі мають забезпечувати гарантію і захист прав особи в сфері надання медичних послуг; низький рівень фінансування медичної галузі в цілому та психіатричної служби зокрема; незадовільна кваліфікація лікарів, і спеціалістів соціальної сфери; недостатня обізнаність пацієнтів відносно своїх прав. Зазначені проблеми багато в чому залишилися в спадок від радянських часів.

Висновки. Захист прав людини є абсолютною цінністю цивілізованого суспільства. Дотримання прав і свобод найбільш вразливих верств населення - психічно хворих - є абсолютним і безперечним завданням нашої країни як розвиненої, правової, демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Рудинский Ф.М. Права человека в современном мире/ Ф. Рудинский / Сущность универсальной концепции прав человека // Наука прав человека и проблемы конституционного права. - Москва, 2006. - 1234 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Резолюція 2200А [XXI] Генеральної Асамблеї ООН. 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р.)
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.73; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Резолюція 2200А [XXI] Генеральної Асамблеї ООН, 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm.)
4. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про цивільні та політичні права (1966р.); Постанова Верховної Ради України N 582-XII (582-12) від 25.12.90р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/582-12>
5. Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські політичні права прийнятий резолюцією 44/128 Генеральної Асамблеї ООН від 15 грудня 1989 року. Про приєднання до Протоколу див. Закон N756-V (756-16) від 16.03.2007. ВВР, 2007, N 22, ст.297) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/756-16>
6. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/57/199. 18 грудня 2002 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: www2.ohchr.org/english/law/cat-one.htm

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ НЕЙРО-ЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Клименко Олена Олегівна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Науковий керівник:* кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Остафійчук Т.В.*

Серед стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти, визначених «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», є такі:

- реформування системи освіти, в основу якої покладатиметься принцип пріоритетності людини;

- модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу;
- створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей;
- формування безпечного освітнього середовища, екологізації освіти;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі» [2].

У контексті вищевикладеного надзвичайно актуальним є успішне застосування визнаного в світовому освітньому просторі нейро-лінгвістичного програмування (далі - НЛП) [1]. НЛП було розроблене у середині 70-х років ХХ ст. американськими психіатрами Джоном Гріндером і Річардом Бандлером. Учені досліджували поведінку і мову людей, які досягли в житті великого успіху. Метод досить складний, а от розшифровка назви проста. «Нейро» відноситься до процесів мислення і сприйняття, а лінгвістичний - до мовних моделей, які відіграють важливу роль у досягненні успішної комунікації між людьми [1]. Тільки пізніше цей підхід знайшов застосування у викладанні навчальних дисциплін у провідних університетах США. Центральне місце в цьому підході займає розкриття і активізація резервних можливостей особистості в процесі засвоєння нових знань. Наприклад, викладач може запропонувати студентам відчуття в англійській мові категорію «стану», яка виражається дієсловами недоконаного виду.

Отже НЛП - це набір технік, що дозволяють проводити швидкі зміни в мисленні та поведінці людей через неусвідомлюваний ними вплив [4].

Розглядаючи процес навчання і у вищ, зокрема, особливості викладання юридичних дисциплін у контексті НЛП, слід відзначити два основних способи роботи з інформацією, на які доцільно спиратися в процесі навчання: отримання доступу до збереженої в пам'яті інформації та обробка інформації [4]. Система уявлень зумовлена сенсорною домінантою людини, тобто тим, яке з п'яти почуттів - зір, слух, дотик, смак чи нюх - є провідним у процесі сприйняття світу. Згідно НЛП, в отриманні, кодуванні і збереженні інформації людиною задіяні чотири основних репрезентативних системи:

- візуальна - у вигляді образів (домінує зір);
- аудіальна - у вигляді звуків і слів (домінує слух);
- кінестетична (домінують рухові відчуття);
- полімодальна (переважають узагальнені уявлення, розумові процеси).

Так, студенти з переважаючим візуальним каналом сприйняття інформації (візуали) багато читають, тому отримують більше уявлень про характер і структуру навчального матеріалу. Вони краще сприймають новий матеріал, коли він написаний в книзі, на дошці, представлений схематично. Візуали краще справляються з письмовими завданнями і контрольними роботами, ніж переказують текст усно. Аудіали краще сприймають тексти на слух, з більшою охотою слухають лекції. Моторні студенти краще засвоюють матеріал, коли можуть використовувати його у рольовій грі. Тому неправильно є імперативні методи викладачів, які вимагають лише усно доповідати всіх студентів, або представляють свої лекції у вигляді сухої теорії монотонним голосом. За В.В. Новіковою [3], для більшості учнів характерна візуальна система уявлень.

Знання того, яка система уявлень переважає у того чи іншого студента, дозволяє викладачеві:

- значно ефективніше організувати подання інформації;
- полегшити процес запам'ятовування нової інформації;
- усунути бар'єри на шляху до отримання нових знань, які найчастіше пов'язані з невідповідністю обраного викладачем способу роботи і ведучою модальністю студента.

- Тому при викладанні викладачеві необхідно:
- 1) виявити студентів з різними репрезентативними системами;
  - 2) пропонувати різні (для кожного типу студентів - свої) завдання;
  - 3) впливати на всі канали сприйняття і переробки інформації;
  - 4) розширювати способи вирішення студентами навчальних завдань.

Отже, застосування методів і засобів НЛП у навчанні значно розширює методичний репертуар викладача і сприяє підвищенню ефективності його професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов. (Часть 2) / Г. В. Лаврентьев, Н. В. Лаврентьева, Н. А. Неудачина. - Электронный ресурс. - Режим доступа: http://www2.asu.ru/cnpkr/index_files/ucheb_files/innov/Part2/ch6/glava_8_2.html; иКБ: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2/ПЗ#п10>.
2. Национальная стратегия развития освіти в Украине на период до 2021 року - Электронный ресурс. - Режим доступа: иКБ: <http://www.rusnaUka.com/4> SND 2009/Pedagogica/39923.doc.htm.
3. Новикова В. В. НЛП в преподавании иностранного языка. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: иКБ: <http://www.rusnaUka.com/4> SND 2009/Pedagogica/39923.doc.htm.
4. Применение НЛП в преподавании спецкурса «Основы нанотехнологий» / Ю. С. Наголинов А. Ю. Нагориюпа о.с. Погребиаа о.с. Прилепских, С. А. Корнеева, Д. В. Кириухина // Современные проблемы науки и образования. Сер. Педагогические науки. 2013. - № 3.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІДЕАЛУ ЖІНКИ У СУЧАСНИХ ЮНАКІВ

Яременко Василь Сергійович, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Хохліна О.П.*

Стрімкі соціально-економічні зміни в нашій сучасній правовій державі суттєво позначаються на свідомості сучасної молоді, зокрема на становленні ідеалу майбутнього шлюбного партнера. Наше теоретико-емпіричне дослідження спрямовувалося на вивчення ідеалу жінки у юнаків - старшокласників та студентів. Наведемо найсуттєвіші його результати.

Ми виходили з того, що ідеал - це складова спрямованості особистості, що є втіленням досконалості і зразком вищої мети в прагненнях індивіда. Ідеалом може бути особистість вченого, письменника, спортсмена, політика тощо, а також окремі характеристики конкретної людини або риси його особистості. Ідеал являє собою не те, чим людина насправді є, а те, чим вона хотіла б бути, не те, яка вона є насправді, а те, якою вона бажала б бути. Ідеали, таким чином, бувають конкретними та збірними. Чим старшою стає дитина, тим більше вона відходить від конкретних образів (мами, вчительки тощо). Так само, кожна підростаюча особа буде свій ідеал майбутньої подружньої пари.

Ще у працях Платона та Аристотеля розглядається роль ідеальної жінки в політиці та суспільстві. Полісна мораль і родові норми сімейного життя регламентували всі аспекти життя давньогрецької жінки: як має проводитися виховання дитини, коли жінка може і повинна з'являтися в суспільстві, як вона повинна одягатися і виглядати. Але на жаль на той час ще не існувало поняття і значень, якими ми володіємо зараз (ідеал, цінності, світогляд, переконання тощо). Сучасні соціальні опитування чоловіків про ідеал жінки показують, що серед найважливіших якостей ідеалу жінки для чоловіків є розум, зовнішність, доброта. Але ідеал жінки поєднує в собі й всі інші компоненти спрямованості особистості протилежної статі: світогляд, бажання, переконання, схильності тощо. Тобто цей ідеалізований образ буде сукупністю мотивів особистості.

У результаті проведеного емпіричного дослідження ми отримали дані про ідеал жінки у юнаків-старшокласників та юнаків-студентів. Було виявлено, що у юнаків-студентів в ідеалі жінки домінує образ жінки-матері (75%), найменше ж в ньому представлено образ жінки-митця (25%). При цьому для юнаків студентського віку важливими в жінці є такі риси, як непередбачуваність та почуття гумору, дбайливе ставлення до навколишнього середовища, чуйність, терпіння, в міру помітність у колективі, вміння слухати, орієнтованість на сім'ю, любов, натуральність, відсутність шкідливих звичок, реалізм, різноманітність способу життя, рівність у сімейних відносинах.

В ідеалі юнаків-старшокласників домінує образ жінки-матері (55%), найменше ж у ньому представлено образ жінки-кар'єристки (10%). Серед основних рис жіночого ідеалу вони виділяють скромність, вихованість,

дбайливе ставлення до навколишнього середовища, розум, обізнаність, в міру помітність у колективі, вміння слухати, орієнтованість на сім'ю, любов, прагнення до пізнання, товариськість, життєрадісність, натуральність, атлетичність, відсутність шкідливих звичок, мрійливість, різноманітність способу життя, рівність у сімейних відносинах.

Порівнюючи отримані дані, можна дійти до висновку, що на відміну від старшокласників, які ще недостатньо відчули на собі реалії дорослого життя, більшою мірою романтизують, живуть мріями, студенти дивляться на життя більш реалістично. Саме тому ідеал жінки для студента чоловічої статі стає більш наближеним до сімейного життя, більш серйозним та реалістичним.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІДЕАЛУ ЧОЛОВІКА У СУЧАСНИХ ДІВЧАТ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Печенко Наталія Сергіївна, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Хохліна О.П.*

Світлогляд сучасної молоді, зважаючи на його соціальну зумовленість, найбільшою мірою зазнає трансформацій у психічному складі особистості в умовах суттєвих соціальних та економічних змін в нашій правовій державі. Забезпечення ефективної життєдіяльності людини можливе лише при

ванні людського фактора, закономірностей психічного, і передусім психічного, розвитку. Розгляд і розв'язання проблем підготовки молоді до сім'ї, збереження сім'ї потребує дослідження ідеалів майбутнього подружжя. Наше теоретико-емпіричне дослідження було присвячене вивченню ідеалу чоловіка у дівчат юнацького віку. При цьому ми виходили з думки, що важливим фактором, який впливає на вибір чоловіка чи дружини є вік людини, оскільки ідеал не завжди є стійким і знаходиться у динаміці. З віком змінюється особистість, а отже, змінюються ідеали.

Ми враховували, що ідеал — це образ реальної людини або створеного особистістю взірця, яким вона керується в житті протягом певного часу і який визначає програму її самовдосконалення на майбутнє. Ідеали людей формуються під впливом суспільних умов життя, у процесі навчання та виховання [3, с. 54].

На теоретичному етапі дослідження на основі вивчення праць Л.Н. Тимошенко, І.С. Кона, С.В. Ковальова, А.С. Макаренка та ін. було з'ясовано, що для молоді характерним є розбіжність рис бажаного супутника життя і партнера по щоденному спілкуванню, з кола, з якого цей супутник і має бути обраним [1, с. 32-33]. Важливу роль у шлюбних стосунках відіграють уявлення про те, якою має бути кохана людина, яка слугує ніби еталоном вибору і критерієм його оцінки [2, с. 256-278].

На емпіричному етапі дослідження вивченню підлягав ідеал майбутнього чоловіка у дівчат шкільного та студентського віку. Для вивчення зазначених явищ використовувався спеціально розроблений опитувальник. Дослідною роботою було охоплено учнів 11-х класів Ливовецької ЗОШ №2 та студентів 1 курсу ННПП НАВС, що навчаються за спеціальністю «Психологія». Для аналізу емпіричних даних були застосовані методи кількісної й якісної обробки.

В результаті проведеного дослідження, були отримані дані, які свідчать про наступне. Ідеальний образ майбутнього супутника життя у старшокласників та студентів має певні відмінності. Так, більшість студенток серед важливих якостей у свого майбутнього обранця виділяють такі фізичні якості, як: старший за віком, зі світлим кольором шкіри, високий на зріст, повинен займатися спортом. Серед особливостей психіки - життєрадісність, незалежність, тверда воля, сміливість у відстоюванні поглядів; серед соціально-психологічних - любов до дітей та тварин, товариськість та дружелюбність.

Ідеалу майбутнього чоловіка школярів-старшокласників, за даними анкетування, притаманні: серед фізичних якостей - атлетичність, високий зріст, пряме волосся, смуглявий колір шкіри; психологічних - акуратність, вихованість, життєрадісність, відповідальність, тверда воля, сміливість, вміння визнавати свої помилки, турботливість, терпимість до поглядів інших, мужність; серед соціально-психологічних - любов до дітей та тварин, широке коло друзів.

Список використаних джерел

1. Андреева Т. В. Семейная психология / Андреева Т. В. - Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004. — 244 с.
2. Берн, Меган Шон. Гендерная психология. / Берн Меган Шон. - М.: Олма-пресс-инвест, 2004. - 320 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія / Максименко С. Д. - К.: Центр учбової літератури, 2010 - 272 с.

ДО ПРОБЛЕМИ СУТІ ТРИВОЖНОСТІ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЇЇ ЗНИЖЕННЯ У ЛЮДИНИ

Гордієнко Катерина Олександрівна, студент навчально-наукового інституту

Жува та психології Національної академії внутрішніх справ
Жуковий керієніс: доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Хохліна О.П.*

В умовах сучасних соціально-економічних змін посилюється увага до проведення в Україні правових реформ, які свідчать про піклування про громадян, про їх задовільні умови життєдіяльності. Однак, вирішення проблем людини в правовому аспекті потребує розв'язання й проблем суто психологічних. Однією з таких є проблема зниження тривожності особи. Наше дослідження присвячене теоретико-емпіричному вивченню тривожності студентської молоді у зв'язку з її само актуалізацією, яка розглядається як можливий чинник зниження досліджуваного показника дезадаптованості особистості. Проведення такого дослідження потребує шонайперше з'ясування теоретичних засад дослідження - визначення сутності тривожності, її видів, психологічних причин тривожності та способів їх подолання, а також самоактуалізації особистості.

Вивчення праць А.Маслоу, К. Роджерса, А.М.Прихожан, С. К'єркегора, Г.С.Салліван, К. Хорні та ін. показало, що тривожність є одним з найсуттєвіших показників дезадаптованості особи. Вона розуміється як готовність або схильність до переживання страху, що проявляється у стані доцільного підвищення сенсорної уваги і напруження в ситуації можливої небезпеки; суб'єктивний прояв неблагополуччя особистості, пов'язаний з очікуванням невдач [5].

Виділяється тривожність особистісна та реактивна. Ситуативна або реактивна тривожність - це емоційна реакція на стресову ситуацію, стан переживання напруги, занепокоєння, заклопотаності та ін.; особистісна тривожність - стійка індивідуальна характеристика, яка відображає схильність суб'єкта до тривоги і передбачає наявність у нього тенденції сприймати досить широке коло ситуацій як загрозливі, відповідаючи на кожен з них певною реакцією [2].

Виділяються два основних джерела стійкої тривожності: довготривала зовнішня стресова ситуація, яка виникла в результаті частого переживання стану тривоги, та внутрішня - психологічна і/або психофізіологічна [1]. Регуляція тривожності здійснюється в результаті зовнішніх коригуючих впливів та особистісних проявів, таких як саморегуляція, самовіддача, самовираження, самоствердження, саморозкриття у різних сферах життєдіяльності, що ототожнюється з самоактуалізацією [4]. Тобто, тривожність можна розглядати як властивість, що є протилежною самоактуалізаційній тенденції: успішність адаптації особи пов'язана з особистісним зростанням, її самоактуалізацією [3]. Тому ми припустили, що зниження рівня тривожності і відновлення адаптаційних ресурсів людини можливе завдяки самоактуалізаційним процесам особистості. На доведення такого припущення й спрямовувалось наше пілотажне емпіричне

дослідження, що показало наявність виразного позитивного зв'язку між досліджуваними явищами. Водночас досліджувана проблема у зазначеному напрямі потребує подальшого поглибленого вивчення. Зокрема, предметом нашого дослідження на наступному етапі є вивчення тривожності особи у зв'язку саме с професійною само актуалізацією студентської молоді в умовах вищого навчального закладу. Отримані дані дозволять визначити конкретні шляхи та рекомендації щодо підвищення рівня адаптації молодих фахівців до ефективної життєдіяльності та покращення їх самопочуття.

Список використаних джерел

1. Мэй Р. Смысл тревоги / Ролло Мэй ; [пер. с англ. МИ. Заваслова , А.И. Сибуриной]. - М.: Независимая фирма «Класс», 2001. - 240 с.
2. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / Анна Михайловна Прихожан. - М.: Моск. психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. — 304 с.
3. Психологія особистості: Словник-довідник / [За редакцією П.П. Горностая, Г.М. Титаренко]. - Київ: Рута, 2001. - 320 с.
4. Халік О.О. Особливості переживання тривожності у практичних психологів-початківців / Олена Олександрівна Халік // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. - №26 (50). - С. 380-386.
5. Діапар В.В. Сучасний глумачний психологічний словник. - Харків:

СЕКЦІЯ 9: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Котирло Оксана Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Сьогодні біржова діяльність ґрунтується в основному на загальному законодавчому забезпеченні розвитку країни, за винятком деяких спеціальних актів, які, однак, не дають змоги ефективно розвиватися біржовому ринку. Варто зазначити, що нині законодавче забезпечення є недостатнім для розвитку бірж, оскільки воно не тільки не задовольняє, а в багатьох напрямках і стримує біржову діяльність.

Наші біржі не є «класичними біржами» і з тим набором товарів, які виставляються на торги. В усьому світі класичними є 60-70 найменувань товарів і продуктів, тоді як на найбільших наших біржах в день торгів виставляються до тисячі найменувань. Це відбувається через відсутність сертифікації та біржових стандартів. Тому переважна кількість товарів, що реалізуються на наших біржах, не завжди стають предметом біржової угоди на класичних біржах. Інша особливість розвитку біржового процесу в нашій країні пов'язана зі спрямованістю біржової діяльності. Якщо в країнах з розвиненою біржовою економікою головне місце за обсягами біржового обороту посідають фондові біржі, то в нас перевага на боці товарних бірж.

Успішний розвиток біржового ринку неможливо без формування відповідного управлінського механізму регулювання, що забезпечує дотримання інтересів усіх учасників біржової торгівлі. Метою регулювання біржової діяльності є забезпечення стабільності, збалансованості та ефективності функціонування біржового ринку.

Регулювання біржової діяльності — це нормативно врегульована система способів і прийомів щодо відповідного впорядкування діяльності біржових інститутів й укладання біржових угод за встановленими правилами й вимогами.

Біржове законодавство — це зовнішня форма регулювання біржової діяльності, що відображає його внутрішню структуру. Система біржового законодавства це система всіх 'упорядкованих відповідним чином нормативно-правових актів, що регулюють відносини, які виникають у сфері біржової діяльності. Регулювання' біржової діяльності тісно пов'язане з іншими галузями права, що пояснюється складністю суспільних відносин, які виникають у процесі утворення, функціонування та розвитку біржових інститутів. Загалом, галузями, суміжними з біржовим правом, є цивільне, господарське, адміністративне, фінансове, кримінальне та кримінального процесу та інші галузі права.

Джерелами біржового права виступають законодавчі та нормативно-правові акти, що містять правові норми, 'які регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі утворення, функціонування та розвитку біржових інститутів. Джерела біржового права поділяють: джерела, правові норми яких визначають загальні правила поведінки учасників біржових правовідносин (Конституція України, Цивільний кодекс ' України, Миший кодекс України, Закони України «Про господарське товариство», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції»); джерела, правові норми яких визначають безпосередню поведінку учасників біржових правовідносин, зокрема під час укладання і виконання біржових угод (Господарським кодексом України, Законами України «Про товарну' біржу», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», окремими нормативним актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерств та відомств тощо.)

Завданнями державного регулювання біржової діяльності мають стати: реалізація державної політики розвитку біржового ринку; гарантування

рівних прав і безпеки для професійних учасників і клієнтів біржі; створення інформаційної системи біржового ринку і здійснення контролю за обов'язковим розкриттям відповідної інформації учасниками ринку. Для регулювання вітчизняного біржового ринку та координації діяльності його учасників в Україні створена і функціонує система органів влади та державного управління, серед яких варто виокремити такі: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України інші державні органи.

Саморегулювання біржової діяльності спрямоване на подальший розвиток біржового ринку, а тому позитивними його рисами, що характеризують цей інститут біржового права, є: розробка правил поведінки самими професійними учасниками конкретного біржового ринку, що реально відображає його 'особливості; економія державних коштів шляхом скорочення апарату управління біржовим ринком; встановлення громадського контролю; оскільки учасники біржового ринку, як правило, більше зацікавлені в нормальному регулюванні, ніж державні чиновники; запровадження етичних норм поведінки професійних учасників біржового ринку за допомогою громадського контролю.

З метою покращення функціонування біржового товарного ринку та його регулювання доцільно розробити та затвердити державну концепцію (програму) розвитку біржового товарного ринку. Це могло б 'забезпечити використання важелів державного регулювання для створення умов вільної конкуренції, сприяння організації прозорого ринку в Україні та інших питань немонопольного характеру. Доцільно також розробити та впровадити Державний стандарт на документацію, яка обслуговує укладання угод купівлі-продажу на товарних біржах.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Ферліовський Олександр В'ячеславович, доцент кафедри господарсько- правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Серед численних економічних проблем, які постали перед Україною у період переходу її від командно-адміністративної до ринкової форми ведення господарства, чільне місце посідає створення ефективної системи оподаткування юридичних і фізичних осіб. У цьому зацікавлена як держава, податкові органи, так і платники податків. Тому особливої актуальності набувають дослідження теоретичних, методологічних і прагматичних підвалин податкової політики та формування податкової системи в державі.

На жаль, поки що діюча система оподаткування є не зовсім досконалою і не повністю відповідає вимогам часу. Сьогодні ще існують неузгодженості та протиріччя окремих норм податкових законів, їх нестабільність, бессистемне надання пільг та перекручування суті окремих видів податків.

Податкова система в кожній країні є основою економічної системи. Вона, з одного боку, забезпечує фінансову базу держави, а з іншого - виступає головним важелем реалізації державної економічної політики. В умовах формування ринкової економіки виконання доходної частини Державного бюджету України є одним із актуальних завдань, успішне вирішення якого створює сприятливі умови для суспільного розвитку.

Діюча система оподаткування сьогодні не задовольняє ні державу, ні платників податків. Цілий ряд прорахунків та перекосів, які були допущені при її створенні, привели до того, що податки не виконують повноцінно ні фискальної, ні стимулюючої функцій. Сфера матеріального виробництва практично задушена податками, що веде до скорочення оподатковуваних оборотів, а значить, і до зменшення бюджетних надходжень. У результаті функціонуюча податкова система замість стимулювання виробництва спричиняє його скорочення, а замість поповнення доходної частини бюджету - призводить до його зубожіння. Суть проблеми полягає в тому, що при

створенні цієї системи не було повною мірою враховано теоретичні принципи оподаткування, виведені на підставі багатого досвіду. Тому треба проаналізувати відповідність функціонуючої в Україні системи оподаткування існуючим теоретичним принципам.

У процесі реформування системи оподаткування в Україні важливою проблемою є не лише рівень податкового тягаря, а й оптимальне поєднання прямих і непрямих податків. Слід зазначити, що в останні роки у вітчизняній системі оподаткування спостерігається тенденція до збільшення частки прямих податків, що відповідає практиці розвинутих країн. Непрямі податки хоч і зручніші для фіскальних органів з позиції їх стягнення, однак їх сплата лягає тягарем на плечі кінцевого споживача. Тому переваження справедливих прямих податків дасть змогу уникнути таких негативних наслідків, як зuboжіння більшості населення, подальший спад і занепад вітчизняного виробництва, нездатного конкурувати з дешевою продукцією іноземних фірм, тощо.

У процесі реформування системи оподаткування в Україні необхідно докорінно змінити ставлення до місцевих податків і зборів, суттєво підняти їх значення у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів. Найсуттєвішими видами місцевого оподаткування, на нашу думку, є незначна фіскальна роль податків і зборів та відсутність прав у органів місцевого самоврядування запроваджувати на своїй території власні податки і збори. Річ у тім, що на місцях завжди є свої особливі об'єкти оподаткування, які можуть відчутно наповнити місцеві бюджети, а отже, дати змогу спрямувати додаткові кошти на розв'язання економічних і соціальних проблем регіонів.

Як свідчить практика, неможливо побудувати ефективну податкову систему, не сформувавши платника податку як елемент податкової системи, як суспільний інститут. Для цього потрібно проводити всебічну організаційну і просвітницьку роботу з платниками податків, урегулювати і вдосконалити інформаційні потоки між платниками податків та органами контролю за їх сплатою, а також враховувати соціально-культурні й психологічні особливості громадян країни, усталені традиції при прийнятті рішень у галузі оподаткування.

Сплата податків має носити обов'язковий характер. Система штрафів і санкцій, громадська думка у країні мають бути сформовані таким чином, щоб несплата або несвоєчасна сплата податків були менш вигідні платникові, ніж вчасне і чесне виконання зобов'язань перед бюджетом.

В умовах економічної нестабільності, існування різного роду механізмів, приховування прибутків та ухилення від сплати податків удосконалення системи оподаткування в Україні та підвищення її ефективності повинно йти шляхом пошуку найбільш надійних та стабільних джерел сплати податків. Поряд з цим, виходячи з вимог податкової реформи, одним з пріоритетних її напрямів має стати реальне полегшення податкового тиску на економіку за допомогою розширення переліку об'єктів оподаткування.

Аналіз діючої податкової системи України свідчить про необхідність її реформування. На нашу думку, в основі податкової системи повинні бути прямі податки, тобто податки, де об'єктом оподаткування є доходи фізичних осіб, прибуток юридичних осіб, земля, майно та капітал. При оподаткуванні доходів фізичних осіб та прибутку юридичних осіб повинна використовуватись диференціація ставок податків в залежності від виду діяльності та розміру отриманого доходу.

Податкова реформа в Україні повинна бути спрямована на усунення основної проблеми - зняття податкового тягаря. Першим кроком повинно бути реформування системи непрямих податків разом із зменшенням обов'язкових нарахувань на фонд оплати праці.

Необхідність зменшення нарахувань на фонд оплати праці та реформування системи соціального забезпечення не викликає жодного сумніву. По-перше, ці нарахування є найбільшими порівняно з іншими країнами, вони виступають важливим фактором зростання цін, зниження конкурентоспроможності українських товарів. По-друге, система соціального забезпечення - джерелом функціонування якої є обтяжливі нарахування для підприємств.

Слід зазначити, що основною метою реформування системи оподаткування є сприяння стабілізації матеріального виробництва, підвищення його ефективності, на цій основі задоволення державних та соціальних потреб. Система оподаткування повинна забезпечити оптимізацію структури розподілу і перерозподілу національного доходу. Реформуванню підлягають правові норми, що визначають форми, механізми регулювання, встановлення величини та порядку справляння податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету, внесків до державних цільових фондів, необхідних державі для виконання їх функцій.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Тарасенко Олег Сергійович, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри оперативного-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

Одним із головних завдань оперативних підрозділів є попередження злочинів, в т.ч.в сфері економіки. Дане твердження впливає з низки нормативно-правових актів, які регламентують діяльність оперативних підрозділів, зокрема відповідно до:закону України «Про міліцію» працівник міліції має право проводити аудіо-,відео-, фотофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій[1], закону України «Про оперативно- розшукову діяльність» - вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження злочинів [2]; відомчого наказу [3], -завданнями підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю є вивчення, аналіз та оцінка оперативної обстановки з попередження злочинів у сфері економіки, а також вжиття оперативно-розшукових заходів з попередження злочинів у сфері економіки; відомчого наказу [4],обов'язками підрозділів ДСБЕЗ є проведення регулярного аналізу розвитку криміногенних процесів, з метою вжиття заходів упереджувального характеру до їх нейтралізації тощо.

Втім, після проведення детального аналізу зазначених вище нормативних актів, нами встановлено певні законодавчі не доопрацювані питання, пов'язаних, з порядком регулювання діяльності оперативних підрозділів щодо попередження злочинів у сфері економіки.

В першу чергу доцільно відзначити закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»[2], який фактично передбачає здійснення протидії кримінальним правопорушенням, в т.ч. їх попередження, а саме, як нами зазначалося вище, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередженнязлочинів (ст. 7). Також ст. 10 закріплено, що матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються: для попередження злочинів.Поряд з цим, на нашу думку, не зрозуміло чому даний закон не містить вичерпного переліку оперативно-розшукових заходів, які можна проводити під час попередження злочинів. Зазначений перелік також відсутній і у відомчому наказі [3], який безпосередньо регламентує діяльність підрозділів ДСБЕЗ.

Що ж стосується спеціальної настанови з попередження злочинів [3], то вона містить лише поверхневі обов'язки підрозділів ДСБЕЗ щодо попередження злочинів.

Виходячи з наведеного з метою ефективної діяльності оперативних підрозділів та правоохоронних органів загалом, на законодавчому рівні доцільно закріпити наступні положення:

- в законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також відповідних відомчих наказів передбачити вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів, які можна проводити з метою попередження злочинів;
- в законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити ст. 9-2 підставою закриття оперативно-розшукової справи - попередження тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- в наказі МВС України «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» визначити права підрозділів ДСБЕЗ щодо попередження злочинів;

- затвердити новий наказ про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів, в якому передбачити конкретні обов'язки підрозділів ОВС по попередженню кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року // ВВРУ УРСР. — 1991. — № 4. — Ст. 4.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135. — XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 22. — Ст. 303.
3. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України № 769 від 03 верес. 2012 року.
4. Про затвердження Наставови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів: Наказ МВС України: від 25.06.2001 р.. № 507. - К., 2001. - 14 с.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІ ПО ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Косиця Ольга Олексіївна, ад'юнкт Національного університету Державної податкової служби України

Важливість дослідження питання обміну податковою інформацією між Міністерством доходів і зборів України та податковими органами зарубіжних країн є важливим із врахуванням того, що порушення податкового законодавства часто пов'язані з зовнішньо економічною діяльністю суб'єктів господарювання і мають міжнародний характер.

Організаційно-правові засади отримання інформації з іноземних джерел досліджувалися у працях вчених та практиків у сфері оподаткування, зокрема В.Т. Білоусом, В.Р. Жвалюком, Т.О. Проценко, Л.А. Савченко та ін.

Так, дослідник Л.А. Савченко [1] проводить аналіз порядку співпраці з іноземними правоохоронними органами при здійсненні перевірки результатів зовнішньоекономічної діяльності, науковець Т.О. Проценко [2], досліджуючи міжнародні процедури обміну інформацією та податкового аудиту, справедливо звертає увагу на те, що під час проведення податкової перевірки компаній з іноземними інвестиціями чи тих, що ведуть операції за кордоном, податковим інспекторам потрібні дані з додаткових джерел інформації, а процедура їх отримання потребує правового врегулювання.

Сьогодні міжнародна нормативна база у питанні співпраці в податковій сфері є доволі розвиненою. По-перше, майже всі договори щодо подвійного оподаткування містять положення про обмін інформацією між фіскальними органами сторін. По-друге, Україна з 2009 року є учасником Конвенції Ради Європи про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах [3], якою передбачено обмін податковою інформацією, можливість одночасних податкових перевірок і перевірок за кордоном, а також допомоги в стягненні податків. По-третє, між державами СНД діє нормативна база для активної податкової співпраці у вигляді Угоди про співробітництво держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з податковими злочинами [4].

У національному законодавстві норми, які передбачають міжнародний обмін податковою інформацією закріплені Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 р., законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р., наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку обміну податковою інформацією за спеціальними письмовими запитами з компетентними органами іноземних країн» від 30.11.2012 № 1247.

Враховуючи, що розвиток міжнародного переміщення людей, капіталу, товарів та послуг, хоча він є вигідним, розширив можливості ухилення від сплати податків і тому вимагає розширення співробітництва між податковими органами зарубіжних країн та його належного правового врегулювання.

Список використаних джерел

1. Савченко, Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: Монографія. - Ірпінь: Академія ДПС України 2001. - 362 с.
2. Проценко Т.О. Правове регулювання адміністрування податків і митних платежів: дис., доктора юрид. наук: 12.00.07 / Проценко Тарас Олександрович; НУДПСУ. - Київ, 2007. - 395с.
3. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах: Закон України № 677-УІ від 17.12.2008 // Офіційний вісник України. - 2009р. - №52/ №100. - 2008. - ст. 3288.
4. Угода про співробітництво держав - учасниць СНД у боротьбі з податковими злочинами: Постанова КМУ України від 24 червня 2006 р. № 871 // Офіційний вісник України - 2006 р. - № 26 - 2006. - ст. 1897.

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Бондарчук Є.С., здобувач кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

На сьогоднішній день в Україні постала проблема щодо фінансового забезпечення регіонального та місцевого самоврядування. Місцеві податки та збори, що є основою дохідної бази місцевих бюджетів, поки що не виконують функції щодо надання їм фінансової автономії. Але зарубіжний досвід європейських та інших країн свідчить про те, що удосконалення потребує структура та механізм дії місцевих податків. Питаннями щодо організації системи місцевого оподаткування займаються багато зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, а саме: І. Алексєєв, Р. Брейлі С. Буковинський, О. Василик, О. Кириленко, І. Назаркевич, В. Опарін, К. Павлюк, Л. Тарангул, С. Юрій та інші.

Згідно Податкового Кодексу України, кількість місцевих податків та зборів зменшилась - з чотирнадцяти місцевих податків та зборів залишилися чотири [4, ст. 10]. Загалом місцеві податки і збори необхідні для того, щоб місцеві органи влади мали можливість надавати послуги, рівень яких відповідає обсягу сплачених податків. Тому, що кошти, які зібрані на місцях використовуються більш ефективно й заощадливо, ніж виділені центральним урядом. Тобто діє спрощена структура завдяки скасуванню дванадцяти місцевих податків і зборів: ринкового збору; комунального податку; податку з реклами; дев'яти інших місцевих податків і зборів. Фактично залишаються три «старих» збори: за провадження деяких видів підприємницької діяльності; за місця для паркування транспортних засобів та єдиний податок. Та вводяться «нові»: податок на нерухоме майно, крім податку на земельні ділянки та туристичний збір.

Чинна в Україні система податків і зборів не відповідає принципам Європейської хартії місцевого самоврядування, тому потребує свого реформування. Саме у процесі реформування місцевого оподаткування ми повинні опиратися на досвід країн із розвиненою ринковою і перехідною економікою, при цьому враховуючи стан вітчизняної економіки. Характерними рисами сучасних місцевих податків зарубіжних країн є їх множинність, регресивність, широке охоплення платників [1].

Як свідчить досвід зарубіжних країн, до місцевих податків можуть відноситися такі платежі як податок на доходи фізичних осіб, плата за землю, податок із власників транспортних засобів. В Україні ці податки відносяться до загальнодержавних, але відповідно до Бюджетного Кодексу України повністю зараховуються до місцевих бюджетів. Отже, в Україні порівняно з іншими країнами перелік місцевих податків і зборів є досить незначний. Якщо в українському законодавстві визначено близько чотирьох місцевих податків і зборів, то в окремих країнах Європейського союзу їх кількість перевищує сто. Місцеве оподаткування в Україні поки що не виконує ні фискальної, ні регулюючої функції, а є другорядним відносно до державного оподаткування. Саме тому вітчизняна система місцевого оподаткування, потребує докорінного реформування у контексті зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування. Система місцевих податків і зборів має багато недоліків. Найбільш суттєві недоліки системи місцевого оподаткування в Україні незначна фискальна роль місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України; вузький перелік даних податкових платежів; відсутність у органів місцевого самоврядування самостійних прав щодо запровадження на їхній території власних місцевих податків та зборів.

На наш погляд в Україні слід розширити перелік місцевих податків, які б виступали у якості плати населення за надані місцеві послуги, тобто шляхом запровадження нових податків і зборів, надання статусу місцевих окремим загальнодержавним податкам, за рахунок введення місцевих акцизів на тютюнові та алкогольні вироби, що обмежувало б вживання шкідливих для здоров'я людини товарів. При цьому вони повинні мати цільове використання. А також, актуально було б запровадити місцеві екологічні податки, збори за розміщення новозабудов у центральній частині міста, вдосконалити справляння гастрольного збору. Доцільно встановити місцеві збори за

послуги, що надаються комунальними службами: за прибирання вулиць, вивіз сміття, утилізацію відходів. Можна ще ввести штрафні санкції за несвочасне вивезення сміття, які сплачували б контори, що відповідають за його вивіз. Ця проблема, притаманна як великим, так і малим містам, вже потрапила в розряд екологічних, тому потребує негайної уваги. Разом з цим треба насамперед оновити правове регламентування справляння місцевих податків і зборів через прийняття відповідного закону, врахувавши при цьому суттєві зміни, що мали місце у відносинах власності, реальних доходах населення та соціальній культурі. В умовах сьогодення, зарубіжний досвід переконує, що в Україні також є можливість і перспективи для запровадження податків на цінні папери, на біржові операції, грошові капітали, приріст капіталу, на право розміщення офісів у центральній частині міста.

Таким чином, основними напрямками податкової політики у сфері місцевого оподаткування є: забезпечення реалізації основних принципів податкової і бюджетної політики, спрямованої на створення міцної фінансово-економічної бази; створення стабільної законодавчої бази оподаткування, з метою збільшення податкових надходжень до бюджетів місцевого самоврядування; удосконалення структури податкових органів; активізація роботи з підвищення правової культури населення; посилення державного контролю за додержанням чинного законодавства щодо оподаткування, справляння передбачених законом місцевих податків і зборів. Отже, удосконалення системи місцевих податків і зборів, зростання їхньої фіскальної ролі як фундаментального напрямку зміцнення місцевих бюджетів сприятиме підвищенню ефективності регіональної фіскальної політики, стимулюватиме соціально-економічний розвиток регіонів і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Кириленко О.П. *Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): Навч. посібник.* - Тернопіль: Економічна думка, 2000.- с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://cnby.narod.ru/text/Econom/finance/kin/enko/sty/2-3.html>
2. Місцеве самоврядування в Україні в 2010 році. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dialogueauc.org.ua/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/StahMS%20v%20Ukrain%20201011.pdf>
3. Назаркевич І. Місцеве оподаткування і механізми його вдосконалення // *Регіональна економіка.* - 2008. - №2. - С. 290-295.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: текст документа від 02.12.2010 р. - № 2755-к. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
5. Фінансова основа місцевого самоврядування в Україні: унормування у проєкті податкового кодексу України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/february2009/11.htm>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пінчук Василь Васильович, здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ *Гринчак В.М.*

Досвід функціонування і координації правоохоронних органів Європи свідчить про таке. По-перше, значно меншою є штатна чисельність та загальна кількість органів, що протидіють злочинності у сфері економіки. По-друге, в країнах Європи наближені або прирівняні до статусу військовослужбовців лише ті підрозділи правоохоронних органів, які здійснюють безпосередній опір злочинцям і мають право застосовувати зброю і заходи з обмеження прав громадян. Усі заходи, прямо не пов'язані із забезпеченням громадської безпеки, боротьбою з кримінальною злочинністю і розслідуванням злочинів, повинні здійснювати державні чиновники [1]. Всі інші підрозділи МВС та правоохоронні органи мають бути цивільними, а їхні службовці - перебувати на державній службі. Перегляд функціональних повноважень і кількості правоохоронних органів, що протидіють злочинності у сфері економіки, потребуватиме скорочення штатів, можливо, ліквідації певних структур.

Ще одним напрямом удосконалення законодавства у цій галузі є деполітизація діяльності правоохоронних органів. Практика призначення на посади голів правоохоронних органів політичних фігур, які часто змінюються залежно від політичної ситуації, не сприяє підвищенню ефективності діяльності органів, які протидіють злочинності у сфері економіки.

просто не встигають вивчити ситуацію під час своєї короткої каденції. Це також не сприяє зміцненню процесуальної незалежності слідчих підрозділів відповідних органів, які здійснюють протидію злочинності у сфері економіки, оскільки із зміною влади іншими стають пріоритети розслідування тих чи інших резонансних кримінальних проваджень.

З метою активізації діяльності правоохоронних і контролюючих органів, які здійснюють виявлення економічних злочинів, необхідно:

- переорієнтувати названі органи з виявлення незначних економічних злочинів на викриття найбільш небезпечних злочинів у найважливіших сферах життя держави та у сферах, де ця злочинність набула особливо небезпечного поширення (наприклад, у паливноенергетичному комплексі чи у кредитно-фінансовій галузі);

- розробити та запровадити в діяльність правоохоронних органів відповідні методики виявлення та збирання інформації про факти економічних злочинів.

- Для роботи у зазначених органах, організувати постійне вивчення законодавства про підприємницьку діяльність, створити необхідні умови та гарантії для нормальної службової діяльності. Розроблення та впровадження заходів щодо ооротьби з організованою злочинністю у сфері економіки передбачають необхідність:

- розробити нові більш ефективні угоди про співробітництво з відповідними інституціями держав-членів ЄС з питань боротьби з організованою економічною злочинністю;

- сприяти проведенню порівняльного аналізу і збору інформації стосовно міжнародної організованої злочинності, її причин, зв'язку з іншими формами злочинності, а також щодо запобігання і боротьби з нею.

Також слід виділити галузі запобігання злочинним проявам у сфері економіки певні напрями запобіжних заходів.

Заходи профілактики:

- зменшення готівкових розрахунків у господарському та цивільному обороті;

- реалізація механізму повної чи часткової деприватизації, якщо приватизація здійснена з порушенням передбачених законом умов;

- фінансовий моніторинг обігу готівкових коштів;

- законодавче врегулювання політичного і управлінського лобізму;

- декларування доходів населення;

- забезпечення відкритості державних закупівель, проведення їх на конкурентних засадах;

- забезпечення відкритості, конкуренції та обліку при наданні юридичним та фізичним особам прав на земельні ділянки;

- диверсифікація джерел надходження в Україну енергоносіїв та стратегічних промислових матеріалів;

- поширення технологій енергозбереження у народному господарстві, використання альтернативних джерел енергії;

- співпраця із закордонними правоохоронними органами, які спеціалізуються на запобіганні злочинам у сфері економіки.

Заходи випередження злочинів у сфері економіки:

- створення служб, підрозділів на підприємствах, які б відповідали за їх економічну безпеку;

- створення об'єднань товаровиробників за відомчою належністю, статутна діяльність яких була б спрямована на захист галузевого бізнесу;

- заходи припинення злочинів у сфері економіки мають здійснюватися в межах компетенції уповноважених суб'єктів [2].

Список використаних джерел :

1. Карасик В. Замість довгих промов... / В. Карасик // Дзеркало тижня. - 2010. - 13-19 листоп. (№ 42) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.dt.ua/1000/1050/70776>.

2. Рекомендації Робочої групи «Перспективи співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» щодо протидії корупції в сфері земельних відносин // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.euconvention.org.ua/ РГ-ні-Перспективи-співробітництва-України-та-ЄС-у-сфері-юстиції-свободи-та-безпеки/.

ПОДАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Сокуренко Віталій Валерійович, слухач магістратури Національної академії внутрішніх справ

Метою впровадження інформаційних технологій в органах державної податкової служби України є розроблення і здійснення заходів щодо вдосконалення механізму справляння податків та підвищення рівня обслуговування платників податків шляхом створення і розвитку інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж служби, забезпечення комплексного захисту інформаційних ресурсів.

Запровадження в органах ДПС подання податкової звітності в електронному вигляді відбулося у 2004 році із затвердженням наказу ДПА України № 357 «Про затвердження формату (стандарту) електронного документа звітності платників податків» (зараз вже втратив чинність) й відносини регулюються Наказом ДПА України № 351 від 19.08.2005 року з аналогічною назвою [1] та наказом ДПА України від 10.04.2008 р. № 233 «Про подання електронної податкової звітності» [2], яким затверджено Інструкцію з підготовки і подання податкових документів в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку та Примірний договір про визнання електронних документів.

З 2009 року розпочато експериментальне використання програмного забезпечення інформаційного порталу податкової адміністрації як складової централізованої системи електронної звітності й запроваджено централізовану систему електронної звітності платників податків.

Також ДПА України розроблено та безкоштовно розповсюджується серед платників податків програмне забезпечення по формуванню та передачі до органів ДПС податкової звітності в електронному вигляді засобами телекомунікаційного зв'язку. Для допомоги платникам податків у кожній державній податковій інспекції визначені особи, на яких покладена відповідальність за постійне консультування платників податків з питань інсталяції та налагодження програмного забезпечення Системи формування та подання до органів ДПС засобами телекомунікаційного зв'язку. Органи ДПС забезпечуються розміщеними на інформаційних дошках відомостями про порядок подання податкових документів в електронному вигляді, адреси та контактні телефони відповідальних осіб.

Завдяки цим заходам спостерігається постійне зростання кількості платників, які скористалися можливістю формування та подання звітності в електронному вигляді та надання розшифровок податкових зобов'язань та податкового кредиту.

До основних переваг електронної звітності відносяться: економія робочого часу платників податків; звітність, надіслана до податкового органу електронною поштою через мережу Інтернет із застосуванням посиленних сертифікатів ключів електронного цифрового підпису, не потребує дублювання на паперових носіях, а також їх зберігання; не витрачається час у чергах до податкового інспектора або «вікна» прийому звітності при її поданні, оскільки достатньо її лише сформувати в електронному вигляді за допомогою спеціальних програм та передати через мережу Інтернет до податкового органу; гарантія автоматичної перевірки підготовлених документів на наявність арифметичних помилок та описок; суттєве скорочення термінів проведення перевірки щодо правомірності заявлених до відшкодування сум ПДВ та забезпечення своєчасного їх відшкодування платнику податку; можливість оперативного оновлення форматів подання документів в електронному вигляді по телекомунікаційним каналам зв'язку (у разі зміни форм податкових декларацій, інших документів, які є підставою для нарахування і сплати податків, або при введенні нових форм декларацій платник податків автоматично отримує можливість оновлення версій форматів); можливість отримання платником податків інформації щодо стану розрахунків стосовно сплати податків та заборгованості перед бюджетом; підтвердження доставки звітності (податковий орган надсилає квитанцію про отримання податкової декларації каналами телекомунікаційного зв'язку); конфіденційність інформації; оперативність обробки отриманої інформації у податковому органі.

Ми вважаємо, що такий революційний крок, як повне переведення всіх платників податків на систему електронної звітності має великі переваги у порівнянні з «класичною» паперовою системою, що пов'язана з втратами часу, чергами, та, власне, з витратами коштів на придбання паперових бланків кожної звітної форми.

Але як і все нове, електронна система ще проходить апробацію й вже зараз можна навести її недоробки.

При отриманні квитанції №2 при здачі електронної звітності виникають наступна проблема: при отриманні квитанції №2 з поміткою «Документ прийнято на районному рівні» згідно з Інструкцією затвердженої наказом ДПА від 10.04.2008 р. № 233 «Про подання електронної податкової звітності» [2] документ вважається зданим, але співробітники податкових органів керуючись встановленими планами щодо податкових навантажень, надають зданому податковому звіту гриф «До відома», не повідомляючи про це підприємство. Це є порушенням зазначених інструкцій, так як звіт може бути або «здано» або «не здано». Наприклад, якщо не прийнятим вважається звіт «Податкова декларація з податку на додану вартість» то це призведе до того, що контрагенти-покупці не можуть скористатися податковим кредитом, а на підприємство, яке вважає звіт зданим, у зв'язку з отриманням повідомлення №2, можуть накласти фінансові санкції за невчасно надану звітність. Така ситуація є неприпустимою й вимагає негайного виправлення, адже фактично такі випадки на підприємстві можуть траплятися кожен місяць.

Наступна проблема існує стосовно звіту «Податкова декларація з податку на додану вартість». При заповненні форми звіту, програма не повідомляє про недійсність свідцтва про реєстрацію платника ПДВ. Можливості перевіряти кожного разу при заповненні реєстру податкових накладних актуальність інформації відносно окремого контрагента часто не має часу. Тому виникають непоодинокі випадки, коли йдуть розрахунки та випусються податкові накладні на платника ПДВ якого юридично не існує. Ця може призвести до неврахування частини податкового кредиту, що тягне за собою, дотримання податку, а також пеню та адміністративні штрафи. Зовсім абсурдна ситуація виникає коли само працююче підприємство позбавляють свідцтва платника ПДВ, не повідомляючи його про це. Звіти від підприємства приймаються на загальних підставах, а програма «БЕСТ-ЗВІТ ПЛЮС» автоматично не видає помилки при заповненні графи «номер платника». Цю недоробку треба усунути шляхом підвантаження вищенаведеною програмою необхідної інформації з реєстру платників ПДВ у автоматичному режимі з сайту ДПА, тобто це справа для розробників програмного забезпечення, які працюють на ДПА.

Інша проблема електронної звітності стосується роботи з іноземними контрагентами суб'єкта господарювання. При поданні документа «Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України» програма БЕСТ-ЗВІТ ПЛЮС, коли вбиваються данні іноземних громадян, видає помилку у зв'язку з відсутністю у останніх по-батькові. И таким чином звіт не вводиться в базу й вважається не зданим, що знову таки тягне за собою фінансові санкції. Приходиться відвідувати податкову та надавати належним чином засвідчену копію паспорту іноземця. Це віднімає дуже багато часу та не сприяє підвищенню позитивного іміджу працівників ДПА. Ви рішення цієї проблеми також криється у зміні програмним шляхом форми звіту (додання відповідного символу «б/пб», активного поля для відмітки тощо).

Інші проблеми які виникають під час здачі звітності у електронному вигляді у платників податків часто можна побачити на форумах ДПА [3], зараз ці проблеми здебільшого пов'язані з конфліктами криптографічного програмного забезпечення з різними почтовими клієнтами, а раніше були більш різноплановими. Так, перша «БЕСТ-ЗВІТ ПЛЮС» не сприймала українську велику літеру «І» [4], зараз це вже виправлено.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження формату (стандарту) електронного документа звітності платників податків: Наказ ДПА України від 10.08.2005 р. № 351 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/search/word>
2. Про подання електронної податкової звітності: Наказ ДПА України від 10.04.2008 р. № 233 // Офіційний вісник України. - 2008. - № 31. - С. 101.

ДПА України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.stg.gov.ua/iframe/posts/list/90/25420.page>.
4. Український фінансово-бухгалтерський портал «Дебет-кредит» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://cib.lkicot.ua/rea4.php?14.423098.pa#e=2>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дяченко Тетяна Володимирівна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Науковий керівник*: кандидат економічних наук, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Загорняк Н. Б.*

Сучасна зовнішньоекономічна діяльність України є ваговою складовою економічного розвитку держави. Правове регулювання даного виду діяльності є актуальним питанням, особливо в контексті сучасних інтеграційних процесів. Наша країна активно рухається до міжнародної спільноти, і на цьому шляху постають різні проблеми, зокрема належне правове регулювання певних сфер, у тому числі і зовнішньоекономічної.

Як відомо, запорукою належного правового регулювання є узгодженість правових норм. Робота щодо забезпечення правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності проводиться у двох напрямках: зовнішньому та внутрішньому. Зовнішній напрям полягає в імплементації до національного законодавства норм міжнародної спільноти, внутрішній - передбачає узгодження норм, що містяться у правих актах України, між собою [1, с.54]. Якщо у зовнішньому напрямі законодавець працює досить активно, то внутрішньому напрямі приділяється недостатньо уваги.

Наукові дослідження правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності проводили такі вчені як Г. Л. Знаменський, І. П. Кияниця, Л. В. Коваль, В. К. Мамутов, А. В. Омельченко, Д. Є. Павлюк А. М. Сиротюк, С. І. Юшина та ін. Однак, незважаючи на це, дане питання потребує подальших досліджень.

Головними проблемами правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності є застарілість норм, які не відповідають сучасному стану економічних відносин, неузгодженість основоположних правових актів у даній сфері, наявність великої кількості нормативно-правових актів, надмірна деталізація змісту зовнішньоекономічного законодавства тощо.

Серед наявних прикладів існуючих проблем можна навести те, що з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» кореспондують положення 554 нормативно-правових актів України різної галузевої належності [2]. Дане явище викликає досить суттєві проблеми у суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що стримує розвиток економіки в цілому. Також, як зазначалося вище, проблемою правового регулювання є надмірна деталізація змісту законодавства в даній сфері, прикладом є дія таких законів як «Про вивіз (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину», «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур», «Про вивіз (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів» тощо.

Прикладів існуючих проблем в законодавстві про зовнішньоекономічну діяльність можна наводити досить багато, однак актуальним постає питання вирішення поставлених проблем. В даному аспекті думки вчених різняться. Умовно їх можна поділити на дві групи: представники першої групи пропонують вирішити дані проблеми шляхом кодифікації нормативно-правових актів даної сфери (Л. В. Коваль, А. В. Омельченко, Д. Є. Павлюк А та ін.); представники другої групи пропонують йти шляхом узгодження змісту нормативно-правових актів.

Ми є прихильниками першої групи дослідників, адже, по-перше, глобальною проблемою всього українського законодавства є наявність великої кількості правових актів; по-друге, кодифікація існуючого законодавства про зовнішньоекономічну діяльність дасть змогу вирішити відразу декілька проблемних питань, зокрема, зменшить обсяг правових актів, усуне

неузгодженість між ними, виправить колізії, які виникають при застосуванні правових норм, а також дасть змогу виробленню чіткої системи законодавства про зовнішньоекономічну діяльність.

Підсумовуючи, слід відмітити, що в Україні зовнішньоекономічна діяльність має законодавче забезпечення, яке потребує якісного вдосконалення у контексті сучасних інтеграційних процесів України.

Список використаних джерел:
1. Юшина С.І. Сучасний стан та деякі колізії правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / С.І. Юшина // Вісник господарського судочинства. - 2009. - № 1. - С. 34-38.
http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Economics/15_101303.doc.htm

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВАЛЮТНИХ БІРЖ В

Поліщук Наталія Володимирівна, студент навчально-наукового інституту

Жава та психології Національної академії внутрішніх справ

Жуковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Котурло О.О.*

Найважливішою умовою нормального функціонування відкритої ринкової економіки в будь-якій державі є побудова повноцінного валютного ринку та ефективної системи його регулювання. Система валютного регулювання в Україні почала формуватися ще в 1992 р., а з прийняттям Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. у нашій країні розпочався процес лібералізації валютного регулювання [3]. Це був перший етап становлення системи валютного регулювання в Україні.

У жовтні 1994 р. розпочався другий етап, на якому відбулася подальша лібералізація валютного ринку України [1]. Отже, в Україні залишився один законний курс, і це сприяло прогресивному розвитку валютного ринку країни. Ще одним важливим документом стала Постанова Правління НБУ «Про заходи щодо лібералізації валютного ринку України» від 16.05.1995 р.

На третьому етапі формування валютної системи, який розпочався з впровадження грошової реформи восени 1996 р., роль УМВБ як центру проведення валютних операцій продовжувала зростати. У березні 1999р. В Національний банк України припинив торгівлю іноземною валютою на УМВБ. У листопаді 2003р. відновлено торгівлю розрахунковими валютними ф'ючерсними контрактами, базовим активом яких став офіційний курс іноземних валют, що встановлювався НБУ, та крос-курси [1]. Отже, становлення та розвиток системи валютного регулювання в нашій країні були досить складними, і на сьогодні функціонування всієї системи в цілому та Української міжбанківської валютної біржі зокрема має суттєві недоліки, тому потребує серйозного реформування. Корисним на цьому шляху може стати зарубіжний досвід функціонування валютних бірж. У деяких країнах валютні біржі відіграють вирішальну роль у визначенні офіційних курсів іноземних валют до національної. Така система існує на Філіпінах, в Азербайджані, Грузії та Білорусі. Крім того, у світі спостерігається тенденція до об'єднання валютними біржами своїх торговельних майданчиків або електронних торговельних систем, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та ліквідності національних ринків, а також скороченню операційних та інших витрат учасників фінансового ринку [2, с. 36-40]. Найвідоміші валютні біржі розташовані в Німеччині, Франції, Японії, країнах Бенілюксу та Скандинавії. На цих валютних біржах проводиться офіційна фіксація валютних курсів кілька разів протягом ділового дня; потім зафіксовані валютні курси публікуються в офіційних біржових бюлетенях. Однак ці курси використовуються банками й різними підприємствами лише як довідкові при підписанні контрактів, а на практиці майже всі угоди укладаються банками за власними встановленими поточними валютними курсами.

Проведений аналіз діяльності валютної біржі в Україні дав змогу виявити певні недоліки, виходячи з яких і з урахуванням зарубіжного досвіду, доцільно запропонувати такі напрями її реформування:

1. Прийняття спеціалізованого законодавства, яке регулювало б усі аспекти функціонування валютної біржі, оскільки на сьогодні ці питання регулюються виключно локальними нормативними актами й немає жодного подібного централізованого законодавчого документа, а чинні на сьогодні централізовані нормативно-правові акти лише частково регулюють це питання.

2. Надання на законодавчому рівні Українській міжбанківській валютній біржі більш вагомій ролі у встановленні офіційного курсу валют, що дуже важливо в кризові періоди та періоди фінансової нестабільності в країні. Важливість такого кроку пояснюється тим, що валютні інтервенції з боку національного банку, які виступають найбільш дієвим способом зміцнення національної валюти, дають найвищий ефект при проведенні їх саме через валютну біржу, оскільки на біржовому ринку сконцентрована велика кількість важливих учасників, які здійснюють операції з іноземною валютою в значних розмірах.

3. Відокремлення валютної секції зі складу універсальної Української міжбанківської валютної біржі і створення на її базі окремої спеціалізованої валютної біржі, оскільки на сьогодні спеціалізацією УМВБ є переважно торгівля на фондовому та товарному ринках, а це суперечить сутності й основному призначенню валютної біржі, тобто організації торгівлі саме валютою.

4. Комерціалізація валютної біржі в Україні.

Реалізація наведених вище заходів дасть можливість значною мірою підвищити ефективність функціонування валютної біржі в Україні та її роль у системі державного валютного регулювання.

Список використаних джерел:

1. Берлач А.І. Організаційно-правові основи біржової діяльності [Електронний ресурс] / А.І. Берлач, Н.А. Берлач, Ю.В. Діларіонов.

2. Економічна енциклопедія : у 3 - х т. / [за ред. С.В.Мочерного та ін.]-К.: Академія, 2000. - Т.1. - 864 с.

3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р.

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Кравець Ярослава Ігорівна, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Котирло О.О.*

Розвиток ринкової системи господарювання в Україні неможливий без таких інститутів обміну, як біржі. На сьогоднішній день в Україні зареєстровано майже 580 універсальних, фондових, товарно-сировинних і агропромислових бірж, що значно більше, ніж у США та інших країнах із розвинутою ринковою економікою. Однак кількісна перевага жодним чином не сприяла підвищенню ефективності їх діяльності. Ринок біржової торгівлі в Україні відособлює особливості української економіки і специфічний за формами створення, кількістю, територіальним розміщенням, характером функціонування, структурою реалізованих товарів.

Товарна біржа - це організований, постійно діючий ринок масових, стандартизованих, замінних товарів та товарних деривативів, на якому в умовах вільної конкуренції формуються ціни, здійснюється їх котирування, забезпечується деперсоніфікація й публічність торгу та зниження трансакційних витрат [1, с.22].

Як свідчить світовий досвід, біржі створюються тільки у великих ділових центрах. В Україні біржова діяльність здійснюється у всіх регіонах.

У 2012 році на біржах України було проведено майже 46 тис. торгів. Однак середній обсяг одного торгу не перевищує 500 тис. гривень. Проте така кількість біржових угод забезпечена штучно, шляхом реєстрації експортних

контрактів, укладених на позабіржовому ринку за заздалегідь задекларованими цінами, без проведення торгів у реальному конкурентному середовищі, коли ціна встановлюється на основі балансу попиту і пропозицій, адже фактично товаровиробники через біржі продають лише 0,1-0,2% від загального обсягу реалізованої продукції. Спрямування своєї діяльності виключно на реєстрацію експортних угод докорінно змінює функції товарних бірж, перетворюючи їх у звичайних гуртових посередників та віддаляючи від аналогів, що діють в інших країнах. Тобто інтенсивне кількісне зростання біржової мережі не впливає на якісний рівень розвитку біржової діяльності, який залишається низьким.

Неефективне функціонування біржового ринку зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Зокрема, серед об'єктивних факторів можна виділити такі:

1. Недосконалість законодавства, що регулює біржову діяльність. Відсутність законодавчо встановлених правил поведінки на біржовому ринку та прийняття численних нормативно - правових актів - одні з яких сприяли розвитку біржової торгівлі а інші, навпаки, запроваджували обмеження, які загрожували існуванню біржової діяльності, свідчить про відсутність в Україні послідовного й ефективного державного регулювання біржової діяльності.

2. Вузькість правового поля діяльності товарних бірж, що долається за допомогою різноманітних нормативних актів, більшість з яких слід розглядати як форму адміністративного впливу, що штучно створює економічні умови для діяльності товарних бірж. Ці адміністративні заходи в різні часи передбачали створення аграрного біржового ринку.

3. Створення біржового ринку продукції, що надходить у рахунок погашення заборгованості за оплати зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування, погашення податкової заборгованості та поставки підприємствам агропромислового комплексу матеріально - технічних ресурсів, які одержують за рахунок бюджету.

4. Організацію торгівлі заставним майном та обмеження біржової діяльності на ринку нерухомості шляхом виключення нерухомості з біржових товарів. Однак ці адміністративні заходи діяли або нетривалий час, або їхній вплив виявився незначним [2, с. 77].

Суб'єктивними чинниками можна вважати:

1. Відсутність необхідних знань та недостатня поінформованість товаровиробників щодо технологій та переваг біржової діяльності.

2. Небажання виробників і посередників вести чесну прозору торгівлю.

Отже, у процесі розвитку біржової торгівлі, відповідно до світового досвіду та національних особливостей України, подальший розвиток біржового ринку повинен відбуватися у напрямку створення Єдиної біржової системи в Україні, для чого необхідно:

1. Оптимізувати кількість бірж.

2. Забезпечити ефективне регулювання біржової діяльності шляхом створення Комісії з біржового товарного ринку України та розрахунково - клірингових установ.

3. Покращити систему моніторингу кон'юнктури біржового ринку, висвітлювати котирування не лише фактичних біржових цін, а й прогноз на наступні місяці.

4. Розробити і запровадити систему економічних заходів, спрямованих на стимулювання виробників до реалізації сільськогосподарської продукції через прозорі процедури біржового ринку [2, с. 83].

До цього часу біржі в Україні не посили належного місця, як того вимагають нові економічні умови, що викликає необхідність переосмислення їх сутності та призначення розробки науково обгрунтованих пропозицій щодо формування ефективного біржового механізму, сприятливих організаційних і правових умов їх функціонування.

Список використаних джерел:

1. Науменкова С.В. Зарубіжний досвід організації систем регулювання й нагляду за діяльністю фінансових установ/ С.В. Науменкова // Фінанси України - 2012. - №12. - с. 20-27.

2. Пасічник Т.О. Європейська інтеграція фондового ринку України як механізм зниження ризиків / Т.О. Пасічник, О.В. Копилова // Фінанси України - 2012. - №6. - с. 77-84.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

Греков Іван Олександрович, студент факультету економіки, менеджменту і

Жукова Київського національного торговельно-економічного університету
Жуковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету *Сударенко О.В.*

Складність податкових відносин, не завжди чітко нормативно-правове регулювання останніх супроводжується виникненням податкових конфліктів, які згодом переходять у податкові спори.

У науковій літературі питанню регулювання податкових спорів приділено багато уваги, зокрема, можна виділити таких науковців, які досліджували це питання: Кучерявенко М.П., Трофімова Л.В., Свириденко В.М., Кіщенко В.С. та ін. Проте багато питань залишаються недослідженими, а деякі висновки представників науки фінансового права носять дискусійний характер, що і зумовлює необхідність проведення нових досліджень у зазначеній сфері.

Основа правового регулювання податкових спорів складають норми Конституції України, зокрема, ст. 55, яка передбачає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Після роз'яснення такого питання, як правове регулювання податкових спорів, особливу увагу приділяють аналізу ст. 20 Податкового кодексу України (далі — ПК України), яка закріплює права контролюючих органів, ст. 56 ПК України, що визначає порядок оскарження рішень контролюючих органів. [2]

Як правило, податковий конфлікт, а згодом і податковий спір, виникає з приводу оскарження рішень контролюючих органів. Відповідно до пп. 14.1.7 п. 14.1 ст. 14 ПК України, оскарження рішень контролюючих органів — оскарження платником податку податкового повідомлення — рішення про визначення сум грошового зобов'язання платника податків або будь-якого

Рішення контролюючого органу в порядку і строки, які встановлені цим кодексом за процедурами адміністративного оскарження, або в судовому порядку.

Однією з перших проблем, яка виникає при дослідженні податкових спорів, є розмежування понять «податковий конфлікт» та «податковий спір». На нашу думку, поняття «податковий конфлікт» ширше ніж «податковий спір». «Податковий спір» — це податковий конфлікт, якому надають процесуально-правовий характер.

З огляду на складність податкових відносин, податкові спори можуть виникати в різних сферах та з різних підстав, як з ініціативи платника податків, шляхом оскарження рішень контролюючих органів, так і з ініціативи контролюючих органів.

Другою проблемою, є визначення структури податкового спору. З огляду на те, що податковий спір виникає з податкового конфлікту, варто порівняти структуру податкового конфлікту та податкового спору. Так, Кіщенко В.С., дослідивши структуру податкового спору, зазначає, що вона є юридичною конструкцією, зовнішнім вираженням правової сутності податкового спору і до структурних елементів відносить сторони, предмет та підставу. [4, с. 460-

Водночас, Свириденко В.М., при дослідженні структури податкового конфлікту, як більш ширшого поняття, дає розширений перелік структурних елементів податкового конфлікту. Зокрема, суб'єктів конфлікту, його предмет, об'єкт, суб'єктивну та об'єктивну сторони. [3, с. 19]

На наш погляд, для структури податкового конфлікту є більш характерним наявність таких елементів, як суб'єкт, об'єкт і предмет податкового конфлікту.

Третьою проблемою при дослідженні податкового спору є дослідження способів вирішення податкових спорів. Податкові спори можуть бути вирішені

у досудовому (адміністративному) та судовому порядку. Більшість податкових спорів, на сьогодні, вирішується в судовому порядку. Тому, одним з основних завдань є необхідність забезпечення ефективного вирішення податкових спорів у досудовому порядку. Необхідно відмітити, що якщо податковий спір виникає з питань неоднозначного трактування прав і обов'язків платника податків чи контролюючого органу, такі спори вирішуються на підставі принципу презумпції правомірності рішення платника податку. [2, пп. 4.1.4, п. 4.1 ст. 4]

Отже, дослідження правового регулювання податкових спорів з метою їх зменшення та ефективного вирішення є важливим напрямком діяльності як науковців, так і податкових органів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України — 1996 — № 30 — Ст. 141.
2. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України — 2011 — № 13-14, № 15-16, № 17 — Ст. 112.
3. Свириденко В.М. Структура податкового конфлікту та внутрішнє упорядкування його складових // *Фінансове право*. — 2011. — № 2 (16). — С. 18-21.
4. Кіщенко В.С. Поняття та структура податкового спору як виду правового спору // *Форум права*. — 2010. — № 4. — С. 458—461 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zhukovskiy.kyiv.ua/news/journals/EP/2010_4/10kscenko.pdf

СЕКЦІЯ 10: РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО ТА ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНЕСЕННЯ ПОНЯТЬ «ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ» Й «БЮДЖЕТНА ЗВІТНІСТЬ» У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Пивовар Юрій Ігорович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного інституту Національного авіаційного університету

Одним з гострих практичних питань у сфері бюджету, що потребують передусім теоретичного вивчення з метою надання методичних рекомендацій, є звітність учасників бюджетного процесу.

Згідно з правовими положеннями чинного Бюджетного кодексу України звітна діяльність учасників бюджетного процесу виникає й здійснюється на двох останніх стадіях бюджетного процесу: при виконанні бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місяцевий бюджет); при підготовці та розгляду звіту про виконання бюджету і прийнятті рішення щодо нього (ст. 19).

При цьому стаття 58 зазначеного Кодексу закріплює чотири види звітності: а) оперативну; б) місячну; в) квартальну; г) річну.

Водночас при організації й здійсненні звітності діяльності в сфері бюджету розпорядниками й одержувачами бюджетних коштів допускаються безліч порушень різного ступеню важливості, що зумовлено зокрема недостатньою підготовленістю відповідальних за цю роботу осіб.

Однією з причин цьому є відсутність системних знань у зазначеній сфері, а також невідомі значне трактування теоретиками й законодавцем відповідних базових категорій. Якщо в економічній науці терміни «звіт», «звітність», «звітуння» переважно трактуються як документація, система відповідних показників, тоді як представники фінансово-правової науки дані категорії пов'язують передусім з фінансовими правовідносинами, називаючи різновидом, наприклад, податкових, бюджетних, валютних, тощо [1 2; 3; 4; 5].

Вважаємо, що для підгалузі бюджетного права загалом та бюджетного процесу зокрема, характерним є особливий вид правовідносин - звітні правовідносини, що виникають з приводу фінансової, бюджетної звітності та становлять відповідно зміст фінансової (бюджетної) звітної діяльності. При цьому одні з них можна віднести до матеріальних - стосуються бухгалтерських та інших показників, що складають відповідну звітність; інші - до процесуальних - стосуються порядку формування, погодження, подання, оприлюднення тощо такої звітності.

Аналіз статті 58 Бюджетного кодексу України дозволяє співвіднести фінансову й бюджетну звітності як рівнопорядкові: «... фінансову та бюджетну звітність», що складають єдину «звітність про виконання Державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ)» [6]. Разом з тим, деякими дослідниками фінансова, бюджетна та звітність про виконання Державного бюджету України ототожнюється - вивчається у одному синонімічному ряді. Так, наприклад Н.Я. Якимчук при дослідженні звітності в бюджетному процесі ототожнює терміни «річний фінансовий звіт», «звітуння про виконання бюджету», «звіти про витрачання бюджетних коштів», «звіт про виконання закону про Державний бюджет України» використовуючи їх для означення одього і того ж явища [7, с. 375-387]. Необхідно відмітити, що різне розуміння означених категорій притаманне й практичним працівникам, серед яких одні стверджують, що фінансова й бюджетна звітність є різними видами звітності; інші - вказують про їх синонімічність; а треті - говорять, що фінансова звітність включає бюджетну.

Не можемо погодитись з позицією ототожнення цих явищ та вважаємо, що бюджетна та фінансова звітність співвідносяться як особливе й загальне. А термін «звітність про виконання Державного бюджету України» взагалі вважаємо складовим різновидом бюджетної звітності. Критерієм розмежування передусім варто вважати предмет звітності. Так, предметом фінансової звітності є «бухгалтерська звітність, що містить інформацію про

фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період» (ст. 1) [8]; бюджетної - сукупність упорядкованих за певною ознакою, взаємопов'язаних між собою показників, що характеризують кількісні та якісні сторони виконання бюджетів різних рівнів [9]; а звітності про виконання Державного бюджету України - показники, що характеризують кількісні та якісні сторони виконання виключно Державного бюджету України.

Отже, теоретичні питання звітності залишаються відкритими доки національне законодавство не легалізує й не уніфікує єдине нормативне трактування цього явища, що в кінцевому варіанті сприятиме покращанню фінансової (у тому числі бюджетної) діяльності усіх суб'єктів бюджетних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Пахомов І.Н. Фінансове право : [Учебник] ; [Тринадцатое третье, с изменениями и дополнениями] / И. Н. Пахомов. - Х. : ООО «Одиссей», 2007. - 328 с.
2. Петрусенко А. Г. Контрольно-счетные органы Российской Федерации как субъекты бюджетных правоотношений: вопросы правового регулирования : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / А.Алексей Георгиевич Петрусенко. - Ростов-на-Дону, 2006. - 204 с.
3. Фінансове право: навч. посіб. / за заг. ред. Д. М. Павлова, О. А. Кузьменко, А. Г. Чубенка. - К. : КНТ, 2009. - 52а с.
4. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні : теорія, практика та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Віктор Дмитрович Чернадчук. - К., 2010. - 419 с.
5. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: [Підручник] / Орлюк О. П. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 808 с.
6. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456^{VI} // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2010. - № 50-51. - Ст. 512
7. Якимчук Н. Я. Правовий статус розпорядників бюджетних коштів в Україні : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Якимчук Наталя Яківна. - К., 2010. - 556 с.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-Х^{II} // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1999. - № 40. - Ст. 365.
9. Петрачкова М.І. Бюджетна звітність як основне джерело інформації для аналізу виконання бюджетів / М.І. Петрачкова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Новітні наукові досягнення» (2011 г.) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_NND_2011/Economics/7_81803.doc.htm

ПРАВОВА РЕФОРМА У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Пожидаєва Марія Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ Влащенко Олена Сергіївна, головний казначей відділу видатків та розпорядників бюджетних коштів УДКСУ у Голосіївському районі міста Києва

Загальновизнаною тенденцією прогресу світової економіки є використання у розрахунках безготівкових коштів. Так, в Україні з метою стимулювання зростання безготівкових розрахунків у свій час було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» від 18.09.2012 р., який набув чинності з 18.10.2012 р.[1]. Згідно з нормами цього Закону Національному банку України надано право встановлювати граничні суми розрахунків готівкою для фізичних та юридичних осіб, а також для фізичних осіб-підприємців (див. ч. 3 ст. 1087 ЦК України).

Відповідну функцію законодавець закріплює і за контролюючими органами, у тому числі і за органами доходів і зборів, яка полягає у здійсненні контролю за додержанням порядку приймання готівки для подальшого переказу (крім приймання готівки банками), за дотриманням суб'єктами господарювання установлених законодавством обов'язкових вимог щодо забезпечення можливості розрахунків за товари (послуги) з використанням електронних платіжних засобів, порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій (див. пп.19-1.1.4. п.191.1 ст. 19-1 Податкового кодексу України).

На сьогодні Національний банк України на нормативно-правовому рівні встановив розмір ліміту готівкових розрахунків для фізичних осіб до 150 тис. грн., який діє з 01.09.2013 р. А для підприємств (підприємців) гранична сума

розрахунків готівкою між собою протягом одного дня ще раніше була визначена у розмірі 10 тис. грн яка є чинною і не зазнає змін.

Згідно з п. 2 Постанови Правління Національного банку України «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою» від 06.06.2013 р. фізичні особи мають право здійснювати розрахунки на суму, яка перевищує 150 000 гривень, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок, внесення та/або перерахування коштів на поточні рахунки (у тому числі у депозит нотаріуса на окремий поточний рахунок у національній валюті) [2]. Отже, з 01.09.2013 р. готівкові розрахунки фізичних осіб не можуть перевищувати 150 тис. грн. Даний ліміт переважно поширюється на фінансові операції, пов'язані з купівлею та продажем нерухомості, дорогих транспортних засобів та інших предметів розкоші. На думку експертів, запровадження граничної суми у такому розмірі може призвести до зниження частки готівкових розрахунків на 3-5% в Україні [3].

Перехід на безготівкові розрахунки передбачає, що торгові операції будуть здійснюватись за допомогою карткових банківських карток покупців чи розрахунками з їх поточних рахунків, що може збільшити базу оподаткування через примусовий вихід з «тіні» певних доходів окремих верств населення. І, відповідно, останні будуть сплачувати набагато більше податків до бюджету. Дане положення стосується певної категорії платників податків. Наприклад, осіб, які офіційно, за укладеним договором, не працюють або працюють як дрібні підприємці чи допоміжний персонал з невеликими зарплатами; осіб, які згідно з законом зобов'язані подавати декларації про доходи. Разом з тим, зазначені особи можуть дозволити собі купівлю нерухомості або дорогого автомобіля за готівку. При цьому суми угод істотно перевищують їх офіційну заробітну плату.

Проте, згідно з ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» за допомогою поточного рахунку відповідні державні органи зможуть відстежувати суми великих покупок у розмірі 150 тис. грн. Також при порівнянні руху коштів по певному картковому рахунку можна буде визначити реальні витрати його володільця та порівняти їх з офіційною декларацією про доходи цієї особи. Так, законодавець визначає, що у даному випадку банки розкривають інформацію стосовно операцій за рахунками лише конкретної юридичної особи або фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України на їх письмову вимогу, а органам доходів та зборів на їх письмову вимогу - щодо виключно наявності банківських рахунків. При цьому Державній службі фінансового моніторингу України на її запит банками надається повна інформація щодо фінансових операцій, які стали об'єктом фінансового моніторингу (аналізу) згідно із законодавством щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також учасників зазначених операцій.

Таким чином, ст. 62 даного Закону потребує внесення змін у сферу регулювання порядку отримання інформації про операції за поточними рахунками саме фізичних осіб (клієнтів банків) відповідними державними органами у певних випадках.

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що обмеження розрахунків готівкою має спричинити поступову легалізацію доходів, що сприятиме боротьбі з тіньовою економікою, корупцією, контрабандою, «чорною готівкою» і, в подальшому, повноті наповнення публічних грошових фондів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків: Закон України від 18.09.2012 р. // "Голос України". - 2012. - № 195.

2. Постанова Правління Національного банку України «Про граничну суму встановлення розрахунків готівкою» від 06.06.2013 р. № 210 // Офіційний вісник № 54 - Ст. 1111. Ліміт в 150 тисяч гривень - адекватна цифра для начала процедури скорочення доли нафтинних расчетов [Електронний ресурс] // Режим доступу:

ЩОДО КВАЛІФІКАЦІІ ШАХРАЙСТВА З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Жук Ілона Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Відповідно до ст. 222 КК України (зі змінами від 15.11.2011 року) під шахрайством з фінансовими ресурсами розуміється «надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності». За наявними даними, у переважній більшості випадків метою вчинення цього злочинного діяння є отримання банківського кредиту (88 %), відтак є доцільність зосередити увагу на вказаних порушеннях кримінального законодавства насамперед, у сфері банківського кредитування [1, с. 85].

Отже, об'єктом злочину виступають суспільні відносини у сфері надання фінансових ресурсів. Предметом злочину в даному випадку можна визнати інформацію про господарське або фінансове становище фізичної чи юридичної особи, що надається винним кредитній установі з метою отримання відповідної фінансової допомоги. При цьому надана інформація є завідомо неправдивою, - її зміст умисно перекручується таким чином, щоб вона вплинула на оцінку платоспроможності потенційного позичальника, і стала належною підставою для прийняття рішення про надання йому кредиту. Як правило, вона подається у документованому, інколи електронному, вигляді.

Об'єктивна сторона шахрайства з фінансовими ресурсами характеризується активними діями у формі надання завідомо неправдивої інформації. Під наданням розуміється надсилання, вручення, інша передача (сповщення) інформації працівникам банку будь-яким способом. Ще раз підкреслимо, надані неправдиві відомості за своїм змістом повинні об'єктивно впливати на винесення уповноваженою особою або органом (кредитним комітетом) відповідного кредитного рішення. Такими відомостями можуть бути документи, що ідентифікують особу (приміром анкети); фінансові документи (довідки про доходи); документи по забезпеченню кредиту (правовстановлюючі документи на предмет іпотеки); що засвідчують фінансове чи господарське становище юридичної особи (комерційні угоди, виписки з банківських рахунків) тощо. Перелік необхідних для отримання кредиту документів зазвичай встановлюється банківською установою відповідно до норм чинного законодавства та внутрішніх нормативних документів (Положення про кредитування тощо). Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що: 1) приховування (неповідомлення) особи певної інформації, тобто пасивна форма обману, не є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, якщо при цьому не було внесено неправдивої інформації до документів; 2) надання неправдивих відомостей, які не були і не могли бути підставою для винесення позитивного кредитного рішення, виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 222 КК України.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 222, має формальний склад і визнається закінченим з моменту надання конкретному адресату відповідної неправдивої інформації незалежно від того, чи вдалося винному завдяки цьому отримати фінансову допомогу.

Суб'єкт злочину, з урахуванням останніх законодавчих змін, - загальний. До 2011 р. суб'єктами злочину визнавалися виключно громадяни-підприємці; засновники суб'єктів господарської діяльності; власники суб'єктів господарської діяльності; службові особи суб'єктів господарської діяльності. Зазначена зміна суб'єктного складу, як засвідчує судова практика, дозволила якісно і кількісно розширити межі застосування ст. 222 КК України. Суб'єктивна сторона основного складу шахрайства з фінансовими ресурсами характеризується прямим умислом і спеціальною метою.

Частиною другою ст. 222 КК України передбачено дві кваліфікуючі ознаки складу злочину: а) повторне вчинення злочину та б) заподіяння діями винного великої матеріальної шкоди. Згідно з приміткою до ст. 219 КК України великою матеріальною шкодою визнається шкода, яка в 500 і більше

разів перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Щодо відмежування шахрайства з фінансовими ресурсами від злочинів проти власності, зокрема шахрайства (ст. 190 КК України). Насамперед, відмінною ознакою цих злочинів є об'єкт (за ст. 222 КК України злочинне діяння порушує встановлений порядок зайняття господарською діяльністю у сфері фінансів і не спрямоване проти власності). Наступною відмінною ознакою є мета вчинення злочину - у разі шахрайства з фінансовими ресурсами умисел винного спрямований на одержання кредитних коштів з обов'язковим їх поверненням, хоча можливо і несвоєчасним, тоді як при шахрайстві винний прагне безплатно обернути чуже майна на свою користь або користь інших осіб.

Список використаних джерел:

1. Бондар С.В. Розв'язання проблем протидії шахрайству з фінансовими ресурсами у банківській сфері / С.В. Бондар, С.С. Чернявський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. - 2012. - № 1(3). - С. 84-93.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Бурдонова Олена Юріївна, викладач кафедри гуманітарних дисциплін Університету економіки та управління
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник Кримського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ *Буткевич С.А.*

Нині питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму перебувають у центрі підвищеної уваги науковців і практиків, адже розв'язання цієї проблеми сприятиме становленню і розвитку України як демократичної, правової держави. Здебільше, ця увага проявляється у наддленні певними повноваженнями суб'єктів первинного фінансового моніторингу при виконанні відповідних дій і заходів у цій сфері.

Проблемам здійснення фінансового моніторингу приділено багато уваги, зокрема у працях таких українських дослідників, як О. Бандурка, С. Буткевич, О. Користін, О. Пойзнер, С. Симов'ян тощо. Однак, на наш погляд, питання щодо організації діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу потребують особливої уваги та самостійного дослідження.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (далі - Закон) встановлено вичерпний перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, їх права та обов'язки, якими вони наділені при здійсненні своїх повноважень у питаннях запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [1]. Відповідно до цього Закону, суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні стати на облік у Спеціально уповноваженого органу як суб'єкти первинного фінансового моніторингу та у разі припинення своєї

діяльності повідомити про це Спеціально уповноважений орган у визначеному Національним банком України для банків та Кабінетом Міністрів України для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу порядку. Також суб'єкти первинного фінансового моніторингу мають забезпечувати виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, в день виникнення підозр, після їх проведення або при спробі їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення [1].

Найбільш активними у системі звітування, в розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу, є банківські установи, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Зазвичай ця частка становить майже 97 % від загальної кількості повідомлень про фінансові операції [2]. Звідси можна простежити негативне явище стосовно інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу - небанківських установ. Від них надходить лише 3 % повідомлень. На нашу думку, це є певним показником неналежної якості нагляду з боку органів, що контролюють діяльність цих суб'єктів первинного фінансового моніторингу, або відсутності достатньої обізнаності про фінансові операції, які можуть бути

пов'язані з легалізацією злочинних доходів або фінансуванням тероризму, безпосередньо у суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Підкреслимо, що Законом установлено необхідність проведення спеціальних заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, спрямованих на виконання вимог цього Закону, що включають проведення обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу [1]. Так, якщо стосовно обов'язкового фінансового моніторингу Закон чітко регламентує межі визначення операцій, які підлягають перевірці, то стосовно операцій, що належать до внутрішнього фінансового моніторингу, суб'єктам первинного фінансового моніторингу пропонується повідомляти у випадку, якщо є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом [1]. Однак поняття «достатніх підстав» для суб'єкта первинного фінансового моніторингу не розкрито (взагалі вважаємо його філософською категорією). Тобто підставою для проведення цього виду первинного фінансового моніторингу передбачений суб'єктивний висновок особи про сумнівність фінансової операції та з'ясування її причетності до протиправної діяльності. Як наслідок, це може призвести до певних зловживань з боку суб'єкта первинного фінансового моніторингу у вигляді ненадання інформації Державній службі фінансового моніторингу України про сумнівні операції. На наш погляд, необхідним є чітке визначення в національному антилегалізаційному законодавстві організаційно-правового механізму цієї дії із визначенням, якими саме засобами, критеріями слід керуватись в даному випадку суб'єктам первинного фінансового моніторингу. Вважаємо, що це сприятиме підвищенню ефективності здійснення суб'єктами первинного фінансового моніторингу діяльності із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, та забезпеченню належного здійснення функцій регулювання та нагляду відповідними суб'єктами державного фінансового моніторингу.

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що ускладнення, непорозуміння та дублювання функцій суб'єктів державного фінансового моніторингу певною мірою перешкоджають реалізації установлених законом повноважень суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Для усунення таких суперечностей і прогалин необхідно вжити заходів з метою підвищення ефективності нагляду та регулювання діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу, вдосконалити методичні рекомендації для них стосовно виявлення підозрливих операцій, критерії їх оцінки та подання інформації до Державної служби фінансового моніторингу України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»: Закон України від 18 трав. 2010 р. № 2258- VI // Офіційний вісн. України. - 2010. - № 39. - Ст. 1293.
2. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sdm.gov.ua>.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Хон Артур Андріанович, студент магістратури навчально-наукового інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ **Безрученко Сергій Михайлович**, кандидат економічних наук, професор кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

У сучасних умовах розвитку національної економіки та подолання наслідків фінансової кризи регулювання банківської діяльності організації і функціонування банківської системи України набувають нового змісту. Головною ланкою банківської системи України є комерційні банки, які істотно впливають на розвиток усіх галузей і сфер економіки. Проте комерційні банки є відносно новим явищем для України, оскільки їх створення розпочалося після того як наша держава стала на шлях проведення економічних перетворень.

Оскільки в умовах ринкових відносин особливого значення набуває такий особливий вид майна, як цінні папери, однією з найважливіших складових української економіки, яка є показником розвитку не тільки ринку капіталу, а

й всієї фінансової системи країни за цей час став ринок цінних паперів. Ринок цінних паперів - це частина ринку позикових капіталів, де здійснюються емісія, купівля-продаж цінних паперів та їх перепродаж. Через ринок цінних паперів (банки, спеціальні кредитно-фінансові Установи, фондову біржу) акумулюються кошти підприємств, оанків, держави і населення які спрямовуються на виробничі і невиробничі вкладення капіталів. Ринок цінних паперів України виступає однією з найважливіших складових української економіки, яка є показником розвитку не тільки ринку капіталу, а й всієї фінансової системи країни. Аналіз тенденції та перспективи розвитку ринку цінних паперів України дозволяє зробити висновок, що незважаючи на усі проблеми і негаразди притаманні перехідному періоду української економіки, він все більше активізується та є невід'ємним елементом ринкової системи України. Важливу роль в цьому процесі відіграють комерційні банки та Національний банк України. Банківський сектор в Україні є суттєвою складовою фінансової системи країни. В умовах нестабільності сучасного фінансового середовища кардинально змінюється місце і роль комерційних банків в Україні. Комерційні банки поступово стають найбільш активними учасниками ринку цінних паперів, серйозним конкурентом інших інвестиційних інститутів.

Проте проблематичними були і залишаються відносини у рамках схеми «банк - ринок цінних паперів». Багатьох аналітиків сьогодні в Україні турбує той факт, що у банків сконцентровано занадто багато можливостей.

Можливість суміщати діяльність на кредитному та на ринку цінних паперів дає банківським інституціям суттєві переваги. Значний інвестиційний потенціал банків є одним із основних важелів формування і прискорення руху фінансових потоків та забезпечення необхідними ресурсами всіх суб'єктів економіки. Комерційні банки України мають право здійснювати практично всі операції, пов'язані з цінними паперами. Але аналіз виданих ліцензій для здійснення цих операцій і реальних операцій, які виконують комерційні банки, свідчить про те, що їхні операції є обмеженими. Банки виступають на ринку цінних паперів як емітенти акцій (для поповнення власного капіталу) і інвестори державних цінних паперів. Незначні обсяги операцій на продаж і особливо на інвестиції свідчать про малу активність банків на ринку цінних паперів.

Не дивлячись на позитивні тенденції, що за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку характеризує розвиток ринку цінних паперів в Україні в останні два роки нагальним є питання його ефективного функціонування. Сьогодні, коли найважливішим етапом реформування економіки країни є створення ефективного ринку капіталу, фондовий ринок України не виконує своїх функцій, не сприяє залученню інвестицій і перерозподілу капіталу. Існуючий спектр фінансових інструментів ринку цінних паперів є надто вузьким: в обігу перебувають переважно акції, облигації підприємств і державні облигації, майже відсутні похідні фінансові інструменти, іпотечні цінні папери. Інвестиційна якість більшості цінних паперів, що перебувають в обігу, залишається низькою через відсутність ефективного захисту прав інвесторів у цінні папери (в першу чергу це стосується ринку боргових інструментів), незацікавленість потенційних інвесторів придбати цінні папери через низький рівень корпоративного управління. Таким чином, існує дефіцит пропозиції інструментів ринку цінних паперів з прийнятними для інвесторів характеристиками щодо дохідності, ризиковості, ліквідності та захищеності.

Отже, саме розвиток ринку цінних паперів, як складової ринку капіталу та невід'ємного сегмента національної економіки набуває важливого значення. Важливого значення для ефективного функціонування ринку цінних паперів набуває вдосконалення його правового регулювання. В цьому зв'язку як позитивний факт слід відзначити створення та перманентний розвиток в Україні нормативної бази щодо врегулювання ринку цінних паперів. Це закони України «Про цінні папери та фондовий ринок» «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» «Про депозитарну систему України» «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» «Про обіг векселів в Україні» Правомовою режиму цінних паперів у господарській діяльності присвячені глав 14 ЦК України і глава 17

ГК України в яких визначено суть пінних паперів та їх вити умови і порядок їх видуску порядк придбання пінних паперів суб'єктами господарювання здійснення державного регулювання ринку цінних паперів. Водночас, на нашу думку, для покращення діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів необхідно здійснити такі заходи: - запровадити нові фінансові інструменти з метою залучення внутрішніх і зовнішніх джерел інвестицій; - підвищити якість послуг професійних учасників фондового ринку, що сприятиме створенню ефективної системи захисту прав та інтересів інвесторів; - підвищити рівень регулювання та нагляду на ринку цінних паперів; - створення умов для підвищення конкурентоспроможності фондового ринку України з подальшою його інтеграцією в міжнародні ринки цінних паперів; - залучати додаткові інвестиційні ресурси, спрямовуючи їх в реальний сектор економіки; - узгодити політику держави на ринку цінних паперів з податковою, валютною політикою з метою активізації залучення прямих та портфельних інвесторів. Основним принципом і механізмом подолання проблем, що гальмують розвиток ринку цінних паперів в Україні та використання всього потенціалу можливостей комерційних банків в цій сфері, є гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС, законодавче та організаційне забезпечення створення єдиної уніфікованої системи обліку прав власності на цінні папери, ведення діяльності щодо клірингу та розрахунків за біржовими угодами в Центральному депозитарії, функціонування надійної системи захисту прав власності інвесторів, забезпечення функціонування організованого РЦП.

ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ

Бушинський Владислав Олександрович, студент магістратури навчально- наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Котирло О.О.*

Сьогодні, в період становлення державності та розвитку України як незалежної, правової та демократичної держави, відбуваються значні зміни в поглядах щодо здійснення державного управління, які торкаються всіх галузей економіки й суспільства. У зв'язку з цим багато уваги приділяється розвитку і вдосконаленню діяльності державних органів влади. Особливо це стосується структури, від ефективної діяльності яких залежить економічний достаток нації.

Одна з провідних ролей у вирішенні питань щодо забезпечення національного піднесення України до відповідного рівня розвитку належить Державній казначейській службі (далі - ДКС) як одному з основних органів державного управління фінансами.

В Україні управління фінансами здійснюється через систему відносин, яка склалася відповідно до економічних і політичних умов функціонування країни. Управління - це напрям впливу, що безпосередньо виявляється в процесі управлінської діяльності. Фінансова діяльність держави виступає різновидом управлінської діяльності й базується на погодженні діяльності елементів фінансової системи, контролю її функціонування.

Державне управління фінансами, як різновид державного управління, має особливий міжгалузевий характер, оскільки формування, розподіл та використання фінансових ресурсів держави стосується всіх галузей державного управління і тих елементів суспільного життя, які залучаються в процесі управління. Предметом таких фінансових відносин виступає особливий різновид державного майна - фінансові ресурси держави.

Фінансова діяльність держави, як зазначає С. Клімова, - це здійснення нею та її компетентними органами функцій з планомірного утворення, розподілу та використання грошових фондів з метою реалізації завдань соціально-економічного розвитку. Зміст фінансової діяльності є проявом усіх функцій держави, оскільки реалізація будь-якої державної функції вимагає адекватного фінансового забезпечення [1, с. 9].

Казначейство України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Діяльність ДКС фінансується за рахунок державного бюджету України. ДКС та його територіальні органи є юридичними особами, мають самостійні баланси, рахунки в установах банків. У своїй діяльності воно взаємодіє з органами законодавчої і виконавчої влади, національним і комерційними банками України, іншими учасниками бюджетного процесу та фінансовими інституціями. ДКС виступає з'єднувальним ланцюгом у бюджетному процесі між органами виконавчої влади та установами банківської системи.

Головним призначенням ДКС є сприяння оптимальному фінансовому управлінню державними ресурсами шляхом забезпечення своєчасного отримання бюджетними установами необхідних ресурсів для успішного функціонування державних служб при одночасному зменшенні видатків на державне фінансування. Казначейство також відповідає за управління державними фінансовими активами і зобов'язаннями. Тому діяльність казначейства тісно пов'язана з виконанням національного бюджету. Однак роль казначейства у виконанні бюджету може бути як пасивною (коли казначейство тільки виділяє ресурси бюджетним установам для виконання їх програм), так і активною (коли казначейство має право встановлювати обмеження на зобов'язання) [2].

Проте на сучасному етапі існують певні проблеми в розвитку ДКС. Насамперед, не в повному обсязі реалізуються виконання однієї з найважливіших функцій у життєдіяльності держави - функції оперативного управління доходами і видатками державного бюджету, в межах розподілу доходів і видатків державного бюджету. Нині утвердилася тенденція до збільшення залишків бюджетних коштів в установах банків, які не використовуються бюджетними установами та організаціями, що фінансуються з бюджету.

З огляду на це пропонується реалізувати схему управління видатками державного бюджету за рахунок поточних надходжень у регіонах, тобто запровадження системи видатків державного бюджету територіальними органами ДКС за рахунок коштів, що сплачуються на рахунки державного бюджету, відкриті на ім'я територіальних органів ДКС, тобто системи управління обсягами мобілізованих коштів, що можуть бути використані в регіонах.

Доцільно надати органам Державного казначейства право: стягувати заборгованість за взаєморозрахунками та належні державному бюджету кошти; фінансових санкцій за порушення затвердженого порядку виконання платіжних документів за доходами і видатками державного бюджету України.

Отже, найефективнішим є використання бюджетних коштів шляхом налагодженого механізму надання послуг казначейством державі.

Список використаних джерел:

1. Клімова С. М. Фінансове право України : навч. посіб. / С. М. Клімова. - Х., 2006. - 112 с.
2. Положення про Державну казначейську службу України затверджено указом Президента України від 13.04.2011 року №460/2011

ГРАНИЧНІ ОБСЯГИ БОРГУ ТА ГАРАНТІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Бермес Юлія Валеріївна, студент магістратури навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Науковий керівник:* кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Котурло О.О.*

Актуальність даної теми полягає у тому, що питання державного боргу є доволі важливим для України. З часів формування незалежності і до сьогоднішнього дня, перенісши фінансову кризу, наша країна має суттєві підстави для дослідження і пошуку шляхів вирішення цієї проблеми.

Сучасний стан державного боргу чинить значні загрози національній економіці, що пов'язані у першу чергу із кризовими явищами економіки, постійним зростанням потреби у фінансуванні державного дефіциту,

перевищенням темпів зростання державного боргу над темпами росту ВВП та високої його частки у складі ВВП, зниження курсу національної валюти відносно іноземних валют, що спричинило до зростання розміру боргу в національній валюті.

Виходячи з цього, слід зазначити, що згідно з чинним законодавством України, а саме Бюджетним Кодексом України [1], державний борг - загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Державний борг поділяється на внутрішній борг та зовнішній.

Внутрішній борг - сукупність зобов'язань держави перед резидентами (заборгованість держави всім громадянам, які тримають внутрішні державні облигації).

Зовнішній борг - сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичення держави на зовнішньому ринку.

Зазначене вище стало основою для вибору теми наукового дослідження і визначило її актуальність.

Кожна держава, бажаючи найефективніше використати свої фінансові ресурси, активізувати підприємницьку діяльність, намагається залучити додатковий капітал, що є передумовою виникнення державного боргу. Невміння держави жити на власні кошти є основною причиною виникнення, а невміння використовувати залучені фінансові ресурси - зростання державного боргу [2, С.147].

Щодо основних проблем виникнення дефіциту грошових коштів у державі слід віднести такі причини [3]:

- перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання державних доходів;
- вплив політичних бізнес-циклів (надмірне збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності у виборців);
- відсутність чіткої фінансової стратегії уряду яка повинна бути спрямована на перспективне підвищення стабільності Державного бюджету, національної валюти, економіки в цілому;
- інфляційні процеси.

Шляхами подолання цієї проблеми (зменшення державного боргу України) можуть бути: використання запозичених коштів для фінансування збільшення виробничих потужностей, валютні надходження від експорту, збільшення власних доходів держави [4, с.168].

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 08.07.2010 № 2456-УГ. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Мних А. М. Сучасні способи оптимізації боргової політики України для оздоровлення економіки / А. М. Мних // Облік і фінанси АПК. - 2010. №4. С. 147-149.
3. Карапка О. Управління державним боргом України / О. Карапка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.stelmaschuk.tyloivete.com/legence/apnoipseed-pitel-sopberence/op:Gegencia-3-02-2012/49-agis1e-onferencia-23-02-2012/171-2012-03-27-18-59-29-bit>.
4. Управління державним боргом: Навч. посіб. - Прутська О.О., Сьомченков О.А., Гарбар Ж.В., Губанова Л.І., Руденко В.В./за заг.ред. Прутської О.О. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 216с.

ФОНДИ БАНКІВСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

Ходзінська Ольга Юріївна, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Пожидаєва М.А.*

Питання фондів банківського управління набули актуальності лише нещодавно. Точніше сказати проблемні аспекти, які зачіпаються проектом Закону України «Про фонди банківського управління», існують вже давно, та вони не мали якихось реальних шляхів їх подолання. Тому було запропоновано створення базового законодавчого акту, що врегулюватиме правові основи створення та діяльності фондів банківського управління.

Розроблений проект Закону спрямований на подальше розширення можливостей соціального забезпечення населення України, поширення досвіду спорудження житла за рахунок залучених коштів, а також досвіду використання механізмів та випробуваних моделей недержавного пенсійного забезпечення.

Передбачається існування трьох видів фондів банківського управління: пенсійних (з метою пенсійних виплат), дитячих (з метою цільових виплат вигодонабувачам - дітям) та житлових (з метою цільових виплат на отримання житла).

Розширення діяльності фондів банківського управління планується шляхом створення нового його виду - житлового фонду банківського управління (ФБУ) як способу накопичення коштів його учасниками для придбання житла або інвестування будівництва житла учасниками ФБУ. Проблема створення в Україні надійного і дієвого механізму житлових накопичень обговорюється вже понад 15 років і з кожним роком стає все більш нагальною. Адже всі добре розуміють, що без сплати власними коштами першого внеску на рівні 20-40% від вартості житла громадянин практично немає можливості скористатись банківськими іпотечними кредитами або стати учасником державних програм підтримки придбання житла населенням. Саме запровадження такого дієвого механізму як фонди банківського управління, надійність та ефективність якого перевірена багаторічним успішним досвідом роботи, дозволить зрушити з місця питання житлових накопичень та додатково створити і завантажити потужності в будівельній та суміжних виробничих галузях України [1].

Також чітко врегульовано питання винагороди за управління активами ФБУ, а саме вона буде утримуватися за:

- проведення довірчих операцій;
- переведення коштів вигодонабувача ФБУ до іншого ФБУ;
- виплату коштів у зв'язку з достроковим розірванням договору довірчого управління.

- вигодонабувачу ФБУ довідок, не передбачених Правилами ФБУ. [2, с.16-17].

Запропоновані зміни до законодавчих актів України стосуються розширення можливостей застосування механізмів залучення коштів юридичних та фізичних осіб до фондів банківського управління, їх накопичення та збереження, довірчого управління цими коштами з наступним спрямуванням на будівництво житла, посилення захисту майнових прав учасників, а також підвищення рівня соціального захисту неповнолітніх та осіб похилого віку.

Але даний законопроект не можна проаналізувати лише з однієї позитивної сторони. Вивчаючи його, можна знайти й деякі недолки, адже він фактично звільняє діяльність банків у зв'язку зі створенням та управлінням фондів банківського управління від державного нагляду та контролю. Так, не передбачена їхня державна реєстрація, єдина методика розрахунку вартості чистих активів.

Загалом даний законопроект не створює механізмів захисту громадян від зловживань з боку недобросовісних банків. Неврегульованим є також питання контролю за збереженням та належним використанням активів фондів, відповідальності ФБУ та його посадових осіб.

На мою думку, не дивлячись на деякі прогалини, без яких неможливе жодне нове впровадження, даний законопроект все ж таки має право на своє існування. Адже посиляться захист найбільш незахищених верств населення - громадян похилого віку і неповнолітніх, та вирішиться питання щодо забезпечення громадян житлом.

Передбачені законопроектом норми поряд з їх соціальною спрямованістю забезпечать, з урахуванням ефекту макроекономічного мультиплікатора, зростання додаткових надходжень до Державного і місцевих бюджетів та до публічних цільових позабюджетних соціальних фондів.

Список використаних джерел:

1. Другов О. Необхідність та шляхи створення в Україні спеціалізованих банків / О. Другов // Банківська справа. — 2005. — № 4. — С. 47—53.
2. Проект Закону України «Про фонди банківського управління» // Відомості Верховної Ради України від 12.12.2012 р.

ВПЛИВ ЄВРОШТЕГРАЦІЇ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Клочков Богдан Ігорович, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Пожидаєва М.А.*

Актуальність теми зумовлена міжнародно-правовими процесами інтеграції України до Європейського Союзу. Стратегічним напрямом такого виду діяльності є щонайменше - збереження вже досягнутого макроекономічного рівня стабільності, зміцнення банківського сектору України та виконання зобов'язань, визначених в укладених угодах, тобто діяльності, цілі та наслідки якої відповідають стратегічному пріоритету.

До процесу євроінтеграції слід відноситись вкрай обережно та виважено. На сьогодні, банківський сектор України має потенціал розвитку, що робить його привабливим на міжнародній арені. Але варто зазначити, що інтереси національної банківської системи та іноземних банків частково не співпадають і це має прояв у меті їхньої діяльності. Метою діяльності українських банків є не лише забезпечення стабільності, а й розширення кредитування реального сектору економіки, в той час, як для європейських - виведення коштів із менш розвинених та стабільних країн.

Загалом, беручи до уваги вектор стратегії розвитку України, як держави на міжнародній політичній арені, результатом якого повинно стати набуття членства у Європейського Союзу (далі - ЄС), беручи до уваги Програму інтеграції України до Європейського Союзу, схваленої Указом Президента України від Т4.09.2000 [1], можна визначити основні принципи політики інтеграції банківського сектору:

1) забезпечення економічного суверенітету України в умовах посилення інтеграції з країнами ЄС;

2) гармонізація інтересів України та її банківського сектору з інтересами країн ЄС в процесі посилення інтеграційних процесів в економіці та банківському секторі;

3) прозорість механізмів проникнення іноземного капіталу в банківський сектор України та його впливу на розвиток вітчизняної економіки та банківської системи;

4) безперервність процесів інтеграції України з ЄС та забезпечення умов підвищення ефективності впливу банківської системи на темпи і масштаби вітчизняного товаровиробництва.

Разом з тим, зважаючи на ієрархію цілей економічної політики, вдосконалення правового регулювання банківської системи має бути підпорядковано завданню забезпечення збалансованого економічного розвитку України.

Оскільки національна банківська система, включаючи банки з іноземним капіталом, є підсистемою економіки України, то і правове регулювання банківської діяльності має розвиватися із врахуванням необхідності як забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів клієнтів банків, так і активної участі банків в реалізації пріоритетних завдань економічного розвитку країни. Це передбачає визначення на державному рівні довгострокових стратегічних пріоритетів економічного розвитку країни, покращання інвестиційного та корпоративного сектору в Україні, що приведе до зростання кількості платоспроможних позичальників, розширюватиме перспективи отримання прибутків банків через активізацію економічної діяльності в країні [2].

Варто зазначити, що на шляху процесів європейської інтеграції України постає низка обмежень, пов'язаних з депресивними тенденціями у вітчизняній економічній системі, проблемами й ризиками банківського сектору України. Це, зокрема, значні непогашені зовнішні зобов'язання і залежність платіжного балансу від показників реструктуризації боргів банків, низька прибутковість та неоптимальна структура витрат вітчизняних банків; значна частка проблемних кредитів. Зважаючи на вищезазначені особливості, неможливо визначити істинний характер майбутніх можливих змін, але можна зробити припущення, що такі зміни матимуть позитивний характер та переведуть теперішню

банківську систему на інший рівень, зумовлений потенціалом зони вільної торгівлі між ЄС та Україною.

Список використаних джерел:

1. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 року.
2. І. Кдименко, Я. Белінська: Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу // Аналітична записка - 2013.

ЗМІСТ

Учасник і Тема доповіді і Ст.		
<i>Вітальні слова</i>		
Коваленко В.В.	Вітальне слово: «Сучасна юридична наука і правові реформи в Україні»	3
Літвінко С.Б.	Вітальне слово від Українського фонду науково-економічного та юридичного співробітництва	4
<i>Наукові повідомлення на пленарному засіданні:</i>		
Колб О.Г.	Деякі аспекти сучасної кримінально-виконавчої політики України	6
Іслюк С.О.	Системна оцінка загроз і ризиків для національних держав у сучасному світі: українські політико-правові реалії	7
Кравченко В.В.	Гриблєми законодавчого забезпечення реформи місцевого самоврядування та системи територіальної організації влади	13
Горбачевський В.Я.	Права неповнолітніх у кримінальному процесі	16
Вовк В.М.	Позитивне право і патологія	18
Коваль К.Н.	Від Союзу юристів України: «Питання реалізації принципу незалежності адвокатури в процесі забезпечення державою права на безоплатну вторинну правову допомогу»	19
Бєзручєнко С.М.	Правові засади становлення та реформування системи пенсійного забезпечення в Україні	23
Бірюков ІА.	Дарування і його місце в системі цивільного права	26
Зюнькіна В.В.	Виконання судових рішень в Україні	28
<i>Секція І «Політичні та державно-правові перетворення в Україні»</i>		
Клименко О.М.	Непорушність чи недоторканність: проблеми термінологічного співвідношення	34
Корнієнко П.С.	Реформування Правозахисної діяльності в Україні: термінологічні та нормпроектні аспекти	36
Федоренко В.Л.	Вибірчий кодекс для України та реформа виборчого законодавства: pro et contra	38
Скопороха І.В.	Конституційна реформа в Україні: в контексті пріоритетів державно- суспільного розвитку	41
Данилюк Ю.В.	Окремі аспекти вдосконалення правового регулювання діяльності органів виконавчої влади	42
Гусарєв С.Д.	Про зміст категорії «правова політика держави»	44
Мозоль Н.І.	Сутність поняття права людини: сучасне розуміння та напрями еволюції	45
Хальота А.І.	Судовий захист прав і свобод людини і громадянина в умовах судової реформи	47
Демиденко В.О.	Реформування інституту народного волевиявлення	48
Камінська Н.В.	Проблеми і закономірності розвитку муніципального права	50

Калиновський Б.В.	Етапи реформування місцевої публічної влади	51
Романенко О.В.	Актуальні питання психологічного супроводу законодавчої діяльності в Україні	53
Пустовіт "ЖЖ	"Місце" законодавчої влади в системі поділу влад	54
Г'ВАНС'нко О.В.	Принцип справ'єдливості юридичної відповідальності: окремі питання розуміння	56
Заяць НТВ.	До питання деяких критеріїв оцінки демократичності народного представництва	58
Бук'ач'В'В.	Зміст конституційного політичного права брати участь в управлінні державними справами	60
НоСеНКо О.В.	Реформування конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим кризь призму модернізації основного закону	62
пікуля ТО.	Методологічні критерії та класифікаційні схеми типологізації держав світу	64
Папка О.Я.	Сучасна "конституційно-правова політика української держави	67
Бо'ндар Ю.М.	Основні концепти та принципи модернізації правової системи сучасної України	69
Халюк С.О.	Передумови формування правозахисної системи України	71
ОСТАШЧУК Г.В. Паба М.В.	Нормативно-правове" забезпечення вищої освіти в Україні в контексті європейської інтеграції	72
Басс В.О.	Проблеми здійснення правових реформ органів місцевого самоврядування в умовах розбудови української держави	73
Мацькевич М.М.	Місце конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина в системі прав і свобод людини в Україні	76
Гусарєва О.С.	Особливості механізму захисту прав" і свобод в країнах англо-американського та романо-германського права	77
Жартков" О.Ю.	Якість надання управлінських послуг як чинник ефективності місцевого управління	79
СВирідюк Н.П.	Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток прав особи в романо- германській правовій системі	80
Корж Є.М.	Глумачення норм права	82
БрагаСЮк В.М.	Людина-о"собистість" як суб'єкт права" в контексті сучасної правової політики: доктринальний вимір	83
Пашковська М.В.	Організаційно-правові основи провадження за зверненнями громадян	85
Салівон А.І.	Правосвідомість громадян як умова становлення правової держави	86

	имшдАпээд ТОНaKLBdorocp izTaooir :AxAd oaoanжo3oi/ miaBdii ишээшМоп BE H/ахэтатгвГаоиГа внаихвсiхотшiiу	иникъэшиц ОТриаоxАтг
	ишээпЕэдвЕ тЗэфэ А КННомАдоiioaBdii odii zиашв^эхвикнзшiiфо iхооайтдооо	тЛГ ноaiEi/вл
III	ишээпЕэдвЕ тЗэфэ А КННомАдоiioaBdii odii тЗэфэ А aiNBjdo хинавжiiГ тiiшэхзiжoхт	ОЯивгвт
601	мшваАр^дофэд oaoaBdn-ОНaKLBdxiHiMiry	■ Т О ОМНОбайродхн
801	ошоньинашГ тхоонайтй ТОННiiMüz'OHdoi - юнаихвсТхэшжГ в iхооамгqооб i ахАп	IAGЯ»шпЯ'
901	ихтаоо югпиа тхоож кннваотшiiо ихкцтг	WO шiiв>т
Н) I	АионаихвсБэтшГ в а iХООННОМВЕ пхmdB т	дт мАнитфвхоо
£01	а ай/вигжЕ хинайгвавн хийпиа тхэонашГ кннваотшiiо охооахНухiјod ' вихээр	ддваомнвхи'п д т мАнитфвхоп
ГОТ	Ахi/Vdon охомаог виосiл ННодохо КННВаонrАход oaoaBdn	а iГ ^аш отот айшеля-ояид
ТОI	вх ишгэнэцГЕ n НМОirgodii :рпвсBi^ а индофэд ' тонаихвсБэтшГ в НМВdiiBg	■ giBMHBDj
66	иНiiо.Тгmiодii чрчонимгог - онаихвсТхэшшГ в а атхюиАмоГ i iіobod мшээАкиа ' iіdAТоiіodii вНОЕВНОМООГ/;	I/Т хАховд
86	охоHaHXBdxiOHrMB одв охонайгвншжЫ пшонина А ' caodEonn BE aadm хiшшсIхАна НМВНВхдо ' иоахотАгакIхвЕ тав 'НВI/Bwodx Годоаэ i аBdn кннвии(1хoТ7'	\ Т Г)airoxBdfj
L6	лоаоaBdn ваогвгаэ ж иисГофэсГ ХННОНХВЕоаBdn химаогвиоiіi химаониМмаА	Оуивгвд
«mwdHA9 mwdocpdd lomntmehuoiHiwQV iіwiiwdd mu owdiuoX owHmrvtamundmu- otmimduioimwQV тнэиюнонээр v » JJ ткмээ)		
176	«внiгеаоiкАiзсI заовсiш» KLLВНОН ХХЭШЕ КННiНАЭод ЭНЭБЫЛГ)	О ТГ мошвiгхт' 17
£6	а КННВаоiiгАход oaoaadn xi вх шшом томаонвтiiоноа атмаоноиа кнновнр	W.T. utodoo
16	ишкiмд н ииниг никiм миниш чп iоном пiвЕшвЗа шЕиНВХОИ шшiiАХихонт	ТЛТ'О ваoIraMГAxі
06	инп чмг никiш 1 чi ' 40 о iомноиопосiн) кньювиAigx онионохав :вххиж ви оaBdn	ТТГГ^аззaiцдт
88	хвiiшiгохо а иi/вiга юньшдАп ишгэнэцГЕ иаоноо loaаBdn-ОННiіiАХНХОНОА	_____) .1. Амп i Чм

Пивовар І.В.	Актуалізація питання нормативного врегулювання об'єкту адміністративних проступків в сфері охорони культурної спадщини	115
Жарков О.Ю.	Якість надання управлінських послуг як чинник ефективності місцевого управління	116
Іщенко В.В.	Проблемні аспекти притягнення фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері оподаткування	.._п"8
Булик ІЛ	Реформування освіти в Україні' на різних рівнях	"ТТ9'
Пазутко В.І.	Винність - ознака адміністративного проступку	Т20
Секція III «Модернізація соціогуманітарного простору України»		
Цапко О.М.	Соціологічна теорія покарання П. Сорокіна та її використання при проведенні сучасної правової реформи в Україні	Т22
КуЩеНко І.В.	До проблеми формування правої культури в українському суспільстві	Щ'23'
Щербак Н.О. Грукач В.О.	Історичний Досвід реформування цензурного відомства у складі Міністерства внутрішніх справ Російської Імперії та взаємодії його з органами місцевої влади	124
БраТасюк М.Г	Природно-правовий підхід як методологічна засада сучасної концепції прав людини	"Т2"5
Гороховська І.В.	Мова як соціальна реальність, що потребує спеціального нормативноправового регулювання	Т27
КлимеНко О".З.	"Внесок" правничої комісії наукового товариства імені Тараса Шевченка у розбудову української юридичної науки	Т28
Янковська Г.В.	Правове регулювання мов на території України: історія та сучасність	
Федченко М.С.	Сучасна кримінальна субкультура в умовах реформування органів внутрішніх справ України	133
Секція IV «Актуальні питання реформування кримінального та кримінально-процесуального законодавства України»		
Никифорчук Д.І. Лизогубенко Є.В.	Кіберзлочини в мережі Інтернет, як спосіб отримання незаконної вигоди	Т35
Ігдюков П.П. Конюшенко Я.Ю.	"Проблеми та перспективи нормативно-правової регламентації агентурних операцій як різновиду негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених новим КПК України	ПТ3'6
Конопельський В.Я.	Про зміст принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань	.._Г37
Пук'янчиков Є.Д. Лук'янчиков Б.Є.	Консультація - процесуальна "форма використання спеціальних знань	г" Т3"9
Александренко О.В. Зарубей В.В.	Про удосконалення кримінально-процесуальних засобів подолання протидії розслідуванню	Щ'4"0

Козаченко О.І.	Щодо статусу осіб, які приймають участь у кримінальному судочинстві в межах Кримінального процесуального кодексу України	142
Корчевий М.М.	Забезпечення прав" і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій	"Т4'3'
КатериНчук К.В.	Чи потрібна «подвійна"» термінологія у кримінально-правовій доктрині	Т45
КиреНко С.Г.	Проблеми кримінально-правової боротьби з маніпулюванням психікою людини	"НГ'4'6'
Гусєва К.А.	До питання запобігання злочинам та їх припинення у кримінальному провадженні	Т47
Гопчій"В.В.	"Проблеми ефективності взаємодії головних суб'єктів розслідування злочинів	"ПГ'4'9'
Гура О.А.	"Про" деякі помилки, що допускаються при розслідуванні злочинів, вчинених в установах виконання покарань	151
Колб С.О.	Про деякі аспекти оперативно- розшукової діяльності в Україні	Г5Г
ДідіОк І.Л.	Правові аспекти застосування домашнього арешту в Сполучених Штатах Америки	"Т53
Кубарева О.В.	"Взаємодія як чинник ефективного виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із реалізацією виборчого права	"Т53
КуцеНко "Д.В.	Охорона державної таємниці під час кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України	"НТ55
Дідик С.Є.	Злочини проти правосуддя: теоретичні питання	156
Глушко А.П.	Проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим, як новизна в Кримінальному процесуальному кодексі України	158
Тарасенко О.С.	Способи вчинення злочинів у сфері державних закупівель	159
Солдатський В.В.	Особливості строку в контексті оновлення кримінально-процесуальних правовідносин	Г'60
Секція V «Кримінологічні та криміналістичні проблеми <i>пед</i>		Нормування в
Сало О.М.	Проблеми застосування негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно- розшукових заходів	162
Раєцька Л.В.	Профілактика корисливих та корисливо-насилницьких злочинів	"Тбз-
Семёнов В.В.	Використання результатів застосування науково-технічних засобів у кримінальному провадженні	165

Вознюк А.А.	Проблемні питання кваліфікації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, учиненого у співучасті	167
Костюк В.Л.	Зарубіжний досвід використання технічних засобів документування у попередженні правопорушень	""Г'68
Бондар С.В.	Розслідування злочинів у сфері банківської діяльності: актуальність досліджуваного питання	Т69
Секція VI «Цивільстика у контексті правових реформ в Україні»		
Лебідь В.І.	Окремі аспекти укладення цивільно-правового договору (на прикладі договору буксирування)	172
Нескороджена Л.Л.	Проблеми застосування європейських стандартів реалізації права власності в Україні	""Т'73'
Лов'як О.О."	Окремі аспекти спадкування корпоративних прав	Т75
Шахотнюк Н.В.	Конфлікт світоглядів: право дитини на традиційну сім'ю чи гомосексуальне батьківство	""Т76
ГєВся О.В.	Визначення поняття сурогатного материнства в законодавстві окремих країн світу	""Т78'
ИоЖароВська Н.О.	Загальна характеристика договірних відносин в сфері інтелектуальної власності	""Т79
НемчЄ"нко С.С	Правова характеристика договору на користь третьої особи	""Ш
Залізняк В."А.	Усунення від права на спадкування	.. Т82
Шевченко Л.В.	Функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в режимі надзвичайної ситуації	Т84
Косенко Н.П.	Чинне сімейне законодавство про прав'а та обов'язки усиновлювачів	""Т86
Пономарьова І.С.	Наукові погляди на роль нотаріального посвідчення при укладанні договору	""Т88
Лов'як С.С.	Окремий погляд на роль чоловіка у сучасній сім'ї	..т'є'9
ВолкіВська І .Ф".	Законодавче регулювання виїзду за кордон для оздоровлення та відпочинку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	""Т9Т
Беспаль О.Л.	Міжнародно-правові акти, що захищають дітей від насильства в сім'ї	НТ92'
Лінік Є.П	Право на працю: проблеми та перспективи працевлаштування біженців в Україні	""Т93
Коваленко ТА".	Цивільно-правова відповідальність осіб, обмежених у дієздатності	""Т94
ОриЩенко" В.В.	Деякі аспекти організації та діяльності кондомініумів за законодавством Німеччини	195
Секція VII «Актуальні проблеми реформування господарських відносин в Україні»		
Петрина В.Н.	До питання про розрахунки між суб'єктами господарювання України за інкасовими дорученнями	Т98

Гелич Ю.О. Гелич А.О.	Роль Національного банку України у господарській діяльності комерційних банків	199
Кравчук О.О.	Ефективність та цільове використання державного майна як правові принципи управління державною власністю	201
Матвеев П.С.	Розробка концептуальних засад управління інноваційною діяльністю	202"
Борщевич Н.С.	структура корпоративних конфліктів	204"
Грушченко О."А.	Роль і місце" інвестиційної діяльності в Україні	205"
Загорняк Н".Б.	Проблёмі гармонізації інтересів в капітальному будівництві житла на основі фонду фінансування будівництва	205"
Тищенко Ю.В.	Деякі питання щодо істотних умов договору поставки	"207
Михайлюк Г.О.	Розвиток законодавства у сфері права інтелектуальної власності	209"
Секція VIII «Психолого-педагогічні аспекти впровадження правових реформ в Україні»		
Квітка Я.М.	Деякі аспекти вдосконалення професійної адаптації молодих співробітників ОВС	211
Бойко-Бузиль Ю.Ю. Бузиль М.В.	До проблеми психологічної підготовки працівників правоохоронних органів до дій під час масових заходів	212
Бажанюк В.С. Баняк О.А.	"Програма формування креативної мислення у майбутніх юристів	213
Бойко-Бузиль Ю.Ю. Бойко А.Ю.	Категорія правосвідомості та її сутність	"215
Остафійчук Т.В. Лучка Г.М.	Напрями удосконалення підготовки магістрів	215"
Рева О.М.	Психологічний зміст особистішої свободи в контексті морально-правових якостей особистості	217"
Ніколенко" Д.О.	Особистіші властивості правознавців як умова забезпечення якості їх професійної діяльності	219"
Лук'Яненко І.А.	Психофізіологічні особливості динамічних показників нервової системи та короткочасної пам'яті студентів - психологів під впливом дозованого фізичного навантаження та енергетичних напоїв	22Г
Кондюкова В.В.	Професійна" адаптація: соціально-психологічний аспект	222
Остафійчук Т.В. Жолковська К.К.	Вища освіта в Сполучених Штатах Америки та Швейцарії	223
Власенко С.Б.	До проблеми встановлення дієздатності та особливостей лікування психічно хворих в Україні	225
Василенко М.М.	Соціально-психологічна адаптація студентів першого курсу як фактор впливу на професійне становлення майбутніх спеціалістів-юристів	225
Добровольська Н.А.	Проблеми розвитку педагогічної обдарованості викладачів університету	228

Чернушенко Д.А.	Забезпечення прав людини в системі психіатричної допомоги: міжнародні стандарти і реалії України	229
Клименко О.О.	Застосування технології нейролінгвістичного програмування у навчальному процесі вищого навчального закладу	230
Яременко "В.С.	До проблеми вивчення ідеалу жінки у сучасних юнаків	""23'2
Печенко Н.С.	До проблеми вивчення ідеалу чоловіка у сучасних дівчат юнацького віку	""23'3'
ГордієнКО К.О.	"До проблеми суті тривожності та можливостей її зниження у людини	""234
Секція ІХ «Актуальні питання забезпечення розвитку економіки в Україні»		
Котирло О.О.	Проблеми регулювання біржових правовідносин в Україні	236
Ферліовський О.В.	Вдосконалення діючої системи оподаткування в Україні	237
Тарасенко О.С.	Проблеми правового забезпечення попередження злочинів у сфері економіки	239
Косиця О.О.	Правові засади міжнародної взаємодії по обміну податковою інформацією	240
Бондарчук Є.С.	Реформування місцевого оподаткування в контексті Податкового кодексу України	241
Пінчук В.В.	Актуальні питання протидії економічній злочинності в сучасних умовах	242
Сокурєнко В.В.	Подання електронної податкової звітності: переваги та недоліки	244
Дяченко Т.В.	Проблемні питання правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні	246
Поліщук Н.В.	Шляхи удосконалення діяльності валютних бірж в Україні	247
Кравець Я.І.	Біржова торгівля в "Україні: проблеми розвитку	""24'8'
Греков І.О.	Правове регулювання податкових спорів	""250
Секція Х «Реформування банківського та фінансового сектору в Україні»		
Пивовар Ю.І.	До питання про співвіднесення понять «фінансова звітність» й «бюджетна звітність» у бюджетному процесі	252
Пожидаєва М.А.	Правова реформа у сфері регулювання готівкових розрахунків в Україні	253
Жук І.В.	Щодо кваліфікації шахрайства з фінансовими ресурсами у банківській сфері	255
Бурдонова О.Ю.	Деякі питання щодо організації діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу	""2'5'6
Хон А.А. Безрутенко С.М.	Шляхи вдосконалення правового регулювання діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів	""2'57

Бушинський В.О.	Перспективи діяльності Державної казначейської служби	259
БерМес Ю.О".	Граничні обсяги боргу та гарантії Державного бюджету України	"25"0'
ХодЗінська О".Ю".	Фонди банківського управління"	261
Клочков Б.І.	Вплив сврбінтеґрації на банківську систему України	"26"3'

Збірник матеріалів
У Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
«Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи»

Комп'ютерна верстка С.С. Лов'як

Підписано до друку   вид.   Формат Б0х84/1Б. Папір офсетний. Обл.-
арк.   . Ум друк. арк.   . Вид №
Тираж   прим. Зам. №

Редакційно-видавничий центр
Національної академії внутрішніх справ.
03035, Київ-35, пл. Солом'янська, 1.